

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUHÎTÎ DİVANI
(İNCELEME- TENKİTLİ METİN)

DOKTORA TEZİ

GÜLAY ŞAHİN

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUHÎTÎ DİVANI
(İNCELEME- TENKİTLİ METİN)

DOKTORA TEZİ

GÜLAY ŞAHİN

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. BAHATTİN KAHRAMAN

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 201512512003 numaralı GÜLAY ŞAHİN'in hazırladığı "Muhîti Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)" konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22/07/2022 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan)	Prof. Dr. Ömür CEYLAN	İmza
Üye (Danışman)	Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN	İmza
Üye	Prof. Dr. Zehra GÖRE	İmza
Üye	Doç. Dr. Şerife YALÇINKAYA	İmza
Üye	Doç. Dr. İsmail AVCI	İmza

.../.../...

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../20...

İmza

GÜLAY ŞAHİN

ÖNSÖZ

Kökene harfçiliğe dayanan Hurufilik XIV.yy.da Fazlullah-ı Hurufi tarafından kurulmuştur. Hurufiler dili, sayıları, harfleri çok anlamlılığa ve çağrışımlara imkân vermesi nedeniyle tevillerinde kullanmışlar, Kuran ile insan arasındaki matematiksel uyumu ortaya koymaya çalışmışlardır. İran'da ortaya çıkan ancak iman dairesinde kabul edilmemeleri nedeniyle burada tutunamayan inanış Anadolu'ya yönelmiştir. Hurufilik mensupları Fatih zamanından başlayarak idam edilmeye başlanmış ve sürgüne yollanmışlardır. Bu sebeple farklı dergâhlar içerisinde varlıklarını sürdürmeye ve sürgünler nedeniyle Balkanlara yayılmaya başlamışlardır. Nihayetinde fetihler, sürgünler ve Hurufilik temsilcilerinin öğretilerini yayma gayreti, Osmanlı coğrafyasının sosyolojik manzarasını değiştirmiş, edebiyatını ise şekillendirmiştir. Divan edebiyatında Hurufi kimliği ile öne çıkan önemli şairlerden biri XVI.yy. divan şairi Muhîfî'dir.

Muhîfî'nin Divan'ını konu alan bu tez "Giriş, İlgili Alanyazın, Yöntem, Bulgular ve Yorumlar, Sonuç" olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın problemlerinden, amaç ve öneminden, varsayım ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir. İlgili Alanyazın bölümünde tezin kuramsal çerçevesinden bahsedilmiş, şairin mensup olduğu inanç sistemi ile ilgili tanımlar ve tarihçeye, konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalara yer verilmiştir. Tezde Muhîfî Divanı'nın yazmaları, müellif nüshasının henüz tespit edilememesi nedeniyle seçerlendirilmesi yapılmış ve seçilen beş yazma nüsha üzerinden edisyon kritik yöntemi ile tenkitli metin kurulmuştur. Bulgular ve Yorumlar kısmında Muhîfî'nin hayatı ve eserleri, dinî, fikrî, edebî kimliği ile etkilendiği ve etkilediği sanatçılardan söz edilmiştir. Ardından Divan incelemesine geçilmiştir. Divan'la ilgili, okuyanların eserden istifadesini artırmak amacıyla şekil, içerik, dil, söz sanatları itibarıyla birtakım tespitlerde bulunulmuştur. Muhteva incelemesi yapılırken din, tasavvuf, toplum ve kültür, tabiat ve insan ana başlıkları kullanılmıştır. Divan şairinin

genelinde karşılaşılan bazı kavram ve terimler Muhîfî'nin Divan'ında bulunan şiiirlerden yola çıkılarak incelenmiştir. Bu kavram ve terimlerden Muhîfî'nin Hurufi kimliğinden kaynaklı olarak yeni anlamlar kazananları üzerinde de ayrıca durulmuştur. Böylelikle hakkında yeterince bilgi bulunmayan Muhîfî'nin kimliği, Hurufilerin İslam'ı algılayış biçimleri, XVI.yy.da divan şiiirinin durumu ve Hurufilik inancının edebî temsili hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Son olarak ise Divan'ın tenkitli metni verilmiştir. Tenkitli metnin hemen öncesinde metnin hazırlanışında izlenen yol, imla ile ilgili ayrıntılar, nüsha tanıtımları, nüshaların adlandırılması ile ilgili bilgiler verilmiş; şecere tespitiinin ne şekilde yapıldığı aşamalı bir biçimde anlatılmıştır. Ayrıca daha önce yapılmış olan yüksek lisans çalışmasında ortaya konmuş tenkitli metinle, yeni nüshaların bulunması nedeniyle yapılmış olan bu çalışmanın tenkitli metni arasındaki farklar liste hâlinde gösterilmiştir. Sonuç bölümünde ise bu tezin konusunu oluşturan tenkitli metnin yeni nüshalar bulunması nedeniyle oluştuğu, bu tenkitli metnin farkının daha önceki çalışmadan farklı bir nüsha şeceresinin çıkarılması ve tenkitli metne esas olarak seçilen nüshaların farklı olması nedeniyle şekillendiği anlatılmıştır. Ayrıca tenkitli metni kurulan eserin analiz edilmesiyle hakkında yeterince bilgi bulunmayan şairin kimliği eser merkezli bir yaklaşımla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasını bana emanet eden, doktora öğrenimim boyunca destek olan, rehberliği ile yoluma ışık tutan danışmanım, değerli hocam Sayın Prof. Dr. Bahattin Kahraman'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Tez İzleme Komitesi üyesi olan, bana rehberliklerini ve desteklerini lütfeden değerli hocalarım Doç. Dr. Şerife Yalçinkaya'ya, Doç. Dr. İsmail Avcı'ya ve Emekli Dr. Öğrt. Üyesi Abdülkerim Gülhan'a teşekkürlerimi sunarım.

BALIKESİR, 2022

GÜLAY ŞAHİN

ÖZET

MUHÎTÎ DİVANİ (İNCELEME- TENKİTLİ METİN)

ŞAHİN, Gülay

Doktora, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bahattin Kahraman

2022, 493 Sayfa

Bu tezin konusu XVI.yy. divan şairlerinden Muhîî'nin Divan'ının tenkitli metninin oluşturulması ve incelenmesidir. Muhîî'nin Hurufi bir kişilik olması ve kimliğini eserlerinde işlemesi bu şairi ve eserini dikkate değer yapmaktadır. Çünkü Hurufilik harflere, sayılara dayanarak Kuran'ın yorumlandığı oldukça karmaşık bir inanç ve düşünüş sistemidir. Bu nedenle Muhîî ile ilgili böyle bir çalışma onun hem Türk edebiyatı geleneklerinden biri olan divan edebiyatı içindeki yerinin belirlenmesine hem de oldukça az sayıdaki Hurufilik araştırmalarına katkı sağlayacaktır. Çalışmada Muhîî'nin on bir adet divan yazması tespit edilmiş ve bu yazmalar seçerelendirilmiştir. Yazmalardan beş tanesi seçilmiş ve edisyon kritik yöntemiyle tenkitli metin kurularak şairin elinden çıkması muhtemel Divan metni ortaya konmuştur. Ardından Muhîî'nin hayatı, sanatı, eserleri tanıtılmış; Divan'ı din, tasavvuf, toplum ve kültür, insan ve tabiat ana başlıkları altında çeşitli kavram ve terimlerden yola çıkılarak incelenmiştir. Aynı zamanda bu kavramlar Muhîî'nin Hurufi kimliğinden kaynaklı olarak Hurufi bağlamda anlamlar kazandıysa bunlar üzerinde de değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yapılan bu çalışmayla edebiyat tarihi içerisinde hakkında yeterli bilgi bulunmayan Muhîî'nin divan şiiri tekniklerini başarılı bir biçimde kullandığı, Hurufi kimliğini Divan'a yansıttığı hatta İslam'ın

oldukça karmaşık bir yorumu olan bu inanç ve düşünüş sisteminin yüzyıllar sonra daha iyi anlaşılabilmesine katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhîfî, Divan Şiiri, Tenkitli Metin, Hurufilik, Sayılar.

ABSTRACT

MUHÎTÎ'S DİVAN (EXAMINATION- CRITICAL TEXT)

ŞAHİN, Gülay

Phd Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Adviser: Prof. Dr. Bahattin Kahraman

2022, 493 Pages

The subject of this thesis is criticizing and examining the divan of Muhîî, one of the divan poets. The fact that Muhîî is a Hurufî personality and his identity in his works makes this poet and his work remarkable. Because Hurufism is a very complex belief and thought system in which the Qur'an is interpreted based on letters and numbers. For this reason, such a study about Muhîî will contribute both to the determination of his place in divan literature, which is an exceptional tradition of Turkish literature, and to the very few Hurufism studies. In the study, ten divan manuscripts of Muhîî were collected and these manuscripts were genealogied. Five of these manuscripts were selected and the manuscripts were criticized by the edition critical method and the divan text that could possibly come from the poet's hand was revealed. Then Muhîî's life, art and works were introduced; His Divan has been examined under the main headings of religion, mysticism, society, culture and human, based on various concepts and terms. At the same time, if these concepts gained meanings in the Hurufî context due to Muhîî's Hurufî identity, evaluations were made on them. With this study, it was concluded that Muhîî, who did not have enough information in the history of literature, used the divan poetry techniques successfully, reflected his Hurufî identity to the divan, and even contributed to the

better understanding of this belief and thought system, which is a very complex interpretation of Islam, after centuries.

Keywords: Muhîfî, Divan Poetry, Critical Text, Hurufism, Numbers.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
1. GİRİŞ	16
1.1. Araştırmanın Problemi	16
1.2. Araştırmanın Amacı	16
1.3. Araştırmanın Önemi	17
1.4. Araştırmanın Varsayımları	17
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	17
1.6. Tanımlar	17
2. İLGİLİ ALANYAZIN	18
2.1. Kuramsal Çerçeve	18
2.2. İlgili Araştırmalar	26
3. YÖNTEM	28
3.1. Araştırmanın Modeli	28
3.2. Evren ve Örneklem	28
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	28
3.4. Verilerin Toplama Süreci	28
3.5. Verilerin Analizi	28

4. BULGULAR VE YORUMLAR	30
4.1. Muhîfî'nin Hayatı, Eserleri, Kişiliği	30
4.1.1. Hayatı.....	30
4.1.2. Eserleri	31
4.1.2.1. Dîvân-ı Muhîfî.....	31
4.1.2.2. Kısmetnâme	32
4.1.2.3. Keşfnâme	32
4.1.2.4. Sırr-ı Kuran	33
4.1.3. Dinî- Fikrî Kişiliği	33
4.1.4. Edebî Kişiliği ve Poetikası	35
4.1.5. Etkilendiği ve Etkilediği Şairler	37
4.2. İnceleme	37
4.2.1. Şekil Özellikleri.....	38
4.2.1.1. Nazım Şekilleri	38
4.2.1.2. Vezin.....	38
4.2.1.3. Kafiye ve Redif	39
4.2.2. Muhteva Özellikleri	40
4.2.2.1. Din.....	40
4.2.2.1.1. Allah.....	41
4.2.2.1.2. Peygamberler	43
4.2.2.1.3. Âl-i Abâ.....	53
4.2.2.1.4. On İki İmam	53
4.2.2.1.5. Melekler	60
4.2.2.1.6. Kitaplar.....	61
4.2.2.1.7. Sure, Ayet ve Hadisler	63
4.2.2.1.8. Diğer Dini Unsurlar	73

4.2.2.1.8.1. Ahiret	73
4.2.2.1.8.2. Cennet ve Cehennem	74
4.2.2.1.8.3. Araf	75
4.2.2.1.8.4. Mahşer	75
4.2.2.1.8.5. Sırat	75
4.2.2.1.8.6. Kıyamet	76
4.2.2.1.8.7. Mirac	77
4.2.2.1.8.8. Kâbe	78
4.2.2.1.8.9. Kaza ve Kader	79
4.2.2.1.8.10. Mezheb	79
4.2.2.1.8.11. İman	79
4.2.2.1.8.12. İbadetler	81
4.2.2.1.8.13. Ümmet	83
4.2.2.1.8.14. Kâfir, Münafık, Müşrik, Münkir	84
4.2.2.1.8.15. Levh-i mahfuz	84
4.2.2.1.8.16. Dini Varlıklar	85
4.2.2.2. Tasavvuf	89
4.2.2.2.1. Aşk	89
4.2.2.2.2. Âşık	89
4.2.2.2.3. Mürşid, Kutub, Şeyh, Pir, Rehber	90
4.2.2.2.4. Mürid, Derviş, Salik, Talib, Abdal, Işık, Kalender	91
4.2.2.2.5. Rind, Zahit, Sufi-Vaiz, Hakîm, Fakih, Cahil	92
4.2.2.2.6. Tarikat	93
4.2.2.2.7. Dergâh, Tekke	94
4.2.2.2.8. Arif	94
4.2.2.2.9 Nefs	95

4.2.2.2.10. Akıl.....	96
4.2.2.2.11. Edep	97
4.2.2.2.12. Gönül.....	97
4.2.2.2.13. Sır.....	98
4.2.2.2.14. Vahdet, Kesret	99
4.2.2.2.15. Fena- Beka.....	99
4.2.2.2.16. Zahir, Bâtın.....	100
4.2.2.2.17. Bazı Hurufilik Terimleri.....	101
4.2.2.3. Toplum ve Kültür	103
4.2.2.3.1. Şahıslar	104
4.2.2.3.1.1. Hurufi Şahsiyetler.....	104
4.2.2.3.1.2. Dinî ve Tasavvufi Şahsiyetler	106
4.2.2.3.1.3. Tarihî Şahıslar	108
4.2.2.3.1.4. Mitolojik İran Kahramanları	109
4.2.2.3.1.5. Aşk Kahramanları.....	110
4.2.2.3.2. Kavimler ve Yer Adları.....	111
4.2.2.3.3. Dağlar ve Nehirler	112
4.2.2.3.4. Eğlence Hayatı.....	113
4.2.2.3.4.1. Bezm.....	113
4.2.2.3.4.2. Bazı Oyunlar	114
4.2.2.3.4.3. Musıki	115
4.2.2.3.4.4. Keyif Verici İçecekler.....	116
4.2.2.4. İnsan	118
4.2.2.4.1. Sevgili	119
4.2.2.4.1.1. İstiva Hattı.....	119
4.2.2.4.1.2. Göz	122

4.2.2.4.1.3. Yüz	123
4.2.2.4.1.4. Yanak	124
4.2.2.4.1.5. Ben	124
4.2.2.4.1.6. Ayva Tüyleri	125
4.2.2.4.1.7. Dudak	125
4.2.2.4.1.8. Boy	126
4.2.2.4.1.9. Diş	126
4.2.2.4.1.10. Kulak	127
4.2.2.4.2. Âşık	127
4.2.2.4.2.1. Vücut	127
4.2.2.4.2.2. Can	128
4.2.2.4.2.3. Yüz	128
4.2.2.4.2.4. Bakış	129
4.2.2.4.2.5. Gözyaşı	129
4.2.2.4.2.6. Ciğer	129
4.2.2.4.2.7. Kalp	129
4.2.2.4.2.8. Gönül	130
4.2.2.4.3. Rakip	131
4.2.2.5. Tabiat	131
4.2.2.5.1. Kozmik Âlem	131
4.2.2.5.1.1. Gökyüzü	132
4.2.2.5.1.2. Yıldızlar	133
4.2.2.5.1.3. Burçlar	134
4.2.2.5.1.4. Seyyareler	134
4.2.2.5.2. Zaman	136
4.2.2.5.2.1. Gün, Hafta, Ay, Yıl	136

4.2.2.5.2.2. Mevsim	137
4.2.2.5.3. Dört Unsur	137
4.2.2.5.3.1. Su ile İlgili Unsurlar	138
4.2.2.5.3.2. Hava ile İlgili Unsurlar	140
4.2.2.5.3.3. Toprak ile İlgili Unsurlar	141
4.2.2.5.3.4. Ateş ile İlgili Unsurlar	141
4.2.2.5.4. Hayvanlar	142
4.2.2.5.4.1. Dört Ayaklılar	142
4.2.2.5.4.2. Kuşlar	143
4.2.2.5.4.3. Sürüngenler, Balık ve Böcekler	146
4.2.2.5.5. Bitkiler	147
4.2.3. Dil ve Üslup	149
4.2.3.1. Edebî Sanatlar	150
4.2.3.2. Atasözleri, Deyimler, Güzel Söyleyişler	153
4.3. Divan'ın Tenkitli Metne Hazırlanması	155
4.3.1. Metinlerin Hazırlanışında Tutulan Yol	155
4.3.2. İmla	156
4.3.3. Nüshaların Tanıtımı	157
4.3.4. Nüshaların Adlandırılması	168
4.3.5. Şecere Tespiti	170
4.3.6. Divanın Tenkitli Metinleri Arasındaki Farklar	175
4.4. Dîvân-ı Muhîtî (Tenkitli Metin)	182
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	487
KAYNAKÇA	490

KISALTMALAR LİSTESİ

- A:** Ali Emiri Efendi 397 numaralı nüsha
- A2:** Ali Emiri Efendi 396 numaralı nüsha
- AR:** Arnavutluk nüshası
- D:** Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi nüshası
- S:** Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası
- M:** Mevlana Müzesi Nüshası
- B:** Berlin Eyalet Kütüphanesi Nüshası
- B2:** İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nüshası
- K:** Konya Koyunoğlu Kütüphanesi Nüshası
- İ:** İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası
- G:** Gazel
- M:** Mesnevi
- Mur.:** Murabba
- Müs.:** Müsebba
- T:** Tuyuğ
- vr.:** Varak

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Bu çalışmanın konusunu Muhîfî adlı divan şairinin Divan'ı ve bu Divan'ın incelenmesi oluşturmaktadır. Bu şair ve eser önceleri lisans ve yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Ancak bugün tespit edilmiş on bir yazması bulunan Muhîfî Divanı'nın çok az yazması önceki araştırmacılar tarafından görülmüştür. Şimdi ise yurt içi ve yurt dışı yazmalara ulaşılmış olması nedeniyle sağlıklı bir metin kurmaya ihtiyaç vardır. Ayrıca daha önceki çalışmalarda Divan'ın sağlıklı ve ayrıntılı şeceresi çıkarılmamıştır. Divan incelemeye de tabi tutulmamıştır. Bu sebeple, çalışmada Divan metni yeniden kurulmuş ve ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Muhîfî'nin hayatı, sanatı, eserleri, Divan metni ve Divan metninin incelenmesi ana başlıklarından oluşan tezde şu sorulara cevap aranacaktır:

Muhîfî kimdir? Nasıl bir sanat anlayışına sahiptir? Hangi eserleri yazmıştır?

Muhîfî'nin Divan'ından yola çıkılarak dinî ve fikrî kişiliği hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunulabilir?

On bir adet yazma nüshası bulunan Muhîfî Divanı'nın şairin elinden çıkmış olması muhtemel Divan metni nasıldır?

Divanda, divan şiiri geleneğinde de sıkça kullanılan belli başlı kavramlar nasıl ele alınmıştır? Ne gibi anlam ve bağlamlarda kullanılmıştır?

Divanda Hurufilikle ilgili kullanılmış terim ve kavramlar nelerdir? Bu terim ve kavramların anlam ve bağlamı için neler söylenebilir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türk edebiyatının artık varlığını sürdürmeyen geleneklerinden biri olan divan şiirinin şairlerinden birini ayrıntılı bir şekilde incelemeye tabi tutmak hem divan şiirinin dünyasını hem de Muhîti'nin bu şiir geleneği içerisindeki yerini görmek açısından faydalı olacaktır. Muhîti'nin Hurufi bir kimliğe sahip olması ve eserlerine bunu yansıtması Türk edebiyatı içerisinde Hurufi bir edebiyatın da var olduğunun görülmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca çalışma XVI.yy.da divan şiirinin anlam dünyasının ne kadar geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan inceleme çalışmasıyla Divan'ın anlam dünyasına mercek tutulmuş, Divan'dan istifade edilmesi mümkün olduğunca artırılmıştır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Çalışma herhangi bir varsayım üzerine kurulmamıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu tezde internet ortamındaki yazılı ve basılı kaynaklardan, elyazmalarından yararlanılmıştır. Çalışma Muhîti Divanı ile sınırlı tutulmuştur. Ancak Muhîti'nin kimliği ve Divan'ın daha iyi anlaşılabilmesi için Muhîti'nin yazmış olduğu diğer eserlere de başvurulmuştur.

1.6. Tanımlar

Divan şiiri: Türk edebiyatının XIV-XIX.yy.ları arasında yazılı edebiyat ürünleri olarak icra edilen, genellikle saray çevresinde oluşan, "divan" adı verilen ciltlerde toplanmış olması nedeniyle bu adı alan, Osmanlı Türkçesi ile yazılan, kendine özgü kuralları ve anlam dünyası olan bir şiir geleneğidir.

Tenkitli metin: Bir eserin müellif elinden çıkan yazmasının bugüne ulaşmaması durumunda var olan nüshaların incelenmesi ve karşılaştırılmasıyla kurulan müellif elinden çıkması muhtemel en doğru metindir.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Muhîti Divanı'nın müellif nüshası bulunmamaktadır. Eldeki yazmalar müstensihler tarafından oluşturulmuştur. Bu yazmalar şiir sayıları ve çoğaltıldıkları dönem itibariyle farklılık arz etmektedir. Bu sebeple Divan'ın tenkitli metnine ve incelenmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Şairin Hurufi kimliğe sahip olması ve Divan metninin alt yapısında Hurufi inanç ve düşünüş sistemi bulunduğu için Hurufilikle ilgili temel bilgilerden faydalanmak gerekmektedir.

Hurufilik Tarihi: Hurufilik XIV.yy. İran'ında Fazlullah Esterabâdi tarafından kurulmuş felsefi ve dinî bir akımdır. Bu akım İslam dininin ve Kuran-ı Kerim'in bânîni bir yorumundan ibarettir. Hurufiler varlığı harflerle açıklamaya çalışmışlardır. Harfleri ilahi bir zuhur olarak kabul etmiş ve kendi varlıklarında harflerin izlerini takip ederek Allah'ın varlığını kendi varlıklarında görmeye çalışmışlardır. Arap alfabesindeki yirmi sekiz harf ile Fars alfabesindeki otuz iki harften ve bu harflerin ebced hesapları ile eczalarından hareketle Kuran'a yeni bir yorum getirmişlerdir (Usluer, 2009, s. 11).

XIII. yy.da Moğolların Bağdat'a gelip Abbasi Halifeliğine son vermesi daha önceleri muhalefette ve zayıf kalmış dinî ve milli hareketlerin gelişmesinde yeni bir ortam sağlamıştır (Ballı, 2013, s. 37). XIV.yy.ın ikinci yarısında diğer bânîni yorumlardan farklı olarak Hurufilik oldukça ilgi çekmiş ve taraftar toplamıştır. Ancak Fazlullah'ın görüşleri, ulema tarafından sakıncalı bulunmuş ve eleştiriler Timur'a kadar ulaşmıştır. Fazlullah Timur'un oğlu Miran Şah tarafından yakalatılarak Alıncak Kalesi'ne kapatılmış, yargılama sonucunda katli uygun görülmüştür (Aksu, 1998, s. 409). Onun idam edilmesinin sebebiyle ilgili çeşitli rivayetler vardır: Bir rivayete göre Fazlullah Timur'un haksız yere güç kullanmaktan vazgeçmesini istemiştir. Timur'u aflu ve cömertlikle davranarak halkın mutluluğunu temin etmeye davet etmiştir. Diğer bir rivayete göre de Timur'u İttihadiye itikadına

çağırdığı için katledilmiştir. Bu süreçte Şamahı'da Azerbaycan valisi Miran Şah tarafından tutuklanıp Alıncak Kalesi'ne getirilmiştir. Altı gün sonra 3 Eylül 1394 yılında Şeyh İbrahim'in fetvasına dayanılarak öldürülmüştür (Usluer 2012, s. 15). İlk elden kaynaklara göre Fazlullah'ın ölüm yılı 796 senesidir (Usluer, 2012, s. 16).

Hurufilik inancı Fazlullah'tan sonra Mir Şerif, Aliyyülâla, Seyyid İshak, Seyyid Nesîmî ve daha birçok halifesiyle yayılmaya devam etmiştir (Gölpınarlı, 1989, s. 14) İnanç her türlü baskıya rağmen Horasan, İsfahan, Suriye, Azerbaycan ve Anadolu gibi yerlerde yayılmış, toplumun her kesiminden insana benimsetilmiştir. Özellikle yetiştirdikleri şairler halkın gönlünde yer etmelerini sağlamıştır. Hurufilerin İbâhiyyeci ve zındık olduklarını düşünen ulema Hurufiliğe karşı devlet adamlarını uyarmıştır. Bunun neticesinde Hurufiler çeşitli baskılara ve katliamlara uğramışlardır. Bu durum faaliyetlerini gizli sürdürmelerine sebep olmuştur (Aksu, 1998, s. 409). Hurufiler İran'da yarım asır geçirdikten sonra Osmanlı coğrafyasına yayılmışlar, İran'da yazılmış ilk Hurufi eserleri Türkçeye aktararak Anadolu ve Balkanlarda varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir (Usluer, 2012, s. 9). Latîfi Tezkiresi'nde Sultan Bayezid ve II. Mahmud dönemlerinde Hurufilerin Bektaşilerle birlikte cezalandırıldığından, Nişancı Tarihi'nde ise Kanuni zamanında Osmanlı topraklarından sürüldüğünden bahsedilir (Usluer, 2009, s. 25).

Fazlullah-ı Hurufî; varlığının Tanrının tecellisi ve üç semavi dinin beklediği Mehdi olduğunu ilan etmiş, sahip olduğu sözün bu dinleri birleştireceğini bildirmiştir. Kuran'ı harflerden yola çıkarak aşırı bâtını bir sistem içinde yorumlamış, Şeyh Bedreddin'de olduğu gibi "Cihan ebedî, yaratılış da devam eden bir süreçtir." demiştir. Melâmiler gibi el emeğinin helal kazanç olduğundan dem vurmuş, takke yaparak geçimini sağlamıştır. Hurufilik önceleri lonca üyeleriyle birlikte kasabalarda yayılmıştır. İran'da baskı altında kalınca 15.yy. başlarında Anadolu ve Rumeli'ye yayılmıştır (İnalçık, 2006, s. 201).

Hurufilik, XIV.yy.da Horasan ve Orta Asya'yı ve XV.yy.da Şeyh Bedrettin Ayaklanması ile Anadolu'yu karıştırmış dinî ve sosyal hareketlerle ilişkilidir. Bu hareketler Celali İsyanlarını da peşinden getirmiştir. Bu hareketlerin alt yapısında Şii bir cila ile halk ve zanaat erbabının ayaklanması, Tanrı'nın insan suretinde tecelli ettiği inancı vardır. Hurufilikle gelişen olaylarda, İranlıların milli gururu Babek Ayaklanması (9.yy.) arasında da bazı ortak noktalar vardır (Melikoff, 2009, s. 177-178). Hurufilere yapılan şiddetli baskılar II. Bayezit'in uğradığı suikasttan (1492)

sonra artarak XVI.yy.a kadar devam etmiştir. Bu hareket Bedreddinliler ve Kızılbaş-Bektaşilerle birleşerek varlığını sürdürmüştür. Nitekim Bektaşilikte ciddi bir Hurufi tesiri vardır (İnalçık, 2006, s. 201).

Bektaşilik fetihlerle birlikte Bulgaristan, Girit, Macaristan gibi memleketlere yayılmıştır. Bektaşiliğin dolayısıyla da Hurufiliğin Rumeli’de yayılması bu toprakların “syncretique” yapısından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Doğu Avrupa’nın Ortodoks karşıtı olması insanların Bektaşiliğe kolayca uyum sağlayıp imtiyazlara kavuşturmuştur (Ocak, 1992, s. 379). Gölpınarlı sürgün neticesinde Hurufilerin varlıklarını ve faaliyetlerini sürdürdükleri yerlerle ilgili olarak şöyle demiştir: “Hurufi metinlerinin yazıldığı yerlere nazaran Hurufi faaliyetinin merkezleri; Rumeli’de Arnavutluk ve bilhassa Ergirikasrı (Engirikesri), Mısır’da İskenderiye, Anadolu’da Akçahisar ve Osmanlı Devleti’nin merkezi olan İstanbul, Tire’dir. Ayrıca kayıtlar Filibe, Tatarpazarlığı, Ahyolu, Eskişehir ve Sivas’ta Hurufilerin bulunduğu göstermektedir (Gölpınarlı, 1997, s. 161)”. Nihayetinde hem fetihler hem sürgünler hem de Bektaşilik ve Hurufilik temsilcilerinin öğretilerini yayma gayreti, Osmanlı coğrafyasının sosyolojik manzarasını kısmen değiştirmiştir.

Hurufilik: Hurufiliğin temeli harfçiliğe dayanmaktadır. Filozof ve din yorumcuları için harf simgeleri, ses ve söz; çok eski zamanlardan beri varlığı, insanı ve Allah’ı açıklamak için kullanılmıştır. Nitekim İslam dininde de yaratılış “kün” emriyle başlamakta, bu söz ve eczasındaki sesler varlığın öncülleri olduğu için Hurufilik açısından büyük önem taşımaktadır. Bakara suresinin 31. ve 34. ayetlerine göre Allah melekleri insana secde ettirmeden önce bütün varlıkların isimlerini ona öğretmiştir. İnsan bedeni Allah tarafından yoğrulmuş, içine Allah’ın ruhundan bir parça üflenmiş, kendisine başka varlıklara bahşedilmeyen bilgi verilmiştir. Âdem’e öğretilen isimler, dünyayı idrak edebilmesini sağlayan harflerden ibarettir. Aslında bu harfler, herhangi bir dil değil dilin temel parçalarıdır. İnsan ilahi mesajları çözebilmesi için bir dil yeteneğiyle donatılmıştır. Ses ve harfler “ol/kün” den türemiş ve isimler ilahi dilin alfabesini oluşturan otuz iki sestem oluşmuştur (Bashir, 2013, s. 50-51). İşte insanı diğer varlıklardan farklı yapan ve meleklerin secdesine layık kılan şey; aslında sınırlı ve kabiliyetsiz bedeni değil, insanın diğer varlıklara nispetle çok çeşitli aralıklarda sesler çıkarabilmesini, bu sesleri anlamlandırabilmesini sağlayan dil yeteneğidir.

Eskiden beri var olan harfçilik öğretisini sistemli hâle getiren İbni Arabi, Miftahü'l-Cifr adlı eserinde harfleri üç şekilde tanımlamaktadır:

1. Huruf-i fikriye: Fikr-i beşerde musavver olan suver-i ruhaniyedir.

2. Huruf-i lafziye: Telaffuz ile samiaya aks ederek insanlarda fikir husule getiren suretlerdir.

3. Huruf-i hattıyye: Kalem ile resm olunan şekillerdir (Vicdânî, 2016, s. 18). Görüldüğü gibi harfler; ses ya da şekil olarak var olabilirler, doğuştan var olan dil yeteneğini harekete geçirerek insanların Allah'ı, dünyayı ve kendilerini anlamlandırabilmelerini ve gerektiğinde anlam üretmelerini de sağlayabilirler.

Fazlullah da insanın konuşma ve yazma açısından dille kurduğu ilişkiye büyük önem vermiş, felsefesini dil üzerine kurmuştur (Bashir, 2013, s. 8). Fazlullah ve diğer Hurufiler tarafından yapılan tevillerde kelimelerin bazen gerçek bazen yan anlamları kullanılmıştır. Cümlede virgülün yeri değiştirilerek yeni anlamlar üretilmiştir. Örneğin “yasak meyve” hiçbir şey yememek, “yayılmış ince deri üzerine satır satır yazılmış kitap” yüzde bulunan hatlar, “Nuh’un gemisi” kalem, “deniz” mürekkep olarak tevil edilmiştir (Usluer, 2009, s. 12). Bu yöntemlerle Kuran’daki farklı anlam katmanlarına ulaşılabilmekte ve bu anlamlar gün yüzüne çıkartılabilmektedir. Ancak Hurufiler dili ve harfleri çok anlamlılığa ve çağrışımlara imkân vermesinden yararlanarak kendi felsefelerine uygun bir şekilde yani fikirlerini doğrulamaya yönelik kullanmışlardır. Bu amaçla ebced, harf sayısı, ecza sayısı, nokta sayısı ve bunların terkibinden hangi yöntem uygunsa o yöntemi kullanmışlar, tevilde kesin bir sistem kurgulayamamışlardır.

Harfler kadar insan bedeni de Fazlullah ve Hurufiler için büyük öneme sahiptir. Çünkü insan doğadaki dört elementin terkibinden oluşmuş, Allah’ın hakiki bir suretidir (Bashir, 2013, s. 8). Fazlullah evreni tanımlarken İslamdan ve İslam öncesi dinlerden yararlanmış; büyük âlem (âlem-i kebir, makrokosmos) olan kâinatla küçük âlem (âlem-i sagir, mikrokosmos) olan insanı paralel yapılar olarak görmüştür (Bashir, 2013, s. 47). Birçok şeyin böyle izah edilmesi Hurufiliği Pisagorculuğa yakınlaştırmıştır. Ses ve harflerin etrafla belli bir ahenk içerisinde olması Pisagorculuğun tesirini akla getirmektedir. Bazı rakamlara belli anlamlar verilmesi eski zamanlardan beri merak konusu olmuştur (Babayev, 2007, s. 74). Dolayısıyla insanı açıklarken evreni, evreni açıklarken de insanı gözlemlemek gereklidir.

Hurufiler, insan bedeninde kimlik açısından ayırt edicilik sağlayan yüze ise ayrı bir ilgi duymuşlardır. Nitekim bu noktada Kuran ile insan arasındaki paralellikleri tespit etmişler, evrendeki mükemmel matematiksel uyumu ortaya koymaya çalışmışlardır.

Saçı yüzden ayıran çizgi ile kaşlar, alt ve üst kirpikler istiva hattını oluşturmaktadır. Toplam yedi adet olan istiva hattı Fatıha suresinin yedi ayetine denk düşer. İnsan nasıl yaratılmışların en mükemmeliyse Kuran da dilin en mükemmel hâlidir. O halde evrendeki mükemmel unsurlar arasında birtakım ortak noktalar olmalıdır. Erkeklerdeki hat sayısı ergenlikle birlikte yanaklarda ikişer çizgi, bıyığın üzerinde bir çizgi, alt dudak çizgisi ve sakalın bitiş çizgisi olmak üzere 14'tür. Kadın yüzünde yedi ilave hat çıkmamaktadır. Ancak annelik yeteneği kadının hatlarını on dörde tamamlamaktadır. Yüze yerleşmiş bu on dört hat ve mahallerinin sayısı yirmi sekiz eder. Kuran dili de yirmi sekiz harften oluşur ve insan yirmi sekiz yaşında erişkin olur. Allah'ın yaratılışın başında Âdem'e öğrettiği otuz iki harf ise otuz iki diş ile konuşma uzvu olan ağızda kendini göstermektedir (Bashir, 2013, s. 52-54).

Hurufiler Kuran'da geçen bütün "fazl" kelimeleriyle Fazlullah'ın kastedildiğine inanırlar. Onu Allah'ın zuhuru sayan Hurufiler, Fazlullah'ın baş eseri ve Hurufiliğin ana kaynağı olan Câvidânnâme'yi ilahi kitap kabul ederler. Ayetleri, cenneti, cehennemi, ahiret hâllerini ve bütün dinî hükümleri veya otuz iki harfle açıklamaya çalışırlar. Örneğin kelime-i şehâdette geçen Allah lafzında beş harf vardır; bu harflerin eczasından on dört harf oluşur. Muhammed lafzında da beş harftir ve imlâsı on dört harfi verir. Böylece iki kelimenin toplamı yirmi sekiz eder. Bunlara kelime-i şehâdetin ilk kelimesindeki dört harf de eklenirse otuz iki sayısı elde edilir. O hâlde kelime-i şehâdet, Arap ve Fars alfabelerinin tamamını ve bunların içerdiği Hurufî anlamları barındırmaktadır (Aksu, 1998, s. 409).

Hurufilikte Yöntem: Valery "İnsanoğlu en saçma sözlerde dahi bir mana bulmaya çalışır." demiştir. Bu sebeple şairlerin, yazarların, peygamberlerin, velilerin sözleri sonraki dönemlerde amacının dışında ele alınmış, yorumlayıcıları tarafından söz sahiplerinin aklına dahi gelmeyecek anlamlarla geleceğe taşınmıştır (Kaplan, 1997, s. 122). İşte bu duruma Türk edebiyatından en uç örnek Hurufî metinleridir.

Hurufiler harflerin sayısal karşılıklarını, nokta sayılarını, telaffuzda ortaya çıkan harf sayılarını (inbisat veya ecza) kullanarak bazı sonuçlara ulaşmaya çalışırlar. İki farklı unsur ya da hesaptan aynı sayılar elde edilirse bu unsurlar arasında bir bağ

olduğu düşünülür (Usluer, 2009, s. 11). Hurufi teviller yapılırken istenen sonuca ulaşmak için gerekli sayı eksik veya fazla ise ilm-i huruf denilen yöntemler kullanılır. Mesela sayı değeri altmış olan bir rakam yirmi sekiz ve otuz ikinin toplamıdır. Eğer elli dokuz çıkarsa “bâ”nın noktası eklenerek altmış elde edilir. Gerekirse sayı hâl ve mahal ilişkisinden yaralanılarak bir katıyla toplanır ya da yarısı alınır. Değişik sayılar elde etmek gerektiğinde mevâlîd-i selâse (maden, bitki, hayvan), anâsır-ı erbaa, havâss-ı hamse, şeş cihet, seb‘a semâvât, heşt bihişt ve nüh felek ifadelerindeki sayılar kullanılır. Bazen de kabz ve bast usulü kullanılır. Örneğin “kûn” (نك) kelimesi bast edildiğinde kelimeyi oluşturan iki harfin Arapça okunuşunda (kâf nûn) bulunan altı harf ortaya çıkar (ن-و-ن-ف-ا-ك). Böylelikle elde edilen altı sayısı altı yönü temsil eder ve altı yön mekânın aslındandır. “Kûn” emriyle Allah tarafından âlemin (kevn ü mekân) oluşumu açıklanmış olur (Aksu, 1998, s. 409). Hesaplamalarda bir sayıya ihtiyaç olursa ‘nokta-i tahte’l-ba’, iki için ‘hâl ve mahal’, üç için ‘mevalid-i selase’, dört için ‘anasır-ı erbaa’, beş için ‘havas-ı hams’ gibi unsurlar eklenir veya çıkarılır (Levend, 2017, s. 58).

Çoğu Hurufi eserde yirmi sekiz ve otuz iki sayıları hesapların temelini oluştururken Muhîfî’nin Keşfnâme adlı eserinde Fazlullah ile ilgili isim ve tarihler merkeze alınarak yorum yapılması söz konusudur. Fazlullah’ın 740 yılında doğması, on sekiz yaşında yani 758’de süluka başlaması, 796 yılında ölümü Muhîfî’nin yorumlarında önemli bir yere sahiptir (Usluer, 2014, s. 243). Ayrıca Muhîfî şiirlerinde bazı kelimelerin eczalarını yazarak o kelimeleri okuyucunun anlaması için gizlemiş, şifrelemiştir. Örneğin aşağıdaki tuyuğlarında Muhîfî “hat, vech, Ali ve Fazl” kelimelerini remizleri ya da eczalarıyla gizlemiştir:

Elif ü Yâ’dur qarâr-ı mümkünât

Hâ vü Tâ oldı şebât-ı kâ’inât

Dâl ü Bî vü Zî’dür aşl-ı şeş-cihât

Vâv ü Cîm ü Hî beyân-ı sırr-ı zât (T. 10)

‘Ayn u Lâm u Yî’ye añla Qanberüm

Fî vü Dâd ü Lâm’a ya’nî çâkerüm

Otuz iki nuṭka çün kim mazharum

Gün gibi her zerreden bil azharum (T. 44)

Muhîtî aşağıdaki beyitlerinde ise “Kün, Fadl, aşk, vech, yed, adn” kelimelerini bast ederek okuyucunun idrakine bırakmıştır:

Yetmiş iki biñ hicâbı ref idüp gördüñ Haķı

Sırrına eczânuñ irdüñse be-ħarf-i Kâf u Nûn (G. 173/ 2)

Fî vü Dâd u Lâm-ı Haķdan ‘Ayn u Şîn ü Kâf-ile

Kâf-ı dilde menzil-i ‘anķâyı bildüm neydüğün (G. 170/ 6)

Şâhid-i ğayb oldı Vâv u Cîm ü Hî

Yâ vü Dâl oldı delîl-i muħkemât (G. 21/ 4)

‘Ayn u Dâl u Nûndur baĝ-ı na‘îm

Dâhil olan buldı âteşden necât (G. 21/ 6)

Hurufilik ve Bektaşilik: Besim Atalay Hurufiliğin mezhep, Bektaşiliğin ise tarikat olduğunu söyler (Atalay, 2015, s. 37). Hurufilik, daha okuryazar kesim olduğundan Bektaşilere tesir etmiştir. Köy Bektaşiliği olarak nitelendirilen Aleviliğe ise çok etki edememiştir. Atalay’a göre Hurufilik Bektaşi edebiyatından çıkarılırsa bu edebiyat temelsiz kalır. Hurufilik sadece Bektaşiliği değil pek çok tarikata tesir etmiştir (Atalay 2015, 38).

Hacı Bektaş Velî ölümünden sonraya bilindiği kadarıyla bir halife bırakmamasına rağmen bir tarikat oluşmuştur (Kayıkçioğlu 2016, 168). Tesisinden bir buçuk asır kadar bile geçmeden Bektaşilik İnan’dan gelen tesirlerle saflığını kaybetmiştir. Önce Şiilik arkasından Hurufilik, Bektaşiliğe tesir etmeye başlamıştır. Özellikle Hurufilik Bektaşilikle yaşama imkânı bulmasına rağmen her iki inanç da şaibeli duruma düşmüştür (Kayıkçioğlu, 2016, s. 173).

Bektaşiliğin ortaya çıkışıyla ilgili iki görüş vardır: Bunlarda ilki Hurufi ve Şii tesirlerin en başından tarikatın oluşumunda söz konusu olması, diğeri ise Balım Sultan’dan (XV.yy.) önceki dönemin Sünni sonrasının ise Bâtini olduğu yönündedir. Bu görüşlerle ilgili olarak Ahmet Yaşar Ocak şunları söylemektedir: “Hurufi ve Şii

tesirler öncesi devre: Bu devre XIII.yy. Babai hareketiyle başlar. Bu hareketi meydana getiren Türkmen zümrelerinin daha Anadolu'ya gelmeden önce mensup oldukları gayri Sünni inançlar çevresi, eski Türk inançlarından Budist ve Maniheizt tesirlere kadar pek çok ve çeşitli dinî unsurlardan oluşan 'syncretique' bir mahiyet arz ediyordu (Ocak, 1992, s. 374). Sözü edilen bütün Şii unsurlar Şiilikte olduğu hüviyetleriyle Bektaşiliğe geçmemiş, daha başından beri mevcut İslam öncesi inançlarla mezcedilerek onların yapısına uygun bir mahiyet kazanmışlardır. Mesela böylece, zahirde üçlü bir uluhiyyet telakkisi gibi görünerek yanlışlıkla Hıristiyanlık'taki teslise benzetildiği için eski şarkiyatçıları yanıltan 'Hak-Muhammed-Ali' ifadesi, tamamıyla hulül kalıpları içine girerek sadece ilahlaşmış bir Hz.Ali'yi gösterir olmuştur. Bu bakımdan İmam Cafer mezhebine mensubiyet iddia etmesine rağmen Bektaşiliğin gerçekte Şiilikle ilgisi yoktur. Bu yüzden Bektaşiliği Şii bir tarikat kabul etmek yerine Bektaşilikte Şii tesirinden söz etmek daha gerçekçi bir ifade tarzı olur (Ocak, 1992, s. 375).” Ahmet Yaşar Ocak'a göre Hacı Bektaş Veli hiçbir zaman zahit bir şeyh olmamış, başından beri Sünni İslam'ın itikat ve ibadet esaslarına kayıtsız kalmıştır (Vicdânî, 2016, s. XXIX).

Sadık Vicdani de Hurufiliğin Anadolu'da Bektaşiliğe nüfuz ederek yaşadığını ifade etmekte ve Bektaşiliği tarihsel olarak üç döneme ayırmaktadır:

1. Saf Bektaşilik Dönemi: Namaz abdest gibi ibadetlerin bulunduğu dönem.

2. Bektaşiliğe Şiiliğin Karıştığı Dönem: Bu dönemde Cafer-i Sadık mezhebi diye Ebu Cafer-i Tusi'nin mezhebinin görüşleri kabul edilmiş ve yaygınlaşmıştır.

3. Hurufiliğin Bektaşiliğe Karıştığı dönem: Hurufiler İran'dan sonra Osmanlı topraklarında bu yolu seçmişlerdir (Vicdânî, 2016, s. XXIV).

Bektaşilik ortaya çıkışı itibariyle ister Sünni ister Bâtini bir inanış olsun, başlangıçta İran'da kendine has bir öğretiyile ortaya çıkan Hurufilik, sonraları Anadolu ve Balkanlarda taraftar toplayabilmek için bâtini inanış ve mezheplerle ortak noktalarını vurgulamak ve bu mezheplerin dergâhlarına sızmak zorunda kalmıştır.

Türk Edebiyatında Hurufilik: Türk Hurufî şairler Vahdetî (Kayıkçıoğlu, 2016, s. 84), Urfî Beg (Kayıkçıoğlu, 2016, s. 94), Ruhî (Kayıkçıoğlu, 2016, s. 101); Penâhî, Misâlî, Muhîtî, Arşî (Usluer, 2009, s. 10); Naîmî, Nesîmî, Hakîkî, Habîbî, Sürûrî, Tüfeylî, Hayretî (Babayev, 2007, s. 79); Hayratî, Alî (Gölpınarlı, 1989, s. 30)'dir.

Gölpınarlı, Neyzen Tevfik'te bile Hurufilik izlerinin bulunduğunu belirtmektedir (Gölpınarlı, 1989, s. 30). Hurufî şairlerden Fazlullah'ı tanınması ve içten üslubuyla halkın gönlünde yer etmesiyle XIV. yy. şairi Seyyid Nesîmî'nin özel bir yeri vardır. Nesîmî Hurufilikle ilgili kavramları Türk diline başarıyla aktarmış ve böylelikle onun edebiyatımızdaki tesirleri uzun yıllar sürmüştür (Şenödeyici, 2015, s. 67). Ancak Türk edebiyatı tarihlerinde, tezkirelerde ve diğer kaynaklarda Nesîmî'nin Hurufî yönüne vurgu yapılmamakta, diğer mutasavvıf şairlerden farkı ortaya konmadan kısaca bahsi geçmektedir.

Sadık Vicdânî, Hurufilerin Türkçe şiirlerinin Farsça olanlar kadar yüksek bir belagate sahip olduğunu hatta eski şairlerden en parlak şiirlerin Hurufiler tarafından yazıldığını düşünmektedir. Ancak öğretilerini yayma amaçlı yazdıkları için Türk edebiyat âlemine pek girememiş, yazma mecmualar arasında saklı kalmışlardır (Vicdânî, 2016, s. 84). Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Hurufî eserler, hakikaten devrin edebiyat çevrelerinin inançlarına ters düştüğünden sanat değeri yüksek bile olsa göz ardı edilmiş olabilir. Ayrıca padişahlar tarafından sürgüne uğramış, şeyhülislam tarafından katledilmeleri vacip görülmüş bir topluluğun şiirlerini çoğaltmak, tezkirelerde bahislerini geçirmek ve övmek edebiyat çevreleri tarafından kolay olmasa gerektir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Muhîfî Divanı ilk olarak Sevgi Tok tarafından (Tok, 1964) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bu çalışmada Muhîfî'ye ait Millet Kütüphanesi yazmaları, Süleymaniye ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yazmaları olmak üzere dört adet nüsha görülmüş şecerelendirme yapılmadan nüshalar karşılaştırılmış ve ortaya çıkan metin incelemeye tabi tutulmamıştır. Muhîfî'nin hayatı, sanatı ve eserleri ile temsil ettiği Hurufilik üzerine çalışmada sınırlı bilgiler mevcuttur.

Divan 1995 yılında Abdullah Tataroğlu tarafından Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bu çalışmada Divan'ın altı adet yazması görülmüş ve yüzeysel bir şecere çıkarılmıştır. Yazmalardan dört tanesi seçilerek karşılaştırılmış ve şairin hayatı, sanatı, eserleri ile Hurufilik üzerine

sınırlı bilgiler verilmiştir. Yine Divan incelemesi mevcut olmadığından eserin anlaşılması ondan istifade edilmesi noktasında eksiklikler oluşmaktadır.

Muhîfî'nin biyografisi ile ilgili bugüne dek "Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü" adlı eserde Prof. Dr. Fatih Usluer (Usluer, 2013) bir madde yazmıştır. Ancak Muhîfî Divanı'nın yurt içinde ve yurt dışında yeni yazmalarının ortaya çıkmış olması ve henüz eser üzerine inceleme yapılmamış olması nedeniyle bazı güncellemeler gerekmektedir. Çünkü hakkında belge niteliğinde tarihi kayıt bulunmayan şahsiyetlerin nereli olduğu, nereleri gezdiği, nerelerde eğitim gördüğü gibi konularda kesin bilgilere sahip olmak mümkün olmasa da iyi bir eser incelemesiyle dinî, fikrî ve edebî kişilikleri hakkında tespitlerde bulunmak mümkündür.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Tezde tarama modeli kullanılmış ve içerik analizi yapılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Şair Muhiti çalışmanın evrenini oluşturmaktadır ve örneklem kullanılmamıştır.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Divan ile ilgili kütüphanelerin yazma kalologları taranmış, ilgili kitap ve makaleler incelenmiştir.

3.4. Verilerin Toplama Süreci

Öncelikle Muhîfî Divanı'nın yurt içi ve yurt dışındaki yazma nüshaları toplanmıştır. Bu nüshalar karşılaştırılarak hangilerinin birbirinden ya da ortak bir yazmadan kopya edildiği tespit edilmiş, böylelikle üç adet nüsha ailesi ortaya çıkarılmıştır. Nüshaların kolbaşlarından temsil gücü yüksek beş adet nüsha belirlenmiş ve bunlar karşılaştırılarak müellifin elinden çıkmış olması muhtemel tenkitli bir metin oluşturulmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Tezin inceleme kısmında yazılı doküman araştırması yapılmıştır. Metnin ait olduğu edebiyat geleneği, metne yansımış olan inanç ve düşünüş sistemi doğrultusunda ilgili kaynaklardan metnin en iyi şekilde anlaşılabilmesi ve

anlatılabilmesi için istifade edilmiştir. Metnin dokusunda ve anlam dünyasında var olan kavram ve terimler; din, tasavvuf, toplum, insan, tabiat ana başlıkları altında sınıflandırılmış, içinde buldukları şiirlerin bağlamına göre tahlil edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Muhîfî'nin Hayatı, Eserleri, Kişiliği

4.1.1. Hayatı

Muhîfî 16. asırda yaşamış Hurufî şairlerdendir. Keşfnâme adlı eserinde geçen "tokuz yüz altmışdur, delâlet ider Muhîfî'nün vücûda geldüğine ki anun zuhûrından tarîk-i zât-ı Fazl-ı İlâh zâhir oldı." cümlesinden 960 (1553) tarihinde doğduğu anlaşılmaktadır. Muhîfî'nin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte Arşî'nin mürşidi Muhîfî için bir mersiye yazmasından onun Arşî'nin ölüm yılı olan 1030(1621)'dan önce vefat ettiğini söylemek mümkündür (Usluer, 2016, s. 27). "Muhîfî" adı Ahdî, Hasan Çelebi, Beyânî, Rızâ tezkirelerinde ve Peşteli Hisâlî'nin Metâli'ü'n-Nezâir adlı eserinde geçmektedir.

Ahdî Tezkiresi'nde "Muhîfî Efendi" başlığı altında Rodoslu bir şair tanıtılmaktadır. Buna göre Muhîfî, Bostanzâde Mehemmed Çelebi'nin talebesidir. Hocası Anadolu Kazaskeri olunca kendisi de Erzurum'a kassam askeri olmuştur. Ordu-yı hümayun kadılığı yapmıştır. Lala Mustafa Paşa ile Şirvan seferine katılmıştır. İstanbul'a döndüğünde padişaha kaside sunmuştur (Solmaz, 2018, s. 272-273). Beyânî (Sungurhan, 2017a, s. 184) ve Hasan Çelebi (Sungurhan, 2017b, s. 770) tezkirelerinde de "Muhîfî" başlığı altında Rodoslu bir şairle ilgili aynı doğrultuda bilgiler bulunmaktadır. Rızâ Tezkiresi'nde ise "Muhîfî" başlığı altında bir cümle ile Rodoslu bir şairden bahsedilmiştir ve 1008'de İstanbul'da fevt olduğu bilgisi verilmiştir (Zavotçu, 2017, s. 204). Peşteli Hisâlî'nin Metâli'ü'n-Nezâir adlı eserinde Muhîfî adlı bir şaire ait iki adet matla beyti bulunmaktadır. Ayrıca Muhîfî-i Şâmî ifadesinden bu şairin Şamlı olduğu görülmektedir (Efe, 2021). Ancak bu sıralanan eserlerde geçen örnek şiirler Hurufî şair Muhîfî'nin Divan'ında yer almadığından geçmişte Muhîfî mahlaslı iki ya da üç şairin varlığından bahsetmek mümkündür.

Muhîf ile ilgili kaynaklarda kesin bir bilgi olmamasının sebebi Hurufî bir şair olması olabilir. Fatih döneminde Hurufî fikirler sarayda ilgi görmesine rağmen sonraları bu fikirler tehlike olarak algılanmış ve Osmanlıları Hurufîliğe karşı tedbirli hâle getirmiştir (Tataroğlu, 1995, s. 4-5). Arşî (ö. 1030/1621) gibi bir takipçisi olması nedeniyle onun Hurufî rehberlerden biri olduğu söylenebilir. Arşî'nin Arnavutluk'ta Ergirikesri (Gjirokaster)'de yaşamasından Muhîf'nin de bu yerlerde bulunmuş olması muhtemeldir. Muhîf'nin "Baş açık yalın ayak pâk trâş u abdâlüz" mısrası onun kendini Hurufî bir Abdal olarak nitelendirdiğini göstermektedir (Usluer, 2016, s. 27). Şair, yazmalarda "Muhîf Dede" unvanıyla geçmektedir.

Muhîf'nin kullandığı mahlasın kökeni ile ilgili çeşitli yorumlar yapmak mümkündür. Bu mahlas Nesîmî'nin "Deryâ-yı muhit cûşa geldi / Kevn ile mekân hurûşa geldi" şiirinde geçen "derya-yı muhit" ifadesinden esinlenilerek seçilmiş olabilir. Çünkü Muhîf Nesîmî'den oldukça etkilenmiş bir şairdir (Tataroğlu, 1995, 31-32). Bir diğer yorumu İbn Arabî'nin "Harflerin İlmî" adlı kitabında geçen bir ifadeye göre yapmak mümkündür (İbn Arabî, 2018, s. 23): "Ayrıca tecelli açısından değerlendirildiğinde zahir âleminde zuhur eden harflerin bâtın âleminde Allah'ın bazı isimlerine ve ayrıca bazı kavramlara karşılık olduğu da belirtilmektedir: 7. Kaf - El-Muhit (Allah'ın ismi) - Karşılık geldiği merteye Arş". Harfçilik öğretisini sistemli hâle getirmiş olan İbn Arabî'den Muhîf'nin habersiz olması düşünülemez. Hurufîlik düşünce sistemi içinde harflerin mertebeleri sıralanırken Muhîf'nin kendine mahlas olarak 7. sıradaki "Kaf" harfine karşılık gelen Allah'ın güzel isimlerinden "El-Muhit"i seçmiş olması, talebesi Arşî'nin de mahlasını Allah'ın "El-Muhit" ismine ve yine "Kaf" harfine karşılık gelen mertebeden "Arş"ı seçmiş olması muhtemeldir.

4.1.2. Eserleri

4.1.2.1. Dîvân-ı Muhîf

Muhîf Divanı'nın yurt dışındaki kütüphanelerde üç ve yurt içindeki kütüphanelerde sekiz olmak üzere tespit edilebilmiş on bir nüshası vardır. Yurt dışındaki nüshalar Arnavutluk, Berlin ve Irak'tadır. Muhîf Divanı Sevgi Tok tarafından 1964 yılında lisans tezi, 1995 yılında Abdullah Tataroğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bu yüksek lisans tezinde Divan'ın altı nüshası

görölmüş, dört nüsha üzerinden karşılaştırması yapılmıştır. Divan 205 gazel, 2 murabba, 1 müsebba, 1 mesnevi, 71 tuyuğ, 4 kıta ve 1 beyit olmak üzere 285 şiirden oluşmaktadır. Divan ağırlıklı olarak Hurufilik bağlamında dini içeriğe sahiptir. Ancak din dışı, âşıkane şiirler de yok değildir. Divan'ın tamamı aruz vezni ile yazılmıştır.

4.1.2.2. Kısmetnâme

Muhîf'nin 4507 beyitlik bir mesnevisidir. Hurufî hesaplamaların ağırlıkta olduğu bir eserdir. Bilinen tek nüshası Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Numara Y 11/1'de kayıtlıdır. Nüsha Hüseyin Arslan ve Döndü Karaca tarafından çalışılmıştır (Muhîf Dede, 2016, s. 28). Bu eserde Muhîf, o güne kadar alışlagelmiş bilgi ve yorumlara yeni hesaplamalarla teviller eklemiştir (Muhîf Dede, 2016, s. 29). Mesnevi'de Fazl'ın Allah mertebesine götürüldüğü pek çok beyit vardır. Ayrıca eserde Fazl; Âdem, Muhammet, Mehdi ve Mesih olarak karşımıza çıkabilmektedir. Eserde İslami ibadetler ve kavramlar, peygamberler ve din büyükleri Hurufilik bağlamında ele alınmaktadır (Karaca, 2010, s. 4).

4.1.2.3. Keşfnâme

Hurufilik inancı çerçevesinde ayet yorumlarının, evrenin yaratılışının ve harflerin özelliklerinin anlatıldığı mensur bir eserdir (Tataroğlu, 1995, s. 6). Eserin üçü yurt içinde, biri yurt dışında olmak üzere dört nüshası vardır ve 96 varaktan oluşur (Muhîf Dede, 2016, s. 28). Bu eserden Muhîf'nin keşfettiği yeni yaklaşımların kendisinden kaynaklanmadığı, yorumlarının Fazlullah tarafından tecelli ettiği ve Fazlullah'ın feyziyle oluştuğu anlaşılmaktadır. Muhîf bizzat eserde Hurufî tevilleri için yeni yorum kapılarının açık olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Muhîf bu mensur eserini yazarken kendinden öncekiler tarafından bilinenleri, yazar ve eser ismi vererek aktarmış, sonrasında “mahallinde talep oluna” diyerek kendi yorumlarını eklemiştir (Usluer, 2014, s. 242). Bu Muhîf'nin sistematik yazı yazma disiplinine sahip olduğunu gösterir.

Muhîf Keşfname'yi otuz dört bölüme ayırmıştır. Bazı bölümlerin başında “Mes'ele” başlığı bulunur. Pek çok bölüm “ve's-selam” ifadesiyle biter. Bölümler

sırasıyla şu konuları işler: Cenabetlik ve gusülün hakikati, Arapçada günlerin birden beşe kadar rakamla, diğer ikisinin (Sebt ve Cuma) müstakil isimle anılması, “Şeyhi olmayanın dini yoktur.” hadisi, “Âdem balçık ile su arasındayken ben peygamber idim.” hadisi, nutfenin hakikati, Âdem’in yeryüzünün halifesi olmasının anlamı, Kadir Gecesi’nin Ramazan’ın son on gününde olmasının anlamı, Câvidânnâme’nin başlangıç cümlelerinin ve Fazlullah’ın diğer eserlerindeki işaretlerin şerhi, “Kâbe’nin hazinesini Habeşli iki incikliden başkası çıkaramaz.” hadisinin açıklaması, Fazlullah’ın üç kitabının ilk harflerinin işaret ettiği mana, “Allah’a giden yollar mahlukatın nefesleri sayısındadır.” hadisi, cennette ilk yenilecek “balık ciğeri”nin anlamı, sırat, Nesr-i Tayir yıldızı, beş vakit namazın rekatlerinin işaret ettiği manalar, Ta, Ha ve Kef, He, Ye, Ayn, Sad mukattaatları, mukattaatın sırrı, feleklerin sırrı, dünya ve ahretin sırrı, dört mucem harf, dünyayı taşıyan sevr (öküz), kıraati gizli ve açıktan olan namazlar, Hz. Peygamber’in “Ümmeti” sözü, Hz. Peygamber’in dokuz eşi, Ashab-ı Kehf’in sırrı, “Âdem’in çamurunu iki elimle kırk sabah yoğurdum.” hadisi, Cuma namazında bir ezan fazladan okunmasının sırrı, on sekiz bin âlem, dünyanın ahiret ehline, ahiretin dünya ehline, her ikisinin de ehlullah haram olması, “Gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve halkı yarattım.” hadisi, Cebrail, Azrail, İsrail, Mikail, “İlim Çin’de de olsa alınır.” hadisi, on bir müteşabih harf, Fazlullah’ın H.740 yılında doğmasının hikmeti (Usluer, 2014, s. 240-241).

4.1.2.4. Sırr-ı Kuran

Kayıtlarda müellifi Muhîfî olarak verilen “Sırr-ı Kuran” adlı bir eser daha vardır. Bu eser İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K279 numarada kayıtlıdır. Kütüphane kaydına “960-1030 H.den önceki bir döneme aittir.” şeklinde bir not düşülmüş olsa da eserin Hurufî içerikli olması nedeniyle Muhîfî’ye ait olma ihtimali yüksektir. Eser 110 yapraktır. Sayfalar ikişer sütun şeklinde düzenlenmiştir. Sütunlar 21 satırdan oluşmaktadır. Ebatlar 190x120, 125x70mm.dir. Mesnevi türünde ve Hurufî içerikli bir eserdir.

4.1.3. Dinî- Fikrî Kişiliği

Hurufilerin inanış olarak ortak noktası Fazlullah’ın mehdiliğini ve mesihliğini kabul etmeleridir. Ancak Fazlullah’ın ilahlığı her Hurufî tarafından dile

getirilmemiştir. Muhîti ise Fazlullah ile ilgili görüşlerini net bir biçimde dile getirmiştir. Buna onun Keşfname eserinde geçen “*Her kimse ki Hazret-i Sâhib-i Kemâl ki Fazl-ı Zü’l-celâldür celle ismüh anun vahdâniyyetine ikrâr idüp îmân getürmese ve anı Hüdâ-yı ber-hakk bilmese anun dîni yokdur ve îmânı dürüst degül dimekdür.*” ve “*Hazret-i Fazl-ı Rabbü’l-âlemîn ve mâlik-i yevmi’ d-dîn*” cümleleri en iyi örnektir. Muhîti’nin mensur eserlerindeki bu tenâsüh ve hululcü fikirler şiirlerinde vahdet-i vücud olarak karşımıza çıkar. Vahdet-i vücudculuk Muhîti’nin halk arasında daha çok okunmasını sağlamıştır (Usluer, 2016, s. 28). Aşağıdaki beyitler Muhîti’nin vahdet-i vücud anlayışını ifade eden güzel beyitlerdir:

Varlık Muhîti ayrı degül baħr-ı zâtdan

Bu gelme gitme âleme şekl-i ħabâb imiş (G. 91/ 7)

Taşavvur eylemeñ kim zâtdan ğayrı şıfâtam ben

Kenâra rûzigâr-ile irişmiş mevc-i deryâyam (G.146/ 6)

Muhîti’nin Hurufilik ile ilgili telkinlerde bulunurken Nesîmi kadar hür ve cesaretli olmayıp ses perdesini ihtiyatlı olarak kullandığı ifade edilir (Tataroğlu, 1995, s. 29). Ancak hem nesrinde hem de şiirlerinde gayet iddialı olduğunu, Hurufilikle ilgili yeni yorumlamalar yapmaktan ve bu inanışın iman esaslarını ortaya koymaktan çekinmediğini söylemek mümkündür. Pek çok Hurufi, kendini Bektaşî dairede ve İslam dininin bir bâtını mezhebinin parçası olarak tepki çekmeden varlık göstermeye çalışırken Muhîti, Hurufiliğe ülfet etmenin ötesinde bir kimlik ortaya koymuştur. Özellikle şiirlerinde inancının iman esaslarını ortaya koymuş, İslam tasavvuf dairesinin genel algılanışının dışında bir manzara çizmiş, inanışının vahdet-i vücudculuktan köken almakla birlikte öteye de geçtiğini yani her varlıkta kendini gösteren Allah tecellisinin özelde Fazlullah’ta gerçekleştiğini çekinmeden söylemiştir. Kısaca gerçek İslam’ın kendi Hurufi yorumlamaları olduğunu, Fazl’a inanmayanların kâfir-imansız olduğunu şiirlerinde açık bir şekilde ifade etmiştir. Hatta denilebilir ki Muhîti hem Kısmetnâme hem Divan hem de Keşfnâme adlı eserleriyle Hurufiliği öğretme ve yayma misyonunu üstlenerek tebliğci bir kimliğe bürünmüştür. Fazl’ın ölümü üzerinden iki asır geçmesine ve bu inanış siyasi tehlikeler nedeniyle başka tekkelere sızarak yaşamaya çalışmasına rağmen Muhîti, verdiği bu eserlerle Hurufî İslam’ın Bektaşilik gibi başka inanç akımlarıyla

anılmadan bağımsız bir şekilde yayılması için mücadele etmiştir. Aşağıda verilen beyitlerden Muhîti'nin zahitlik, sufilik, fakihlik gibi kimlikleri karşısına aldığı ve bu çevreleri iman dairesi içinde görmediği anlaşılmaktadır:

‘Ömrüñ oldukça ‘ibâdet kılsañ ey zâhid eger

Fazl-ı Hâk ‘ilminsiz a‘mâlüñ kamu beyhûdedür (G. 58/ 6)

Zâhir oldı ahsen-i şûretde Hâk görmez fakîh

Çeşm-i şeytândan hemîşe vech-i Raḥmân gizlidür (G. 38/ 5)

Ḳavl-i Hâtemden ḥaber alup Hâkı âdemde gör

Şûfiyâ inkârı ḳo kim nışf-ı dîn inşâfdur (G. 54/ 3)

Pîr-i ‘aşḳa şûfi îmân getürüp oldı mürîd

Ḥamdülillâh kim müselmân eyledük şeytânımız (G. 81/ 5)

Şaçıñ küfrine her kim kılmaz iḳrâr

Ḳalur küfr içre îmansız mü’ebbed (G. 32/ 4)

4.1.4. Edebî Kişiliği ve Poetikası

Muhîti hakkında elde yeterli bilgi olmaması tespitlerde bulunmak için onun eserlerine başvurmadan başka yol bırakmamaktadır. Muhîti tezkirecilerin dikkatini çekememiş ya da savunduğu düşünceler nedeniyle görmezden gelinmiş olabilir. Nitekim Nesîmi'nin tezkirelerde kısaca yer bulduğu Fuzûli'nin bile bazı tezkirelere giremediği ve padişah tarafından himaye görmediği düşünülürse Muhîti'nin hakkında edebiyat tarihi açısından eserleri haricinde bir kaydın olmaması şaşırtıcı değildir. Fuzûli'nin Safavi şairi olduğu dönemlerde Osmanlı ülkesini “kâfiristan” diye anmışlığı vardır (İnalçık, 2017, s. 399). Muhîti de Fazl'a inanmayan herkesi “imansız” olarak nitelendirmiş biri olarak patron aramayı denememiş, padişaha ya da bir devlet büyüğüne kaside yazmamış olabilir. Her şeye rağmen Divan'ı defalarca

istinsah edilmiş, farklı coğrafyalara yayılmış ve şiirleri mecmualara girmiştir. Bu da onun ne kadar tesirli bir şair ve Hurufî önderi olduğunun göstergesidir.

Muhîfî Divan'daki iki gazel ve iki kıtayı Farsça yazmıştır. Gazelin biri Arapça-Farsça mülemma gazeldir. Onun işlediği temalar temelde dinî-tasavvufî-Hurufî bağlamdadır. Ancak yer yer ladinî-âşıkane şiirleri de mevcuttur. Divan'daki 205 gazelden 48 tanesi din dışı konu ve âşıkane üslup içermektedir. Divan'daki şiirlerin özellikle son beyitleri fahriye niteliği taşımaktadır. Bu beyitler şairin genellikle şiir sanatındaki maharetini övdüğü kısımlardır. Bu beyitlerin bazıları şöyledir:

Diñle şi'r-i Muhîfîyi kim olur

‘Âşıkâna laţîf **edâdan** hâz (G. 101/ 5)

Sühan-ı Fazl-ı Hudâdur kelimât-ı mu‘ciz

Oldı elfâz-ı Muhîfî çü ‘**ibârât-ı faşîh** (G. 29/ 5)

Fenn-i şi'r içre bu Muhîfînün

Fehm iden şan‘atın olur üstâd (G. 34/ 5)

Teshîr-i dâm olur oķısañ her perîveşi

Şi‘rün Muhîfîvâr ise **sihr-i halâldür** (G. 52/ 5)

Muhîfînün bu **elfâz-ı bedî‘i**

Beyân-ı Fazl-ı Rabbü'l-‘âlemîndür (G. 60/ 7)

Ey Muhîfî çok olur gerçi **hoş-âyende kelâm**

Böyle **rindâne-revîş pâkîze-üslûb** olımaz (G. 69/ 5)

‘Ummân-ı **belâgatde feşâhatle** Muhîfî

Aşdâf-ı melâhatdeki dür-dânelerüz biz (G. 76/ 7)

Bu beyitlerden şairin şiirde ve söyleyişte nelere önem verdiği görülebilmektedir. Bu beyitlerde geçen kelimelerden Muhîti'nin şiir sanatı ile ilgili terminolojiyi gayet iyi bildiği, tezkirecilerin bir şairi tanıtırken kullandığı fesahat, belagat, beyan, bedii gibi poetik kelimeleri bizzat kullandığı görülmektedir.

4.1.5. Etkilendiği ve Etkilediği Şairler

Muhîti, Nesîmî'den oldukça etkilenmiştir. Divan'ında tuyuğlara oldukça yer vermiş olması bunun bir göstergesidir.

Muhîti'nin Divan'ındaki şiirlere yurt içinde Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler Bölümü K280 numaralı şiir mecmuasında (Uçar, 2017) ve Arnavutluk Devlet Kütüphanesi'ndeki Türkçe yazma mecmualardan olan Dr 1/12D numaralı Bektaşî Nefesleri ile Dr 7/8F numaralı İlahi Mecmuasında (Çağlayan, 2013) rastlamak mümkündür. Bu onun her ne kadar hakkında yeterli ve kesin bir bilgi bulunmasa da tanındığının ve tesirli bir şair olduğunun göstergesidir. İncelediğimiz kadarıyla mecmualarda Divan'da bulunanlardan farklı bir şiire rastlanmamıştır. Var olan şiirlerde de farklı kelime ve ibarelere rastlanmamıştır.

Muhîti'nin kendinden sonra gelen şairleri etkilemiş olma olasılığı yüksektir. Ancak onun en önemli takipçisi XVI.yy. şairi Arşî olmuştur. Arşî, Muhîti'nin ölümü üzerine terkib-i bend nazım şeklinde bir mersiye yazmıştır. Bu mersiyede Arşî onun hem şiir sanatına övgüde bulunmuş hem de zamanın Mehdi'si olduğunu söylemenin caizliğinden bahsetmiştir (Kahraman, 1989, s. 419). Hatta Arşî'nin bir gazelinden şeyhi öldükten sonra onun postuna oturduğu dahi söylenebilir (Kahraman, 1989, s. 9). Rıza Tefik, Arşî'nin Muhîti'ye yazdığı mersiyesini Bakî'nin Kânûnî Mersiyesi'ne bir nazire olarak görmektedir (Kahraman, 1989, s. 21). Ayrıca Arşî, Muhîti'nin üç gazelini tahmis etmiştir (Kahraman, 1989, s. 29). Muhîti'nin tahmis edilen gazelleri G. 154, G. 85 numaralı hurufi gazelleri ve G. 197 numaralı âşıkâne gazelidir.

4.2. İnceleme

4.2.1. Şekil Özellikleri

4.2.1.1. Nazım Şekilleri

Divan'da 205 gazel, 2 murabba, 1 müsebbâ, 4 kıta, 1 mesnevi, 71 tuyuğ, 1 beyit bulunmaktadır. Divan'da bulunan 205 gazelden 48'i âşıkane gazeldir. Gazellerden ikisi Farsça yazılmıştır. Gazelin biri Arapça-Farsça mülemma gazeldir. Kıtaldan ikisi de Farsça yazılmıştır. Divan'da bir tane 14 beyitlik mesnevi şeklinde kafiyeleşmiş şiir vardır. Bu şiir konusu itibariyle lugaz türündedir. Şiirde bir hamam tasviri yapılmaktadır. Ölümden sonra mevtaya aldırılan abdest anlatılmaktadır. Muhîfî bir divan oluşturacak kadar şiir yazmış olmakla birlikte klasik bir divanda yer alan her nazım şeklini kullanmamıştır. Listede görüldüğü gibi bazı nazım şekillerinden sadece birkaç şiiri mevcuttur. Muhîfî'nin gazellere ve tuyuğlara yatkın olduğunu söylemek mümkündür. Hele ki kaside yokluğu oldukça dikkat çekicidir. Beyit sayısı itibariyle hacimli olan şiirlerinde içerik olarak kasidenin bölümlerini sırasıyla ve tamamıyla görmek mümkün değildir. Divan'da padişaha ve bir devlet büyüğüne hitaben yazılmış bir şiir görmek de söz konusu olmamıştır. Bunun sebebi inanç itibariyle Hurufilerin dışlanması ve sarayın bu konuda net bir tavrının olmasıdır. Dolayısıyla çoğunlukla sosyal işlev gören kaside nazım şekli Muhîfî'nin Divan'ındaki yerini alamamıştır. Divan'ın gazel ve tuyuğ ağırlıklı olması Muhîfî'yi halk şiirine yaklaştırmaktadır. Ancak kullandığı dil, üslup, nazım şekli ve Divan'da baştan sona aruz veznini başarıyla kullanıyor olması onun divan şiiri geleneğine dönük olduğunun ve tekke şairi olmanın ötesine geçtiğinin bir göstergesidir.

4.2.1.2. Vezin

Divan'ın bütünü aruz ölçüsüyle yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. Muhîfî aruz ölçüsü kullanımında oldukça başarılıdır. Divan'da aruz hatası olarak gösterilen yerler oldukça azdır ve sayı olarak her divan şairinin hatta büyük şairlerin de divanlarında gösterilmiş kusurlardan daha fazla değildir. Şair Türkçeyi aruz ölçüsüyle kullanırken ahengi ve manayı gözeterek güzel şiirler de yazabilmiştir. Divan'da kaç şiirin hangi aruz kalıbıyla yazıldığı aşağıda listelenmiştir:

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün: 89

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün: 68

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/Fe'ûlün: 25

Müstef'îlün / Fe'ûlün / Müstef'îlün / Fe'ûlün: 3

Fe'îlâtün/ Mefâ'îlün/ Fe'îlün: 18

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün: 22

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün: 7

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün: 10

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün: 19

Mef'ûlü/ Fâ'îlâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'îlün: 13

Müstef'îlün/ Müstef'îlün: 1

Müfteilün / Müfteilün / Fâ'îlün: 2

Mef'ûlü/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün: 4

Müfteilün/ Fâ'îlün/ Müfteilün/ Fâ'îlün: 1

Müstef'îlün/ Müstef'îlün/ Müstef'îlün/ Müstef'îlün: 1

Müstef'îlâtün/ Müstef'îlâtün: 1

a mısraları (_ _ . / . _ _ . / . _ . _ / . _ _) / b mısraları (_ _ . / . _ _ . / . _ . _ / . _) (Ahreb Rubai vezni): 1

4.2.1.3. Kafiye ve Redif

Muhîti'nin şiirlerinde kullandığı kafiye ve redif sistemi oldukça sağlamdır. Divan'da alfabenin her harfiyle revî oluşturulmaya çalışılmıştır. Kafiye kelimelerinde tekrara düşme kusurunu taşıyan bir şiirine rastlanmamıştır. Divan'ın en uzun şiiri olan ve 56 dörtlükten oluşan murabba, musammat olarak kafiyeleşmiştir. Böylelikle şiir beyit şeklinde de düzenlenebilmektedir.

Sendedür İncîl ü Furkân sendedür

Sendedür esrâr-ı pinhân sendedür

Sendedür ser-çeşme-i cân sendedür

Sendedür bu cümle seyrân sendedür (T. 27)

Yukarıdaki tuyuğda görüldüğü gibi şairin ahengi redifler üzerinden kurulu şiirleri de vardır ve redifleri mısra başına da aldığı görülür. Ayrıca Türkçe kelimelerden oluşan redifleri oldukça göze çarpmaktadır: gör, söz, kıl, çekil, yol, ditredi, vb. Aşağıdaki gazel ise Türkçe isimlerle kafiyelenmiş güzel bir gazeldir:

Ėam-ı hâl-i siyehûñ ey yüzi aÇ

Oldı başumda benüm bir kıara taÇ

Ėoyma kûyuñda öte zâğ u zağan

‘Andelîbüñ yeridür gülşen u bâğ

Şerbet-i vaşluñ irişmese eger

Haste-i hicr ü Ėamuñ olmaya şağ

Haset-i Mışr-ı cemâlûñ cânâ

Nîl-i çeşmüm aķıdup kıldı bulağ

Ey Muğîfî kı lup ol servi kenâr

Mevsim-i gülde kıoma elden ayağ (G.106)

4.2.2. Muhteva Özellikleri

4.2.2.1. Din

Hurufilik ve Hurufi metinleri üzerine detaylı çalışmaları bulunan Prof. Dr. Fatih Usluer’in şu değerlendirmesi Hurufileri ve onların eserlerini doğru anlamak için oldukça önemlidir (Usluer, 2009, s. 573): “Kendilerini Müslüman olarak tanımlayan hatta gerçek anlamda İslam’ı temsil ettiklerine inanan Hurufileri başka bir dinin mensuplarıymış gibi göstermek, ‘hurufilik dini’ tabirini kullanmak, onları galat-ı şia veya Şiilikle ilişkilendirmek anlamsızdır. İbadetleri sünni inancına göre tarif etmekle birlikte Hurufiler mezheplerin ötesinde bir

felsefe geliştirmişlerdir. Kıyamete yakın 'tek dil, tek din, tek millet' olacağına dair hadis gereğince her dine yönelik bir davette bulunmuşlardır."

4.2.2.1.1. Allah

Usluer, "Hurufilerin Fazlullah için Fazl-ı Hak, Fazl-ı İlah gibi isimleri kullanmaları, onların Fazlullah'a uluhiyyet atfettikleri anlamına gelmez. Ancak Fazlullah'ın uluhiyyeti açıkça dile getirilmese de Hurufî eserlerde bunu çağrıştıracak ifadeler fazlasıyla mevcuttur. En azından Hurufilerce Fazlullah'ın Allah'ın mazharı olarak kabul edildiği rahatlıkla söylenebilir. Zaten Hurufiler tarafından tüm mevcudat Allah'ın mazharı olarak kabul edilmiştir, ancak bu zuhur Fazlullah'ta kâmil olmuştur." demektedir(Usluer, 2009, s. 575). Muhîti'deki Allah inancını da bu doğrultuda değerlendirmek gerekir. Örneğin Divan'da Fazlullah; Fazl-ı Hudâ (G. 1/ 1), Fazl-ı İlah (G. 72/ 7), Fazl-ı Teâlâ (G. 3/ 1), Fazl-ı Rab (G. 11/ 9), Fazl-ı Hâlık (G. 145/ 1), Fazl-ı Lem-yezel (G. 67/ 7), Fazl-ı Sermed (G. 32/ 1), Fazl-ı Rabbül-âlemin (G. 60/ 7), Fazl-ı Yezdân (G. 64/ 1), Fazl-ı Gafûr (G. 94/ 4), Fazl-ı Feyyaz (G. 94/ 5), Fazl-ı Raûf (G. 110/ 5), Fazl-ı Rahmân (G. 174/ 1), Fazl-ı Ehad (G. 203/ 7) gibi tamlamalarla anılmaktadır.

Harfler sırları çözülmesi gereken ilahi bir yansımadır. Hurufiler bu düşünceden yola çıkarak harfleri hem kendi varlıklarında hem de diğer varlıklarda gözlemlemeye çalışmışlardır (Usluer, 2009, s. 11). Kişinin kendi varlığında Allah'ın zuhurunu araması bir insanın da ilah olabileceği fikrini beraberinde getirmiştir. Nitekim bu inanişaya göre Fazlullah bir ilahtır (Atalay, 2015, s. 124):

Âdemî ger tâlib-i Hakkî biyâ (Eğer Âdem, Hak talibi isen gel)

Bişnev esrâr-ı Hüdâ-râ ez-Hüdâ (Allah'ın sırlarını Allah'tan dinle)

Fazlullah'ın Arşnâme adlı eserinden alınmış bu beyit onun Allahlık davası güttüğünün bir kanıtı gibi görünmektedir. O halde gerçek manada Hurufî inancını taşıyan kimse bu iman esasını gözetmelidir.

Fazlullah'ın Allah olarak kabul edilip edilmediği yoruma açık olmakla birlikte O'nun kelimeler vasıtasıyla insanda tecelli ettiğinin düşünülmesi net bir gerçekliktir. "Allah'ın zatında tecelli edip zuhura gelen 32 kelime-i ilahi, bir araya gelip terkip kurarak istihlaları meydana getirir. Bu istihlalar da kâinattaki cisimlerin, kendi zatlarında bil-kuvve var olan isimlerine delalet eder (...) 32 kelime-i ilahinin bu özelliği sayesinde Allah'ın varlıklara tecellisi gerçekleşmiş olur (Ballı, 2013, s. 94)." İşte Allah'tan kaynağını alan harfler, kavramlar, cisimler ve isimler arasındaki ilişki Muhîti'nin aşağıdaki beyitlerinde de

açıkça görülmektedir. Beyitlerde otuz iki ilahi kelime aracılığıyla Allah, Fazl, insan ve eşya arasında bir geçişme olduğu, esma ile müsemma arasında aslında çok da bir fark olmadığı ifade edilmektedir:

Sî vü Dû esmâ ki insânuñ müsemmâsındadır

Fazl-ı Yezdânuñ müsemmâdur ki esmâsındadır (G. 64/ 1)

Biz ki zât-ı Hâzret-i Fazl-ı Hüdâyâ mazharuz

Fi'l-i eşyânuñ zühûrâtına harf-i maşdaruz (G. 83/1)

Hurufiler genellikle Fazlullah'ın Mehdi ve Mesih olduğunu kabul etmekle birlikte her Hurufî ilahlığı ile ilgili yorum yapmamıştır. Muhîtî ise Keşfnâme adlı eserinde Fazlullah'ın ilahlığını net biçimde dile getirmiştir (Usluer, 2014, s. 243): *“Her kimse ki Hazret-i Sahib-i Kemal ki Fazl-ı zü'l-celaldür celle ismüh anun vahdaniyetine ikrar idüp iman getürmese ve anı Hüda-yı ber-hakk bilmese anun dini yokdur ve imanı dürüst degül dimekdür (Usluer, 2014, s. 244).”* Bu ifadeler kişinin Hurufî mensubiyetini ifade etmenin ötesinde Hurufiliğin iman esasını ortaya koyan ve tebliğ eden bir Hurufî önderinin kurabileceği cümlelerdir. Hurufilerin Bektaşilik ve başka inanç gruplarının içinde varlık gösterirken Fazlullah'ın ilahlığını ifade etmeleri çok mümkün olmasa gerektir. Aynı şekilde Hurufiliğin yayılma sürecinde bu inançla tanışanların ahiret inancını hemen reddetmeleri ve Fazlullah'ın ilahlığını kolayca kavrayabilmeleri de olası değildir. Durum böyle iken Muhîtî'nin bu inancı Fazlullah yaşıyormuşçasına dile getirmesi, Fazlullah'ın halifeleriyle aynı misyonu yüklenmiş olduğunu gösterir. Nitekim Muhîtî, Fazl'a olan imanını anlattığı medhiye türünde bir gazel yazmıştır:

Cemâlûñ bâğ-ı Firdevs-i berîndür

Dudağûñ çeşme-i mâ'-i mu'îndür

Hâṭ-ı vechûñ kitâb-ı âsumânî

Kaşuñla kirpigûñ vahy-i mübîndür

Ruḥuñ vaşfidur “er-Raḥmân” u “Ṭâ Hâ”

Mu‘anber kâkülûñ hablü'l-metîndür

Dirildür ey Mesîhâ-dem memâtı

Kelâmuñ mu‘ciz-i rûhu'l-emîndür

Dehânuñ oldı dürc-i l‘al-i yâkut

Sözüñ gevher dişüñ dürr-i şemîndür

Yüzüñdür kıble-i erbâb-ı hâcât

İşigüñ Ka‘be-i ehl-i yakîndür

Muḥîṭînün bu elfâz-ı bedî‘i

Beyân-ı Fazl-ı Rabbü'l-‘âlemîndür (G. 60)

Muḥîṭî aşağıdaki beyitlerde ise hem insanın hem de Fazl’ın yüzünün Allah’ın nazar aynasının bir yansıması olduğunu ifade ederek Allah inancının niteliğini ortaya koymuştur:

Şûret-i âdem ki vech-i zât-ı Fazlullâhdur

‘Arz-ı dîdâr itmege âyine-i Allâhdur (G. 37/ 1)

Âdem-i ḥâkî ki Ḥaḳ âyine-i manzûrdur

Âb u gildür şûretâ ma‘nîde lîkin nurdur (G. 45/ 1)

4.2.2.1.2. Peygamberler

Hız. Âdem: “Âdem” kelimesi Divan’da hem insan hem Âdem peygamber hem de tevriyeli olarak her iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Âdem peygamberin ilk insan olması, ilk peygamber olması ve meleklerin secde ettiği kişi olması itibariyle İslam dininde önemli bir yeri vardır. Aşağıdaki beyitte Muḥîṭî, Âdem peygamberin cennetten kovuluşu ile zahitlerin Hurufileri cennet ehli

görmemeleri arasında baba-oğul ilişkisi kurarak doğru yolda olduklarını ifade etmiştir:

Zâhidâ terk-i behişt itsem n'ola dîdâr için

Oğul oldur k'atasına ola ferzend-i halef (G. 107/ 3)

“Kün (Ol)” emri ile yaratılış anlatılırken “Kef” harfi Hz. Havva’yı, “Nun” harfi ise Hz. Âdem’i işaret etmektedir:

Altı günde on sekiz biñ ‘âlemüñ var olması

Nûn-ı Âdemle beyân-ı Kâf-ı Havvâ bilmişüz (G. 74/ 4)

Hurufi inancına göre Allah tarafından yirmi sekiz harf Hz. Muhammed’e, otuz iki harf ise Hz. Âdem’e verilmiştir. Fazlullah Arşnâme, Muhîfî ise Keşfnâme adlı eserinde bu tevili Hz. Muhammed’in “Âdem su ile çamur arasındayken ben nebi idim.” hadisinden yola çıkarak yaparlar. Buna göre hadiste anlatılmak istenen Hz. Muhammed’in yirmi sekiz harfinin Hz. Âdem’in otuz iki harfinden önce gelmesidir. Bu öncelik, üstünlük ya da mükemmellik değil Hz. Muhammed’in Fazlullah’tan önce gelmesinde olduğu gibi sadece daha önce zuhur etmiş olmaktır (Usluer, 2009, s. 113). Aşağıdaki tuyuğ ve beyitte Muhîfî, Hz. Âdem’in otuz iki harfine değinmiştir:

Biz ki eşyâda vücûd-ı ekremüz

Mazhar-ı zât u şifât-ı a‘zamuz

Otuz iki nuḡk-ı pâk-i Âdemüz

Bende-i Fazl-ı Hudâ-yı ‘âlemüz (T. 35)

Sî vü Dûdür Âdem ü esmâ-i küll

Sî vü Dûdür âyet-ile beyyinât (G. 18/ 4)

Hurufilik inancında otuz iki nutka sahip olması, ilk yaratılan ve meleklerin secde ettiği insan olması nedeniyle Hz. Âdem, Hz. Muhammed’den hep önce gelmiştir. Muhîfî de aşağıdaki beytiyle bu görüşü doğrular gibidir. İslam inancında kâinatın Hz. Muhammed yüzü suyu hürmetine yaratıldığı inancı yaygın olmakla birlikte bu beyit Hz. Âdem’i öncelikli göstermektedir:

Gelmez idi vücûda kevn ü mekân

Hilkat-i Âdem olmasa bâ‘iş (G. 23/ 2)

Fazlullah Câvidânnâme adlı eserinde Hz. Âdem'in felekül-buruc âleminde levh-i mahfuz (Usluer, 2012, s. 196), yeryüzünde Kâbe, semada Beytül-mamur ve Arş, cennette Sidretül-münteha olduğunu belirtir (Usluer, 2012, s. 167). Muhîti aynı şekilde Âdem'in yüzünün levh-i mahfuz olduğunu şu beytiyle ifade etmiştir:

Levh-i maḥfûz-ı Ḥudâ şûret-i Âdemdür kim

Aḥmede andan alup geldi kelâm-ı Cibrîl (G. 137/ 2)

Muhîti, Câvidânnâme'de geçen yeryüzünün Kâbe'sinin Âdem olduğu inancını insanların yüzlerinin sürekli birbirlerine dönük olması nedeniyle "her nefeste hacıyız" diyerek pekiştirmiştir:

Nûr-ı Ḥaḳḳı ḥaṭṭ u vechinde görelen Âdemüñ

Ka'be-i 'ulyâya irdük her nefesde ḥacıyuz (G. 79/ 4)

Hz. Nuh: Nuh peygamber, Muhîti'nin şiirlerinde kurtuluş ile ilgili benzetmelerle karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde yeryüzündeki imansızlık, cahillik "tufan"a; otuz iki harf, "Ba" harfi ve insan vücudu Fazl'ın ilmini simgeleyen "gemi"ye benzetilmiştir:

Sî vü Dûdür âb-ı tûfân-ı helâk

Sî vü Dûdür keştî-i Nûḥ-ı necât (G. 18/ 15)

Ġarḳ-ı tûfân-ı cehl olur âḥir

Girmeyen fûlk-i Nûḥa çün Yâfeş (G. 23/ 4)

Bu beyitte Muhîti kendini zamanın Nuh'u olarak görmekte ve adeta insanları temsil ettiği Hurufî inancına davet etmektedir:

Nûḥ-ı vaḳtem Bâ sefînemdür benüm

Girmeyen tûfân içinde kaldı zâr (G. 40/ 2)

Aşağıdaki beyitte ise Muhîti, insan vücudunu Nuh'un gemisine benzetmiştir. Tasavvufta maddi olan her şeyin ve insan vücudunun değersiz, geçici ve yok hükmünde kabul edilmesinin aksine Hurufî inancında insan bedeni Allah'ın tecelli ettiği yer olması nedeniyle özel bir değere sahiptir. Muhîti bu söyleyişiyle insanları

bedenlerinin farkına varmaya, vücuttaki hatları okumaya ve ilahi tecelliyi görmeye davet etmekte ancak bu şekilde kurtuluşa erilebileceğini ifade etmektedir:

Necât ehli olayın dir iseñ Nûh-ı revânâsâ

Vücûduñ keşfisine gir ki dutdı ‘âlemi tûfân (G. 174/ 8)

Hz. Davud: Davut peygamber sesinin güzelliği ile ilgili ünüyle Muhîfî Divanı’nda yer almaktadır:

Mûmveş ‘âlemde nerm iden vücûd-ı âhenin

Murğ-ı rûh-ı Dâvudı meclisde hoş-ğ̃ân eyledi (G. 205/ 8)

Hz. Süleyman: Süleyman peygamber, Ehrimen ile mücadelesi ve adaletiyle Muhîfî’nin eserinde geçmektedir:

Dutmuş-ıdı zulm ü cevr-ile cihânı Ehremen

Def̃ idüp geldi Süleymân ‘adl ü ihsân eyledi (G. 205/ 9)

Aşağıdaki beyitte Fazl kelamının Süleyman’ın mührü olduğu ifade edilmiştir:

Hâtem-i mülk-i Süleymândur kelâm-ı Fazl-ı Hâk

Oқыyan naqş-ı nigînin ins ü cinne şâhdur (G. 37/ 6)

Muhîfî’nin Hurufilik inancının dil incelikleri üzerine kurulu oluşu, Kuran’ın gizli manalarının Hurufiler tarafından ortaya konuşu ve Hurufiliğin her zümre tarafından anlaşılabilmesi ile Süleyman peygamberin kuşdili bilmesi arasında alaka kurduğu beyitleri şöyledir:

Anlamaz her kuş dilin bilen Süleymân mantıqın

Şerh-i tibyân-ı ma‘ârifde lisân-ı dîgerüz (G. 83/ 6)

Kuş dilin söylerüz Süleymânuz

Kimse fehm idemez lisânımızı (G. 194/ 5)

Hızır: Hızır hayat suyunu içerek ölümsüzlüğü elde eden kimse olarak Muhîfî’nin hem âşıkane hem de dinî şiirlerinde yerini almıştır. Şairin aşağıdaki

beytinde sevgilinin saçları karanlıklar ülkesine, dudağı ab-ı hayata ve hatları ab-ı hayata kavuşmuş Hızır'a benzetilmiştir:

Ey haṭuñ Hızır u lebüñ âb-ı hayât

Ṭurre-i müşk-feşânuñ zulumât (G. 19/ 1)

Bu beyitte ise Muhîti kendini ab-ı hayat çeşmesine benzetmekte, sahip olduğu Hurufi ilminden istifade edenlerin Hızır gibi genç kalacağını müjdelemektedir:

Nûş iden Hızırveş kalur zinde

Ebedî çeşme-i hayâtam ben (G. 160/ 6)

H. İlyas: Muhîti'nin aşağıdaki şiirinde İlyas peygamber, Hızır ile birlikte anılmıştır:

Nûş iden âb-ı hayât-ı lebüñ ey 'Îsî-dem

Tâ ebed zinde durur niteki Hızır u İlyâs (G. 90/ 2)

Lokman: Peygamber olduğu düşünülen Lokman, Muhîti Divanı'nda şifacı kimliği ile bir yerde geçmektedir:

Hem şuffe-i ehl-i şafâ

Hem kubbe-i ehl-i vefâ

Hem sâkin-i dâru's-şifâ

Hem hikmet-i Loqmân-durur (Mur. 2/ 31)

H. Musa: Musa peygamber Firavun'la mücadelesi, Tur Dağı'nda Allah ile konuşması, asası ile gösterdiği mucizeler ve kendisine inmiş levhalarla Muhîti'nin şiirlerinde yerini almıştır. Genellikle şair kendini övmek için sahip olduğu niteliklerle Hz. Musa arasında benzerlikler kurmuştur:

Ṭûr-ı Sînâ vü münâcât ü tecelli vü şecer

Mu'cizât u hem yed-i Mûsî-i 'İmrân olmuşuz (G. 88/ 4)

Muhîti kalemini Musa peygamberin asasına benzetmiştir:

Kilk-i nuṭkum oldu a‘dâya elümde ejdehâ

Nitekim Mûsî ‘aşâsın elde şû‘bân eyledi (G. 205/ 6)

Muhîti bir Hurufî olarak “Sin” harfini de Musa peygamberin asasına benzetmiştir:

Sîn ‘aşâdur kim yedümde Mûsîyem

Leşker-i Fir‘avnı kıldum hâksâr (G. 40/ 3)

Muhîti, Hurufiler dışında kalan zümreleri Firavun’a benzetmektedir:

Sihrî bâtil oldu cümle gördi çün Fir‘avniyân

Dest-i Mûsâda ‘aşâyı nevk-i şû‘bân eyledüm (G. 155/ 8)

Kuran’da Araf suresinin 145.ayetinde “Öğüte ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa Musa için levhalara yazdık...” ifadesi vardır. Muhîti aşağıdaki beyitte bu levhalardan bahseder ve Hurufî bir yorumla levhaların manasının yüzdeki hatlarda yazılı olduğunu ifade etmiştir:

Levh-i Mûsî beyân-ı vechümdür

Ey Muhîti ‘aşâ elümde kalem (G. 142/ 11)

H.z. Yusuf: Muhîti’nin şiirlerinde Yusuf peygamber güzelliği ile ünlü bir kimse olarak sadece dinî konularda değil din dışı, aşk konulu gazelerde sevgiliyi övmek maksatlı karşımıza çıkmaktadır:

Zerre-i mihr-i cemâlün olmaz ey meh-rû

Çanda Yûsuf k’ola hüsnuñe güzellikde kıyâs (G. 90/ 3)

Muhîti, Divan’ın son gazeline Fazlullah’tan ilim kesb edenlerin durumlarını anlatmıştır. Bu gazelin her beytinde çeşitli peygamberlerin çekmiş oldukları zorluklarla Hurufilerin yaşadıkları güçlükler arasında ilişki kurulmuştur. Telmih yoluyla Hurufilerin yaşadıkları koğuşurmalar ve sürgünlerin Yusuf peygamberin zindanda kaldığı dönemlere benzetildiği beyit şöyledir:

Mısr-ı ma‘nîde Züleyhâ şûretin Yûsuf gibi

Gören oldur kim maḳâmın bend ü zindân eyledi (G. 205/ 5)

Hz. İbrahim: İbrahim peygamber “Halil” sıfatı ile Muhîti’nin beyitlerinde geçmektedir:

Nesl-i Halil ü zübde-i evlâd-ı bü'l-beşer
‘Âlî-tebâr u şâh-ı kibâr Hâşimî-neseb (G. 11/ 2)

Sî vü Dûdür Ka‘be vü kıuds-i Halîl
Sî vü Dûdür ‘arş u mi‘râc u şalât (G. 18/ 10)

Hz. İsmail: İsmail peygamber, babası İbrahim peygamber tarafından kurban edilme girişimine telmih yoluyla Muhîti’nin bir şiirinde yerini almıştır:

H’ân-ı ‘ıyd-ı vaşl-ı cânâna irüp oldı Halîl
Kim ki İsmâ‘ilveş cânını kurbân eyledi (G. 205/ 4)

Hz. İsa: Besim Atalay “Hurufilik, Müslümanlığa verdiği ehemmiyet kadar Hristiyanlığa da ehemmiyet vermiştir. Hurufilik kitaplarının hemen hepsinde İsa (a.s.)’ya büyük sahifeler ayrılmıştır. (Atalay, 2015, s. 117)” demiştir. Bu İsa peygamberin mehdilik, mesihlik, peygamberlik, babasız doğmak, ölümlere can vermek, Hristiyanlık inancındaki üçlemede yer almak gibi pek çok özelliğe sahip olmasından kaynaklansa gerektir. Nitekim İsa peygamber bu özelliklerle Muhîti’nin beyitlerinde de ismi en çok geçen peygamberlerden biri olmuştur:

Her nefesde n'ola biñ mevtâyı ihyâ eylesek
Nuḡḡ-ile ‘âlemde çün ‘İsî-i devrân olmuşuz (G. 88/ 6)

Cân virür ölmüşlere ‘İsî gibi
Sâğar-ı şahbâ leb-i cânânmış (G. 92/ 7)

N'ola Hızr-âbım içse gûş iden nuḡḡum benüm çün-kim
Hayât-ı Câvidân enfâs olan ‘İsî-i Meryemde (G. 189/ 4)

Mâsivâyı terk idüp kılan tecerrüd ihtiyâr

‘Âlem içre adını ‘Îsî-i devrân eyledi (G. 205/ 10)

Hurufilik inanışına göre Fazlullah’ın zuhuru uluhiyyet devrinin başlaması anlamına gelmektedir. On ikinci imam kabul edilen Mehdi, Museviler tarafından geleceğine inanılan Mesih ve Hıristiyan ve İslam inancına göre gökten inecek olan İsa, Fazlullah’tır. Onun zuhuruyla beklenen olmuş ve kıyamet gerçekleşerek dünya artık ahireti yaşamaya başlamıştır (Gölpınarlı, 1997, s. 152-153). Muhîfî Gölpınarlı’nın görüşlerini destekler nitelikteki aşağıdaki beyitlerinde Fazlullah’ı Mehdi ve İsa olarak gördüğünü, onun gelişiyile sonsuz vaktin yani kıyamet zamanının yaşanmaya başladığını, Hurufilik dairesi dışında kalan Deccal kimliklerin son bulacağını söylemiştir:

Ey Muhîfî biz zühûr-ı Hâzret-i Fazl-ı Hâkı

Hüccet-i kâim-ile Mehdî-i ‘Îsâ bilmişüz (G. 74/ 7)

Ğaşb-ile dünyâyı dutdıysa ne gam Deccâl-ı şûm

Uş Mesîh-i nuḡḡ-ı zât-ı bî-nihâyet vâktidür (G. 41/ 3)

Hurufiliğin kurucusu Fazlullah, Hıristiyanlıktaki üçlemeyi açıklarken İsa peygamberin Allah için ‘baba’ ibaresi kullanmasını tevhide yaklaştırarak yorumlar: Fazl’a göre nasıl bir oğulun varlığı babasına bağlıysa varlıkların tümü Allah’ın zatıyla kaimdir. Böylelikle Hz. İsa, Allah’ın oğlu olduğunu değil de kendi varlığının Allah’ın zatına bağlı olduğunu kastetmiştir (Ballı, 2013, s. 137). Muhîfî’nin aşağıdaki beyitleri, onun İsa peygamberden “Oğul” olarak bahsettiği ve teslis inancını Fazlullah’la aynı doğrultuda yorumladığı beyitleridir. İlk beyitte ister Baba ister Kutsal Ruh olsun Zat-ı Ehad(Fazl)’den başka bir şey olmadığını vurgulamış, ikinci beyitte ise Baba, Oğul ve Kutsal Ruh arasındaki ilişkiyi “teslis” değil de “birlik” olarak kavramanın kişiyi yücelteceğini belirtmiştir:

Nuḡḡ u şavt u kuvvet-i zât-ı eḡadden ġayri yok

Gâh eb olan gehi Rûḡu’l-ḡudüs gâhî veled (G. 33/ 2)

Her kim Muhîfî ibn-i eb ü Rûḡ-ı ḡudsdan

Vâḡıf olursa menzilini âsumân ider (G. 57/ 5)

Hiz. Muhammed: Gölpinarlı Hurufilere göre peygamberliğin Hiz. Muhammed'le birlikte kemale erdiğini, onun son peygamber olduğunu ve ondan sonra imamet devrinin başladığını belirtir (Gölpinarlı, 1997, s. 152). Hakikaten Muhîî'nin şiirlerine bakıldığında Hiz. Muhammed'in kimliği ve İslam'daki yeri, Sünni İslam ile Hurufî inancında bir farklılık göstermemektedir. Fark sadece hiyerarşik açıdan Hiz. Âdem ve Fazlullah'ın Hurufî inanışında Hiz. Muhammed'in önüne geçmesidir. Hiz. Muhammed Hurufiler için de bir peygamberdir, Kuran ona gelmiştir ve şefaet etme gücü vardır. Ancak Fazl'ın İlah, Mehdi, Mesih olarak görülmesi, Hiz. Âdem'in de Allah'ın yarattığı ve meleklerin secde ettiği ilk insan olması Hurufiler için bu kimliklerin daha öncelikli olmasını sağlamıştır. Muhîî'nin aşağıdaki beyitleri, Hurufilikte Hiz. Muhammed'in bir peygamber olarak yerine, ona gösterilen saygıya örnek verilebilir:

Ey Muhîî zülfikâr-ı dîn-i Aḥmeddür bugün

Zâhir olup Fazl-ı Ḥaḳḳuñ 'ilmine viren revâc (G. 26/ 7)

Nuḳḳ-ı Aḥmedden Muhîî irdi vech-i Âdeme

'Arşa çıkdı lâ-mekân mülkini seyrân eyledi (G. 205/ 11)

Secde-i rûy-ı Fazl-ı yektâ kııl

Muṣṭafâ gibi 'arşda câ kııl (G. 1/ 1)

Bu beyitlerde Muhîî'nin şiirlerinde Hiz. Muhammed'in Ahmed, Mustafa, Mahmud isimleri ile de anıldığı görülmektedir. Şairin aşağıdaki beyti ise Hurufilerin mahşer gününde Hiz. Muhammed'in ümmeti için şefaetçi olacağına inandıklarını gösterir:

Ey Muhîî olısar nâr-ı cehennemden emîn

Her kime rûz-ı cezâda ola Aḥmed şâfi' (G. 104/ 5)

Muhîî'nin Divan'ında, methiye türündeki bir gazele Hiz. Muhammed'i konu etmesi ona verdiği değerin açık bir göstergesidir. Gazelin beyitlerinde sırasıyla onun güzelliği; Hiz. İbrahim neslinden ve Hâşimî soyundan olduğu; Ebu Cehil ve Ebu Leleb gibi cahillerin onu anlayamayacağı; ilim, yaratılış ve edepte üstün olduğu;

Allah'ın sevgilisi ve kâinatın yaratılış sebebi olduğu; Ahmed, Mahmud ve Mustafa adlarıyla da anıldığı anlatılmaktadır. Ancak Muhîfî son beyitte Fazl-ı Rab'ba münacat ederek Fazlullah'ın lehine Hz. Muhammed'in Hurufî inancındaki konumunu vurgular gibidir:

Ey zülf ü rûy-ı şûr u şer devr-i rûz u şeb
Âşûb u şûh-ı Rûm u 'Acem fitne-i 'Arab

Nesl-i Halîl ü zübde-i evlâd-ı bü'l-beşer
'Âlî-tebâr u şâh-ı kibâr Hâşimî-neseb

Fađl u kemâl ü kudretüñi qadr-i 'âlüñi
Esfelde nice añlıya Bû Cehl ü Bû Leheb

Yokdur nihâye dürr-i yemm-i 'ilm ü hilmüñe
Ey hüsn-i hulqa maħzen ü ey menba'-ı edeb

Halk olmaz idi kevn ü mekân ey Habîb-i Hağ
Olmasa idi hilkat-i pâküñ eger sebeb

Nâm-ı şerîfüñ Aħmed ü Maħmûd u Muştafâ
'Arş üzre yazılıdur ayâ ebtaħî-lağab

Yâ Rab ne vech-ilen kılayın midħatüñ senüñ
Yok bende vaşf-ı şânuña depretmege çü leb

İrişmeseydi 'âleme dest-i hidâyetüñ
Çâh-ı dalâlet içre ħalâyık ħalurdı heb

Rahm it bağışla cürm ü haţâsın Muĥîfînüñ

Ey zât-ı pâk mazĥar-ı ğufrân Fazl-ı Rab (G. 11)

4.2.2.1.3. Âl-i Abâ

İslam'da Hz. Muhammed'in ev halkı olarak kabul edilen kişiler Al-i Aba ya da Ehl-i Beyt'i oluşturur. İslam dünyasında önemli bir yeri olan Ehl-i Beyt'e özellikle içerisinde Hz. Ali'nin var olması ve On İki İmam ile Mehdi soyunun kökenini teşkil etmesi nedeniyle Hurufiler tarafından da büyük bir sevgi ve saygı gösterilmiştir. Aşağıdaki murabba dörtlüğünde Muhîfî, Fazlullah'ın zuhuruyla Al-i Aba devrinin başladığını müjdelemekte, "ey mevaliler" ifadesiyle, Emeviler'in Araplar lehine ırkçı politikasına telmihte bulunarak çoğunluğu Türk ve İranlılardan oluşan Arap olmayan Müslümanlara seslenmektedir:

'Askerî-i şâhib-i seyf ü livâ devrânıdır

Mehdî-i şâhib-zamân irdi şafâ devrânıdır

Ey mevâlîler bilüñ Âl-i 'Abâ devrânıdır

Âsitân-ı Fazl-ı Ĥaĥķuñ bende-i fermâniyuz (Mur. 1/ 5)

Hatta Muhîfî Ehl-i Beyt'in değerine karar kılmayanların kâfir olduğunu aşağıdaki beytinde açıkça söylemiştir:

Cân u dilden Ehl-i Beyte yok diyen ikrârumuz

Kâfir ü müşrik-durur vardur aña inkârumuz (G. 70/ 1)

Beyt ehlinde Hz. Ali'nin eşi ve Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatma, Muhîfî tarafından "Betül" sıfatıyla anılmıştır. Diğer Ehl-i Beyt mensupları On İki İmam başlığı altında anlatılacaktır:

Şâhib-i sırr-ı "selûnî" râzdâr-ı "lev-küşif"

Maĥrem-i zevc-i Betül bâb-ı 'ulûm-ı Muştafâ (G. 1/ 8)

4.2.2.1.4. On İki İmam

On İki İmam Muhîfî'nin eserinde övgüyle bahsedilen kişilerdendir. Hatta Divan'ın 175. gazelinin türü düvazdehtir:

Muhammed Muştafâdur nûr-ı Raḥmân
‘Aliyy'el-Murtezâdur şîr-i Yezdân

Ḥasan ḥulḳ-ı rızâdur server-i dîn
Ḥüseyn-i Kerbelâ Şâh-ı Şehîdân

İmam Zeyn'el-‘abâ Bâkır u Câ‘fer
Bulardur râh-ı dîn içinde sulṭân

Çerâğ-ı dîn İmâm Mûsî-i Kâzım
Aña ikrâr idenler buldı îmân

İmâm heştüm ‘Alî Mûsâ Rızâyı
Yaḳîn bil kim odur Şâh-ı Ḥorasân

Taḳî vü bâ Naḳîden zâhir oldı
Rumûz-ı ma‘nî-i âyât-ı Kır‘ân

Ġulâm-ı ‘Askerî ol cân u dilden
Kim oldur şâhib-i râyât-ı ‘irfân

Götürdi yeryüzinden zulm ü cevri
Zuhûra geldi çün Mehdî-i devrân

Muḥîṭî âl-i beyt-i Muştafânuñ
Oḳur medh ü şenâsın ez-dil ü cân (G. 175)

İmam Ali: Lakabı Emirül-Müminin'dir. Hz. Peygamberin amcası Ebu Talib'in oğludur. Abdurrahman b. Mülcem tarafından zehirli kılıçla öldürülmüştür. Necef'te türbesi bulunmaktadır (Gölpınarlı, 1997, s. 56). Hz. Ali Muhîfî'nin eserinde sıkça geçen önemli kişiliklerden biridir. Hatta Divan'ın ilk gazeli Hz. Ali'ye medhiyedir. Bu gazelde Hz. Ali'nin Hayber Kalesi'nin fethinde gösterdiği kahramanlığı, cömertliği telmih yoluyla anılmıştır:

Bir elüñle Hayberüñ çekdüñ koparduñ kapusın
Heybetüñden ditredi ol dem senüñ arz u semâ (G. 1/ 5)

Sensin ol kân-ı şehâ pür-bâr dört yüz üstüri
Bî-tereddüd eyledüñ bir sâ'ile anı 'aât (G. 1/ 6)

Hz. Muhammed bir hadisinde "Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır." buyurmuştur. Bu hadisi İsmail Hakkı Bursevi şöyle yorumlamıştır: Şeriat olarak bilinen hükümler zahiri ilimlerle ilgilidir ve bu hadisteki "ev" nispetindedir. Bâtını ilimler ise kapı gibidir. Bu eve girmek isteyenler kapıdan geçmelidir. Dolayısıyla ilmin evi ve şehri Hz. Muhammed, bu evin ve şehrin kapısı da Hz. Ali'dir (Öztürk, 2016, s. 261). Hz. Ali ilim sahibi olması itibariyle Muhîfî tarafından da oldukça övülmüştür:

Levh-i Maḥfûz-ı İlâhî genc-i Qur'ân-ı mübîn
'Arş u kürsî vahy u ilhâm-ile Cibrîl-i Emîn
Kâşif-i sırr-ı tılsımât-ı beyân-ı müşkilîn
Müfredât ile mürekkeb hem muḳaṭṭa' muḥkemîn
Sûre-i remz-i Duḥân nûr-ı semâvât u zemîn
Ḳâ'im-i dîn-i Nebiyy-i kıble-i ehl-i yakîn
Şâhib-i ser-defter ü dîvân sensin yâ 'Alî (Müs. 1/ 4)

"Allah'ın tüm sırları semavi kitaplardadır. Semavi kitaplarda ne varsa Kuran'da, Kuran'da ne varsa da Fatıha'dadır. Fatıha'da olan her şey Besmele'de ve Besmele'de olan her şey Besmele'nin Be'sindedir. Besmele'nin Be'sinde ne varsa Be'nin altındaki noktadadır ve ben Be'nin altındaki noktayım." sözü Hz. Ali'ye atfedilir (Usluer, 2009, 183). Ayrıca Hurufilik açısından nokta vahdet'in harfler ise

kesret'in tezahürüdür. Hurufiler açısından noktanın harflerin aslını oluşturması Hz. Ali'nin de Huruf ilmi açısından mertebesini ortaya koymaktadır:

Bil Elif tek ferd ü yektâdur 'Alî

Aşl-ı 'ilm ü noqtâ-i Bâ'dur 'Alî

Mazhar-ı Fazl-ı Te'âlâdur 'Alî

Ûâmuş olmaz nuţk-ı gûyâdur 'Alî (T. 3)

“Allah önce benim nurumu yaratmıştır.” , “Ben ve Ali bir nurdanız.” hadislerinden ve Hz. Muhammed'in “Allah'ım kalbimi ve kulaklarımı nurla doldur.” duasından Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin nurun yani kelamın iki mazharı olduğu anlaşılmaktadır. Nur ve kelamın ortak noktası bölünmezliktir. Aslında bu sözlerle Hz. Muhammed, Hurufî inancıyla aynı doğrultuda olmak üzere kalbinin, gözlerinin ve kulaklarının kelime ve kelimeler olduğunu yani “vahdet”i temsil ettiğini belirtmektedir (Usluer, 2009, 224-225). Muhîfî de aynı şekilde aşağıdaki beytinde Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin aynı nurdan olduklarını ve nur-ı vahdet'i temsil ettiklerini ifade etmiştir:

Kim Muḥammedle 'Alîyi nûr-ı vâhid bilmese

Şad hezârân la'net itmek günde aña kârumuz (G. 70/ 2)

İmam Hasan: Lakabı Mücteba ve Zeki'dir. Künyesi Ebu-Muhammed'tir. Muaviye'nin kandırdığı zevcesi tarafından zehirlenerek şehit edilmiştir (Gölpınarlı, 1997, s. 56). Nitekim Muhîfî'nin aşağıdaki tuyuğunda Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Ali'nin oğlu ve ikinci imam olan Hz. Hasan'ın zehirlenerek katledilmesine bir telmih vardır:

Nûr-ı çeşm-i Muştâfâ-durur Ḥasan

Sırr-ı 'ilm-i Murtażâ-durur Ḥasan

Şâbir-i zehr-i belâ-durur Ḥasan

Şâhib-i ḥulq-ı rızâ-durur Ḥasan (T.4)

İmam Hüseyin: Lakabı Sıbt ve Şehid'tir. Künyesi Ebu-Abdullah'tır. Kerbela'da şehit edilmiş ve burada defnolunmuştur (Gölpınarlı, 1997, s. 56). Hz. Hüseyin Muhîfî'nin tuyuğlarında Kerbela Vakası'nda şehit olmasıyla anılmaktadır:

Ma'rifet mülkine Sultândur Hüseyin
Bu cihâna ser-be-ser cândur Hüseyin
Çün şehîd-i Fazl-ı Raĥmândur Hüseyin
Ĥaĥ yolında gör ne ĥurbândur Hüseyin (T. 5)

'Âleme Fazl-ı Ĥudâdan gelmişüz
Nûr-ı pâk-i Muştafâdan gelmişüz
Biz 'Aliyye'l-Murtażâdan gelmişüz
Şâh Hüseyin-i Kerbelâdan gelmişüz (T. 34)

İmam Zeynel-Abidin: Lakabı, ibadet edenlerin ziyneti ve secde edenlerin efendisi anlamına gelen Zeynül-Abidin ve Seyyidüs-Sacidin'dir. Künyeleri Ebu-Muhammed ve Ebül-Hasan'dır. Emevilerden Hişâm'ın buyruğu ile zehirlenerek şehit edilmiştir (Gölpınarlı, 1997, s. 57). Muhîfî'nin bir tuyuğunda bu imam şöyle övülmektedir:

Şâh-ı 'âlemdür 'Alî Zeyne'l-'Abâ
Tâc-ı Âdemdür 'Alî Zeyne'l-'Abâ
İsm-i a'zâmdur 'Alî Zeyne'l-'Abâ
Sırr-ı mübhemdür 'Alî Zeyne'l-'Abâ (T. 6)

İmam Bâkır: Hem anne hem de baba tarafından Haşimi'dir. Künyesi Ebu-Cafer'dir. Lakabı ilim ve hikmeti yaran, künhüne varmış olan anlamına Bâkır'dır. Hişâm tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Caferi mezhebinin esasları ve fikhı, İmam Bâkır ve oğlu İmam Cafer-i Sadık'ın rivayetlerine dayanır (Gölpınarlı, 1997, s. 57). Muhîfî'nin bir tuyuğunda bu imam şöyle anlatılmaktadır:

İşigi dârü'ş-şifâdur Bâķıruñ

Sözleri derde devâdur Bâkıruñ
Menzil-i kıadri ‘alâdur Bâkıruñ
Hâk-i râhı kîmyâdur Bâkıruñ (T. 7)

İmam Cafer-i Sâdık: Künyesi Ebu-Abdullah, lakabı Sadık’tır. Harun Reşid’in emriyle zehirlenerek vefat etmiştir (Gölpınarlı, 1997, s. 57). Şiilikte harflerle ilgili ilim altıncı imam Cafer-i Sâdık’a dayanır. Rivayete göre O, bu ilmi Hz. Ali’den devredilen ve gelecekte haber veren El-Cefr adlı eserden öğrenmiştir. Ayrıca Cafer-i Sâdık’ın tabir ve tevil kitaplarının olduğuna dair rivayetler de vardır (Melikoff, 2009, s. 170). Aynı doğrultuda Muhîtî’nin aşağıdaki tuyuğunda bu imamın harf ilmindeki ünü anlatılmaktadır:

Sırr-ı esmâ Ca‘fer-i Şâdıkdudur
Hem müsemmâ Ca‘fer-i Şâdıkdudur
Kenz-i TâHâ Ca‘fer-i Şâdıkdudur
Nuḫk-ı ma‘nâ Ca‘fer-i Şâdıkdudur (T. 8)

İmam Musa-Kazım: Künyesi Ebul-Hasan, lakabı Kazım’dır. Harun Reşid onu bir yıl kadar Basra’da hapsedmiştir. Sonra zehirlenerek vefat etmiştir (Gölpınarlı, 1997, s. 58). Muhîtî’nin bir tuyuğunda bu imam şöyle anlatılmaktadır:

Şâh-ı devrân Mûsî-i Kâzım-durur
Nûr-ı Yezdân Mûsî-i Kâzım-durur
Naşş-ı Burhân Mûsî-i Kâzım-durur
Sırr-ı Kur’ân Mûsî-i Kâzım-durur (T. 9)

İmam Rıza: Künyesi Ebul-Hasan, lakabı Rıza’dır. Abbasoğullarından Memun, İmam Rıza’yı Irak’a getirtmiş ve veliaht ilan etmiştir. Bu durumu Abbasoğulları hazmedememiştir. Memun’un halifeliğini tanımayıp amcasının oğlu İbrahim’i halife yapmışlardır. İsyân büyüyünce Memun, İmam Rıza’yı zehirleyerek şehit etmek zorunda kalmıştır (Gölpınarlı, 1997, s. 58).

Nûr-ı muṭlaḳdur İmâm-ı Heṣtümîn
Kâşif-i Hâḳdur İmâm-ı Heṣtümîn
Râz-ı muḡlaḳdur İmâm-ı Heṣtümîn
Şâhib-i şaḳdur İmâm-ı Heṣtümîn (T. 10)

İmam Takî: Künyesi Ebu-Cafer, lakapları Takıyy ve Cevad'dır. Bağdat'ta Abbasoğullarından Müstasım tarafından zehirleterek şehit edildi (Gölpınarlı, 1997, s. 58):

Nûr-ı çeşm-i ehl-i bîn oldı Taḳî
Şem'-i cem'-i 'ârifîn oldı Taḳî
Reh-nümâ-yı ins ü cinn oldı Taḳî
Tâcidâr-ı müttakîn oldı Taḳî (T. 11)

İmam Nakî: Künyesi Ebül-Hasan, lakapları Nakıyy ve Hadi'dir. Abbasoğullarından Mutez tarafından zehirleterek şehit edilmiştir (Gölpınarlı, 1997, s. 59).

Hâḳ-ı 'âlem pâ-durur serdür Naḳî
Pâdişâh-ı baḫr u hem berdür Naḳî
Mâh-ı bedr ü şems-i ḫâverdür Naḳî
Sırr-ı zât-ı Fazl-ı ekberdür Naḳî (T. 12)

İmam Askerî: Künyesi Ebu-Muhammed, lakapları Askeri ve Zeki'dir. Abbasoğullarından Mutemed tarafından zehirleterek şehit edildi (Gölpınarlı, 1997, s. 59):

Tâcidâr-ı evliyâdur 'Askerî
Şâhib-i seyf ü livâdur 'Askerî
Kâşif-i "ḳul innemâ" dur 'Askerî
Server-i kişver-güşâdur 'Askerî (T. 13)

İmam Mehdî: Künyesi Ebül-Kasım; lakapları Muntazar, Huccet, Sahibüz-zaman ve Mehdi'dir. Babası İmam Askeri'nin vefatından sonra gizlenmiş, Said oğlu Hüseyin ve Samıralı Muhammed oğlu Ali, İmam Mehdi ile Şia arasında elçilik yapmıştır. Son elçi Ali vefat edince (940) gizlilik dönemi başlamıştır. İmamiyye'ye göre Mehdi sağdır ve son zamanda zuhur edecektir (Gölpınarlı, 1997, s. 59):

‘Âleme nûr-ı hidâyet Mehdîdür
Dâfi‘-i küfr ü dâlâlet Mehdîdür
Hâtem-i hatm-i velâyet Mehdîdür
Hem bidâyet hem nihâyet Mehdîdür (T. 14)

4.2.2.1.5. Melekler

Muhîtî nasıl ki elest bezminde melekler Allah'ın emrine uyup insana secde ettilerse Allah'ın varlığının insan yüzündeki tecellisine inananların melek olduğu iman etmeyenlerin ise şeytan olduğu aşağıdaki beyitte ifade edilmiştir:

Melekdür vechine sâcid olanlar Âdemüñ dâ'im
Ezelden tâ ebed inkâr idenler oldılar şeytân (G. 174/ 5)

Cebraîl: Harf-i mucem Arap dilinde olmayıp sadece Fars dilinde olan harflerdir. Muhîtî, Kuran dilinin harfinin Cebraîl vasıtasıyla indiğini ifade ettiği aşağıdaki beyitte harf-i mucem, Peygamber'in Allah'la en yakın temasının gerçekleştiği Miraç'a vasita olan Refref'e benzetilmiştir. Harf-i mucemle Fazl'ın ve Cavidannâmenin önemi; Kuran'ı, dini ve peygamberi tamamlayıcı rolü kastedilmiştir:

Bist ü Heşt harf oldu Hâkdan geldi Cibrîl Aḥmede
Harf-i mu‘cem Refref oldu eyledi mi‘râc-ı ‘aşk (G. 119/ 6)

Azrail: Azrail Divan'da “ruhları kabzedeni” sıfatıyla şöyle geçmektedir:

Hem Hâlık-ı eşbâhdur
Hem kâbız-ı ervâhdur

Miškât ü hem mışbâhdur

Hem şu‘le-i îmân-durur (Mur. 2/ V)

Rıdvân: Cennette olduğu tasavvur edilen Rıdvân meleği eserde şu şekillerde geçmektedir:

Hem Âdem ü Havvâ-durur

Hem Kevşer ü Tûbâ-durur

Vildân u hem havrâ-durur

Hem cennet ü Rıdvân-durur (Mur. 2/ XLIV)

Ayrıca Muhîtî bu kelimeyi cennet anlamında da kullanmıştır:

Bâğ-ı cennetdür senüñle kûşe-i zindân baña

Sensizin dûzağdur ey hûrî-liqâ rıdvân baña (G. 9/ 1)

Mâlik: Mâlik, cehennem meleği olarak Divan’da geçmektedir:

Hem berf-durur hem yağ-durur

Hem ‘adn hem berzâğ-durur

Hem Mâlik-i dûzağ-durur

Hem âteş-i nîrân-durur (Mur. 2/ XVIII)

İsrafil: İsrafil ve Mikail melekleri Divan’da geçmese de sûr çalınması ile ilgili bir bahis geçmektedir. Muhîtî aşağıdaki beyitte bir kıyamet alameti olan sur çalınmasının Fazlullah’ın zuhura gelişiyle gerçekleştiğini ifade etmektedir:

Şûr çalındı haqîkatde Muhîtî gerçi kim

Bir daği çalınmağa şûr-ı kıyâmet vaqtidür (G. 41/ 7)

4.2.2.1.6. Kitaplar

Muhîtî Divanı’nda dört kutsal kitap genellikle bir arada anılır:

Kelâm-ı şuhf u Tevrât-ile Furkân u Zebûr İncîl

Dem-i elfâz u şavt u nokça vü harf-i lisânam ben (G. 163/ 3)

Kuran ve Cavidannâme'nin ise Hurufiler için özel değeri vardır:

Arabi, “Hz. Peygamber, Cebrail aleyhisselam kendisine Kuran’ı indirdiğinde, onu bir an önce almak için acele ediyordu. O zaman kendisine şöyle denildi: ‘Sana O’nun vahyi tamamlanmazdan önce (senin nezdindeki) Kuran’ı okumakta acele etme ve ‘Rabbim benim ilmimi artır’ de!’ (Taha, 20/114) Yani onun vahyi sana mufassal bir Kuran olarak tamamlanmadıkça sen ona mücmel olarak ulaşırsın, fakat senden o Kuran o şekliyle anlaşılmaz. Öyleyse, onun manalarına dair mücmel olarak sahip olduğun hususlarda mufassal olarak ilminin artırılmasını talep et (Arabi, 2018, s. 199).” demiştir. Bu noktada tevil kelimesinin anlamından bahsetmek gerekir. Tevil; rücu etmek, bir şeyin varacağı son noktayı belirtmektir. Tefsir ve yorum ise kelimenin ikincil ve yan anlamlarını tespit etmektir (Öztürk, 2016, s. 123). Atalay ise “Hurufilerce tevil, tenzilden mühim ve büyüktür. Tevildir ki tenzili izah ve ifham eder, ikmal kılar. Buna binaen Sahib-i tevil de Sahib-i tenzil’den büyüktür. Yani Fazl-ı Hurufi, Hazret-i Muhammed’den büyüktür (!)” der (Atalay, 2015, s. 120).

Cebrail meleğin yukarıdaki konuşmasından anlaşıldığına göre Hz. Muhammed ilminin artması için dua etmesi gereken kişidir. Hurufilere göre de Kuran ilmi Fazlullah’la birlikte tamam olmuştur. Hem Muhîti’de hem de Hurufilikte Kuran “tenzil” olandır ancak Hurufilerin ve Muhîti’nin kutsal kitap olarak kabul ettiği Câvidânnâme “tevil” olandır. Bu inanışta tevil, tenzilden; Fazlullah da Hz. Muhammed’ten üstün tutulur. Çünkü tenzil olanın tevile ihtiyacı vardır ve Fazl, Câvidânnâme adlı eseriyle Kuran’ı tevil etmiş, Kuran’ın sırrını çözmüştür:

Keşf olup te’vîl tenzîl-i kelâmu'llâhdan

Zâhir oldı Câvidân-ı nâme Fazlullâhdan (G. 169/ 1)

Her kime kılsa nazar Hazret-i sâhib-te’vîl

Harf be-harf zâhir olur aña beyân-ı tenzîl (G. 137/ 1)

Câvidânnâme Hurufilerin Fazlullah tarafından yazılmış başlıca kitabıdır. Câvidân’ın altı tane olduğu düşünülse de bunlar halifeleri tarafından yazılmış şerhlerdir. Câvidânnâme’yi diğer beş Câvidân’dan ayırmak için Fazlullah’ın eserine Câvidân-ı Kebir denir. Bu beş kitaptan biri Işknâme-i İlahi’dir ve Tireli Ferišteoğlu Abdü'l-Mecid’e aittir. Ferišteoğlu bu eseri Fârisî bilmeyenlerin Câvidânnâme’yi anlayabilmeleri için Türk dilinde tercüme etmiştir (Vicdânî, 2016, s. 60-61):

Zâhir oldı sırr-ı Kur'ân aç gözüñ
Câhil ü maħrûm ħalma dir özüñ
Ėavrına irişmek isterseñ sözüñ
Câvidân-ı nâmeye dutgıl yüzüñ (T. 42)

4.2.2.1.7. Sure, Ayet ve Hadisler

Divan'da sure ve ayetler bazen doğrudan bir surenin adının verilmesi bazen de ayetlerden parçalar kullanılmasıyla geçmektedir. Örneklerde görüldüğü gibi bu ayet ve sure ifadeleri genellikle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır:

Ser-firâz-ı evliyâ ħuħb-ı imâmü'l-müttaħîn
Tâcdâr-ı "hel etâ" şâh-ı serîr-i "innemâ" (G. 1/ 3)

Sure: 76 (İnsan), Ayet: 1-9. "Hel etâ sözüyle insanın insan oluncaya kadar geçirdiği devreler hatırlatılmaktadır." (Yılmaz, 1992, s. 68)

Ey cemâlüñ vaşfi "ve's-şemsü'd-ħuħâ"
Zülfüñ "er-raħman 'ale'l-'arşistevâ" (G. 2/ 1)

Sure: 91 (Şems), Ayet: 1. "Güneşe ve onun aydınlığına andolsun." (Yılmaz, 1992, s. 175)

Sure: 20 (Tâ-Hâ), Ayet: 5. " '(Emri) arş üzerine egemendir.' Yüce Allahın sınırsız hâkimiyeti, bütün yaratıkları emir ve idaresi altına aldığı, kâinatın onun tarafından yönetildiği ifade edilir." (Yılmaz, 1992, s. 16)

Gün yüzünde görelî zülf-i siyâhuñ ey meh
Oħurum sûre-i "ve's-Şems" u "Ėuħaħ" leyl u nehâr (G. 63/ 2)

Sure: 91 (Şems) , Ayet: 1. "Yemin olsun güneşe ve onun kuşluk vaktindeki aydınlığına."

Sure: 44 (Duhan) , Ayet: 1. "Yemin olsun güneşe ve onun kuşluk vaktindeki aydınlığına."

Ma'ni-i "seb'a semâvâtin tıbâk"
Yedi ħaħuñdur şûretidür bî-riyâ (G. 2/ 2)

Sure: 67 (Mülk), Ayet: 3. “Göklerin birbiri üzerine yedi kat olarak yaratıldığı bildirilen ayetlerden.” (Yılmaz, 1992, s. 140)

Kaşlarıñdur sûre-i Tâ Sîn ‘ayân

Saçlarıñ “ve'l-mürselât ü enbiyâ” (G. 2/ 4)

Sure: 77 (Mürselât). Ayet: 1. “Yemin olsun ilâhi emirlerle, iyiliklerle birbiri ardından gönderilenlere.”

“Âyete'l-kürsî” dehânuñ şerhidür

Şûretüñdür ‘arş-ı Raḥmân-ı Ḥudâ (G. 2/ 6)

Sure: 2 (Bakara), Ayet: 255. “Bu ayet, Yüce Tanrı’nın bir, diri, kaim, uyuklamaz, uyumaz, malik, şafi, ilim, güçlülük, büyüklük gibi sıfatlarını taşıdığı için Kuran’ın önemli ayetidir.” (Yılmaz, 1992, s. 25)

Menzil-i “lâ-ḥavf” a ir hem-râh-ı ehlu'llâh olup

Nice bir ḥüzn-ile tenhâ gidesin râh-ı maḥûf (G. 110/ 3)

Sure: 2 (Bakara), Ayet: 62. “...onlara hiçbir korku yoktur.”

Şeş cihetden “semme vechu'llâh” dur manzûrumuz

Kâf u Nûn içre suâlât ü cevâbı neylerüz (G. 82/ 6)

Sure: 2 (Bakara), Ayet: 115. “Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır.” (Yılmaz, 1992, s. 141)

Okıdı çün “külleḥâ” şâḥ-ı ‘Arab

Sırrını fehm it ḥurûf-ı mu‘cemüñ (G. 123/2)

Sure: 2 (Bakara), Ayet: 31. “Ve Alleme Âdeme’l-Esmâe Külleha”. (Ve Âdem’e tüm esmaları öğretti.)

“ ‘Alleme’l-esmâe külli Âdem” em

Hep melâ’ik gökde şâkirdân-ı men (G. 157/ 20)

Sure: 2 (Bakara), Ayet: 31. “Âdem’e isimlerin tümünü öğretti, sonra onları meleklere sunup: Haydi doğru iseniz onların isimlerini bana söyleyin, dedi. Dediler ki: Sen yücesin (Ya-Rab), bizim senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen bilensin, hâkimsin.” (Yılmaz, 1992, s. 209)

Ḥaṭṭ-ı vechüñden “hüden li’l-muttaḥîn lâ raybe fiḥ”

Ḳâmet ü zülf ü dehânuñdur Elif ü Lâm u Mîm (G. 139/ 5)

Sure: 2 (Bakara), Ayet: 2. “Bu, o kitap (Kuran)tır ki kendisinde hiç şüphe yoktur, müttakiler için yol gösterendir.” (Yılmaz, 1992, s. 103)

Hem “ ‘alleme'l-esmâ”-durur

Hem câmi‘-i eşyâ-durur

Bâ-câ vü hem bî-câ durur

Peydâ vü hem pinhân-durur (Mur. 2/ XLIII)

Sûre: 2 (Bakara), Âyet: 31. “İsimleri öğretti.” (Yılmaz, 1992, s. 20)

Ḥaṭlaruñ “men ‘indehû ‘ilmü'l-kitâb”

Sözlerüñ sırr-ı beyân-ı “ḳul kefâ” (G. 2/ 8)

Sure: 13 (Ra‘d), Ayet: 43. “İşte ümmet-i vasat’ın insanlar üzerine şahit olmasının anlamı budur. O ümmetin şahidi de kitap ilmi yanında olan kişidir. Yani Hurufilerdir. [Cavidaname-i Sağır, cd 46, 237]” (Usluer, 2009, s. 132)

Şeb-i mi‘râcdur evşâf-ı zülfüñ

Ḳaşuñdur “ḳâbe ḳavseyni ev ednâ” (G. 3/ 3)

Sure: 53 (Necm), Ayet: 9. “İki yay aralığı kadar yahut daha az (kaldı).” (Yılmaz, 1992, s. 88)

Sürme-i “mâ zâğ” dur çeşmüme ḥâk-i dergehüñ

Ayağüñ toprağı ger tâc-ı sa‘âdetdür baña (G. 8/ 2)

Sure: 53 (Necm), Ayet: 17. “Peygamber bunları görürken gözleri ne kaydı ne de sınırı aştı.”

Ḳâkülüñ Cibrîl “sidrü'l-münteha” dur ḳâmetüñ

Leblerüñ mâ’-i ma‘în ḥüsnüñ gül-i bâğ-ı na‘îm (G. 139/ 4)

Sure: 53 (Necm), Ayet: 14. “Son ağaç. Bu ağaç yaratıkları temsil eder. Sidretül münteha yarıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Burdan ötesi Allah’ın gayb âlemdir.” (Yılmaz, 1992, s. 145)

Der vücûdam ‘ayân “imâmin mübîn”

Câ’enî “külle şey’in aḥşaynâ” (G. 10/ 3)

“Hurufilere göre iki Kuran vardır: hakikî ve mecazî. Yazılmış olan, ayet ve surelerden oluşan Kuran mecazîdir. Hakiki Kuran ise insanın yüzü ve vücududur. Çünkü insan yüzündeki hatlar, yazılmış olan Kuran hatlarının aksine, silinesi değildir. Bu nedenle insan-ı kâmil kitab-ı mübin-i hakiki ve imam-ı mübin'dir.” (Usluer, 2009, s. 269)

Sure: 36 (YaSin), Ayet: 12. “Biz her şeyi açık bir kitapta o kitapta (levh-i mahfuzda) sayıp tespit etmişizdir, âyeti her şeyin harften oluşan kelimeleri ilahide bulunduğu gerçeğini dile getirir [Nevname, cd 29858].” (Usluer, 2009, s. 126)

Sırrına elvâh-ı Mûsânuñ irişdüñse eger

Rağğ-ı menşûrın oku kim âyet-i “ve't-î-tûr” dur (G. 44/ 5)

Sure: 52 (Tûr), Ayet: 1. “Âdemin yüzünün yazılmış kitap olduğunu gösteren şu ayet vardır: Tur'a ve satır satır ince deri üzerine yazılmış kitaba andolsun [Tur 52: 1-3] bu âyetteki ince deri Âdemin vücudu ve yüzüne işaret eder. Hurufiler Âdemin yüz ve vücudundaki hatları müşahede ettikleri için kendilerini mukarrebün olarak görmüşlerdir.” (Usluer, 2009, s. 140)

Dil-i dîvâne'i “kâlû bel” den

Şaçunla bağlamak ma'hûdumuzdur (G. 51/ 3)

Sure: 7 (Araf), Ayet: 172. “Evet (Rabb'imizsin) dediler.” (Yılmaz, 1992, s. 89)

“İkrâü'l-Ķur'ân” kelâmın okı vech-i yârda

Ķarf-i vâhid sırrı çün ol kâmet-i dil-cûdadur (G. 58/ 3)

Sure: 96 (Alâk), Ayet: 1. “Yaratan Rabbinin adıyla oku.”

Ey cemâlûñ sûre-i “Raḥmân”-ı men

Ḥaṭṭ u ḥâlûñ “alleme'l-Ķur'ân”-ı men (G. 157/ 1)

Sure: 55 (Rahmân), Ayet: 2. “Kuran'ı öğretti.” “Allah, Kuran'ı öğretti, insanı yarattı, ona beyanı (konuşup düşüncelerini açıklamayı) öğretti (Rahman, 55/ 1-4).” (Yılmaz, 1992, s. 21)

Her zamân bir ân u şân-ile tecelli eylerüz

Şeş cihetden “külle yevmin hüve fi şe'n” olmuşuz (G. 88/ 9)

Sure: 55 (Rahman), Ayet: 29. “O, her gün(her an) yeni bir işte(icatta)dir.”
(Yılmaz, 1992, s. 97)

Burhân-ı Muḥîṭî ehl-i beytüz

Tâ maḥrem-i Fazl-ı “ḳul kefâ” yuz (G. 71/ 7)

Sure: 29 (Ankebut), Ayet: 52. “(Allah) yeter de.” (Yılmaz, 1992, s. 94)

Beyân-ı “küntü kenzu'llâh” ider sırren eger cehren

Vücûd-ı “âlimü'l-ğayb” uñ zuhûrına nişândur söz (G. 84/ 2)

Sure: 59 (Haşr), Ayet: 22. “Gaybı bilen (Allah).” (Yılmaz, 1992, s. 17)

Ḳaşlaruñ “Ṭa Sin” şaçuñ “ve'l-mürselât”

Ḥaṭṭ-ı vechüñ sûre-yi Raḥmânmiş (G. 92/ 2)

Sure: 27 (Neml), Ayet: 1. Huruf-ı mukattaattandır.

Sure: 77 (Mürselat), Ayet: 1. “Yemin olsun ilâhi emirlerle, iyiliklerle birbiri
ardından gönderilenlere.”

‘Ays u nûş eyle bugün ferdâya şalma fırsatı

Şûfiyâ deryâ-yı rahmet bî-gerândur “lâ-tehaf” (G. 107/ 4)

Sure: 11 (Hud), Ayet: 70. “Korkma.” (Yılmaz, 1992, s. 106)

Oḳur Muḥîṭî kaşlaruñı “nûn ve'l-ḳalem”

Vechüñde ḥaṭṭlaruñı “ve mâ yeşturûn”-ı ‘aşḳ (G. 117/ 5)

Sure: 68 (Kalem), Ayet: 1. “Nun. Kaleme ve (kalemle) yazdıklarına
andolsun.” (Yılmaz, 1992, s. 169)

Gösterür binüñ ‘ayân ma‘nî-i “ven şakḳa'l-ḳamer”

Ḥaṭṭ-ı ruḥsâruñda rûşen âyet-i “Rabbi'l-felak” (G. 120/ 2)

Sure: 54 (Kamer), Ayet: 1. “Ay yarıldı.” (Yılmaz, 1992, s. 173)

Sure: 113 (Felak), Ayet: 1. “Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran Rab,
yaratıkların Rabb’i.” (Yılmaz, 1992, s. 136)

Çün didi “ya‘rifûn bisîmâhum”

‘Ârif-i zât olup gider lâfuñ (G. 125/ 5)

Sure: 7 (Araf), Ayet: 46. “Ve Araf üzerinde de hepsini simalarından tanıyan kimseler vardır.”

Olmak isterseñ hiṭâb-ı “len-terânî” den emîn

Ṭûr-ı cismüñde münâcât-ı Kelîmu'llâha baḳ (G. 115/ 6)

Sure: 7 (Araf), Ayet: 143. “Beni (asla) göremezsin.” (Yılmaz, 1992, s. 111)

Ey Muḥîṭî vâḳıf-ı sırr-ı kelâm-ı “lev küşif”

Olalı biz Faẓl-ı Ḥaḳdan olduḳ ehl-i “yûḳinûn” (G. 173/ 5)

Sure: 2 (Bakara), Ayet: 118. “Bilmek isteyen kimseler için ayetleri iyice açıkladık.”

Bulsa zülfüñden Muḥîṭî n'ola Firdevse sebîl

Kim behişt ehline zülfüñdür “şırâṭa'l-müstaḳîm” (G. 139/ 7)

Sure: 1 (Fatiha), Ayet: 6. “Doğru yol, hak yol” (Yılmaz, 1992, s. 145)

Câvidânî dirlige irdüm ölümünden fâriḡam

Ḥall idelden “ḳul kefâ bi'l-lâh” cümle müşkilüm (G. 147/ 2)

Sure: 17 (İsrâ), Ayet: 96. “Allah yeter de.” (Yılmaz, 1992, s. 94)

İrişdi va‘de çün “yevme ye'ti ba‘du âyâtî”

Daḫi nefsuñe nef' itmez getürseñ Rabbüñe îmân (G. 174/ 6)

Sure: 6 (En‘âm), Ayet: 158. “Rabbinin bunlar türünde bir ayetinin geldiği gün...”

Her kim irdi âyet-i “veccehtü veçhi” sırrına

Âteşi aña Ḥalîlâsâ gülistân eyledüm (G. 155/ 7)

Sure: 6 (En‘âm), Ayet: 79. “Yüzümü döndürdüm, Hz. İbrahim’in Ulu Allah’a tam bağlılığını ifade ettiği bir sözüdür.” (Yılmaz, 1992, s. 163)

Âyet-i “ḥabb u nevâ” nuñ ma‘nisi

Bendedür sırr-ı Ḥudâ-yı “fâlık” am (G. 145/ 2)

Sure: 6 (Enam), Ayet: 95. “Allah tohumu ve çekirdeği yarandır.”

İḳrâü'l-Ḳur‘ân ‘alâ ḥarf-i ḳadûñ

Yedi ḥaṭṭuñ “nezzele'l-furḳân”-ı men (G. 157/ 2)

Sure: 25 (Furkân), Ayet: 1. “Furkan’ı (Kuran’ı) indirdi.” (Yılmaz, 1992, s. 131)

Sâcid olanlar muqarredür vücûd-ı Âdeme

“Üscüdû” emrinden istikbâr ider merdûd olan (G. 161/ 2)

Sure: 17 (İsra), Ayet: 61. “Secde ediniz.” (Yılmaz, 1992, s. 160)

“Küllü şey’in hâlikun” lâ reybe “illâ vechehu”

Fî vü Dâd u Lâm’dur bâkî vü hayy-i Câvidân (G. 171/ 2)

Sure: (Kasas), Ayet: 88. “O’nun yüzü (zâtı)nden başka her şey yok olacaktır.” (Yılmaz, 1992, s. 97)

Tâcidâr-ı evliyâdur ‘Askerî

Şâhib-i seyf ü livâdur ‘Askerî

Kâşif-i “kul innemâ” dur ‘Askerî

Server-i kişver-güşâdur ‘Askerî (T. 13)

Sure: 18 (Kehf), Ayet: 110. “De ki, ben de ancak sizizn gibi bir insanım...”

Ey cemâlûñ âyet-i “fethun qarîb”

Haṭṭ u hâlûñ “innehu şey’un ‘acîb”

Zülfüñüñ küfrine ikrâr ey habîb

İtmeyen boynında bağludur şalîb (T. 22)

Sure: 61 (Saff), Ayet: 13. “Pek yakında gerçekleşecek bir fetih!”

Sure: 11 (Hud), Ayet: 72. “O, cidden pek şaşılacak bir şeydir.” Hz. İbrahim’e bir oğul müjdelenmesine eşinin şaşması, Mekkeli müşriklerin aralarından bir peygamber çıkmasına şaşması kastedilmektedir. (Yılmaz, 1992, s. 82)

Ey yañağûñ sûre-i “ve'n-nâzi‘ât”

Kirpigûñ şânındadır “ve'l-‘âdiyât”

Kaşuñ “ev-ednâ” şaçuñ “ve'l-mürselât”

Haṭṭ u hâlûñ âyet ile beyyinât (T. 23)

Sure: 79 (Naziât), Ayet: 1. “Yemin olsun derinlere dalarak şiddetle söküp çıkaranlara.”

Sure: 100 (Adiyat), Ayet: 1. “Yemin olsun Allah yolunda nefes nefese koşanlara”

Sure: 53 (Necm), Ayet: 9. “Öyle ki araları yayın iki ucu arası kadar veya daha az kaldı.”

Sure: 77 (Mürselat), Ayet: 1. “Yemin olsun ilâhi emirlerle, iyiliklerle birbiri ardından gönderilenlere.”

“Kul huva'llâhu ehad” dür şûretüñ

Sırr-ı “Allâhü's-şamed” dür şûretüñ

“Lem yelid velem yûled” dür şûretüñ

Hem “lehu küfven ehad” dür şûretüñ (T. 43)

Sure: 112 (İhlas), Ayet: 1-4. “De ki, o Allah birdir. Her şey Allah’a muhtaçken O hiçbir şeye muhtaç değildir. O doğurmamış ve doğmamıştır. Hiçbir şey O’na denk değildir.”

Ey Muḥîṭî şifatum “lem yelid ü lem yûled”

Ma’nî-i “na‘budu” hem “nesta’in” u “iyyâke” m (G. 154/ 5)

Sure: 112 (İhlas), Ayet: 3. “(O) doğurmadı ve doğurulmadı.” (Yılmaz, 1992, s. 111)

Sure: 1 (Fatıha), Ayet: 5. “Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Sen’den yardım dileriz.”

Üştür-i sûfâr-ı sûzenden geçürdüm âsumân

Feth olup girdüm sekiz cennâtı seyrân eyledüm (G. 155/ 3)

Sure: 7 (Araf), Ayet: 40: “Onlar, deve iğnenin deliğinden geçmedikçe cennete giremeyeceklerdir.”

Geldi Âdemden vücûda Kâf u Nûn

Zâhir oldı sırr-ı zât-ı dâ’imûn

Şânımıza geldi “naḥnü'l-vârişûn”

Âñla bizüz âḥirûn u sâbıķûn (T. 62)

Sure: 15 (Hicr), Ayet: 23. “...bâkî kalan mülk sahibi de biziz.”

Ey yüzüñ Ka‘be saçuñ ḥablu'l-metîn

Haṭṭ u vechüñdür “hüden li’l-âlemîn”

Ey dudağuß çeşme-i mâ-i ma‘în

İşigüñ cennât-ı Firdevs-i berîn (T. 63)

Sure: 3 (Al-i İmran), Ayet: 96. “Yeryüzünde insanlar için yapılan ilk mabed, bütün insanlık için bir bereket kaynağı, bir hidayet rehberi ve bir yönelme merkezi olan Mekke’deki Kâbe’dir.”

Ey ruhuñ “Allâhu nûr” uñ ma‘nisi

Ḳâmetüñ Sînâ vü Ṭûruñ ma‘nisi

Şaçlaruñ haşr u nüşûruñ ma‘nisi

Sendedür cennât u hûruñ ma‘nisi (T. 71)

Sure: 24 (Nur), Ayet: 35. “Allah bir nurdur.” (Yılmaz, 1992, s. 18)

Fatiha suresinin Hurufiler ve için özel bir önemi ve değeri vardır. Fatiha suresi yedi ayetten oluşur ve yüzdeki yedi ana hattını işaret eder. Bu nedenle sure okunup bitirildiğinde eller yüze sürülür (Gölpınarlı, 1997, s. 149). Nitekim Muhîf de Fatiha suresinin faziletlerini ve yüzdeki hatlarla ilişkisini anlatan bir gazel yazmıştır. Buna göre Fatiha suresinin yedi ayet olması yüzdeki hat sayısının yedi olmasındandır. Ayrıca üçüncü beyitten surenin ümmi hatlarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Fatiha kelimesi müennestir. Dördüncü beyitte namazın Fatiha suresi olmadan kabul olamayacağı ifade edilir. Altıncı beyitte ise bu surenin yedi ayeti ilim şehrinin yedi kapısına benzetilmektedir:

Kitâb-ı Fâtiha ey mazhar-ı hû

Haṭṭ-ı ser çâr-müjgân ü dü ebrû

Yedi âyet anuñ-çün geldi el-ḥamd

Ki yedi haṭṭ-ı aşlı bildüre u

Esâs-ı ‘ilm-i Ḥaḳdur Ümm-i Ḳur’ân

Daḥi şâfî vü kâfî ey suḥan-gû

Hudâ ansız kabûl itmez şalâtı
Anuñ-çün secde vâcib oldı ber-rû

Beyân-ı sûre-i Seb'al-meşânî
Yüzüñdür çâr-deh haţt-ı semen-bû

Yedi haţtuñ kim oldur sûre-i kenz
Olupdur şehr-i 'ilme yedi kapu

Muhîfî ma'nî-i Ümmü'l-kitâbı
Okıdı muşhaf-ı hüsnüñde ez-mû (G. 176)

Muhîfî'nin Keşfnâme adlı eseri de Fatiha'nın sırlarını anlatan bir giriş bölümüyle başlar. Muhîfî'ye göre Fatiha'nın on ismi, yedi ayeti, on dört şeddesi, yirmi bir çeşit harfî, bu yirmi bir harfin on bir noktası ve inbisâtında elli altı harfî, elli altı harfin kırk noktası ve tekrarsız yirmi iki harfî, yirmi dokuz kelimesi, toplam yüz kırk iki harfî vardır. Bu sayıların ve kombinasyonlarının taşıdığı anlamları Hurufilik tarihinde Muhîfî kadar kapsamlı ele almış bir başka kişi yoktur. Muhîfî'ye göre Fatiha suresi Fazlullah'ı işaret etmektedir. Fatiha'yı oluşturan yirmi bir çeşit harfin inbisâtında bulunan elli altı harf, Fazlullah'ın mübarek vücududur. Ayrıca Muhîfî Fazlullah'ın elli altı yaşında vefat etmesini de bu elli altı harfle açıklamıştır (Usluer, 2014, s. 239).

Fatiha'nın yirmi bir çeşit harfinin dışında sadece "Fe" harfî vardır. Dolayısıyla Fatiha'nın zahirinde yirmi bir, bâtınında ise sadece "Fe" harfî vardır. Bu harf, Hurufiler tarafından Fazlullah'ın isminin kısaltması olarak kullanılmıştır. Fazlullah'ın ismini oluşturan "Dat ve Lam" harfleri ise Fatiha'nın zahirindeki yirmi bir harf içindedir. Böylelikle Muhîfî, Fazlullah'ın Fatiha'nın zahiri ve bâtını olduğunu, nihayetinde Kuran'ın esrarı olduğunu söylemiştir. Fazlullah'ın adının kısaltmış hâli olan "Fazl", Fatiha'nın içinde kabul edildiğinden bu sureye "İsm-i Azam" da denir (Usluer, 2014, s. 240).

Mağall-i kısmet-i nuţk olmasa dönmezdi bu gerdûn

Medâr-ı çarh-ı eflâke dem-i “levlâk” dür bâ’iş (G.24/ 2)

“Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım.” kutsi hadisinden iktibasır (Yılmaz, 1992, s. 113).

“Kenz-i lâ-yefnâ”yı bulmayan şehâ muhtâcdur

Alsa heft iklîm-i ‘âlemden eger bâc u harâc (G. 26/ 2)

“Kanaat tükenmez bir hazinedir.” hadisi(Yılmaz, 1992, s. 91)’nden bir parçadır.

“Men ‘aref” sırrına her kim irmedi ‘ârif degül

Bilmeyenler nefsini Mevlâyı bilmez kıandadır (G. 46/ 3)

“Kendini bilen Rabb’ini bilir.” hadisinden (Yılmaz, 1992, s. 122) parçadır.

“Küllühüm fi'n-nâr illâ fırkatén”

Tâlib-i te’vîldür ey cân-ı men (G. 157/ 33)

“Hepsi ateştedir, bir fırka müstesna.” Hadisidir.

4.2.2.1.8. Diğer Dini Unsurlar

4.2.2.1.8.1. Ahiret

Hurufilik akidesine göre insanın ölümden sonraki hâli, âhiretin dolayısıyla da cennet ve cehennem varlığı tartışmalı bir konu olmuştur. Hurufiler genellikle ölümden sonra hayat olmadığına, birleşik varlık olan insanın basit varlık hâline geçeceğine, otuz iki harfin bilincine varanların yükümlülüklerden kurtulacağına inanırlar. Ayrıca Hurufilere göre “sahib-i tevîl” olan Fazlullah-ı Hurûfi bütün dinî sorumlulukları yerine getirdiğinden dünya hayatı cennet hayatına dönüşmüştür. Cennette de sorumluluk olmadığından yükümlülük de yoktur. Hurufiliğe dair eserlerden öğrenildiğine göre bu akımda ahiret ve dinî yükümlülüklerin çoğu inkâr edilir (Aksu, 1998, s. 409). Usluer ise konu ile ilgili şöyle bir yorum yapmıştır: “Bazi

Hurufiler ahiretin dünyada yaşanıyor olduğuna inanmışlarsa da ahiret ile dünya arasındaki ilişki, dünyanın ahiretin izdüşümü veya tarlası olarak kabul edilmesiyle kurulmuştur. (Usluer, 2009, s. 532)” Hurufilerin ahirete inanmamaları, bir kısım Hurufinin inanıp bir kısmının inanmaması ya da dünya ve ahiret zamanlarının bir bütün olarak algılanması gibi olasılıklar daha tartışılacak gibi görünmektedir. Muhîfî'nin aşağıdaki beytinde Fazlullah, ahiret gününün güneşine benzetilmiş ve onun doğumuyla dünyayı aydınlatan güneş ışığının bir kıymetinin kalmadığı ifade edilmiştir. Bu beyitte dünya ile ahiret zamanlarının bir bütün olarak algılandığı görülmektedir:

Doğdı beñzer kim meger hürşîd-i rûz-ı âhîret

Şem‘-i şâm-ı dünyenuñ nûr u ziyâsı kalmadı (G. 191/ 4)

4.2.2.1.8.2. Cennet ve Cehennem

Usluer Hurufilerde cennet ve cehennem inancı ile ilgili şunları söyler: “Hurufilerin ölümden sonrası ile ilgili açıklamaları bazı belirsizlikler içermekle birlikte, onların ölümden sonraki bir hayatın varlığını inkâr etmedikleri de gösterilmiştir. Bu konuda Hurufî felsefesinde dikkati çeken nokta cennetin harflerin hakikatinin bilinmesiyle elde edileceği, hatta böylece cennet hayatının bu dünyada kazanılacağıdır (Usluer, 2009, s. 575).” Muhîfî'nin eserlerinde tıpkı ahiret gibi cennet ve cehennemin varlığı ile ilgili kesin bir yargıya varılamamakla birlikte bu kavramların kullanıldığı görülmektedir. Özellikle âşıkane gazellerde sevgiliye kavuşmak cennet, ayrı kalmaksa cehennemle ilişkilendirilir:

Hem Âdem ü Havvâ-durur

Hem Kevşer ü Tûbâ-durur

Vildân u hem havrâ-durur

Hem cennet ü Rıdvân-durur (Mur. 2/ XLIV)

Cennet-i vaşl-ı ruhı yâd-ile ol hûrîveşüñ

Cânuma tamu-yı firqatde ‘azâb olmağdadur (G. 47/ 4)

4.2.2.1.8.3. Araf

Cennet ile cehennem arasında bulunur. Araf suresinin 46. ayeti şöyledir: “Cennetliklerle cehennemlikler arasında bir duvar vardır. Araf üzerinde de her iki taraftakileri simalarından tanıyan kişiler vardır.” Hz. Ali kendisini Araf eri olarak nitelendirir. Günah ve sevapları eşit olan insanların kalacağı yer olarak bilinse de Hurufiler Araf’ı üstün bir yer sayarlar (Usluer, 2009, s. 145). Muhîî’nin şiirlerinde Araf şöyle geçmektedir:

Ol menem sîmurğ u ‘anķâ kim mekânım Kâfdur
‘Ârif-i bi’llâh-ı nefis oldum yirüm a‘râfdur (G. 54/ 1)

İrmeyen vuşlat-ı dîdâra kalan firķatde
Ehl-i cennetde olup menzil-i a‘râf degül (G. 131/ 4)

4.2.2.1.8.4. Mahşer

Muhîî bir gazelinde mahşer günü cehennemden kurtulmak için İmam Nakî’nin yolundan gidilmesi gerektiğini ve diğer bir gazelinde de mahşerdeki mizanda Fazl ilminin önemini belirtmiştir:

Kim ki duşmaz dest-i himmetle Naķînüñ dâmenin
Rûz-ı mahşer bulmayısar nâr-ı dûzahdan rehâ (G. 1/ 18)

Zerre zerre ‘âlemüñ vezn itmişüz miķdârını
‘İlm-i Fazl-ı Hâķķ-ile mîzân-ı rûz-ı mahşerüz (G. 83/ 5)

4.2.2.1.8.5. Sırat

Muhîî’nin Keşfnâme adlı eserinde sırata 13. mesele olarak değinilir. Sırat; bin yıl iniş, bin yıl yokuş, bin yıl da düz olan üç bin yıllık bir yoldur. Bu da hatt-ı istivaya kinayedir. Sırat kelimesi cümel hesabına göre üç yüzdür ve üç yirmi sekiz hat demektir. Bu hatlar Âdem’in elinde, ayağında ve yüzündedir. Üç yirmi sekiz şöyle üç yüz olur: Yirmi sekiz harf müfredat-ı Kuran’dır. Müsemmadır ve yetmiş iki esması vardır. İsim ve müsemmanın toplamı yüz adet olur. Böylelikle üç yüz

sıratullahtır. O halde Allah'ın yolu Âdem'in vechinde, elinde ve ayağındaki hatlardan oluşur (Usluer, 2014, s. 8-9). Muhîtî'nin Keşfnâme eserinde böylesine ayrıntılı tarifleri geçen sırat ve sıratullah ifadeleri Divan'daki şiirlerinde de kendine yer bulmuştur. Aşağıdaki beyitlerde sırat; hem sevgilinin yüz ve saçlarının güzelliği için benzetilen olmuş hem de cennete götüren yol olarak insan yüzünü yüceltmekte, hatların önemi vurgulamakta kullanılmıştır:

Balsa zülfüñden Muḥîṭî n'ola Firdevse sebîl

Kim behîşt ehline zülfüñdür “şırâṭa'l-müstakîm” (G. 139/ 7)

Sekiz cennet temâşâgâhum oldı

Cemâlünde şırâṭu'llâhî gördüm (G. 143/ 7)

4.2.2.1.8.6. Kıyamet

Hurufiliğe göre güneş Âdem'i temsil eder. Batı ise Beytül Makdis'tir. Çünkü burası Mekke ve Medine'ye göre batıda bulunmaktadır. Dolayısıyla güneşin batıdan doğması Fazlullah'ın zuhur etmesi anlamına gelmektedir (Usluer, 2009, s. 549). Muhîtî'nin sadece kıyameti konu alan bir gazeli mevcuttur. Bu gazel Muhîtî'nin ve tabii Hurufilerin kıyamete bakış açılarını yansıtmakta, Hurufilikle ilgili aydınlatılmaya muhtaç pek çok sorunun da cevabı olmaktadır. Bu gazel Fazlullah'ın gelişiyile birlikte beklenen Mehdi ve Mesih'in zuhurunun gerçekleştiğini, bilinen tüm kıyamet alametlerinin belirlediğini, Dabbe'nin çıktığını ve yukarıdaki görüşü destekler nitelikte Fazlullah'ın zuhuruyla güneşin batıdan doğmuş olduğunu anlatır:

Bugün ikrâr iden şâḥib-beyâna

İrişdi Meḥdî-i şâḥib-zamâna

Yakîn bil aradan keşf oldı perde

Daḥî yir kalmadı zann u gümâna

Mesih indi zemîne âsumândan

Zemînden çıkdı Qur'ân âsumâna

Ṭulû‘ itdi güneş mağrib-zeminden

Göründi nâr maşrıqdan nişâne

‘Asâ hâtem elinde Dâbbetü'l-arz

Haremden çıkuben oldu revâne

Ḳıyâmet kopardı eşrât oldu zâhir

Hisâbı ‘âlemün geldi mîzâne

Muhîti ğâr-ı tenden çıkdı Mehdî

Hidâyet eyledi halk-ı cihana (G. 190)

4.2.2.1.8.7. Mirac

Fazlullah’ın Câvidânnâme adlı eserine göre miraç iki çeşittir: Birincisi Hz. Muhammed’in enbiya ve evliyayı, Beytül Mamur’u, göğün kapılarını, sidretül münteha’yı gördüğü uykudaki miraçtır. İkincisi ise Hz. Peygamber’in Beytül Haram’dan Beytül Makdis’e gittiği uyanık miraçtır. Uyanikkenki miraç Hz. Muhammed’in vücudundaki hatları müşahede etmesi neticesinde gerçekleşebilmiştir (Usluer, 2009, s. 400). Muhîti’nin miracı anlatan aşağıdaki beytinde de Hz. Muhammed gibi miraca çıkabilmek için istiva hatlarının müşahede edilmesinin gerekliliği anlatılmaktadır:

Şûretinden Âdemüñ haṭṭ istivâsın kıl taleb

‘Arşa mi‘râc eyle Aḥmed gibi Beytu'llâhdan (G. 169/ 5)

Muhîti Hurufi remizleri kullandığı bu beytinde başına kelime ve harflerden taç koyarak levh ve leb ile miraca yükseldiğini anlatmaktadır. “Kaf” kelimesinin, “Ha” harfin, “Lam” levhin, “Bi” ise leb kelimesinin remzidir. Tenasüplü bu kelimelerle miraca yükselişte yüzdeki hatları okumanın önemi vurgulanmıştır:

Kâf u Hâdan urınup başuma tâc

Eyledüm Lâm ile Bîden mi‘râc (G./ 1)

Aşağıdaki beyitte ise miraç gecesinin karanlığı, siyah saçların betimlenmesi için kullanılmıştır:

Şeb-i mi‘râcdur evşâf-ı zülfüñ

Kaşuñdur “kâbe kavseyni ev ednâ” (G. 3/ 3)

4.2.2.1.8.8. Kâbe

Hurufiler için Hz. Âdem ile Kâbe arasında yakın bir ilişki vardır. Hz. Âdem ilk insandır ve onun yaratılışı esnasında yüzünün toprağı, inşa edilmiş ilk ev olan Kâbe’den alınmıştır. Bu ilişki nedeniyle Kâbe ile kastedilen Âdem’dir (Usluer, 2009, s. 130). Âdem’e secde etmek sadece meleklere verilen ve sadece elest bezmi için geçerli olan bir emir değildir. Bu sebeple insanlar da Âdem’e secde etmelidirler (Usluer, 2009, s. 317). Muhîtî aşağıdaki beyitlerinde insana secde etmenin öneminden bahsetmiş ve Kâbe binasını “duvar”a indirgeyerek gerçek Kâbe’nin “insan” olduğunu ifade etmiştir:

Zâhide zâhir olmadı dîdâr

Dutdı dîvâra şûret-i kâhın (G. 166/ 3)

‘Arş u kürsî beyt-i ma‘mûr u maķâm-ı mûntehâ

Ka‘be-i kûyuñ-durur ey şûret-i Raķmân baña (G. 9/ 2)

Ka‘be-i Fazla Muķîfî gireli

Her nefesde iderüm biñ biñ hâc (G. / 5)

Cemâlüñ Ka‘be-i mescûdumuzdur

Haķuñ Allah haķı ma‘bûdumuzdur (G. 51/ 1)

Merve haķķı virmeye yüz biñ tavâf-ı Ka‘beye

Ey şanem kûyuñ şafâsın bir nefes huccâc-ı ‘aşķ (G. 119/ 2)

4.2.2.1.8.9. Kaza ve Kader

Muhîfî'nin şiirlerinde kader kelimesi geçmemekle birlikte kaza kelimesi bir yerde geçmektedir:

Her melâmet tîri kim kıavs-ı kıazâdan atılır

Aña meydân-ı rızâda olmuşam umac-ı 'aşk (G. 119/ 5)

4.2.2.1.8.10. Mezheb

Fazlullah sünnidir ve Şafii mezhebindedir (Usluer, 2020, s. 84). Hurufiler de amelde sünnet ehlidir. Verdikleri bazı ilmihal bilgilerinin Şiiiler tarafından kabul edilmesi mümkün değildir. Şiilikte ve Hurufilikte ortak olan az sayıdaki uygulama, Hurufilerin Şii mezhebinden olduklarını düşünmek için yeterli değildir. Zaten Hurufilerin sünni veya şii olmak gibi bir mensubiyetten ziyade irfani bir yol izlediklerini belirtmek mümkündür (Usluer, 2009, s. 167). Aşağıdaki beyitte ise Muhîfî'nin on iki imam mezhebini ve mezhebin önderi İmam Cafer-i Sadık'ı dikkate aldığı görülmektedir:

Mezheb-i işnâ-'aşer esrârını

Âşikârâ itdüm İmâm Şâdıķam (G. 145/ 4)

4.2.2.1.8.11. İman

Bir dinin esaslarını her şeyiyle kabul etmek anlamına gelen iman, Hurufiler için de önemli bir kavramdır. Bir insan bir dine iman taşıdığı müddetçe mensuptur. Geçmişte Hurufiler imanlı olarak görülmemişler ve kâfir olarak nitelendirilmişlerdir. Aynı şekilde Hurufiler de Fazl'a ve istiva hatlarına inanmayanların imanlarının dürüst olmadığını söylemişlerdir. Hurufiler aslında yeni bir din kurmamışlar, kendilerini Müslüman olarak nitelendirmişler, Müslümanlığın gerçek şeklinin kendi yorumlarında saklı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Muhîfî aşağıdaki beytinde kendi iman esaslarına sahip olanların Müslüman olduklarını ifade etmiştir:

Pîr-i 'aşka şüfi îmân getirüp oldu mürîd

Ĥamdülillâh kim müselmân eyledük şeytânımız (G. 81/ 5)

Yetmiş iki milletüñ küfrini î mân bilmişüz

Ehl-i Hâkız yok bizüm hiç kimseden ikrâhımız (G. 72/ 6)

Muhît kelime-i tevhidin Allah'a inancı ispat etmediğini, hatta şüpheye sebep olduğunu, müezzeh bir Allah inancının evham-ı hayal ve dedikodudan ibaret olduğunu aşağıdaki şiirleriyle ifade etmiştir:

“Lâ” dir şûfi vücûd-ı Hâkı işbât eylemez

Zıkr-i “illâ” dan sivâ nefy itmege ister meded (G. 33/ 5)

İrişeydi eger tevhid-i şarfe şûfi “illâ” dan

İder miydi dem-â-dem “lâ” diyüb biñ şirk ü şekk peydâ (G. 4/ 4)

Çün tecelli kıldı Fazl-ı zü' l-celâl

Arada mahv oldı evhâm-ı hayâl

Çalmadı gayr-ı kelâm-ı lâ-yezâl

‘Ârife hall oldı cümle kıl ü kâl (T. 30)

Divan şiirinde zülûf ve saçlar siyahlığı nedeniyle küfr ve kâfirliği temsil etmiştir. Ancak Hurufî şiirlerinde sevgilinin siyah saçları, güzellik unsuru olmakla birlikte Hurufilik inancındaki istiva hatları kastedildiğinden tevriyeli anlam taşır. Nitekim Muhît'nin şiirlerinde istiva hatlarına verdiği önem ve duyduğu inanç nedeniyle “küfr-i zülûf” Hurufilerin “iman”ını temsil eder:

Küfr-i zülûfüdür yakîn ehline î mân-ile dîn

Küfr-i zülûfsüz gerekmez dîn-ile î mân baña (G. 9/ 5)

Fıkr-i küfr-i zülûf ol zîbâ şanemden gayrı ger

Kâfir-i ‘aşkuz Muhîtî var ise î mânımız (G. 81/ 9)

Zülûfî altında görelî hüsnüñ

Bulmuşam küfr içinde î mânı (G. 201/ 4)

‘Uşşâk içinde yok-durur îmânı ey şanem

Küfrine zülfüñüñ şu kim olmadı mu‘terif (G. 109/ 4)

Muhîfî’ye göre imanlı olmak harflere inanmaktan geçer:

Asl-ı ‘âlem harfdür kıılma şağın inkâr-ı harf

Çavl-i Kâf u Nûn saña yetmez mi ‘âlemde sened (G. 33/ 3)

Ol bizüz kim yetmiş iki milletüñ ihrâcıyuz

Nokta sırrın fehm idüb Kâf ile Nûndan nâcîyüz (G. 79/ 1)

Hurufî şairlerden Feriştioğlu Işknâme adlı kitabında “Her kim bu Işkname-i İlahiyye’yi nâ-mahreme izhâr ede, Allah’ın la’neti üzerine olsun. Amma ehinden ve tâlibinden diriğ etmek zulümdür.”, “Her kişi kim bu mezkurâtın sırrını ve te‘vilatını bilmemiş kusûrda kalmış envâr-ı gayb müşâhedesinden mahrûm kalır ve dünya ehli olup âhret ona harâm olur.” Demiştir (Kayıkçioğlu, 2016, s. 63). Hurufî eserlerin bazılarında kullanılan remiz ve şifrelerin açılımı listeler hâlinde verilmiştir (Usluer, 2009b, s. 204). Dolayısıyla Hurufilikte bazı inanç ayrıntılarını saklı tutma, remizler kullanma gibi eğilimler olsa da aslında eserlerde kullanılan şifreler gizli bir dil oluşturmak amaçlı değildir. Hurufiler, bu inanç ciddi bir bilgi birikimi ve mensubiyet için altyapı gerektirdiği için sır kabul edilen bilgilerin yanlış anlaşılabilceğinin ve iftiraya uğrayabileceklerinin farkındadırlar. Muhîfî de aynı şekilde sırların herkese aşikar edilmemesi taraftarıdır:

Rindâne yûri kûy-ı harâbât-ı şafâda

Nâ-dânı şağın eyleme esrâruña vâkıf (G. 108/ 4)

Âdem haberin söyleme her dîv-i racîme

Rahmânî bilür bu sözi şeytânî ne bilsün (G. 168/ 2)

4.2.2.1.8.12. İbadetler

Hurufilerde İslam ibadetlerinin yeri vardır. Ancak ibadetleri uygulama ve yorumlama konusunda bazı değişikliklere gitmişlerdir. Örneğin tekbire, şehadete,

ezan ve kamete Fazl'ın ismi yerleştirilmiştir. Abdest alırken ve namaz kılınırken otuz iki harfle alakalı beyitler okunur. Hac yeri Alıncağ'tır. Fazl'ın öldürüldüğü yer, ihrama girilerek yedi kere tavaf edilir. Şeytan Miran Şah'ın yaptırdığı Sancariyya Kalesi'nde taşlanır. Dolayısıyla sünni ve şia uygulamaları birleştirilerek Hurufi ibadetleri şekillendirilmiştir (Gölpınarlı, 1989, s. 26). Muhîfî Divan'ında ibadetler genellikle bir arada sıralanarak anılmış ve ancak Fazl ilmi ile birlikte yapılırsa ibadetlerin geçerli olacağı ifade edilmiştir:

‘Ömrüñ oldukça ‘ibâdet kılsañ ey zâhid eger

Fazl-ı Hağ ‘ilminsiz a‘mâlüñ kamu beyhûdedür (G. 58/ 6)

Baňa şavm u şalât u zühdi vâ‘iz çok da ‘arz itme

Ki ben bir ‘âşık-ı rüsvâ-dilem bî-ğayd u tenhâyam (G. 146/ 2)

Şalât u şavm u ‘ıyd u hacc u kurbân

Zekât u hams ü hem qadr u berâtam (G. 144/ 7)

Sırrına iren şehâdet parmağın

Onda birin virdi malından zekât (G. 21/ 3)

Muhîfî Divanı'nda bahsi en çok geçen ibadet namazdır. Muhîfî'nin beyitlerinde Hurufilikte önemli bir yeri olan on dört, on yedi ve on bir sayılarıyla namaz arasında alakalar kurulmuştur. Bu sayılarla namaz arasındaki ilişkiyi Hüseyin Aksu şöyle açıklamaktadır: “Kuranın sırrı huruf-ı mukattaadadır. Bunların tamamı on dört harften ibarettir. Bu harfler söylendiği gibi yazılırsa sayı on yediye çıkar. Bu on yedi harfe muhkemat denir. İnsan günde farz olarak on yedi rekat namaz kılar. On yedi harfin dışındaki on bir harfe müteşabihat denir. Seferi birinin kıldığı on bir rekat namaz da müteşabihat sayısındadır. Bunların toplamı yirmi sekiz eder (Aksu, 1995, s. 278).” Muhîfî de muhkemata delalet eden on yedi sayısını şiirlerinde şöyle kullanmıştır:

Nûn u Dâd u Kâf u Kâf-ile Elif

Oldı beş vağt içre on yedi şalât (G. 21/ 2)

On dört hurûf-ı müfredât

Heft-deh şalât-ı muhkemât

Hacc u şehâdet hem zekât

Hem âyet-i Kûr'ân-durur (Mur. 2/ XL)

Muhkemat (on yedi rekat farz namaz) ve müteşabihatın (on bir rekat seferî namazı) toplamı yirmi sekiz eder. Muhîti'nin aşağıdaki beytinde geçen dört yedi salat, yirmi sekiz harfe delalet eder:

‘Urûc-ı zülfüñe bulmağ-ıçün yol

Şalât-ı dört yedi ma‘dûdumuzdur (G. 51/ 4)

Muhîti'ye göre namaz beş vakittir ve beş vakit olması istiva hatlarıyla ilgilidir:

Gösterür rûşen şalât-ı hamse’i

Kaş u kirpik saç u enf-i haţ ‘ızâr (G. 49/ 3)

Muhîti'ye göre namazın kabul olması için Fatiha suresinin okunması şarttır:

Hudâ ansız kabûl itmez şalâtı

Anuñ-çün secde vâcib oldı ber-rû (G. 176/ 4)

4.2.2.1.8.13. Ümmet

Muhîti'nin Keşfname eserinde 23. mesele olarak peygamberin ümmeti sözü açıklanır. Muhîti'ye göre ümmetten kasıt Fazlullah'tır. Çünkü lafz-ı ümmet üç harf ve iki noktadan oluşur. “Fazl” kelimesi de üç harf ve iki noktadan oluşup eczada sekiz olduğundan aralarında alaka vardır (Usluer, 2014: 299-300). Huruflere göre “ümmet-i vasat”tan kasıt ise yine kendileridir (Usluer, 2009, s. 130). Muhîti de aşağıdaki beytinde Âdem'in yüzündeki hatları okuyanın yükseleceğini ve ümmet-i vasattan biri olacağını söylemiştir:

Kim ki yol buldıysa haţ-ı istivâ-yı Âdeme

Ümmet-i evşatdan oldı nâcî-i mağfûrdur (G. 45/ 3)

4.2.2.1.8.14. Kâfir, Münafık, Müşrik, Münkir

Muhîti Divan’da kendi inanç sistemlerinin dışında kalan zümreleri kâfir, münafık, müşrik ve münkir olarak nitelendirir. Yeryüzünde bu gruplar çoğalmıştır ve bunlarla mücadele etme vakti gelmiştir:

Yeryüzin tıtdı münâfık münkir ü müşrik tamâm

Zülfikârın çalmağa şâh-ı velâyet vaktidür (G. 41/ 2)

Muhîti’ye göre nefis mücadele edilmesi gereken bir kâfirdir:

Kâfir-i nefsi helâk eyle gâzâ kıl Hakk için

Kim cihâd-ı ekber itmek fi-sebîlillâhdur (G. 37/ 3)

Suretteki tecelliyi inkâr edenlerin hakikate ulaşması mümkün değildir:

Şûret-i insân olupdur ‘âlem-i ma’nâyâ yol

Münkir-i şûret olan ma’nâyı bilmez kâdudur (G. 46/ 5)

Muhîti, Fazlullah yolundan gitmeyenleri, makama kıymet verenleri sapkınlıkla suçlar ve kınar:

Tâc u post u hırka vü tennûreye mağrûr olup

Münkir-i erbâb-ı Fazl olan gürûh-ı dâle yuf (G. 11/ 2)

4.2.2.1.8.15. Levh-i mahfuz

Hurufilere göre varlıkla ilgili tüm suretlerin işaretleri Âdem’in yüzünde yazılıdır. Câvidânâme’ye göre de Âdem’in yüzü dolayısıyla insan yüzü, taşıdığı hatlar nedeniyle her türlü sorunun cevabı olan levh-i mahfuzdur (Usluer, 2009, s. 268). Çünkü yüz, otuz iki ilahi kelimenin alametlerini taşır. Yüzde bulunan on dört hat Allah isminin eczasındaki on dört harfin makamıdır (Usluer, 2009, s. 256). Muhîti de aynı şekilde aşağıdaki beyitlerde levh-i mahfuzun yüzde olduğunu ve hatlarla ilişkisini anlatmıştır:

‘Arş-ı Rahmân-ı Hudâdur görinen baş degül

Levh-i mahfûzda haçdur kararar kaç degül (G. 129/ 1)

Ey Muhîti okıyanlar haç-ı vechin âdemün

Levh-i maḥfûz-ı Hudâdan buldı ‘arşu'llâha yol (G. 136/ 5)

Levh-i maḥfûz-ı Hudâ şûret-i Âdemdür kim

Aḥmede andan alup geldi kelâm-ı Cibrîl (G. 137/ 2)

Günah- Sevab

Muhîti’ye göre sevap kazanmanın yolu Fazl ilmini edinmekten geçer:

Fazl-ı Haḥkuñ hâşıl eyle ‘ilmini

Bulmaḥ isterseñ eger râh-ı şavâb (G. 12/ 4)

Muhîti’nin şiirlerinde günah-sevap kavramı, genellikle âşıkane gazelerde güzel sevmenin ve güzele bakmanın sevap kabul edilmesi gerektiği şeklinde geçer:

Fikr-i zülf-i yârdan ğayrı ḥaḥâdur cümle heb

Ey Muhîti söz budur “vallâhu a‘lem bi's-şavâb” (G. 14/ 7)

Zâhid cemâl-i hûba günehdür dimiş nigâh

Sözi ḥatâ vü fikri ḥamu nâ-şavâb imiş (G. 91/ 6)

Çoḥ derd-mendi eyledi ol bî-güneh helâk

Boynuña şalma kâkülüñi kim vebâldür (G. 52/ 2)

4.2.2.1.8.16. Dini Varlıklar

Huri ve Gilman: Muhîti’nin şiirlerinde huri-gilman kelimeleri, divan şiirinin genelinde olduğu gibi sevgiliyi övmek ve tasvir etmek amacıyla mazmun olarak bir arada kullanılmıştır:

Boyuñ Tûbâ ḥaḥuñdur ḥûr u ğilmân

Lebuñ Kevşer yüzüñ Firdevs-i a‘lâ (G. 3/ 4)

Müntehâ ḥaddini Tûbâ ḥaḥḥımı ğilmân u ḥûr

La‘lini Kevşer yüzün Firdevs-i a‘lâ bilmişüz (G. 74/ 3)

Peri: Muhîfî’nin şiirlerinde huri-gılman kelimelerinde olduğu gibi peri de sevgiliyi övmek ve tasvir etmek amacıyla mazmun olarak kullanılmıştır:

Ol perî her dem rakîb-i dîv-ile olur qarîn

Âdem olduğum-içün işi tegâfüldür baña (G. 7/ 4)

Cân içinde ey perî tâñ mı hayâlün kılsa yer

Dâimâ vîrânelerde genc-i pînhân gizlidür (G. 38/ 2)

Dabbetül Arz: Yerden çıkacağına inanılan bir canlı olup kıyamet alametlerinden biridir. Bir hadise göre Mekke’deki harem yerinin yarılarak buradan ortaya çıkacağı düşünülmüştür. Harem yerinin yarılması insan yüzündeki hatlardan istiva hattının geçmesini temsil eder. Dabbetül Arz bir hadiste şöyle geçer: “Dabbetül Arz beraberinde Hz. Musa’nın asası ve Hz. Süleyman’ın mührü olduğu halde çıkar. Asayla müminlerin yüzünü cilalar, mührü de kâfirlerin burnuna basar. Öyle ki sofraya ehli toplanınca biri diğerine (yüzündeki parlaklık nedeniyle) ‘Ey mümin!’ der, diğeri de öbürüne (burnundaki mühür sebebiyle) ‘Ey kâfir!’ der.” (Usluer, 2009, s. 543). Dabbetül Arz’ın bu işlevinden dolayı Hurufiler onu tuhaf bir varlık değil de Fazlullah’ın temsili olarak kabul eder. Dabbe’nin ortaya çıkışı Fazlullah ile açıklanan otuz iki harfin sırlarının ortaya çıkmasıdır (Usluer, 2009, s. 545). Nitekim Muhîfî de Dabbetül Arz’ı yukarıdaki hadiste bahsedildiği şekliyle anmıştır:

‘Asâ hâtem elinde Dâbbetü'l-arz

Hâremden çıkuben oldu revâne (G. 190/ 5)

Deccal: Gelişi kıyametin büyük alametlerinden biridir. Zalim olarak değerlendirilen Deccal’ın Mehdi ve Mesih tarafından öldürüleceğine inanılır. Sağ gözü kördür. Bu da Cavidanname’ye göre dünyayı görüp ahireti görememesi, ve otuz iki ilahi kelimeyi görememesi anlamına gelir. İki gözünün arasında “kâfir” yazması ise on dört hattı okuyamaması anlamına gelir (Usluer, 2009, s. 537).

Fazlullah'ın ölümünden sorumlu olan Miranşah Hurufiler tarafından Deccal olarak görülmüştür (Usluer, 2009, s. 42). Muhîfî aşağıdaki beyitlerinde Deccal'ın uğursuzluğundan ve kör olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca “dünyayı gasp etmek” ifadesi Timur Devleti'nin dünyaya yayılma politikasına ve Miranşah'ın Deccal sayılmasına telmihte bulunmaktadır:

Ğaşb-ile dünyâyı dutdıysa ne ğam Deccâl-ı şûm

Uş Mesîh-i nuḡ-ı zât-ı bî-nihâyet vaḡtidür (G. 41/ 3)

Geldi Mehdî-i Mesîhâ doldı ‘âlem nûrdur

Göremez Deccâl-i a‘ver neylesün çün kördür (G. 44/ 1)

Cin: Câvidânnâme'ye göre cinler Hz. Âdem'den önce yaratılmıştır. Ancak tabiatları ateş olduğundan “hat” sahibi değillerdir. Hz. Âdem toprak yaratılışlıdır ve üzerinde “hat” taşır. İnsan olup da üzerindeki hatların sırlarını keşfedemeyenler ya da bunları reddedenler, cin ve şeytan olarak nitelendirilir (Usluer, 2009, s. 173). Muhîfî Divanı'nda cinlerle alakalı böyle bir değinme yoktur. Muhîfî aşağıdaki şiirlerinde görüldüğü gibi cin ile insanı birlikte anmıştır. Fazl'ın kelamını okuyanların insanlara ve cinlere hükmedebileceğini söylemiştir:

Hâtem-i mülk-i Süleymândur kelâm-ı Fazl-ı Hâḡ

Oḡıyan naḡş-ı nigînin ins ü cinne şâhdur (G. 37/ 6)

Muhîfî aşağıdaki şiirinde nasıl ki Hz. Muhammed ve Kuran hem insanlara hem de cinlere gönderildiyse İmam Takî'nin de insanlara ve cinlere yol gösterici olduğunu söylemiştir:

Nûr-ı çeşm-i ehl-i bîn oldı Taḡî

Şem‘-i cem‘-i ‘ârifin oldı Taḡî

Reh-nümâ-yı ins ü cinn oldı Taḡî

Tâcidâr-ı müttakîn oldı Taḡî (T. 11)

Yecüc: Kuran'a göre büyük bir hükümdar olan Zülkarneyn iki dağ arasında söz anlamaz bir kavim görür. Bu kavim vergi karşılığında Zülkarneyn'den fesatçı

Yecüc ve Mecüc ile aralarına set kurmasını ister. Zülkarneyn de iki dağın arasına Yecüc ve Mecüc'ün aşamayacağı demirden bir set çeker. Muhîfî Keşfnâme adlı eserinde bu durumu şöyle tevil eder: Zülkarneyn'in seddi, on dört muhkem harfin karşılığı on dört hattır. Şeytan, sahip olduğu otuz iki hat sebebiyle Âdem'e secde etmemiştir ve bu hatlar şeytana set olmuştur. On dört hat aynı şekilde Yecüc ve Mecüc'e set olmuştur. Yecüc ve Mecüc Kuran'ı kendi görüşlerine göre tefsir edenleri temsil etmektedir (Usluer, 2009, s. 545). Muhîfî'ye göre Yecüc ve Mecüc'ün fitnesinden Fazlullah ilmi ile korunmak mümkündür:

Sikender gibi Ye'cüc-ı fitenden

Emîndür 'ilm-i Fażl-ile çeken sed (G. 32/ 6)

Şeytan: Şeytan Allah'ın emrine uymayarak Âdem'e secde etmekten geri durmuştur. Esasen Allah'tan başka bir varlığa secdede bulunmak İslam'a göre kâfir olmaya sebeptir. Ancak Hurufiler şeytanın bu davranışını hat bilgisine sahip olmamaya bağlar. Dolayısıyla Şeytan Allah'ın kendisinden başka bir varlığa secde etmeyi emretmeyeceğini yani Âdem'in Allah'tan ayrı bir varlık olmadığını kavrayamamıştır (Usluer, 2009, s. 315). Muhîfî'nin aşağıdaki beyitlerinde Şeytan, bu gafleti ile ve bir beyitte de kovulmadan önceki Azazil adıyla anılmıştır:

Yâruñ şıfat-ı hüsn ü hañın şorma faķîhe

Şeytân-ı racîm ma'nî-i Kur'ânı ne bilsün (G. 168/ 5)

Melekdür vechine sâcid olanlar Âdemüñ dâ'im

Ezelden tâ ebed inkâr idenler oldılar şeytân (G. 174/ 5)

Sücûd-ı hüsnüñe inkâr idenler

Olur şeytân gibi dergâhdan red (G. 32/ 5)

Yüzüñe sâcid olmayan muhaķķaķ

'Azâzil gibi ol merdûdumuzdur (G. 51/ 2)

4.2.2.2. Tasavvuf

Tasavvuf öğretisinde olduğu gibi dünya nimetlerinden el etek çekme, Hurufilikte yoktur (Usluer, 2009, s. 169). Yine de Hurufi şiirlerinde sufi ve zahit kimlikler eleştirilmekle beraber mistik bir hayattan övgüyle bahsedilmiştir (Usluer, 2009, s. 170). Tasavvuf ekollerinde olan birtakım ritüeller, zikirler, virdler ve tarikat gibi yapılanmalar da Hurufilikte söz konusu değildir (Usluer, 2009, s. 171).

4.2.2.2.1. Aşk

İlahi aşka delil olarak Maide suresinin 54. ayetinde “Allah onları sever ve onlar da Allah’ı severler.” sözü delil kabul edilebilir. Dünyadaki her varlık gibi aşkın kaynağı da Allah’tır. İnsanın yaptığı ise bu aşka karşılık vermektir: Zünnun-ı Mısri, yaşlı bir kadına “Aşkın nihayeti nedir?” diye sorar ve kadın şöyle cevaplar: “Seni ahmak! Aşkın nihayeti yoktur. Çünkü maşukun nihayeti yoktur. O, sonsuzdur.” der (Schimmel, 2018b, s. 30-31). Muhîfî’nin şiirlerinde aşk hem dünyevi hem de ilahi şekliyle karşımıza çıkar. Tasavvufta olduğu gibi Muhîfî şiirlerinde de ilahi aşk nihayetsizdir:

Bahş-i ‘aşk itme Muḥîfîyle yûri ey zâhid

Kaçrenüñ var mı vücûdı k’ide deryâ-ile bahş (G. 25/ 7)

Lezzet-i fânî cihânı gerçi gördüm bî-şümâr

Görmedüm ‘âlemde hiç ‘aşk u maḥabbetden lezîz (G. 36/ 2)

Kârbân-ı ‘aşk-ile tût maḥmil-i mülk-i beḳâ

Naḳd-i ‘ömrüñ olmadın bâzâr-ı fânide telef (G. 107/ 6)

4.2.2.2.2. Âşık

Muhîfî’nin şiirlerinde âşık, divan şiirinin genelinde olduğu gibi bülbül benzetileni, delilik sıfatı ve sevgiliden görülen cefalara karşı rızası ile karşımıza çıkmaktadır:

Gülşen-i râza maḥabbetde ne kuşdur bülbül
Ki gelüb eyleye ben ‘âşık-ı şeydâ-ile baḥş (G. 25/ 6)

‘Âşık olan incimez cevır ü cefâ-yı yârdan
Câna minnet her ne kim kılsa dilâ cânânumuz (G. 81/ 4)

Terk idüp ma‘nâyı ger olursa şûretten ḥalâş
‘Âşık-ı Fazl-ı Hudâ olmaz maḥabbetden ḥalâş (G. 94/ 1)

Nûrdur vechinde yâruñ ‘âşık-ı dîdâra ḥaṭ
Perde-i zulmetdür ammâ dîde-i aḡyâra ḥaṭ (G. 100/ 1)

4.2.2.2.3. Mürşid, Kutub, Şeyh, Pir, Rehber

Tasavvuf tarikat silsilesinde ve özellikle Alevi Bektaşilerde irşadla mükellef olan ve manevî açıdan en yüksek mertebeyi temsil eden kişi “mürşid”dir (Ocak, 1992, s. 376). Muhîti’nin eserinde “mürşid” kelimesi bir yerde geçmektedir:

Hem mürşid-i kâmil-durur

Hem ṭâlib-i kâbil-durur

Hem ‘âlim ü fâzıl-durur

Hem ṭıfl-ı ebced-ḥûân-durur (Mur. 2/ XVII)

Rehber, Hz.Ali’nin temsil ettiği postlardan biridir. İrşad edilerek tarikata alınacak “talip”lerin her bakımdan hazırlanmasıyla sorumludur (Ocak, 1992, s. 376). Ancak dini-tasavvufi eserlerde ve Muhîti şiiirlerinde önderlik kimliği olan her büyük için kullanılmıştır:

Reh-nümâ vü rehber-i dîn hâdi-i cinn ü beşer

Dâfi‘-i küfr ü ḍalâlet nûr-ı ḥurşîd-i verâ (G. 1/ 2)

Câ‘fer-i Şâdık kim oldur râh-ı şıdķuñ rehberi

İktidâ idenler aña buldılar ḳadr-i ‘alâ (G. 1/ 14)

“Lâ-fetâ”nuñ rumûzını bil kim

Rehber-i şeyh ü hem şebâbam ben (G. 162/ 2)

Muhîf'nin gazellerinde bir tasavvufî önder olarak pîrlik, çok da makbul bir kimlik olarak görünmemektedir. Hatta Hurufilikte hatların önemini vurgulamak için saç ve sakalını kazıtan zümreleri bir levhayı karalayıp bozan çocukların şüursuzluğu ile bir tutar:

Gâh haţtım kazıdup geh koyar ol pîr ulusı

Ŧıfla beñzer ki bozup levhını gâhî qaralar (G. 48/ 2)

Tekye-yi pîr-i muğânda şoyunup abdâl-ı ‘aşk

Olmayan bilmez nedür keyfiyyet-i erkânumuz (G. 81/ 7)

Tasavvufta manevi derecelerin en yükseklerinden biri olarak kullanılan “kutb” kelimesini ise Muhîf fahriye amaçlı kullanmıştır:

Muĥîfî kuţb-ı devr-i ‘ârifândur

Ser-â-ser şî'r ü ebyâtı kerâmât (G. 20/ 7)

Bilmez ihşâ-yı kelâmu'llâh remzin her ricâl

Kuţb-ı ‘âlemdür Muĥîfî vâķıf-ı sırr-ı ‘aded (G. 33/ 7)

4.2.2.2.4. Mürid, Derviş, Salık, Talib, Abdal, Işık, Kalender

Hurufiliğin kurucusu Fazlullah-ı Hurufî hakikati bulmak amacıyla bir yol yürümeye kendi kendine karar vermiştir. Yıllarca dendiği süluk ve riyazetten bir sonuç alamayıp dünyevi meşguliyetlere dönmeye hatta bu yola girenlere hakikat diye bir şey olmadığını söylemeye karar verir. Daha önce bir şeyhin denetimine girmemiş olan Fazlullah, gerektiğinde menevi yolculuğu da sorgulamaktan geri durmamıştır (Usluer, 2020, s. 32).

XII.yy.da bir yere bağlanmaksızın gezen derviş anlamına gelen “abdal” kelimesi, sonraları Kalenderiyye ve Melametiyye zümrelerinin dervişlerini ifade etmiştir. XV.yy.dan itibaren “abdal, ışık, torlak, hayderi, kalender” kelimeleri

birbirinin yerine kullanılır olmuştur (Mengi, 2014, s. 1). XVI.yy.da “ışık”ların Hurufî mezhebinden oldukları resmen kabul gören bir durumdur. “Abdal ve kalender” olarak tanınanlar da “ışık”lardan farklı değildir (Melikoff, 2009, s. 180). Ancak Fuad Köprülü, “ışık” kelimesinin sadece Hurufî ve Bektaşî derviş anlamında kullanılmadığını daha genel bir ifadeyle Bâtîni derviş anlamına gelebileceğini belirtmiştir (Mengi, 2014, s. 2).

Muhîtî Divânı’nda bir yola giren manasına “ışık ve kalender” kelimeleri kullanılmamıştır. Abdal, derviş, mürid, salik, talip kelimeleri ise bir yola giren manasına yakın anlamlarda kullanılmıştır:

Mâsivâdan oluban pâk ü mücerred abdâl

Eylerem râh-ı tecerrüdde Mesîhâ-ile bahş (G. 25/ 5)

Yüzine bakma gel nâ-dân olursa

Eger dervîş eger sulţân olursa (G. 182/ 1)

Pîr-i ‘aşka şûfî îmân getürüp oldı mürîd

Ĥamdülillâh kim müselmân eyledük şeyţânumuz (G. 81/ 5)

Sâlikân-ı râh bulmaya hidâyet menzilin

Fazl-ı Feyyâz itnese vâdî-i ĥayretten ĥalâş (G. 94/ 5)

Reh-nümâsıyam tarîkât ehlinüñ

Ĥâlib-i Ĥaĥķuñ ĥaķîkat yolıyam (G. 152/ 4)

4.2.2.2.5. Rind, Zahit, Sufi-Vaiz, Hakîm, Fakih, Cahil

Muhîtî Divânı’nda “rind” haricindeki tüm bu kimlikler, iman durumları ve dinî-ilmî konulardaki yetersizlikleri ile daima eleştiri altındadır:

‘Âr u nâmusı n’ider rind-i ĥarâbât ehli

İçelüm kendümüzü ‘âleme bed-nâm idelüm (G. 148/ 4)

Şanma zâhid kâfir-i ‘aşk olanuñ îmânı yok
Küfr-i ‘aşkında nigâruñ nûr-ı îmân gizlidür (G. 38/ 7)

Zâhir oldı ahsen-i şûretde Hâk görmez fakîh
Çeşm-i şeytândan hemîşe vech-i Raḥmân gizlidür (G. 38/ 5)

Lâf idüb dirdüñ ki Eflâtûn-ı vaḳtem ey ḥakîm
Derd-i ‘aşka bulmaduñ ḳânûn-ı ḥikmetde ‘ilâc (G. 26/ 5)

‘Aşkından ey vâ‘iz beni men‘ itme yâruñ epsem ol
Terk eylemem yokdur anı ger olsa ‘âlem bir yaña (G. 5/ 2)

İrişseydi eger tevḥîd-i şarfe şûfî “illâ”dan
İder miydi dem-â-dem “lâ” diyüb biñ şirk ü şekk peydâ (G. 4/ 4)

4.2.2.2.6. Tarikat

Hurufilerin Alevi-Bektaşilerde ya da Mevlevilerde olduğu gibi törenleri, tarikat yapılanmaları ve zikirleri bulunmamaktadır (Usluer, 2009, s. 171). Arşî ve Muhitî’nin divanlarına bakıldığında tasavvuf ehli olmadıkları da görülür (Usluer, 2009, s. 168). Hurufilikte dünya nimetlerinden kaçınma yoktur. Arşî ve Muhitî, şiirlerinde mutasavvıfları ve Mevlevileri Hurufî öğretisine davet etmiş ve zahitleri eleştirmişlerdir (Usluer, 2009, s. 169). Sünnî mükellefiyetlere bakış açıları ve ahiret inancına karşı tartışmalı tutumları, Hurufileri zahit ya da mutasavvıf olarak olarak değerlendirilmekte sorun teşkil etmektedir. Aşağıdaki beytlere bakılırsa Muhitî’nin ve Hurufilerin Fazlullah ilmi sayesinde “hakikat” ehli olmalarından tasavvuftaki “şeriat ve tarikat” makamlarını çok da ciddiye almadıkları görülür:

Eger meydân-ı ‘aşkıñ fârisisin
Tarîkat ehli önünce yayaḳdur (G. 43/ 5)

Ḥaḳîḳat ṭûbını uralı çevgân-ı ma‘ârifle

Şerî‘atle ṭarîḳatden Muḥîṭî almışam meydân (G. 174/ 9)

4.2.2.2.7. Dergâh, Tekke

Muḥîṭî’ye göre Hurufilerin dergâhlara, tarikatlara ihtiyacı yoktur. Ona göre “dünya, meyhaneler ve gül bahçeleri” zaten bir tekkedir:

İsteyüp bir özge dergâh-ı cenâbı neylerüz

Âsitân-ı Fazl-ı Ḥaḳdan ğayrı bâbı neylerüz (G. 72/ 1)

Ġoncasın gülüñ kûçek idinse ṭâñ mı ‘andelîb

Tekyegâh-ı gülşenüñ bir ihtiyâr abdâlıdur (G. 55/ 2)

Biz ki bu tekye-i ‘âlemde muḥibb-i âlüz

Baş açık yalın ayak pâk tırâş abdâlıdur (G. 77/ 1)

Ehl-i ‘aşka n'ola irşâd-ı ḥarâbât itsem

Tekye-i meyledenüñ şâhib-i seccâdesiyem (G. 150/ 2)

4.2.2.2.8. Arif

Harfçiliğin kurucularından İbn Arabî Fütûhât adlı eserinde “arif” olan kişinin sadece bir inanca bağlı olmadığını ve başka inanç sistemlerine kayıtsız kalmadığını ifade eder. Arif-i billah olan hakikat üzere inancında sebat eder. Diğer inançları da toplar ve içinde barındırır. Arabî’ye göre hakikat çeşitli elbise ve suretlerle tecelli edebilir. Arif-i billah olan buna gafil davranmaz (Arabî, 2017, s. 19-20). Bu görüş Hurufilik inancının pek çok din ve inanç sisteminden etkilenmiş ve yararlanmış olmasının da açıklayıcısı dururmundadır. Muḥîṭî’nin bir gazelinde “arif-i billah” ifadesi şöyle geçmektedir:

Sırr-ı esmâ vü müsemmâya Muḥîṭî yol bulan

Fî vü Dâd u Lâm'a Hâkdan 'ârif-i billâhdur (G. 37/ 7)

Muhîti'ye göre "arif" olabilmek için aşağıdaki beyitlerde sırasıyla bahsedildiği gibi "men aref" sırrına vakıf olmak, çeşitli tarikat yollarına sapmamak, masivadan kaçıp kendi öz varlığına yönelmek, kendisinin Fazlullah ilminin bir sonucu olan beyanlarını kavramak ve kabul etmek gerekmektedir:

"Men 'aref" sırrına her kim irmedi 'ârif degül

Bilmeyenler nefsini Mevlâyı bilmez kâdadur (G. 46/ 3)

Pîr-i erkân-ı tarîkat deyü her bir gümrehüñ

'Ârifüz yolına teslim olmağa var 'ârumuz (G. 70/ 5)

'Ârif ol ğayrıdan nazâr kaç' it

Öz vücûduñda Hâkķı peydâ kıl (G. 1/ 5)

Hâkķ-ile Hâkķ olan bugün 'ârif

Vahy-i muṭlaķ bilür beyânımız (G. 194/ 6)

4.2.2.2.9 Nefs

Hurufilere göre nefis insanın zahiridir yani çoğu inanışta olduğu gibi manevi ve muğlak değildir. Önemli Hurufilerden Feriṣteoğlu bu kavramı "Nefsini bilen Rabbini bilir." hadisinden yola çıkarak değerlendirir. Buna göre nefis varlığın maddi yönünü oluşturur ve nefsin bilinmesi gerekir (Şenödeyici, 2009, s. 97). Zaten Hurufiler hiçbir zaman bedeni (nefsi) değersizleṣtirip insanı ruhani bir varlık şeklinde tahayyül etmemişlerdir. Aksine bedeni, tüm ilahi sırların kaynağı ve otuz iki harfin zuhur ettiği yer olduğundan ruhtan üstün saymışlardır. Bu da Hurufileri tasavvuf ehlerinden ayırır (Şenödeyici, 2009, s. 98). Muhîti'nin aşağıdaki şiirlerinde Hz. Muhammed'in "Nefsini bilen Rabbini bilir." hadisine telmihler yapılır. Hurufi şeyhi ve şairi olan Muhîti'nin bu beyitlerindeki "nefs" kavramını "insanın zahiri" anlamında değerlendirmek mümkündür:

Nefsüñi añla muḥakķak ğöresin tâ Rabbüñi

“Men ‘aref” sırrına iriş kim behişt-i hûrdur (G. 44/ 6)

“Men ‘aref” sırrına her kim irmedi ‘ârif degül

Bilmeyenler nefsinı Mevlâyı bilmez kâdadur (G. 46/ 3)

Muhîti’nin şiirlerinde nefsin açık bir düşman olarak görüldüğü ve hakikate ulaşmaya engel olduğunu ifade eden beyitler de vardır. Bu beyitlerde Muhîti; nefsi ejdere, kâfire, Firavun’a ve deve benzetmiştir:

Ejder-i nefsiñ koma dil mülkini vîrân ide

Zülfikârıñ çek ‘Aliyy-i vâkt olup an’iki biç (G. 27/ 4)

Kâfir-i nefsi helâk eyle ğazâ kıl Hakk için

Kim cihâd-ı ekber itmek fi-sebîlillâhdur (G. 37/ 3)

Ger Kelîm-âsâ kılursan nefsi-i Fir‘avnın helâk

Her nefes saña tecellî her maķâmıñ Tûrdur (G. 45/ 5)

Helâk itdüm cihânda nefsi dîvin

Benem ya‘nî ki dehrüñ Kâhramânı (G. 199/ 4)

4.2.2.2.10. Akıl

Muhîti’nin şiirlerinde “akıl” hakikati kavramak için yetersizdir. Ona göre aşk, akıldan üstündür. Kendisi aşk deryasında gibidir ve akılla hareket edenler ancak sahildedirler. Aşk ilmi hal ehli olmakla elde edilir; akılla, lafla, sözle elde edilemez:

Ol muhîti-i baır-ı bî-pâyân-ı ‘aşkam k’olamaz

Ey Muhtîti ‘aql-ile deryâ olanlar sâhilüm (G. 147/ 5)

Añma ‘âlemde ‘aql-ı nokşânı

Ey Muhtîti kemâle ‘aşk olsun (G. 167/ 5)

Hâl ehli ol dilersen bilmek ‘ulûm-ı ‘aşkı

Ey h’âce yoħsa olmaz bu ‘aql u kâl u kille (G. 185/ 4)

4.2.2.2.11. Edeb

Muhîtî bir gazelinde Hz. Muhammed’in edeb kaynağı olduğunu söyler:

Yoħdur nihâye dürr-i yemm-i ‘ilm ü ħilmüñe

Ey ħüsn-i ħulka maħzen ü ey menba‘-ı edeb (G. 11/ 4)

Muhîtî bir tuyuğunda insan yüzünde Rabb’ın sırlarını keşfetmekle ilgili olarak inkar içinde olanların edebi terk ettiklerini ifade eder:

Ķâf-ı Ħaħķı eyle yüzünde taleb

Göresin tâ anda sîmurğı zi-leb

İster iseñ keşf ola esrâr-ı Rab

Nâ-ħalef olma idüp terk-i edeb (T. 21)

4.2.2.2.12. Gönül

Muhîtî’nin âşıkane gazellerinde genel olarak divan şiirinde olduğu gibi “gönül” sevgilinin fethettiği yer ve aşkın mekânı olarak âşıktan tecrit edilmiş bir şekilde anılır:

Yıllar-durur ki ħâk-i ser-i kûy-ı ‘aşķda

Zülfüñ hevâsı-ile gönül pâymâldür (G. 52/ 3)

Düşeli sen şacı Leylâya gönül

Şimdi Mecnûn gibi vâdîde gezer (G. 59/ 4)

Muhîtî aşağıdaki beytinde “gönül”ü aynaya benzeterek gönlün kirden, kötülükten, ikiyüzlülükten uzak olması gerektiğini ve tasavvuf ehlinde bunu göremediğini ifade etmektedir:

Şâf ise gönül âyinesi jeng ü riyâdan

Ey şûfî nidersün giyüben şûf-ı murakka‘ (G. 102/ 2)

4.2.2.2.13. Sır

Muhîfî’ye göre Fazl ilmi, tenzil, sayılar, harfler, Kuran ve ayetleri, miraç, istiva hatları vb. ancak Hurufilerin açıklayabildiği ve keşfedebildiği sırlar niteliğindedir. Muhîfî özellikle Fazl ilminin bir sır olarak herkesle paylaşılması gerektiğini öğütler:

Rindâne yûri kûy-ı hârâbât-ı şafâda

Nâ-dânı şaşın eyleme esrârûña vâkıf (G. 108/ 4)

Muhîfî sırr-ı tenzîle bulur yol

Okıyan levh-i te'vîlünden ebced (G. 32/ 7)

Bilmez ihşâ-yı kelâmu'llâh remzin her ricâl

Kuṭb-ı ‘âlemdür Muhîfî vâkıf-ı sırr-ı ‘aded (G. 33/ 7)

Lâm-elif şeş harf olupdur ya‘ni kaç u kirpigün

Noḡta-i Fâ sırrı hem ol zülf-i ‘anber-bûdadur (G. 58/ 2)

Mazhar-ı tâ Fazl-ı Bismillâhirrahman olmuşuz

Kâşif-i sırr-ı tılısm-ı genc-i Qur’ân olmuşuz (G. 88/ 1)

İrişdüm sırr-ı ḡaṭṭ-ı istivâya

Hakikat Hakka varan râhı gördüm (G. 143/ 6)

Noḡta vü harf-i İlâhîden bulup mefhûme yol

Sırr-ı mi‘râc-ı şeb-i İsrâyı bildüm neydüğün (G. 170/ 4)

4.2.2.2.14. Vahdet, Kesret

Muhîti'nin şiirlerine göre vahdete ermek için kesretten uzaklaşmak gerekir. Kesret çoğulluğu kişi için yüküdür ve vahdete ermekte engel teşkil eder. Ayrıca Muhîti, vahdet-i vücutçu bir yaklaşımla vahdet ve kesreti bir bütün olarak algılar:

‘Ayn-ı vahdetdür görinen keşret-i eşyâ tamâm

Keşretinden ‘âlemün şanma ki vahdet dürdur (G. 45/ 6)

Bezm-i keşretde yeter nûş idesün ğaflet meyin

Meclis-i ‘irfâna gel câm-ı şarâb-ı vahdet iç (G. 27/ 2)

Keşreti terk eyleyüp irdüm maķâm-ı vahdete

Ĥamdülillâh kim hele ķalmadı yolda maķmilüm (G. 147/ 3)

4.2.2.2.15. Fena- Beka

Muhîti, Hurufilerin ahiret ve dünyevi yaşantıyı bir bütün algılayışları ile alakalı olarak ebedî bir hayat sürdürdükleri bu sebeple fena ile işlerinin olmadığını, beka ehli olduklarını ifade eder. Fani dünyanın sevdasına kapılanların bakilik servetini kaybederek hüsrana uğrayacağını dile getirir:

Ol şıfatuz biz ki zât-ile beķâyuz dâimâ

Yok fenâmuz bir zevâl irmez ebed ‘âlemdeyüz (G. 84/ 3)

‘Âķibet naķd-i beķâsın yitirüp ĥüsrân ider

Bu fenâ bâzârımuñ her kim ki sevdâsındadur (G. 64/ 6)

Ey Muķıķî n'idelüm mülk-i fenâda mâlı

Mâlik-i mülk-i beķâ şâķib-i genc ü mâlüz (G. 77/ 7)

4.2.2.2.16. Zahir, Bâtın

Bâtınlık, her zâhirin bir bâtını ve her nassın bir tevili bulunduğunu, bunları sadece Tanrı'nın seçtiği ya da O'nunla ilişkisi olan masum bir imamın bileceğini savunan zümrelerin düşünce sistemidir. İtidalli mutasavvıflardan aşırı Şii gruplara hatta mülhitlere kadar geniş bir kesim bu düşünce sisteminin içerisinde yer alır (Öztürk, 2016, s. 25). Bâtınlık, Şiiler ve mutasavvıflar tarafından hakikati keşfetmek için yolculuğa çıkmayı gerektiren, sadece havasa açık bir saha olarak kabul edilmektedir (Öztürk, 2016, s. 118).

Hurufiler bâtıniler içerisinde yer alan bir zümre olarak öğretilerini ve sırları herkese açıklamama gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu muhtemelen sırların ve bâtını ilmin anlaşılması için bir zihnî hazırlık safhası gerektiğinden ve insanlar tarafından yanlış değerlendirilerek imani bakımdan sorgulanmak istememelerindedir. Bu düşünce ve inanç sisteminde “zahir ve bâtın” kavramları önemli bir yer tutmaktadır. Muhîtî, dünya ve ahiret hayatını, vahdet ve kesreti, beden ve ruhu bir bütün olarak değerlendirdiği gibi zahir ve bâtını da bir bütün olarak ele alır. Çünkü zahir, bâtından nişan taşır. Zahir de değerlidir çünkü Tanrı zahir varlıkta bir sır gibi yer etmiştir. Ayrıca kişi zahir ve bâtını ancak harflerin sırrını bilirse keşfedebilir:

Hudânuñ çünki isminde müsemması degül münfek

Muḥîṭî zâhir ü bâtın vücûd-ı cümle-eşyâyam (G.146/ 7)

Çünki zâhir nişân-ı bâtındur

Şûrete gel beyân-ı ma'nâ kııl (G. 1/ 4)

Ey Muḥîṭî cümle eşyâyı ihâta eyleyen

Zâhir ü bâtında ol deryâyı bildüm neydügin (G. 170/ 5)

Çâr-deh ḥarf ile on bir ḥarfe bulduñsa sebîl

Zâhir ü bâtın saña keşf oldı esrâr-ı nihân (G. 171/ 4)

4.2.2.2.17. Bazı Hurufilik Terimleri

Harf: Hurufilikte harflerin çok önemli bir yeri vardır. Çünkü yaratılış Allah'ın “kün” emriyle gerçekleşmiştir. Bu emir tek bir kelime olarak sesler yani harflerden oluşmuştur. Bu durum harflerin mahlukâta göre ontolojik açıdan daha önce olduğu ve her varlığın temeli olduğu düşüncesini felsefeciler ve din yorumcularında oluşturmuştur (Usluer, 2009, s. 108). El-Tirmizi'ye göre her ilim alfabedeki harflerin muhtevasında saklıdır. Hallacı Mansur, “Her şeyin bilgisi Kuran'da Kuran'ın bilgisi huruf-ı mukataada, huruf-ı mukataanın bilgisi lamelif'te, onunki elif'te ve elif'in bilgisi noktadadır.” ve “Vahdet bilgisini her kim ki lamelif'in dışında ararsa küfre girer.” demiştir (Usluer, 2009, s. 110). İsmaililere göre de harfler Allah tarafından yaratılmış ilk şeylerdir. Tecelli etmemiş (Zat) olan ile tecelli arasındaki yerde dururlar (Usluer, 2009, s. 111). İşte Hurufî inancında da harfler hem her şeyden önce yaratılmıştır hem de her şeyde vardılar. Muhîfî'nin aşağıdaki beytine göre harflerin öneminden haberdar olanlar gayb sırrına erişebilir:

Bist ü Heşt ü Sî vü Dû'den her kim oldı bâ-haber
'Âlem-i gayb u şehâdet sırrına âgâhdur (G. 37/ 4)

Sî vü Dûdür aşl u fer'-i kâinât

Sî vü Dûdür ma'ni-i zât u şîfât (G. 18/ 1)

Muhîfî Divânı'nın 18. gazeli yukarıdaki beyitle başlar ve bu gazel bir nevi otuz iki harfın tanımlandığı bir gazeldir. Bu gazele göre kâinatta her ne varsa otuz iki harften oluşur. Muhîfî bu gazelde zat-sıfat, cisim-can, mürekkeb-müfredat, müteşabih-muhkemat, amir-memur, ümmi hat-ebi hat, asuman-sabitat, hayır-şer, tufan-keştî, münezzehe-muhit vb. pek çok zıtlığı sıralayarak her şeyde otuz iki harfin olduğunu, dolayısıyla var olan her şeyin ve tüm zıtlıkların aslında bir bütün olduğunu ifade etmiştir.

Dört Mucem Harf: Muhîfî Keşfnâme adlı eserinde 20. mesele olarak dört mucem harfe değinmiştir. Burada Muhîfî Kuran'da bahsedilen “Ama Rabbinin işaretlerinin geldiği gün...” (yevme ya'ti ba'zu ayat) ifadesindeki “bazı ayat”tan

kastın mucem harfler olduğunu söyler. Ona göre bu dört harf ile harfler tamamlanır ve otuz iki olur. Muhkemat tenzil olmuş harftir, müteşabihat ise “bazı ayat” ifadesindeki dört mucem harftir. “Fazl” kelimesindeki “Fe ve Lam” harfleri tenzil olmuş harfleri ifade eder ve muhkemattır. “Dad” harfi ise mucem harftir ve müteşabihattır. Ayrıca “Dad” harfi eczada noktasıyla birlikte dört olur. Yani “Dad” harfi “Fe ve Lam” arasına girerek esrar-ı kıyamet zahir olur, nitekim (Fazlullah) zahir olmuştur (Usluer, 2014, s. 298). Muhîfî Keşfnâme eserinde böyle tevil ettiği Enâm suresinin 158. âyetinden Divan’ında şöyle bahseder:

İrişdi va‘de çün “yevme ye’ti ba‘du âyâtî”

Daği nef süne nef itmez getürseñ Rabbüñe îmân (G. 174/ 6)

Muhîfî’nin Keşfnâme eserinde mucem harfleri açıklarken bahsettiği “Fadl” isminin oluşumu Divan’ında da yerini almıştır:

Ey Muhîfî ya‘nî Dâd-ı Fazl-ı Rabbü'l-‘âlemîn

Zâhir oldı Fî vü Lâm içre görindi Hâk nemağ (G. 98/5)

Muhîfî’nin şiirlerinde mucem harfler başka şu beyitlerde geçmektedir:

‘Aşre-i âhîrdedür hem Lâm Elif

Kim beyân-ı mu‘ceme oldur sebab (G. 13/ 6)

Bist ü Heşt harf oldı Hâkdan geldi Cibrîl Aħmede

Harf-i mu‘cem Refref oldı eyledi mi‘râc-ı ‘aşğ (G. 119/ 6)

Hurûf-ı Mukattaa: Huruf-ı mukataa; hurûf-ı teheccî, hurûf-ı mübheme, evâilü’s-süver, fevâtihu’s-süver adlarıyla da bilinir. Temel hadis kitaplarında bu harflerin anlamı ile ilgili bir bilgi yoktur (Duman, Altundağ, 1998, s. 401). Hatta mukattaa harflere anlam vermekten kaçınılmıştır. Çünkü bu harfler müteşâbihtir ve müteşabih unsurların tevilinin dinen yasak olduğu düşünülmüştür (Duman, Altundağ, 1998, s. 402). Fazlullah ve Hurufiler ise hurûf-ı mukataanın müteşâbih değil muhkem olduğunu savunmuşlar, sayısı on dördü bulan bu harfleri yüzdeki hatlarla alakalı olarak açıklamışlardır (Aksu, 1998, s. 409). Muhîfî de mukatta harflerini yüzdeki hatlarla ilgili benzetme unsuru olarak kullanmış ve anlamını bildiğini belirtmiştir:

Sevdâ-yı haţ-ı hüsnuñ olur başda ziyâde

Tîğ-i ğam-ile hâme-i dil olsa muķaţta‘ (G. 102/ 4)

Añladum sırrını Ķur’ânuñ muķaţta‘dan tamâm

Ya‘nî Nûn u Ķâf ile Tâ Hâ’yı bildüm neydüğün (G. 170/ 3)

Muķaţta‘ zülf ü ķaş u kirpigüñden

Yüzüñde yazılı Seb‘al-meşânî (G. 204/ 2)

Hurûf-ı mukataanın şu anlamlara geldiği düşünölmektedir: Başına geldikleri surenin ismi olur. Kur’an’a “yemin” anlamı taşır. İki sureyi birbirinden ayırır. “Kur’an sizin konuşmalarınızda ve yazılarınızda kullandığınız harfleri kullanmaktadır.” mesajı verir (Duman, Altundağ, 1998, s. 402). Amacı dikkat çekmektir. Vahiy gelirken Hz. Muhammed’in dikkatini toplamasına yardım eder. Ebedle bir takım olay ve durumların şifresi olur. Belli kelimelerin anahtarı ve kısaltması da olabilir (Duman, Altundağ, 1998, s. 403).

4.2.2.3. Toplum ve Kültür

Muhîtî’nin şiirlerinde az da olsa devre yönelik yakınmalar hissedilir. Halkın dünya işlerine kapılıp hakkı unutmaları bir beytinde şöyle ifade edilmiştir:

Ey diriğâ kim zen-i dünyâya mâ’il oldu halk

Merd-i Haķķuñ yâd idüp bir âşinâsı ķalmadı (G. 191/ 5)

Aşağıdaki beyitte ise “devr” kelimesi tevriyeli bir şekilde kullanılmış ve dönemden yakınılmıştır:

Bezm-i ‘aşķ içre dimağı odlanup feryâd ider

Devr elinden şöyle kim sûrâh sûrâh oldu ney (G. 198/ 6)

Muhîtî aşağıdaki beyitte ise Fazl yolunda gidenlerin devlet elinden çektiği sıkıntıyı açık bir şekilde ifade etmiştir:

‘Âşķlarını devr-i ruħında o şeh-i hüsn

Ķatl itmek için çıķdı yine haţ-ı hümâyun (G. 172/ 5)

4.2.2.3.1. Şahıslar

4.2.2.3.1.1. Hurufi Şahsiyetler

Fazlullah: Hurufiliğin kurucusudur. Şeyh Abdurrahman İbn Ebu-Mehemmed Fazlullah Naimi Tebrizi El-Hurufi muhtemelen H.740'ta doğmuştur (Babayev, 2007, s. 55-56). Fazl-ı Na'imi, Fazl-ı Yezdan, Fazl-ı Hurufi, Fazl-ı Ni'meti, Sahib-i Tevil adlarıyla da anılır (Kayıkçioğlu, 2016, s. 54). İsmi Abdurrahman'dır (Melikoff, 2009, s. 171). Arşî, Divan'ında kendisinin 970'te doğduğunu, Fazl'ın doğumuyla arasında 230 yıl olduğunu belirtmiş, Muhîti de Keşfnâme'sinde Fazlullah'ın 740 yılında doğduğu ile ilgili işaretleri açıklamıştır. Tebriz, Şirvan ve Meşhedli olduğuna dair rivayetler olmakla birlikte Fazlullah Nevnâme adlı eserinde Esterabadlı olduğunu belirtmiştir (Usluer, 2012, s. 11-12). Halifelerinden Mir Şerif onun şecere itibarıyla "seyyid" olduğunu söyler. Buna göre babası Bahâeddin Hasan'dır ve soyu yedinci imam Mûsâ el-Kâzım'ın oğlu Seyyid Ca'fer'e varır (Aksu, 1995, s. 277).

Fazlullah 776/1374'de Tebriz'deyken rüyasında Hz.İsa, Hz. Muhammed ve Hz. Âdem'i Allah'ın halifeleri; kendini de Mehdi ve Mesih, son peygamber ve son veli olarak görmüştür. Böylelikle nübüvvet, velayet, uluhiyyet kendinde zuhur etmiş ve rüyayı açıklamasıyla birlikte Tebriz uleması tarafından tekfir edilmiştir. Bunun üzerine Fazlullah, İsfahan'da bir mağaraya çekilir. 780/1378'deyse harflerle tevil ilmi kendine verilir (Usluer, 2012, s. 14).

Fazlullah'ın "Helalhor Seyyid Fazlullah" diye şöhret bulmuştur. Nedeni haram lokma yemeden ve kimseden hediye kabul etmeden geçimini Acem takkesi dikerek sağlamış olmasıdır. Giydiği beyaz keçe başlık ve elbisesiyle tanınmıştır. Emir Gıyaseddin'in ifadesine göre namazdan sonra sürekli evrad u ezkarla meşgul olmuş ve yardımcı olduğu kişilerden maddi bir karşılık almamıştır (Usluer, 2012, s. 15).

Fazlullah; yaptığı seyahatlerde Burucerd, Semirem, İsfahan, Meşhed, Horasan, Tebriz, Gilan, Damgan, Bakü, Mazenderan gibi pek çok şehre ve bölgeye uğramıştır (Usluer, 2012, s. 15). Melikoff Fazlullah için "Öğretisinin merkezi Bakü

olmuş ve ölümünden sonra da öyle kalmıştır. Burası, Hurufiliğin kendi içinde bir bütünlük kazanmaya başladığı başkenti Şemâhî olan Şirvan krallığı ülkesidir ve aralarında Ali-el Alâ ile Nesîmî'nin yer aldığı başlıca öğrencileri burada bulunmaktadır (Melikoff, 2009, s. 171).” der.

Bashir, Fazlullah'ı şöyle tanıtır: “Kıyametin kopmak üzere olduğuna ve kendisinin insanlara son defa ilahi mesajı iletmekle görevlendirildiğine inanan Müslüman bir dinî önderdi. İlahi ilhamlar kendisine rüya vasıtasıyla gelmiştir ve insanlarla hayvanların dillerini anlamak gibi yeteneklerle donanmıştır. Takipçileri onu tabir ve tevil ilmindeki en büyük üstat olarak kabul ederler ve onu Allah'ın insan suretindeki tecellisi olarak görürler. Bu düşünce İslamiyetle pek bağdaşmıyor gibi gözükse de Fazlullah kendisini Müslüman olarak görür kanıtlara göre. Allah'ın kendisine Kuran ve diğer kutsal kitapların en son ve kesin yorumunu yapma ve bu sayede Hz. Muhammed'in misyonunu tamamlama görevi verdiğine inandığını gösteriyor. (Bashir, 2013, s. 7)”.

Fazlullah'ın ölümü ile ilgili olarak ise Usluer şöyle demektedir: “Fazlullah Timur'u haksız bir şekilde güç kullanmaktan vazgeçmeye, aflu ve cömertlikle davranıp halkın mutluluğunu temin etmeye davet ettiği için diğer bir teze göre de Timur'u ittihadiye itikadına çağırdığı için 796 yılında öldürülmüştür (Usluer, 2012, s. 15-16)”. Kabri Nahçıvan'dadır ve Alınca Kalesi'nin yamacındadır (Babayev, 2007, s. 57).

Muhîfî'nin şiirlerinde Fazlullah; Fazl-ı Hudâ (G. 1/ 1), Fazl-ı İlah (G. 72/ 7), Fazl-ı Teâlâ (G. 3/ 1), Fazl-ı Rab (G. 11/ 9), Fazl-ı Hâlık (G. 145/ 1), Fazl-ı Lemyezeli (G. 67/ 7), Fazl-ı Sermed (G. 32/ 1), Fazl-ı Rabbül-âlemin (G. 60/ 7), Fazl-ı Yezdân (G. 64/ 1), Fazl-ı Gafûr (G. 94/ 4), Fazl-ı Feyyaz (G. 94/ 5), Fazl-ı Raûf (G. 110/ 5), Fazl-ı Rahmân (G. 174/ 1), Fazl-ı Ehad (G. 203/ 7) gibi tamlamalarla anılmaktadır.

Nesîmî: Önceleri Hüseyinî ve Seyyid Hüseyinî sonraları Hurufî olup Nesîmî mahlası ile şiirler yazmıştır (Melikoff, 2009, s. 175). Fazl'ın halifeleri içinde en ünlüsüdür. 1404-5'te Halep'te idam edilmiştir. Dönemin Suriye'deki idaresi Memlûkler, ölümünü emretmiştir. Otoritenin bu şekilde bir önlem alması Nesîmî'nin fikirlerinin bölgede taraftar topladığını göstermektedir. Sonraki yıllarda şiirleri

Anadolu’da raġbet görmeye devam etmiş ancak Sünni tezkireciler tarafından Fazlullah’a baġlılıęı anılmadan büyük bir şair, Allah’la bir olduğunu iddia ederek ölüme giden Hallacı Mansur gibi bir sufi olarak bahsedilir (Bashir, 2013, s. 91-92). Nesîmî şiiirlerinde Hallacı Mansur’a ve enelhak motifine çokça yer vermiştir. Üstüne Hallacı Mansur gibi dramatik biçimde öldürülmesi nedeniyle bazı araştırmacılar onu “İkinci Mansur” diye anmıştır (Bilgin ve Üzüm, 2007, s. 5). Hatâyî mahlaslı Şah İsmail, Hurufiliğe güç veren bir hükümdar olarak Nesîmî’ye nazireler yazmış ve onu örnek almış şairlerdendir (Bilgin ve Üzüm, 2007, s. 4). Muhîti Divan’da “enelhak” motifini sık sık kullansa da Seyyid Nesîmî’yi bir yerde anmış ve devrin şartları gereği ortak bir kaderi paylaşmak ihtimalinden söz etmiştir:

Postumuz Seyyid Nesîmî teg şoyarlarsa n'ola

Biz dahî dâr-ı “ene'l-Hak̡k”uñ bugün Hallâcıyüz (G. 79/ 3)

4.2.2.3.1.2. Dinî ve Tasavvufi Şahsiyetler

Hallac-ı Mansur: Hallac-ı Mansur 922 yılında Bağdat’ta siyasi nedenlerle katledilmiştir. Ancak daha sonra bu nedenler yok sayılarak mutasavvıf çevreler tarafından veli bir kimse sayılmıştır. Sırrı korkusuzca ifşa eden, sözünden dönmeyen bir kimse olarak edebiyata ve pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur. Ancak Mansur’dan en çok etkilenen ve nihayetinde onunla aynı kaderi paylaşan şair Seyyid Nesîmî’dir. Nesîmî şiiirlerinde imanı sınamak ve imanın doğruluğunu ispatlamak, bir sırta sahip olduğu zannı uyandırmak, melamet sahibi olmak ve ilahi mükafata ermek açılarından Hallac-ı Mansur’u model almıştır (Şenödeyici, 2015, s.102). Muhîti de Nesîmî gibi aşağıdaki beyitlerinde Hallac-ı Mansur ile kendini özdeşleştirmiş, sahip olduğu ilahi sır ve aşk ile ilgili olarak Hallac-ı Mansur’u sık sık model kabul etmiştir:

Gelmişem Hak̡dan “ene'l-Hak̡k” sırrını fâş itmege

Ya’nî kim dâr-ı hakîkatde benem Hallâc-ı ‘aşk (G. 119/ 4)

Ey Muhîti oynadur ‘aşk-ile her dem cân u baş

Dâr-ı da’vâ-yı “ene'l-Hak̡k” da şu kim Manşûrdur (G. 45/ 7)

Hz. Havva: Bakara suresinin 255. ayetinde “Hz. Âdem Allah’ın arşı olduğu gibi Hz. Havva da onun kürsüsüdür.” denmektedir. Kuran ayetlerinde olduğu gibi Muhîfî’nin şiirlerinde de Hz. Havva, Hz. Âdem’e eşlik eden onu tamamlayan kişi olarak Hz. Âdem’le birlikte anılır:

Altı günde on sekiz biñ ‘âlemüñ var olması

Nûn-ı Âdemle beyân-ı Kâf-ı Havvâ bilmişüz (G. 74/ 4)

Câvidânâme’ye göre Fatiha’nın diğer isimlerinden birisi ümmül-kitab’dır. Fazlullah, Fatiha kelimesinin müennes olması sebebiyle insanın yaratılışında annenin önemini açıklar. Fazl’a göre Fatiha’ya ümmül-kitab denmesi bu surenin Havva’nın yaratılışına örnek teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır (Ballı, 2013, s. 107). Muhîfî’nin aşağıdaki beytinde Fatiha suresi “sebal-mesani” adıyla anılmış ve aynı şekilde Hz. Havva ile ilişkilendirilmiştir:

Âdemüñ vechinde mektûb oldı Kur’ân-ı ‘azîm

Sûre-i seb’al-meşândan haţţ-ı Havvâdur garaż (G. 97/ 2)

Meryem: Nisa suresinin 171. ayetinde “Meryem oğlu İsa Mesih sadece Allah’ın elçisi, Meryem’e atmış olduğu kelimesi ve O’ndan bir ruhtur.” denir. “Kelam” Allah’ın sıfatlarından biridir ve bu ayete göre Hz. İsa Allah’ın kelimesidir (Usluer, 2009, s. 357). Hz. İsa Allah’ın nutkunun surete bürünmüş hâlidir. Fazl’ın Câvidânâme eserine göre Hz. İsa’nın bakire Meryem’den doğması “kelime”nin sırrına daha önce hiçkimsenin vakıf olmadığına göstergesidir (Usluer, 2009, s. 358). Muhîfî’nin beyitlerinde de Hz. İsa ve Hz. Meryem her fırsatta birlikte anılmış, Hz. İsa’nın hemen konuşması, nefesiyle ölüyü diriltmesi ve “nutuk” sahibi olması gibi mucizelere telmihte bulunulmuştur:

Çuvvet-i Hağdan Muğîfîdür Mesîh

Geldi rahminden vücûda Meryemüñ (G. 123/ 7)

Gel Muğîfî sözini gûş it kim

Mürdeye nuţkı ibn-i Meryemdür (G. 66/ 18)

Hurufilerce Hz. İsa’nın göğe çekilmesi bedeninin “kelime”ye benzemesindedir. Câvidânâme eserine göre beden “kelime”yle kaimdir. Allah’ın

“kelime”si olan Hz. İsa’yı kimse öldüremeyeceğinden O göğe çekilmiştir (Usluer, 2009, s. 359). Muhîfî yukarıdaki beyitlerinde Hz. İsa’nın nutkunun gücünü ve önemini dile getirirken kendi nutkunu da Hz. İsa’nın nutkunun gücüne benzeterек fahriye oluşturmuştur. Aşağıdaki beyitte ise Hz. İsa’nın ölmemiş olması ve göğe çekilmesi hadisesine telmihte bulunmuştur:

N'ola Hızr-âbın içse gûş iden nuṭkum benüm çün-kim

Ḥayât-ı Câvidân enfâs olan ‘İsî-i Meryemde (G. 189/ 4)

Belkıs: Hz. Süleyman’ı ziyaret etmesi, tevhid inancını kabul etmesi ile hem Kuran’da hem de Tevrat’ta adı zikredilmeksizin bahsi geçen Saba melikesidir. Hz. Süleyman hüdhüd kuşu aracılığıyla Saba halkını tevhide davet eder (Yüçetürk, 1992, s. 420). Bu sebeple hem Muhîfî’nin şiirinde hem de divan şiirinde hüdhüd kuşu ve Belkıs genellikle birlikte anılır:

Keyvân ü hem Bercîs-dur

Hem Şît ü hem İdrîs-dur

Hem Hüdhüd-i Belkîş-dur

Hem mûr-ı Süleymân-durur (Mur. 2/ XLV)

4.2.2.3.1.3. Tarihî Şahıslar

Muhîfî’nin şiirlerinde bazı tarihî şahsiyetlerin adları, olumlu ya da olumsuz kimlikleri nedeniyle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Bu şahsiyetler; Firavun, Bu Cehl ve Bu Leheb, İskender, Celâleddîn-i Hind, Mânî, Cüneyd ve Şiblî’dir. Aşağıdaki beyitlerde Firavun açık bir düşman olan nefsin yerine kullanılmış, Fazl’a ve onun ilmine muhalefet edenler Hz. Muhammed’e muhalefet eden Ebu Cehil ve Leheb’e benzetilmiş, sevgilinin güzelliği nakşa benzetilirken ünlü İranlı ressam Mânî anılmış, güç ve hükümlerle ilgili durumlarda İskender ve Celâleddîn-i Hind (Harzemşah)’den bahsedilmiş, kendisinin tasavvuftaki mertebesini övmek amacıyla ilk dönem mutasavvıflarından Cüneyd ve Şibli’nin talib mertebesinde olduğu mübalağası yapılmıştır:

Ger Kelîm-âsâ kılursan nefs-i Fir‘avnın helâk

Her nefes saña tecellî her maqâmuñ Tûrdur (G. 45/ 5)

Fađl u kemâl ü kudretüñi qadr-i ‘âlüñi

Esfelde nice añlıya Bû Cehl ü Bû Leheb (G. 11/ 3)

Mazhar-ı Fazl-ı Hudâyam on sekiz biñ ‘âlemi

Gösterür mir’ât-ı İskender gibi her dem dilüm (G. 147/ 4)

Nice taşvîr ide naqqâşân-ı ‘âlem ey nigâr

Naqş-ı hüsünüñ ‘âcizi Erjeng ü Mânîdür senüñ (G. 124/ 3)

Dâr-ı ‘aşkuñ benem çü Manşûrı

Tâlibümdür Cüneyd ü Şiblî hem (G. 142/ 7)

Yahûd şâh-ı Celâleddîn-i Hinddür

Diyâr-ı Rûma hüküm eyler ser-â-ser (G. 62/ 4)

4.2.2.3.1.4. Mitolojik İnan Kahramanları

Divan şiirinin önemli kaynaklarından Şehnâme, kahramanlarıyla Muhîtî'nin şiirlerinde de yerini almıştır. Sevgilinin güzelliği, şairin kendini övmesi, dünyanın geçiciliği karşısında büyük hükümdar ve kahramanların bile aciz kalması gibi durumlarda hükümdar olarak Cemşid, Dara, Feridun, Keykubad, Nuşirevan, Hüsrev ve Key; kahraman olarak ise Neriman, Sam, Zal ve Rüstem yeri geldikçe benzetme, mübalağa ve fahriye unsuru olarak kullanılmıştır:

Havf idüp cellâd-ı gamzüñden dil ü cân ditredi

Çeşm-i hunhâruñ görüp Sâm u Nerîmân ditredi (G. 195/ 1)

Mülk-i ma‘nânuñ Ferîd-i ‘aşrıyam

Gelmeyiser bir daği akrân-ı men (G. 157/ 19)

Devlet-i dünyâya mağrûr olma fâni dârda

Çanı yâ İskender ü Dârâ çanı Cemşîd ü Key (G. 198/ 3)

Künûz-ı ‘ilm-i Fazluñ hâtemiyem

‘Adâlet tahtınıñ Nûşîrevânı (G. 199/ 2)

Mülk-i ‘aşkuñ Muñîfî şimdi benem

Hüsrev ü Keykubâd u hâkânı (G.201/ 7)

Hem ‘âdil-i Nûşîrevân

Hem Hüsrev-i şâhib-çırân

Hem Zâl ü Sâm u Çahramân

Hem Rüstem-i destân-durur (Mur. 2/ XXXV)

4.2.2.3.1.5. Aşk Kahramanları

Muñîfî’nin şiirlerinde ünlü aşk hikâyesi kahramanlarından Leyla ile Mecnun’a, Ferhat ve Şirin’e, Vamık ve Azra’ya, Hüsrev ve Şirin’e telmihte bulunulmuştur. Bu telmihlerin bulunduğu şiirler âşıkane gazellerdir:

Vâmık-ı ‘aşk olmayan ‘Azrâyı bilmez çandadır

Deşt-i çam Mecnûnidur Leylâyı bilmez çandadır (G. 46/ 1)

Şîrîn-i dehre virme gönül merd-i ‘âçıl ol

Ferhâdı gör ki nicesi oldı zebûn-ı ‘aşk (G. 117/ 3)

Çomadı cân-ı Şîrîne maçal ey Hüsrev-i hûbân

Gözüm yaşını gül-gûn itse çañ mı zülf-i şeb-dîzûñ (G. 121/ 4)

4.2.2.3.2. Kavimler ve Yer Adları

Bir eserde bahsi geçen kavim ve yer adları şairin yaşadığı devrin politik koşullarının ve kültürünün anlaşılmasında oldukça önemlidir. Muhîti'nin şiirelerinde İran ve Turan kavimlerinden, sayılamayacak kadar çok topluluğu ifade etmek için yetmiş iki milletten bahsedilir:

Görübən hüsnuñ berâtında aşuñ tuğrâsını
İhtirâz idüp şeh-i İrân u Tûrân ditredi (G. 195/ 2)

Yetmiş iki millet içinde görünen şeş cihet

Sî vü Dû nu-ı İlâhî sırr-ı Nûn u Kâf'dur (G. 54/ 4)

Ayrıca Muhîti aşağıdaki beytinde ne Türk ne Arap ne de Tatar olduğunu ancak söyleminin tüm insanlığa hitap ettiğini ifade etmektedir:

Men ne Türkem ü ne Tatem ne ‘Arab

Lîk her avme menem rahmet-i Rab (G. 16/ 1)

Muhîti yer adı olarak Şirvan, Acem, Arap, Rum, Bağdat, İsfahan, Necef, Kırım, Habeş, Mısır, Şam, Halep ve Hindistan'ı anmıştır. Aşağıdaki beyitte sevgili Rum, Acem ve Arap güzellerine benzetilmiştir:

Ey zülf ü rûy-ı şûr u şer devr-i rûz u şeb

Âşûb u şûh-ı Rûm u ‘Acem fitne-i ‘Arab (G. 11/ 1)

Aşağıdaki beyitte Bağdat'a yakın bir şehir olan Necef'ten bahsedilmiş, Hz. Ali'nin mezarı burada bulunduğu için Hz. Ali, Şah-ı Necef olarak anılmıştır:

Kime kim ‘ayn-ı ‘inâyetle baa Şâh-ı Necef

Hâşıl eyler rû'yet-i dîdâr sırr-ı “men-‘aref” (G. 107/ 1)

Muhîti aşağıdaki beyitte abdalları, onları hafife almak amacıyla ve yabancılıkları nedeniyle Kırım tilkisine benzetmiştir:

Her post-pûş abdâldan itme aleb-i erkân

Zîrâ ki ırım dilkisi erkânı ne bilsün (G. 168/ 6)

Muhîti Keşfnâme adlı eserinde Acem'le ilgili olarak 10. Meselede Fazlullah'ın üç kitabının baş harflerinin taşıdığı manadan bahseder. Fazl'ın en

önemli üç eseri Câvidânnâme, Muhabbetnâme ve Arşnâme'dir. Bu üç eserin baş harflerinden “cem” lafzı ortaya çıkar. Kelime “cem-i maklub”olarak okunursa “Acem” lafzı oluşur. Zaten eserlerin yazılış sırası da bu şekildedir. Eserlerin Farsça yazılmış olmasına da bakılırsa bu durum Fazl'ın Acem'den geldiğinin göstergesidir (Usluer, 2014, s. 5-6). Mısır da Memlûkler zamanında Kaygusuz Sultan Tekkesi ile birlikte Hurufiliğın yayıldığı önemli yerlerden biridir (Aksu, 1998, s. 410). Hindistan ise Fazl'ın ölümünden sonra bazı Hurufilerin göç ettiği ülkelerden biridir. Bu Hurufiler sonraları harfler yerine nokta'nın önemine vurgu yapmışlar ve Noktaviliği kurmuşlardır (Ballı, 2013, s. 202):

Mülk-i 'Acemle hem 'Arab
Hem Mışır Şâm u hem Haleb
Bağdâd u Şirvân Rûm hep
Hem mülk-i Hindistân-durur (Mur. 2/ IX)

Muhîtî'nin bahsettiği yer adlarından biri de İsfahan'dır. İsfahan Fazlullah'ın birkaç kez ziyaret ettiği şehirlerden biridir. Burada Hurufi inançlar yaymaya çalışmış ve bir mağarada inzivaya çekilmiştir. Fazlullah'ın ölümünden sonra Hacı Surh, bir grup Hurufi ile birlikte propaganda yaparak taraftar toplamış ve 1431'de ayaklanma çıkarmıştır (Aksu, 1998, s. 410). Muhîtî'nin aşağıdaki beytinde İsfahan, bir güzellik malzemesi olan sürmesi ile anılmıştır:

Ayağun tozı gibi olmaya hîç
Gözüme sürme-i Şıfahânî (G. 201/ 5)
Divan'da bahsi geçen diğer yerler ise Habeşistan ve Rum diyarıdır:
Bende-i 'aşk-ı hağ u hâlün olan 'âlemde
Mâlik-i mülk-i Habeş pâdişeh-i Rûm oldu (G. 192/ 3)

4.2.2.3.3. Dağlar ve Nehirler

Muhîtî, Tur dağından ve Aras, Nil, Fırat, Şat nehirlerinden bahsetmiştir:

Geh 'âleme berr-i teşnegânem
Geh Nîl ü Fırât-ile göründüm (G. 156/ 5)

Ķıldıñ ey serv-i revânum ‘âķıbet
Göñlüm alınca gözüm yaşın Aras (G. 89/ 2)

Hüsn-ile rûy-ı arza ħalîfe olalı yâr
Bağdâd-ı dilde gözlerümüñ yaşı oldı Şât (G. 99/ 3)

Nefs-i Fir‘avnın bugün kim kılsa ħarķ-ı âb-ı Nîl
Bil kim oldur Tûr-ı ‘izzet üzre Mûsî-i Kelîm (G. 140/ 3)

4.2.2.3.4. Eğlence Hayatı

Muhîti eğlence unsurları olarak bezm toplantılarından, oyunlardan, müzik terimlerinden ve bazı keyif verici içeceklerden bahsetmiştir.

4.2.2.3.4.1. Bezm

Divan şiiri sarayda yapılan işret meclislerinde gelişmiştir. Şairler, saray nedimi olarak işret meclislerine davet edilen kişilerdir (İnalçık, 2017, s. 276). Dönemin eğlence kültürünü yansıması ve şairin eğlence kültürü ile ilgili terimlere yüklediği anlamlar oldukça önemlidir. Muhîti eğlence toplantıları ile ilgili olarak bezm, işret, meclis kelimelerini kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde bu kelimeler dünyevi eğlence manasında âşıkane gazellerde kullanılmıştır:

Eyyâm u ‘ayş u ‘işret u hengâm-ı zevķ u şevk
Faşl-ı şafâ-yı câm-ı mey-i hoş-güvârdur (G. 61/ 2)

Bezm-i çemende yâr-ile ‘ayş it Muħîtiyâ
Gül mevsimi irişdi dem-i murğzârdur (G. 61/ 5)

Bezmi telħ eylesün sâķi gel efsûmı gider
İçelüm tatlu lebünden getüre sâfi mül (G. 133/ 2)

Muhîfî aşğıdaki beyitlerde ise bezmi devrandan yakınırken kullanmış, kesret bezmi ve irfan meclisi olmak üzere iki çeşit topluluğı karşılaştırmıştır:

Def-i ğumûm-ı devrân peymânelerde kaldı

Bezm-i vişâl-i cânân meyhânelerde kaldı (G. 196/ 1)

Bezm-i kesretde yeter nûş idesün ğaflet meyin

Meclis-i ‘irfâna gel câm-ı şarâb-ı vahdet iç (G. 27/ 2)

4.2.2.3.4.2. Bazı Oyunlar

Guy u Çevgan: At üstünde topa sopayla vurmak suretiyle oynanan bir oyundur. Muhîfî tarafından baş topa, sevgilinin zülfü ise çevgana benzetilmiş, aşkın tehlikeli bir oyun olduğu ifade edilmek istenmiştir:

‘Aşk meydânında başın tob ider

Zülf-i çevgânun kılan yârün heves (G. 89/ 4)

‘Âşık iseñ başuñı eyle bu meydânda tob

Ol şeh-i hüsn itdi çün zülfini çevgân-ı ‘aşk (G. 116/ 3)

Satranç: Muhîfî’nin benzetme unsuru olarak en çok bahsettiği oyun satrançtır. Aşk’ı satranç oyununa benzeterek bu oyunla ilgili terimleri sıkça kullanmıştır. Sevgilinin benlerini piyona, aşkı bir oyun tahtasına, kaderimizde söz sahibi olan feleği satrancın muciti Leclac’a benzetmiştir:

Olupdur beydağ-ı hâl-i ruhuñla

Nice ferzâne-i şâh-ı cihân mat (G. 20/ 6)

Beydağ-ı hâl-ile mât eyler bisât-ı ‘aşkda

Gösterürse ‘âşka açmazdan evvel mâh ruğ (G. 31/ 2)

Sulţân-1 hâl-i Hindüñ uralı Rûma sille

Şeh-mât oldı ƣaldı naţ‘-1 felekde fille (G. 185/ 1)

Eyledi bî-esb ü fil naţ‘-1 felekde şâh-mât

Her kime gösterdi ruĥ açmazdan Leclâc-1 ‘aşĥ (G. 119/ 3)

Oldı şatranc-1 bisât-1 ‘aşĥda

Nice Leclâc-1 felek şeh-mâtımız (G. 73/ 3)

Zıll-1 Hayal: Muhîtî aşğıdaki beyitte âlemi bir gölge oyunu perdesine benzetmiş, görünenlerin yani zuhur edenlerin ancak birer gölge olduğunu, aslın ise gayb olduğunu ifade etmiştir:

Her şekl k’itse ızhâr eyler soñ ucı ĝâ’ib

Beñzer Muĥîţî ‘âlem çetr-i ĥayâl-i zılla (G. 185/ 5)

Tavla: Muhîtî aşkı bir oyun olarak gördüğü aşğıdaki beyitlerinde tavla ile ilgili benzetmeler yapmıştır. Devri usta bir tavlacıya, âşğı ise atılıp tutulan zara benzetmiştir:

Tas-1 felek-i ‘aşĥda zâr olısar âĥir

Nerrâd-1 maĥabbetle kim oynarsa dilâ nerd (G. 35/ 4)

Seni zâr itmedin nerrâd-1 devrân

Düşüp şas-1 ĝam-1 ‘aşĥ içre nerd ol (G. 135/ 6)

4.2.2.3.4.3. Musiki

Gölpınarlı İslam’da müzik aletinin camiye giremediğini fakat zilsiz defin, usül tutulan kudümün, inleyen rebabın, feryad eden neyin tasavvufta ve tekkede yerini aldığını söylemiştir. Tarih boyunca musiki iki yönde anlam kazanmıştır:

Birincisi insanın dünyalık duygularını ve özlemlerini ifadeye yarayan ladini bir musikidir; ikincisiyse manevi özlemleri, ilahi duyguları ve aşkı dile getiren dinî musikidir (Gölpınarlı, 1997, s. 279). Muhîf'nin aşağıdaki beyitlerinde musikinin hem tasavvufî anlamda vahdetle birlikte kullanıldığı hem de dünyevi musikinin küçümsenerek dert nalelerinin üstün tutulduğu görülmektedir:

Câm-ı şarâb-ı 'aşk-ile mest-i müdâm-ı vahdetüz

Bezm-i şafâda çalınur çeng ü ney ü rebâbumuz (G. 67/ 4)

Sûz u güdâz u nâle-i dil hoş gelür baña

Bezm-i belâda nağme-i çeng ü rebâbdan (G. 164/ 4)

4.2.2.3.4.4. Keyif Verici İçecekler

Muhîf, Divan'ında keyif verici içecek olarak şarap, bade, mey ve mül kelimelerini kullanmıştır. Bu kelimeler aynı anlamda olduğundan ölçüye ve ahenge göre ihtiyaç duyulanı beyte yerleştirilmiştir. İslam dinine göre haram sayılan bu alkollü içeceklere Muhîf rindâne bir tavırla yaklaşmıştır. Hatta sufi ve zahitlerin bu içeceklerden uzak duran tutumlarını açıkça eleştirmiştir:

Meşreb-i şûfî olaydı şâfî

Mevsim-i gülde içerdi mey-i nâb (G. 17/ 2)

Zâhid saña kim söyler idi ehl-i riyâsın

Men' eylesin ger mey ü maḥbûb şafâsın (G. 165/ 1)

Mey ü maḥbûbı Muḥîf nice terk eyleyelüm

Geşt-i zârında bu devrûñ çün odur ḥâşilumuz (G. 80/ 5)

Muhîf'nin aşağıdaki beyitlerinde ise bu içecekler vahdet ve ilahi aşk gibi tasavvufî anlamlar kazanmıştır:

Bezm-i keşretde yeter nûş idesün ğaflet meyin

Meclis-i 'irfâna gel câm-ı şarâb-ı vahdet iç (G. 27/ 2)

Mest-i ‘‘lâ-ya‘kıl’’ u evgâr-ı mey-i ‘aşk olalum

Devr ayağını çeküb terk-i ser-encâm idelüm (G. 148/ 2)

Ey Muhtî bezm-i keşretden ayağı çekdiler

Nûş idenler sâkî-i vahdet elinden câm-ı mey (G. 198/ 7)

Muhtînin aşağıdaki beyitlerinde şarap içmenin insan vücudu üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir:

Bâde-i âl içüben eyle ‘ızâruñ gül gül

Şevkden ehl-i şafâ tâ kim olalar bülbül (G. 133/ 1)

Bir iki ayağ-ile yıkıldı gitdi ağıâr

Maḥbûb u meclis ü mey ehl-i şafâya kaldı (G. 197/ 4)

Aşağıdaki beyitlerde içki içilen ortamlar ve zamanlar ile ilgili betimlemeler yapılmıştır:

Geh seyr-i bâğ u râğ u gehi deşt u kûhsâr

Devr-i mey irdi her yaña geşt ü güzârdur (G. 61/ 3)

Niçe bir rûze deyû terk-i mey ü câm idelüm

Rûz-ı ‘ıyd irdi gelüñ bâde-i gül-fâm idelüm (G. 148/ 1)

Şâkiyâ şun demidür câm-ı şarâb

Âteş-i gamla ciger oldı kebâb (G. 17/ 1)

Dilber leb-ile neş’ede bâde ‘inâd ider

Meclisde bir gün ol delükanlu fesâd ider (G. 56/ 1)

Muhtî’nin aşağıdaki beyitlerinde ise mey ve mül sevgilinin güzellik unsurlarını övmek için benzetilen olmuştur:

Neylerem bezm-i maḥabbetde gül ü mül ḥâletin

Yâd-ı ruḥsâr u leb-i la‘lûñ gül ü müldür baña (G. 6/ 2)

Olalı devr-i lebûñde mey mubâḥ

‘Ârif-i meyḥânedür ehl-i şalâḥ (G. 30/ 1)

4.2.2.4. İnsan

Harfî öğretide insan, harfler gibidir. Harfçiliğin kurucularından İbn-i Arabî, Hicr suresinin “Onu düzenleyip insan şekline koyduğum ve ona kendi ruhumdan üflediğim zaman, derhal ona secdeye kapanım.” ayetini harfler düzenlendikten sonra hareketlerin harflerin üzerine secde edercesine konmaları şeklinde açıklamıştır. Dolayısıyla onların “kelime” olarak adlandırılmasıyla bir başka şahsın, bireyin ‘insan’ diye adlandırılmasını ilişkilendirmiştir (Arabî, 2018, s. 210). Fazlullah için de insan bedeni merkezi bir öneme sahiptir. Çünkü onun için insan, doğadaki dört elementin terkibinden oluşmuş, Allah’ın hakiki bir suretidir. Fazlullah ayrıca insanın konuşma ve yazma üzerinden dille kurduğu ilişkiye de büyük önem vermiştir (Bashir, 2013, s. 8). Aynı hassasiyeti Muhît’de de görmek mümkündür ve Muhît de insanın dört unsurdan mürekkep olduğunu ve otuz iki harfle ilişkili olduğunu aşağıdaki beytinde ifade etmiştir:

Zât-ı Sî vü Dû şifâtam kim ne eyvân eyledüm

İsmümi ‘unşûr libâsın giydüm insân eyledüm (G. 155/ 1)

İnsan harflerle ilişkili olduğu kadar âlemlerle de ilişkilendirilmiştir. Fazlullah İslam ve İslam öncesi dinlerde olduğu gibi büyük âlem (âlem-i kebir, makrokosmos) olan kâinatla küçük âlem (âlem-i sagir, mikrokosmos) olan insanı paralel iki sistem olarak kabul etmiştir (Bashir, 2013, s. 47). Buradan Hurufîliği Âdemperestlik saymak mümkündür. Çünkü insan kâinatın gözdesidir ve varlığın özeti gibidir (Atalay 2015, 39).

Bakara suresi 31-34. ayetlere göre Allah insanlara “Melekleri kendisine secde ettirmeden önce bütün varlıkların isimlerini ona öğretti.” denilmiştir. Çünkü insan, Allah’a en çok benzeyen varlıktır. İnsanın bedeni Allah tarafından yoğrulmuş ve içine Allah’ın ruhu üflenmiştir. İnsana başka varlıklara bahşedilmeyen bilgi

bahşedilmiştir. Âdem'e öğretilen ve melekleri secde ettiren isimler, insanın dünyayı idrak edebilmesini sağlayan harflerden ibarettir. Aslında öğretilen, herhangi bir dil değildir. Dilin temel parçalarıdır. İnsan ilahi dili anlayabilmesi için bir dil bilinciyle donatılmıştır. Ses ve harfler “ol/kün” ifadesinden türemiştir. İsimler ilahi dilin alfabesini oluşturan otuz iki sestir. Varlıkların kendilerine ait sınırlı sesleri varken insan çeşitli sesler çıkarabilmektedir (Bashir, 2013, s. 50-51). Aşağıdaki beyitten anlaşıldığına göre Muhîti de insanın dil kabiliyetinin ve bu kabiliyetin kökeninin farkındadır ve insanı baştan ayağa okunması ve anlaşılması gereken kutsal bir kitap gibi görmektedir:

Başdan ayağa vücûduñdur kelâm-ı zât-ı Hâk

Uşta tefsîr-i eḥâdîş uşta Ḳur’ân-ı ‘azîm (G. 139/ 5)

Muhîti'nin bu incelenen eserinde insan unsuru sevgili, âşık, rakip başlıklarıyla ele alınacaktır. Bu kavramlar Divan'da her divanda karşılaşılabileceği gibi klasik mânâlarıyla ve teşbihlerle dünyevi bağlamda ele alındığı gibi tasavvufî ve Hurufî bağlamda özel manalar kazanarak da kullanılmıştır. Hatta bazı şiir ve beyitlerde özellikle sevgili ve âşığın hem mecazi hem de ilahi, Hurufî bağlamda çift anlamlı değerlendirilmeye müsait bir biçimde kullanıldığını söylemek mümkündür.

4.2.2.4.1. Sevgili

Muhîti aşağıdaki beytinde “Güzele bakmak sevaptır.” sözüne atıfta bulunmaktadır. Zahitlikte ve toplumda güzele bakmanın ayıp ve günah olduğu ile ilgili yargılara Muhîti, aşağıdaki beytinde sevgilinin haricindeki düşüncelerin aslında bir hata olduğunu ifade ederek cevap vermek istemiş gibidir:

Fikr-i zülf-i yârdan ğayrı ḥaṭâdur cümle heb

Ey Muhîti söz budur “vallâhu a‘lem bi's-şavâb” (G. 14/ 7)

4.2.2.4.1.1 İstiva Hattı

Saçı yüzden ayıran çizgi, kaşlar ve dört kirpikten oluşur. Bu hatlar Fatıha suresinin yedi ayeti ile ilişkilendirilir. Nasıl ki insan yaratılmışların en mükemmeliyse Kuran da dilin en mükemmel halidir. Erkek yüzündeki hat sayısı zamanla on dörde çıkar. Bunlar yanaklardaki ikişer çizgi, bıyığın üzerindeki çizgi, alt

dudak çizgisi ve sakalın bitiş çizgisidir. Kadın yüzündeki yedi ilave hat çıkmasa da annelik yeteneği kadının hatlarını on dörde tamamlar. Yüze yerleşen bu on dört hat ve mahallerinin sayısı yirmi sekiz eder. Kuran dili de yirmi sekiz harften oluşur (Bashir, 2013, s. 52-53). İstiva hattı Muhîti'nin şiirlerinde sevgili için bir övgü unsurudur ve bu hatların önemini bilmek kişiyi cennete götürür. Bu şiirlerde sevgiliyi hem mecazi sevgili hem de Fazlullah olarak değerlendirmek mümkündür:

Heft haţtuñ istivâsından ‘ubûr it kim ‘ayân
Heşt bâğ-ı cennet-i a‘lâya toğrı râhdur (G. 37/ 2)

Olmaz idi Sî vü Dû nuţk-ı ilâhî âşikâr
Olmasaydı haţ-ı vechüñ istivâdan iki şaş (G. 120/ 4)

Saç: Saç tasavvufta kesrete, dünyanın karanlığına delalet ederken Hurufilerde Tanrı hüsnünün insan vücudundaki güzellik nişanesi şeklinde olumlu bir anlama bürünmüştür (Babayev, 2007, s. 77). Muhîti'nin aşağıdaki beytinde saç “lam” harfine benzetilmiştir:

Ķadd ü zülf ü kâşuñ ey Yûsuf-cemâl
Geldi Ķur’ânda Elif ü Lâm u Râ (G. 2/ 9)
Bu beyitte ise saç siyahlığıyla Miraç gecesine benzetilmiştir:

Şeb-i mi‘râcdur evşâf-ı zülfüñ
Ķaşuñdur “Ķâbe Ķavseyni ev ednâ” (G. 3/ 3)

Burada ise saçlar kokusu itibariyle reyhan ve sünbül çiçeklerine benzetilmiştir:

Ķâmetüñ serv ü lebüñ Ķonca yüzün güldür baña
Zülfüñüñ birisi reyĶân biri sünbüldür baña (G. 6/ 1)

Divan edebiyatında olduğu gibi Muhîti'nin bu beytinde de saçlar kâfirlikle birlikte anılmıştır:

Küfr-i zülfüñdür yakîn ehline îmân-ile dîn
Küfr-i zülfüñsüz gerekmez dîn-ile îmân baña (G. 9/ 5)

Bu beyitte ise saçlar buluta benzetilerek farklı bir imge oluşturulmuştur:

Dağıdup zülfin nümâyân eylese her gâh ruḥ

Gûyiyâ ebr içre ‘arz eyler tamâm ol mâh ruḥ (G. 31/ 1)

Aşağıdaki beyitlerde ise saçlarla ilgili olarak “kâkül ve gîsû” kelimelerinin kullanımı söz konusudur:

Şâm-ı ğam ‘aks-i sevâd-ı kâkülün

Pertev-i nûr-ı cemâlûndür şabâḥ (G. 30/ 2)

Dil ğam-ı gîsû-yı yâr-ile perîşân-hâl idi

Bir yere cem‘ olmadın nâr u hevâ vü ḥâk ü âb (G. 14/ 2)

Kaş: Mukattaat harfleri Kuran’daki yirmi dokuz surenin başında kullanılmış olan harflerdir. Bu harfler Hurufilere göre muhkemat ve ya muhkem harfler olarak da adlandırılır (Usluer, 2009, s. 204). Kuranda azapla alakalı ayetlerin geçtiği surelerin başında mukattaat harfleri bulunmamaktadır. Bu da mukattaat harfleri ile başlayan surelerin rahmetle ilişkisini göstermektedir. Mukattaat harfleri on dört tane olduğundan seb’al-mesani’dir. Çünkü Fatiha suresi yedi ayettir ve hepsi rahmet ayetidir (Usluer, 2009, s. 209). Muhîti aşağıdaki beytinde istiva hatlarından saç, kaş ve kirpikleri birlikte anarak onları mukattaa harflerine benzetmiş ve Fatiha suresiyle ilişkilendirmiştir:

Muḳaṭṭa‘ zülf ü kâş u kirpigüñden

Yüzüñde yazılı Seb‘al-meşânî (G. 204/ 2)

Kuran’ın 68. suresi Kalem suresidir. Kalem suresi “nun” harfiyle başlar (Tökel, 2016, s. 160). Edebiyatımızda kaşlar, şekli itibariyle “nun” harfine ve kaleme benzetilebilmektedir. Sure adı üzerinden yapılan bu benzetmelerden biri de Muhîti’ye aittir:

“Ḳâf ve’l-Ḳur’ân” cemâlûñ kaşlaruñ “Nûn ve’l-ḳalem”

Şâd ‘aynuñ geldi Ḳur’ân içre ez-Rabb-i Kerîm (G. 139/ 2)

Muhîti’nin bu beytinde ise ebru kullanılmış ve sevgilinin yüze ait güzellik unsurlarının her daim âşığı meşgul ettiğinden dem vurulmuştur:

Zıkr ü fikrüm gûş u çeşm ü bînî vü ebrû-yı dost

Bir nefes gitmez dilümden a‘zam-ı ism-i mehîn (G. 158/ 3)

Kirpik: Muhîti’nin aşağıdaki beyitlerinde kirpikle ilgili olarak “ok” mazmunu kullanılmış, inanç bağlamında ise kirpikler “elif” harfine ve “ümmü'l-kitab”a benzetilmiştir:

Kirpigüñ ma‘nâsı esrâr-ı Elif

Hâl-i la‘lûñ noқта-i hem harf-i Bâ (G. 2/ 5)

Ey zülf ü kaç u kirpigüñ ümmü'l-kitâb imiş

Haţt-ı ‘izâruñ âyet-i yevmü'l-hisâb imiş (G. 91/ 1)

Müjgân-ı tîre bakışa gîsûsı kemende

Cellâd u şeh-i kec-nigehe âfet-i câna (G.186/ 2)

4.2.2.4.1.2. Göz

Şairler tarafından “Sad” harfinin baş kısmı şekil olarak göze benzetilir (Tökel, 2016, s. 137). Muhîti de göz için “ayn ve çeşm” kelimelerini kullanmış, gözleri “Sad” harfine benzetmiştir:

“Kâf ve'l-Kur’ân” cemâlûñ kaçlarıñ “Nûn ve'l-kalem”

Şâd ‘aynuñ geldi Kur’ân içre ez-Rabb-i Kerîm (G. 139/ 2)

Egerçi kim nihân-ender-nihânam ‘ayn-ı a‘mâdan

Velîkîn çeşm-i bînâya ‘ayân-ender-‘ayânam ben (G. 163/ 5)

Cân fikr-i çeşm-i mestüñ-ile haste-ğaldür

Kaşuñ gamıyle cism-i nizârum hayâldür (G. 52/ 1)

4.2.2.4.1.3. Yüz

Muhîfî'nin şiirlerinde yüz hem dünyevi hem de tasavvufi manalar kestedilerek kullanılmıştır. Örneğin insan yüzü, Allah'ı yansıtan bir aynaya benzetilmiştir:

Gördi vechüñde Muḥîfî Ḥaḳ yüzün

Ey yüzi mir'ât-ı vech-i Ḥaḳ-nümâ (G. 2/ 11)

Ayrıca Hurufî bağlamda yüz, on dört hattın mahalli olarak gösterilmiştir:

Ma'nî-i vüṣṣâ-yı dîn ḥablü'l-metîn kim mûdadur

Dest-i ḳudret çâr-deh ḥaṭṭdur ki yazmış rûdadur (G. 58/ 1)

Yüzde bulunan istiva hatlarının önemini bilmeyenler div-i racim'e benzetilmiş, hak yolun bu hatlar olduğu aşağıdaki beyitte söylenmiştir:

İstivâ-yı ḥaṭṭ-ı vech-i Âdem ey dîv-i racîm

Gel 'ubûr it kim budur Ḥaḳdan "sırâtu'l-müstakîm" (G. 140/ 1)

Sıradaki beyitlerde ise sevgilinin yüzü vech, cemal, didar, ru ve sima kelimeleriyle kullanılmış; gül, yasemin ve Firdevs cennetine benzetilmiştir:

Serv-ḳad gül-bû semen-sîmâlar-ile her taraf

Bağ u râğa şalınup seyr-i kenâr ister göñül (G.132/ 3)

Boyuñ Tûbâ ḥaṭuñdur ḥûr u ğılmân

Lebüñ Kevşer yüzüñ Firdevs-i a'lâ (G. 3/ 4)

Ḳâmetüñ serv ü lebüñ ğonca yüzün güldür baña

Zülfüñüñ birisi reyḥân biri sünbüldür baña (G. 6/ 1)

Görmege her gün cemâlüñ âfitâb

İşigüñde zerreveş olur türâb (G. 15/ 1)

Seng-i ḥasretle döginür rûz u şeb

Görmek için bir daği dîdârûñ âb (G. 15/ 6)

4.2.2.4.1.4. Yanak

Güzellik unsurlarından “yanak” aşağıdaki beyitlerde “arız” kelimesiyle ve kırmızı rengiyle gül yaprağına, beyazlığıyla da aya benzetilmiştir:

Yir kıomadı serv ile güle bâğ-ı cihânda

Ol ‘arız-ı zîbâ-ile ol kıâmet-i mevzun (G. 172/ 4)

Ruğlaruñdur verd-i gülzâr-ı berîn

Kıâmetuñ serv-i gülistân-ı beğâ (G. 2/ 7)

Burqa‘ı mâh-ı ruğuñdan ref‘ it

Gün yüzinde niçe bir dura şehâb (G. 17/ 5)

4.2.2.4.1.5. Ben

Muhîti’nin beyitlerinde sevgilinin benleri sineğe, karalığıyla zalime ve dağ yarasına benzetilmiştir:

Hâl-i müşgîn mi lebüñde görünen

Yoğsa şehd üstine kıonmuş bir zübâb (G. 15/ 3)

Ey yüzüñ ‘âlem-i mülk-i lâhût

Hâl u haçtuñ ceberût u melekût (G. 22/ 1)

Hâlûñle kıadûñ yâd idüben sîneme cânâ

Bir tâze elif çekdüm ü yakdum yine bir dağ (G. 105/ 4)

4.2.2.4.1.6. Ayva Tüyleri

Muhîti'nin beyitlerinde hatlar Hurufî bağlamda kullanılır ve Hurufilikte olduğu gibi ümmî ve ebi olmak üzere iki çeşittir. Bu hatlar Kuran'da yazılı ayetlere, esma-yı hüsnaya, Câvidânnâme'ye ve Hızır'a benzetilir:

Sî vü Dûdür heşt haţţ-ı eb zi Rab

Sî vü Dûdür heft haţţ-ı ümmehât (G. 18/ 8)

Okımayan yetmiş iki haţtı vech-i yârda

Cennet-i Firdevs-ile havrâyı bilmez kâdadur (G. 46/ 2)

Şerh ider haţtı ruhuñ harf-be-harf

Ser-be-ser Muşhaf içinde âyât (G. 19/ 2)

Okıyanlar kelâm-ı haţtı vechüñ

Nedür fehm itdiler esmâ-yı hüsnâ (G. 3/ 2)

‘Âşıkâ zulmât-ı İskender sevâd-ı kâkülüñ

Haţtı sebzüñ Hızır u la'lüñ âb-ı hayvândur senüñ (G. 122/ 6)

Ey yüzüñ hurşîd ü mâh-ı âsumân

Zülf ü kaş u kirpigüñ Seb'al-meşân

Ey haţtı u hâlüñ kelâm-ı Câvidân

Şûretüñ nakşında oldı Haqq 'ayân (T. 64)

4.2.2.4.1.7. Dudak

Dudaklar ab-ı hayata, çeşmeye, şeker; rengi ile goncaya, şekli ile hokkaya benzetilmektedir:

Cemâlüñ bâğ-ı Firdevs-i berîndür

Dudağuß çeşme-i mâ'-i mu'ındür (G. 60/ 1)

Ėonca lebler ki kaçan seyr-ile bâğa varalar
Zâr-ı 'uşşâk-ı hezâr-ile dolar ol aralar (G. 48/ 1)

Lü'lü' dişe hoşka dehene la'l-'aķıķa
Şîrin-suhana kand-lebe tûtî-zebâna (G. 186/ 5)

Ey haţuß Hızr u lebüñ âb-ı hayât
Turre-i müşk-feşânuñ zulümât (G. 19/ 1)

4.2.2.4.1.8. Boy

Muhîtî'nin şiirlerinde sevgilinin boyu Tuba ağacına, serviye ve harf-i vahit olan "elif"e benzetilmiştir:

Boyuñ Tûbâ haţußdur hûr u Ėilmân
Lebüñ Kevşer yüzüñ Firdevs-i a'lâ (G. 3/ 4)

RuĖlaruñdur verd-i Ėülzâr-ı berîn
Ėâmetüñ serv-i Ėülistân-ı beķâ (G. 2/ 7)

"İķrâü'l-Ėur'ân" kelâmın oķı vech-i yârda
Ėarf-i vâğid sırrı çün ol ķâmet-i dil-cûdadur (G. 58/ 3)

4.2.2.4.1.9. Diş

Dişler Muhîtî şiirlerinde Ėüzellik unsuru olarak cevhere ve inciye benzetilmiştir. Bir beytinde ise Fazlullah'ın otuz iki nutkunun insan vücudundaki karşılığı ve açıklaması olarak otuz iki diş gösterilmiştir:

Dişlerüñ hâşılı deryâda Ėüher

K'anda perverde-i la'lüñ yâkût (G. 22/ 5)

Dehânuñ oldı dürc-i l'al-i yâkût

Sözün gevher dişün dürr-i semîndür (G. 60/5)

Dürr-i dendânuñ beyânıdır 'ayân

Sî vü Dû nuḡ-ı kelâm-ı Kirdigâr (G. 49/ 4)

4.2.2.4.1.10. Kulak

Muhîti'nin aşağıdaki beytinde Fazlullah'ın yüzü Tur Dağı'na; ağız, burun, göz ve kulakları da Ashab-ı Kehf'e benzetilmiştir:

Yüzüñdür Ṭûr anuñ aşhâb-ı kehfî

Dehân u bîni vü çeşm ü kulaḡdur (G. 43/ 3)

4.2.2.4.2. Âşık

4.2.2.4.2.1. Vücut

Tasavvufta vücut diğerk maddi olan her şey gibi geçici ve değersiz iken Hurufilikte insan vücudunun Allah'ın tecelli ettiği yer olması itibariyle büyük önemi ve değeri vardır. Her insan bu tecelliyi kendinde gözlemleyebilir ancak Allah'ın mükemmelen tecelli ettiği kimsenin Fazlullah olduğunu da kabul etmesi gerekir. Muhîti'nin aşağıdaki beyitlerinde bu düşünceleri izlemek mümkündür:

'Ârif ol ġayrıdan nazar ḡaṡ' it

Öz vücûduñda Ḥaḡḡı peydâ ḡıl (G. 1/ 5)

Şûretüñdür ey ḡabîbüm şûret-i Allâhımız

Başdan ayaġa vücûduñdur kelâmu'llâhımız (G. 72/ 1)

Muhîti'nin şiirlerinde insan vücudu cisim ve ten kelimeleriyle de geçmektedir. Şaire göre cisim, can ve aşkın gizlendiği mekândır. Gönül şehrine aşk

mesken kurarken ten yıkılıp harap olmaya başlar. Bir diğer beyitteki hayale göre de ten âşığın gözyaşı denizine batmış bir gemi gibidir:

‘Âşıkun gönlünde dâim ‘aşk-ı cânân gizlidür
Nitekim cisminde her bir âdemün cân gizlidür (G. 38/ 1)

Genc-i ‘aşkı mesken idelden bu gönlüm şehrini
Ten tılısmı yıkılıp yab yab harâb olmağdadur (G. 47/ 2)

Ey Muhtî çıkmadı gitdi kenâre fülk-i ten
Çarç olalıdan yem-i eşk-i revânumda benüm (G. 151/5)

4.2.2.4.2.2. Can

Muhtî’ye göre sevgi ve aşktan kazanç sağlamak canı nakit olarak feda edebilmekle mümkündür. Ayrıca can, sevgilinin hayalinin bir hazine gibi gizlendiği virane yerdir:

‘Aşk bâzârında cân nağdin viren
Kıldı sevdâ-yı maḥabbetden ribâḥ (G. 30/ 3)

Cân içinde ey perî tân mı hayâlün kılsa yer
Dâimâ vîrânelerde genc-i pînhân gizlidür (G. 38/ 2)

4.2.2.4.2.3. Yüz

Herkesin bildiği şekliyle Muhtî’ye göre de gerçek âşıkların aşk derdinden sararmış yüzleri vardır:

Muhtî gibi gerçek ‘aşık iseñ
Sirişk-i âl-i dâ’im rûy-ı zerd ol (G. 135/ 7)

4.2.2.4.2.4. Bakış

Şair “Güzele bakmak sevaptır.” sözüne telmihte bulunarak âşıkları güzele bakmaktan men etmenin büyük bir hata olduğuna dikkatleri çekmektedir:

Zâhid cemâl-i hûba günehdür dimiş nigâh
Sözi hatâ vü fikri kamu nâ-şavâb imiş (G. 91/ 6)

4.2.2.4.2.5. Gözyaşı

Âşık kanlı gözyaşları akıtır. Gözyaşı “eşk ve sirişk” kelimeleriyle de kullanılmıştır:

Hecrûnle kan yaş ağıdur gözden Muḥîfî dem-be-dem
Vaşluña irmezse eger ḥaşre qalur bu mâcerâ (G. 5/ 5)

Kûyuñda budur eyledüğüm eşk-feşânlık
Dâmânuña ey serv-i revân qonmaya tâ gerd (G. 35/ 2)

Muḥîfî gibi gerçek ‘âşık iseñ
Sirişk-i âl-i dâ’im rûy-ı zerd ol (G. 135/ 7)

4.2.2.4.2.6. Ciğer

Âşığın ciğeri gam ateşiyle kebab olmuş gibidir:

Şâkiyâ şun demidür câm-ı şarâb
Âteş-i gamla ciger oldı kebâb (G. 17/ 1)

4.2.2.4.2.7. Kalp

Muḥîfî kalbi put gibi güzellerin mekân tuttuğu yer olması nedeniyle büthaneye benzetmiştir:

Çıkmadı hergiz ḥayâlât-ı şanemler ez-derûn
Qalb-i pür-taşvîrimiz büthâne şeklin bağladı (G. 202/ 4)

4.2.2.4.2.8. Gönül

Muhîfî'nin bir tuyuğunda insanın gönül, akıl, cisim ve can olmak üzere çeşitli yönleri ayrı ayrı ele alınmıştır ve bu tuyuğda gönül feraha kavuşmak için masivadan temizlenmesi gereken yerdir:

Mâsivâdan göñlümi pâk eyledüm

‘Aqlumı ‘ışk içre çâlâk eyledüm

Tâ ki cismüm câmesin çâk eyledüm

Cânumı anda ferahñâk eyledüm (T. 51)

Muhîfî'nin gazellerinde ise gönül sevgilinin harab ettiği mülke, avlamak istediği bir kuşa, sevgilinin yüzünün tecelli ettiği saf aynaya, bülbüle ve gam denizinde bela yüklenmiş bir kayığa benzetilmiştir:

Vaktidür ey şâh ki âbâd idesün

Zulm-ile oldı göñül mülki harâb (G. 17/ 3)

Her nefesde kılmağa ‘uşşâka ‘arz-ı vech-i yâr

Ey Muhîfî göñlümüz bir pâk şâf âyînedür (G. 39/ 5)

Yahûd beñ gösterüp al-ile hüsñüñ

Göñüller murgını şayd itmek ister (G. 62/ 3)

Gülzâr-ı cemâlün yeter ey gonce-dehânum

Dil bülbülüne seyr-i temâşâ-yı gül ü bağ (G. 105/ 2)

Bâr-ı belâñı yükleneyin her-çi bâd-âbâd

Dil fülki bata baħr-ı ğama ya geçe öte (G. 183/ 2)

4.2.2.4.3. Rakip

Divan edebiyatının aşk üçlüsünde rakip önemli bir yer alır. Âşığın başında aşk ve ayrılık derdi olduğu gibi rakiple de yarışması, mücadele etmesi gerekmektedir. Muhîfî de âşıkane gazellerinde rakip ile ilgili duygularını açıkça ifade etmekten ve sevgiliye sitem etmekten çekinmez. Ayrıca sevgilinin kendine yüz vermemesini -bir hüsn-i talille- onun peri, kendininse insan olmasına bağlar:

Dermân idi bîmâr-ı dile firkatüñ ammâ

Ağyâr-ile gördüm seni ‘âlemde budur derd (G. 35/ 3)

Ol perî her dem raķîb-i dîv-ile olur ķarîn

Âdem olduğum-içün işi tegâfûldür baña (G. 7/ 4)

Muhîfî aşağıdaki beyitlerde ise rakibi şeytan ve kargaya benzetmektedir:

Kûy-ı dilberde bugün gördüm raķîbi âşikâr

Ey baña kimdür diyen ‘âlemde şeytân gizlidür (G. 38/ 4)

Bir yere nice gele raķîb-ile Muhîfî

Hiç tûfî-i gûyâ ola mı hem-nefes-i zâğ (G. 105/ 5)

4.2.2.5. Tabiat

Ruh önce maden, bitkiler, hayvanlar ve sonunda insan olmak üzere nesnelere dünyasında sürekli dolaşır. En sonunda Tanrı’yla bir olur (Melikoff, 2009, s. 176). İnsanoğlu çeşitli unsurlarıyla tabiatı her daim gözlemlemiş ve Tanrı’yla alakasını açıklamaya çalışmıştır. Vahdet-i vücudçu anlayışta Tanrı, varlık ve tabiat birbirinden ayrı görülmemiştir. Hurufi inanışta da tabiat ve onun unsurları harfler ve sayılarla açıklanmaya çalışılmıştır.

4.2.2.5.1. Kozmik Âlem

Harfî öğretiyeye göre sayılar, nesne ve varlıkları bir düzene sokarak onların karakterlerine etki eder. Böylelikle sayılar Tanrı ile dünya arasında aracılık görevi

görür (Schimmel, 2018a, s.27). Kozmik âlemi tabiatın ve varlığın oluşturduğu bir bütün gibi değerlendirmek mümkündür.

Allah'ın ayetlerinin açılımını evrensel zuhur olarak görmek gerekir. İbn Arabî'ye göre de mevcudat, Allah'ın kelimeleridir ve kelimeler harflerden müteşekkildir. Alfabe de bulunan yirmi sekiz harf, Ekberi kozmolojisine göre varoluşun yirmi sekiz derecesine karşılık gelir (Arabi, 2018, s. 19). İsrâ suresinin 44. ayetinde “Yedi gök, dünya ve bunlarda bulunan her şey O’nu tesbih eder. O’nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur fakat siz onların tesbihlerini anlayamazsınız.” denmektedir. Arabî ise harfler âleminin bilgisi kullanılırsa âlemin keşfinin mümkün olacağını söylemiştir (Arabi, 2018, s. 104).

4.2.2.5.1.1. Gökyüzü

Kozmik evrenin bir unsuru göktür. Göklerin dönüşü unsurların ortaya çıkmasını sağlar. Gök ve unsurların bir araya gelmesiyle cansız varlıklar, bitkiler ve canlılar oluşur. Hayat kuvvet âleminden göklere, göklerden unsurlara gelir. Canlılar insanda kemal bulur. İnsanla beraber varlığın devri sona erer (Gölpınarlı, 1997, s. 152). Muhîfî bir fahriye beytinde pergelin sabit noktası gibi merkezde olduğunu feleklerin ise etrafında döndüğünü ifade etmiştir:

Muhîfî devr ider dâim felekler merkez-i hâkem

Vücûdum nokta-i perkârdur kuşb-ı cihânam ben (G. 163/ 7)

Diğer bir beytinde ise Muhîfî, feleklerin dönme sebebinin Fazl'ın zuhuru olduğunu söylemiştir:

Zuhûr-ı zâta gerçi gerdiş-i eflâkdür bâ'îş

Şîfât-ı tâmmı bulmağa velîkin hâkdür bâ'îş (G. 24/ 1)

Türk kozmolojisinde gökler yedi kat veya dokuz kat olarak geçer. Hurufî bir eser olan İşkname'de ise ‘Eflakı gah yedi gah dokuz tutarız ki murad hâsıl ola.’ denmiştir (Atalay 2015, 118). Yani Hurufiler yaptıkları hesaplardaki ihtiyaçlara göre bazen dokuz bazen de yedi sayısını kullanmışlardır. Muhîfî ise bir bir tuyuğunda göğü yedi sayısı ile birlikte anmıştır:

Serv-i gülzâr-ı cinândur kâmetüñ

Naħl-1 bâġ-1 erġuvândur kâmetüñ

Sidre-i heft-âsumândur kâmetüñ

Müntehâ-yı Câvidândur kâmetüñ (T. 44)

Eski kozmolojide sekizinci gökte Kürsi vardır. Arş ise dokuzuncu göktür. Hurufiler ise Arşı göğün en yüksek yeri olarak görmüşlerdir. Arş otuz iki mücerret kelimededen oluşur ve suretten arıdır. Yedi gök ve yer Kürsi'nin içindedir. Kürsi burçlar feleğidir (Usluer, 2009, s. 273). Muhîfî'nin şiirlerinde arş ve kürsi şu anlatımlarla geçmektedir:

‘Arş-1 ‘azîme irdi vü kürsîye buldı râh

Dâr-1 cihânda kim taleb-i Câvidân ider (G. 57/ 4)

Kürsî-i dendân-1 ‘arş-1 vechden kıldum nüzûl

Şavt u harf olup hisâb-1 rûz-1 mîzân eyledüm (G. 155/ 2)

4.2.2.5.1.2. Yıldızlar

Muhîfî'nin şiirlerinde yıldızlarla ilgili olarak kevkeb, ahter, bahter, encüm kelimeleri geçmektedir. Aşağıdaki şiirlerde olduğu gibi yıldızlar; şairin kendini, sevgiliyi ve Hz. Ali'yi övmesi esnasında kullanılmıştır:

Yûsuf-1 vaķtem ider baña sücûd

Âfitâb u kamer on bir kevkeb (G. 16/ 5)

Devr-i hüsnuñde eyâ bedr-i münîr

Encümüñ her birisidür mâh-1 tâb (G. 15/ 2)

Çâkerüñ olmak Muħîfîñüñ degül gerçi yeri

Çanberüñüñ ger kabûl olursa olur Çanberi

Çuluñuñ kulluġın itmek devlet-i İskenderi

Hâk-i pâyüñ başına şâhân-1 tâc-1 efseri

Çabz u başına alurdu ahter ile bahteri

Ger nazâr kılsañ aña luřf-ile ey dîn serveri

Kim ‘inâyet kânı zü'l-ihsân sensin yâ ‘Alî (Müs. 1/ 7)

4.2.2.5.1.3. Burçlar

Gök unsuru olarak Muhîti boğa burcu, aslan burcu, yay burcunu kullanmıştır. Sevgilinin kaşlarını burç kavsine benzetmiştir:

Burc-ı sevr ü şırde şems-i cihân

Eyledi mirrîh-ile nâ-geh kırân

Bunlaruñ oldu kırânından ‘ayân

Âteş-i süzân u tîğ-ı cân-feşân (T. 65)

Ḳavs-ı burcında meh-ile müşterîdür sanıram

Ḳaşuñ üzre tâb-ı mülden zâhir oldukça ‘araḳ (G. 120/ 5)

4.2.2.5.1.4. Seyyareler

Muhîti Divanı’nda seyyarelerden müşteri, zühre, güneş ve ay kullanılmıştır. Bunlar çoğunlukla parlaklığı ve ışığı kastedilerek sevgili için güzellik unsuru olarak kullanılmıştır:

Ḳavs-ı burcında meh-ile müşterîdür sanıram

Ḳaşuñ üzre tâb-ı mülden zâhir oldukça ‘araḳ (G. 120/ 5)

Hûrî-şifata mâh-ruḫa Zühre-cebîne

Bâlâ-ḳade zîbâ-revişe mûy-miyâna (G. 186/ 4)

Aynı anlama gelen güneş, hurşid, şems ve mihr kelimeleri sevgili kastedilerek kullanılmıştır:

Nûr-ı ruḫ-ile gün gibi âfâḳı kıldı pür-ziyâ

Hurşid-i ‘âlem-tâbdur dirsem n'ola ol meh-liḳâ (G. 5/ 1)

Münevver mihr-i hüsnuñ pertevinden

Felekde ay u gün bir zerre bir lem‘ (G. 103/ 3)

Pertev-i nûrına müstağrağ iken kevn ü mekân

İdemez şems-i cihân zerrece ol ay-ile bahş (G. 25/ 3)

Muhîti, Hurufî içerikli beyitlerinde güneşi Fazlullah ve onun tevilleri için benzetilen olarak da kullanmıştır. Aslında güneş doğudan doğarken Fazl’ın memleketi Mekke’nin ve Arap dünyasının batısında kaldığından Muhîti Fazl’ın doğumunu güneşin batıdan doğmasına benzetmiştir:

Ṭulû‘ itdi güneş mağrib-zeminden

Göründi nâr maşrıqdan nişâne (G. 190/ 4)

Altı kerre ibtidâdur mihr-i te’vîl ü beyân

Kim ki fehm itdiyse buldı genc-i te’vîli ayân (G. 171/ 1)

Sevgilinin güzelliği için hitap şeklinde “meh” kelimesi kullanılmıştır:

Görelî mihr-i cemâlûñ ey meh

Şevğden raqşa gelübdür zerrât (G. 19/ 3)

Aşağıdaki beyitte ise Muhîti sevgiliyi yeni ay yani hilale benzetir. Bu şeklin hançer gibi olması nedeniyle feleğin sevgilinin güzelliğini halkın başına bela ettiğini ifade eder:

Bıçmege hâşıl-ı ‘ömrini Muhîti halkuñ

Gösterür şekl-i meh-i nevde felek ‘âleme dâs (G. 90/ 5)

Bu beyitte ise yine sevgilinin yüzü aya benzetilmiştir. Sevgilinin yüzündeki otuz iki hat Hurufî inancında ortadan ikiye ayırık kabul edildiği için Muhîti bu durumu “şakkel-kamer” mucizesine benzetmiştir:

Sî vü Dû haṭṭ-ı vechüñ eyler izhâr

Benânuñdan kamer kim iki şağdur (G. 43/ 4)

Aşağıdaki beyitte ise Muhîti hilali küpeye benzetmiştir:

Mâh-ı nev halka-be-gûşuñ mihr-i enver çâkerüñ

Dergeh-i ‘ulyâña nüh řâķ-ı mu‘allâ baş eger (G. 53/ 4)

4.2.2.5.2. Zaman

Muhîî zaman kelimesini Fazlullah’ın zuhuruyla birlikte anmış ve onu sahib-zaman olarak nitelendirmiştir:

Zamânı irdi Mehdînuñ bir oldı cümleten diller

Cihân kıştıyla memlû oldı şirket gitdi ez-devrân (G. 174/ 7)

Ĥazret-i Fazl-ı Eĥaddür kim hidâyet eyledi

Ey Muĥîî Mehdî-i şâĥib-zamânuñ ma‘nîsi (G. 203/ 7)

Muhîî’nin aşağıdaki beytinde ise sevgilinin güzelliğı zamanın yani devrin fitnesi olarak değerlendirilmiştir:

Ey Muĥîî zâhir oldı fitne-i âĥir-zamân

Hâleveş devreyleyelden ol ķamer ruĥsâra ĥaķ (G. 100/ 5)

4.2.2.5.2.1. Gün, Hafta, Ay, Yıl

Muhîî zamanın farklı dilimleri ile ilgili ayrıntılar kullanmıştır. Saat, gün, hafta, ay, yıl gibi dilimleri kullandığı gibi bayram ve nevruz gibi özel günleri de anmıştır:

Hefte vü rûz u mâh u sâl içre

Sâ‘at-i ķismet-i ĥisâbam ben (G. 162/ 6)

Hem sâl u mâh u rûz dur

Hem ‘ıyd u hem nevrûz dur

Hem tâli‘-i firûz dur

Hem kevkeb-i raĥşân-durur (Mur. 2/ VIII)

Aşağıdaki beyitlerde ise rebiül-evvel, oruç ayı, kış ayı gibi adlandırmalar kullanılmış; ramazan ayının son on gününde yer alan Kadir Gecesi’den maksadın Fazlullah olduğu ifade edilmiştir:

Evvel-i şehri rebî' u evsat-ı şehri şıyâm
Âhir-i şehri şitâdur maşad-ı 'âlem yakîn (G. 158/ 4)

'Aşre-i âhirde çün şâh-ı 'Arab
Leyletü'l-Şadri didi kıluñ taleb (G. 13/ 1)

Fî vü Lâm-ı Fazldur maşûd olan
'Aşre-i âhirden ey cûyâ-yı Rab (G. 13/ 2)

4.2.2.5.2.2. Mevsim

Muhîtî aşağıdaki beyitte safa ehli olanların kadeh kullanabilmek için bahar mevsimini beklediklerini söylemiş ve baharı eğlence mevsimi olarak tasavvur etmiştir:

Bir dem eline almak için lâleveş ayag
Faşl-ı bahâra ehl-i safâ intizârdur (G. 61/ 4)
Aşağıdaki tuyuğda ise dört mevsim sıralanmıştır:

Hem nâr u bâd u hâk ü mâ
Hem pâyiz ü şayf u şitâ
Hem faşl-ı bahâr pür-şafâ
Hem bâğ u hem bostân-durur (Mur. 2/ XI)

4.2.2.5.3. Dört Unsur

İbn-i Arabî'ye göre nasıl ki canlı varlıkların özünde hava, su, ateş ve toprak varsa harfler de kelimelerin unsurlarıdır (Arabi, 2018, s. 211). Muhîtî bu karşılaştırmanın da ötesinde üç maden, beş his, dört unsur ve altı yönün özünde otuz iki harfin olduğunu söylemiştir:

Sî vü Dûdür se mevâlid penc his
Sî vü Dûdür çâr 'unşur şeş cihât (G. 18/ 13)

Harfler toprak, hava, su ve ateşten oluşan dört unsurdan meydana gelir. İnsan ise âlemleri özünde toplamış küçük bir kâinat gibidir (Melikoff, 2009, s. 173). Muhîfî'nin de söylediği gibi bu özellikler sayesinde insanın makamı feleklerden yukarı olmuştur:

Tâ yogurdı dest-i kudretle Hudâ âb u gilüm

Gün gibi oldu feleklerden yukarı menzilüm (G. 147/ 1)

Fazlullah'a göre gökler ulviyatı, yer ise süfliyatı temsil eder. Anasır-ı erbaa yer ve göğün her katmanında vardır. Genellikle anasır yerle yani süfli âlemle ilgili kullanılırsa da Fazlullah onu yer ve gök her iki âlem için de kullanmıştır (Ballı, 2013, s. 96). Muhîfî'nin aşağıdaki beytinde anasırın sadece süfli âlem için kullanıldığı görülmektedir:

Qalmayup 'unşurda başan mülk-i lâhuta qadem

'Âlem-i nâsûtuñ ol dâim temâşâsındadır (G. 64/ 3)

Aşağıdaki beyitlerde Muhîfî dört unsurun bir araya gelmesini yaratılışın başlangıcı olarak görmekte ve aşkının büyüklüğünü, ne kadar uzun zamandan beri bu aşkın var olduğunu ifade etmek için aşkının başlangıcını yaratılıştan önceye taşımaktadır:

Gelmedin cûşa yem-i âb u hevâ âteş u hâk

'Âşık idüm şadef-âsâ saña ey gevher-i pâk (G. 127/ 1)

Dil gam-ı gîsû-yı yâr-ile perîşân-hâl idi

Bir yere cem' olmadın nâr u hevâ vü hâk ü âb (G.14/ 2)

4.2.2.5.3.1. Su ile İlgili Unsurlar

Muhîfî'nin şiirlerinde suyla ilgili olarak öncelikle ab, derya, bahr kelimeleri kullanılmıştır. Bu şiirlerde Nuh tufanının suyunun otuz iki olduğu ve insanın suretinin ab ve kilden oluştuğu söylenmiştir:

Sî vü Dûdür âb-ı tûfân-ı helâk

Sî vü Dûdür keştî-i Nûh-ı necât (G. 18/ 15)

Âdem-i hâkî ki Hâk âyine-i manzûrdur

Âb u gildür şûretâ ma‘nîde lîkin nurdur (G. 45/ 1)

Vahdet bahra, hakikat ve Hz. Muhammed deryaya benzetilmiştir:

Bahr-ı vahdet cûş idüp oldı Muḥîṭî nâgehân

Bî-nihâyet keştî-i çarḥ içre bu zîr-i zemîn (G. 158/ 5)

Deryâ-yı ḥaḳîḳâtde şu kim olmadı ğavvâş

Nerden çıkar ol lü‘lû‘-i ‘ummânı ne bilsün (G. 168/ 4)

İki dürr-i pâkdür deryâ-yı zâtuñda ‘ayân

Şâh Ḥasan ḥulḳ-ı rızâdur Şâh Ḥüseyn-i Kerbelâ (G. 1/ 10)

Divan şiirinin genelinde olduğu gibi sevgilinin dudaklarının ab-ı hayat ve ab-ı hayvan olduğu belirtilmiştir:

‘Âşıkâ zulmât-ı İskender sevâd-ı kâkülüñ

Ḥaṭṭ-ı sebzüñ Ḥızır u la‘lûñ âb-ı ḥayvândur senüñ (G. 122/ 6)

Ey ḥaṭuñ Ḥızır u lebüñ âb-ı ḥayât

Ṭurre-i müşk-feşânuñ zulümât (G. 19/ 1)

Muḥîṭî’nin aşağıdaki beyitlerinde ise gam bahra, cûya ve buluta benzetilmiştir:

Meded ğarḳ olmadın dil bahr-ı ğamda

İrişdür sâḳiyâ luṭf eyle zevraḳ (G. 114/ 2)

Mısr-ı ‘aşḳ içinde cû‘-ı ğamdan olmışduḳ helâk

‘Arz-ı dîdâr itmese ol Yûsuf-ı Ken‘ânumuz (G. 81/ 8)

Evc-i dilden ref olup ḳalmadı zerre ebr-i ğam

Gün gibi ruḥ gösterelden bî-nikâb ol mâhımız (G. 72/ 5)

Son olarak aşağıda sıralanan beyitlerde aşk yemm'e, aşğın gözyaşları ırmağa ve şebneme, sevgilinin saçları ebre ve yüz örtüsü buluta benzetilmiştir:

Âhir yem-i 'aşk içre bu sevdâ-yı maḥabbet

Ġarḳ itdi Muḥîṭ seni keştî-i fikârûñ (G. 126/ 5)

Ķapuñda ġamuñla aḳıdur gözlerüm ırmaġ

Yaşum sâ'ilin nehr idüben eyleme ırmaġ (G. 105/ 1)

Daġıdup zülfin nümâyân eylese her ġâh ruḥ

Ġüyyâ ebr içre 'arz eyler tamâm ol mâh ruḥ (G. 31/ 1)

Burḳa'ı mâh-ı ruḥuñdan ref' it

Gün yüzinde niçe bir dura seḫâb (G. 17/ 5)

Şebnem gibi ben ḳo ağlayayın

Gül gibi tek sen ḫandân olup gül (G. 130/ 2)

4.2.2.5.3.2. Hava ile İlgili Unsurlar

Muḥîṭ hava ile ilgili unsur olarak rüzġâr ve bad-ı sabayı kullanmış, Hz. Süleyman gibi doğaya ve rüzġârlara hükmettiğini söylemiştir:

Yâ Süleymân muḥîṭ mührdür

Oldı emrümde anuñla rûzigâr (G. 40/ 5)

Bir hüsn-i talille açılmış gülün dış yapraklarının laleye benzemesi için sabah rüzġârı tarafından alındığı belirtmiş, diġer beyitte ise sevgilinin zülfüne musallat olan rüzġâr imajını kullanmıştır:

Öykündüġi-çün şubḫ-dem ol lâle-'ızâra

Gülşende gülüñ bâd-ı şabâ aldı yakasın (G. 165/ 4)

Yalñuz yügrük geçüp dolaşma zülf-i dilbere

Ey şabâ şanma ki meydân-ı maḥabbet ḥâlidür (G. 55/ 3)

4.2.2.5.3.3. Toprak ile İlgili Unsurlar

Muhîtî aşağıdaki beyitlerde sırasıyla döşek olarak toprağı yeğlediğini, Fazlullah'ın toprağının askeri olduğunu ve onun ayağının tozunun kendi gözüne sürme kabilinden olduğunu belirtmiştir:

Bâlişin taş pisterin ḥâk eylemek vîrânedede

Ehl-i fakra tâc u taht-ı mülk-i devletden lezîz (G. 36/ 4)

Olalıdan çâker-i ḥâk-ı der-i Fazl-ı Hudâ

Rub'-ı meskûn içre heft iklîme sultân olmuşuz (G. 88/ 11)

'Aynıma görünmese n'ola kühl-i Şifâhân

Ḥâk-i kademüñdür gözüme sürme-i "mâ zâğ" (G. 105/ 3)

4.2.2.5.3.4. Ateş ile İlgili Unsurlar

Muhîtî'nin âşıkane şiirlerinde ateş ve nar; âşığın içine düştüğü aşk ateşi, ah ateşi, kıskançlık ateşi olarak geçmektedir:

Cebreîl olursa da ger fi'l-meşel

Âteş-i 'aşka düşen yaçar cenâh (G. 30/ 4)

Raḥm kııl 'âşıka ey kalbi ḥacer

Âteş-i âh şakın taşa geçer (G. 59/ 1)

Gel berü nûş idelüm câm-ı maḥabbet dostum

Cigeri nâr-ı ḥasedden olsun a'dânuñ kebâb (G. 14/ 4)

Muhîfî aşağıdaki beyitlerde ise İmam Nakî'nin peşinden gitmeyen mahşer günde cehennem ateşinden kurtulamayacağını belirtmekte, vaizlerin ise cehennemden bahsetmemesini çünkü cehennemın Hak âşıklarının ah ateşinden ibaret olduğunu söylemektedir:

Kim ki duşmaz dest-i himmetle Naķînũn dâmenin
Rûz-ı mahşer bulmayısar nâr-ı dũzađdan rehâ (G. 1/ 18)

Ėo añma bize vâ'iz dũzađı k'ol
Şerâr-ı nâr-ı âh-ı dudumuzdur (G. 51/ 5)

4.2.2.5.4. Hayvanlar

Muhîfî'nin bir dœrtlœđünde hayvanlar evcil, vahşı ve uğanlar olarak sıralanmıştır:

Dâm ü vuğûş u hem tuyûr
Hüzn ü melâlet hem sürûr
Hem mübtelâ vü hem Ėuzûr
Hem derd ü hem dermân-durur (Mur. 2/ XXX)

4.2.2.5.4.1. Dœrt Ayaklılar

Muhîfî eserinde Hz. Ali için aslan benzetmesini kullanmış, bazı beyitlerinde de sevgiliyi gönül aslanını avlayan bir ceylana ve rakibi kœpeđe benzetmiştir:

Muğammed Muştafâdur nûr-ı Rağmân
'Aliyy'el-Murtezâdur şîr-i Yezdân (G. 175/ 1)

Şayd ideli şîr-i dilümi ol gözi âhû
Zencîr-i Ėam-ile yedilürem bile her-sû (G. 177/ 1)

Der-i Dârâya baş eğmez cihânda

Seg-i kûyuñla olanlar mülâkât (G. 20/ 5)

Dört ayaklı hayvanlar satranç ifadeleriyle birlikte kullanılmıştır. Muhîî satrancı aşk oyunu ve feleğin oyunu olarak görür. Fil ve at taşları bu konuda oldukça stratejiktir:

Olmaya ferzîn-i dehre şâh-mât

Oynadan nat‘-ı ma‘ânîde feres (G. 89/ 6)

Eyledi bî-esb ü fil na‘‘-ı felekde şâh-mât

Her kime gösterdi ruḥ açmazdan leclâc-ı ‘aşk (G. 119/ 3)

4.2.2.5.4.2. Kuşlar

Muhîî'nin Divan'ında murg, teni aşıyan tutmuş bir can kuşudur. Ayrıca Muhîî sanatını övdüğü bir beytinde kendisini söz bahçesindeki güzel sesli bir kuşa benzetmektedir:

Murğ-ı cândur k'âşiyân-ı tende dutmuşdur vaṭan

Ey Muḥîî şâhbâz-ı lâ-mekânîden ğaraż (G. 96/ 5)

Gülzâr-ı suḥanda ḳanı bir murğ-ı hoş-elhân

Kim ola Muḥîî gibi her demde nevâ-gû (G. 177/ 5)

Anka: Muhîî'nin beyitlerinde anka, kendisi ve temsil ettiği zümre için benzetilen olmuştur. Bu efsanevi kuşun yeri ulaşılmazlığıyla Kaf Dağı'dır. Dolayısıyla Muhîî kendisinin ve zümresinin mertebesinin yüksekliğini ifade etmede anka kuşunu kullanır. Dışarıda kalanları ise sineğe, tilkiye ve kargaya benzetir:

Eylese câhil-i nâ-dân dil-i dâna-ile baḥş

Beñzer ol peşşeye kim eylese ‘ankâ-ile baḥş (G. 25/ 1)

Ol menem sîmurğ u ‘ankâ kim mekânüm Ḳâfdur

‘Ârif-i bi'llâh-ı nefis oldum yirüm a‘râfdur (G. 54/ 1)

Mürğ-ı ‘ankâyuz bizümle peşşe pervâz idemez
Nerre-şir-i ‘âlemüz rûbeh olamaz yarumuz (G. 70/ 4)

Ġinâ kâfında ‘ankâdur Muhîti
Ġurâbâsâ degüldür tâlib-i leş (G. 93/ 5)

Bülbül: Âşığın benzetileni olan bülbül kuşu Muhîti’nin beyitlerinde bülbül, andelib ve hezar kelimeleriyle geçmektedir:

Görmese gülzâr-ı hüsnüñ bir nefes
Bülbül-i câna cihân olur kafes (G. 89/ 1)

İnedür miydi ‘andelîbin gül
İtmese âh-ı mübtelâdan haz (G. 101/ 2)

Gül gibi bezm-i gülistânda gelüp açılmağa
Nâle-i dil-sûz-ile şavt-ı hezâr ister gönül (G. 132/ 2)

Hüdhüd: Fazlullah’ın görmüş olduğu rüyaların anlatıldığı Habnameler’de Fazlullah birgün rüyasında hüdhüd kuşu görür. O dönemlerde Fazl süluk yolculuğundan neredeyse vazgeçmek üzeredir. Ancak uyandığında rüyasında gördüğü hüdhüdün “ruh”, karganın ise nefs-i emmare olduğuna kanaat getirir. Gördüğü bahçeyi ise “ten” olarak değerlendirir ve nefsin vücudu gasp ederek burada tasarruf sahibi olmak istediğini düşünür. Rüya yorumları ile meşhur olmuş bir zat olan Fazl bu rüya sayesinde sülukun netice vereceğine inanır (Usluer, 2020, s. 33).

Hız. Süleyman ile Belkıs arasında mektup getirip götürmesiyle ünlü bir kuş olan hüdhüd, Mantıkut-Tayr mesnevisinde de otuz kuşa yol göstericilik yapar. Onları Kaf Dağı’na ve Simurg’a ulaştırmaya çalışır. Fazlullah’ın rüyalarında ve peygamber kıssalarında ve edebiyatımızda olduğu gibi Muhîti’nin aşağıdaki beytinde de bu kuş kılavuzluk göreviyle karşımıza çıkmaktadır:

İtme her zâğ u zağândan sırr-ı sîmurğı taleb
Hüdhüd-i Kâf olmayan ‘ankâyı bilmez kıandadır (G. 46/ 6)

Karga: Divan’da zag ve gurab kelimeleriyle olumsuz manada ve rakip için kullanılmıştır:

Bir yere nice gele rakîb-ile Muhîf
Hiç tûtî-i gûyâ ola mı hem-nefes-i zâğ (G. 105/ 5)

Qoyma kûyuñda öte zâğ u zağan
‘Andelbûñ yeridür gülşen u bâğ (G. 106/ 2)

Ne revâ k’ola kafesde bülbül
Seyr ide gülşen-i kûyuñda gurâb (G. 17/ 6)

Tuti: Muhîf tuti kuşunu söz söyleme yeteneğiyle kendisi ve tatlı konuşmasıyla sevgiliyi övmek için benzetme unsuru olarak kullanmıştır:

Şekeristân-ı belâgatde kelâğ-ı lâşe
Ne revâdur ki ide tûtî-i gûyâ-ile bahş (G. 25/ 2)

Nedür bu şükker ü kıand-i mükerrer
Nedür bu tûtî-i şîrîn suhan-gû (G. 178/ 4)

Yarasa: Muhîf zahirde, aydınlıkta zahitlerin Hakkı görememelerinin şaşılacak bir şey olmadığını bu yönüyle onların ancak karanlıkta yaşayabilen yarasalar gibi olduklarını ifade etmektedir:

N’ola zâhirde Hakkı görmese zâhid zîrâ
Nâzır-ı şems-i münîr dîde-i huffâş degül (G. 129/ 4)

4.2.2.5.4.3. Sürüngenler, Balık ve Böcekler

Balık: Mahi ve semek kelimeleriyle aşağıdaki beyitlerde yer almaktadır. Aydan balıklara kadar her şeyin Fazl'ın zuhuruyla vücut bulduğu ve "Ab olan yerde semek peyda olur." şeklinde bir mesel olarak karşımıza çıkmaktadır:

Mâhdan mâhîye dek buldı zuhûrumla vücûd

Nüşa-i "Nûn" am u sırr-ı sühân-ı "Levlâk" em (G. 154/ 4)

Degül hâlî hayâl-i vaşl-ı dilber dîdeden bir dem

'Aceb mi ger olursa âb olan yirde semek peydâ (G. 4/ 3)

Karınca: Aşağıdaki dörtlükte Hz. Süleyman kıssasına telmihte bulunularak mur kelimesi kullanılmıştır:

Keyvân ü hem Bercîs-dur

Hem Şîr ü hem İdrîs-dur

Hem Hüdhdü-i Belkîş-dur

Hem mûr-ı Süleymân-durur (Mur. 2/ XLV)

Pervane: Pervane böceği divan şiirinin genelinde olduğu gibi âşıklar için ateş-mum ikilisiyle birlikte ve dönmek fiiliyle kullanılmıştır:

Oldı nâr-ı gamla dil pervâne-vâr

Döne döne bezm-i 'aşkuñda kebâb (G. 15/ 5)

Cânâ ruhuñuñ şem'ine pervânelerüz biz

Yandırmasağ ol şevk-ile cân yâ nelerüz biz (G. 76/ 1)

Yılan: Muhîfî'nin şiirlerinde yılan; ejder, mar, suban ve şahmaran kelimeleriyle geçmektedir. Nefis ejdere, sevgilinin zülfünün kıvrımları subana

benzetilmiştir. Ağaç tasvirinin yapıldığı lugaz içeren bir gazelde ağaç üstünde görünen siyah yılan ise yaratılış mitlerini hatırlatmaktadır:

Ejder-i nefsün koma dil mülkini vîrân ide
Zülfikârûñ çek ‘Aliyy-i vakt olup an'iki biç (G. 27/ 4)

Zâhir olur soñra bir mâr-ı siyâh
Çiçegi üstinde eyler âşiyân (G. 159/ 4)

‘Ârızuñda çîn-be-çîn ham-ber-ham olup yatduğın
Göricek su‘bân-ı zülfüñ şâh-ı mârân ditredi (G. 195/ 4)

4.2.2.5.5. Bitkiler

Ağaçlar: Muhîfî türü lügaz olan aşağıdaki gazele tuba ağacını konu etmiştir:

Bir ağaç gördüm teni taşdan ‘ayân
Her yaña emr eyleseñ olur revân

Bir gümüşden meyvesi vardur dirâz
Yaprağı yok başı üzre ey civân

Meyvesinden soñra zerden çiçegi
Açılır hem-çün gül-i bâğ-ı cinân

Zâhir olur soñra bir mâr-ı siyâh
Çiçegi üstinde eyler âşiyân

Ey Muhîfî bu lügaz sırrın bilen
Rûşen olur aña târik-i cihân (G. 159)

Divan'da servi, sanavber, şimşad ve tuba ağaçlarının adları geçmektedir. Servi ve tuba, sevgilinin boyu için kullanılmakta, şimşad ve sanavberin onunla boy ölçüşemeyeceği ifade edilmektedir:

Cânı yok serv-i kadûñ yanında
K'ide şimşâd ü şanevber harekât (G. 19/ 6)

Şimşâd u şanevber bitüre hâk-i mezârum
Öldükde gele üstüme ol kâmet-i dil-cû (G. 177/ 4)

Gülşen-i cennet cemâlûñ ruħlaruñdur tâze gül
Müntehâ Tûbâ kadûñ serv-i hırâmândur senûñ (G. 122/ 5)

Çiçekler: Divanda en çok gül çiçeğinin adı geçmektedir. Muhîfî sevgiliyi, sevgilinin yanağını ve aşk yüzünden açılmış yaralarını güle benzetmektedir:

Bir kaşı Yânuñ ğamından nâle bülbüldür baña
Zahm-ı tîri yer yer açılmış kızıl güldür baña (G. 7/ 1)

Yâd-ı gül-i ruhsâruñ-ile bülbül-i ğûya
Her şubh gülistânda oğur dürlü leâ'if (G. 108/ 2)

Düşüp bir gül ğamına bülbülâsâ
Cihânda 'âşık-ı zâr ol hemîşe (G. 181/ 4)
Gülün yarı açılmış hâli olan gonca sevgilinin dudağı için kullanılmaktadır:

Ğonca lebler ki kaçan seyr-ile bâğa varalar
Zâr-ı 'uşşâk-ı hezâr-ile dolar ol aralar (G. 48/ 1)
Lale ise âşıkların kanlı kefenlerine, kadehe ve sürahiye benzetilmiştir:

Dâğ-ı 'aşk-ile şehîd oldı Muħîfî çün kim
Lâleveş n'ola aña kanlu kefenler şaralar (G. 48/ 5)

Bir dem eline almak için lâleveş ayağ

Faşl-ı bahâra ehl-i safâ intizârdur (G. 61/ 4)

Engüş ü ruhuñ şevki-ile zanbağ u lâle

Bezmünde şürâhî birisi biri piyâle (G. 188/ 1)

Divan'da geçen diğer çiçek adları ise sümbül, nergis, erguvan ve menekşedir. Sümbül ve nergis sevgilinin saçı için, erguvan sevgilinin boyu için benzetilen olmuştur:

Nedür bu sümbül-i 'ayyâr u țarrâr

Nedür bu nergis-i mekkâr u câdû (G. 178/ 2)

Serv-i gülzâr-ı cinândur kâmetüñ

Nağl-ı bâğ-ı erguvândur kâmetüñ

Sidre-i heft-âsumândur kâmetüñ

Müntehâ-yı Câvidândur kâmetüñ (T. 29)

Benefşezâr-ı ser-gerdânuñ olmuş zîr u bâlâda

Görüp bâğ-ı ruhuñda nâz-bûy-ı hațț-ı nev-hîzüñ (G. 121/ 5)

4.2.3. Dil ve Üslup

Muhîtî'nin dili oldukça ağırdır. Arapça, Farsça kelime ve tamlamaları sıkça kullanmıştır. Ancak Hurufî terminolojinin vermiş olduğu güçlük haricinde uzun ve anlaşılması zor tamlamalar kullanılmış değildir. Şair daha çok ikili ve üçlü tamlamaları kullanmıştır. Az da olsa zincirleme tamlamalar oluşturmuştur. Ayrıca Hurufî şiirlerin layıkıyla anlaşılabilmesi için bu inanç ve felsefenin remiz ve terminolojisini bilmek gerekmektedir. Bu da Divan'dan yeterince istifade etmek için ayrı bir güçlük oluşturmaktadır. Muhîtî'nin oldukça sade bir Türkçeyle yazdığı şiirleri yok değildir. Muhîtî genel olarak sanatlı bir söyleyişi tercih etmekle birlikte atasözleri ve deyimlere yer verdiği doğal bir anlatım kullanmaktan da çekinmemiştir.

Eserde yer yer Azeri Türkçesinin etkisi görülür. Divan'da iki gazel ve iki kıta Farsça yazılmıştır. Gazellerden biri Arapça ve Farsça birlikte kullanılarak oluşturulmuştur. Muhîf'nin az sayıdaki yabancı dilde şiirleri; bu dillere ilgi duyduğunu, bu dilleri bildiğini ve bu dillerle şiir yazmayı tecrübe etmek istediğini düşündürmektedir.

4.2.3.1. Edebî Sanatlar

Leff ü neşr:

Bir yere nice gele rakîb-ile Muhîf
Hiç tûfî-i gûyâ ola mı hem-nefes-i zâg (G. 105/ 5)

Teşbih:

Murğ-ı cândur k'âşiyân-ı tende dutmuşdur vağan
Ey Muhîf şâhbâz-ı lâ-mekânîden gârağ (G. 96/ 5)

Eylese câhil-i nâ-dân dil-i dâna-ile bağş
Beñzer ol peşşeye kim eylese 'anğâ-ile bağş (G. 25/ 1)

Boyuñ Tûbâ haţuñdur hûr u gilmân
Lebuñ Kevşer yüzüñ Firdevs-i a'lâ (G. 3/ 4)

Telmih:

Ey Muhîf kırmağa ya'nî havâric 'askerin
Şâh-ı merdânuz sühandur elde Zülfikârımız (G. 70/ 7)

Diyâr-ı Rûmdur gûyâ Celâlî oldı şan peydâ
Ruñuñda dir gören cânâ o hâl-i fitne-engîzüñ (G. 121/ 6)

Ben gam-ı vaşluñ-ile ağlar iken Yâkûbuñ

Hecr-i Yûsufî gözi olmamışidi nemnâk (G. 127/ 5)

Teşhis:

Ey Muḥîṭî rûz u şeb devrân metâ'ın şatmağa
H'âce-i bâzâr-ı dehrûñ ay u gün dellâlıdur (G. 55/ 5)

Öykünmese ger kâmet-i servine nigâruñ
Bâğ içre komazlardı ayağını çenâruñ (G. 126/ 1)

Yazmağa ḥaṭṭ-ı vechimüzi eyleseñ şürû'
Dutar debîr-i çarḥ el üzere devâtumuz (G. 87/ 4)

İrsal-i Mesel:

Şûfiye şorma şafâ-yı 'aşkı
Şekerüñ lezzetini bilmez ḥar (G. 59/ 3)

Tezat:

Vâkıf-ı sırruz bize pûşide maḥfi nesne yok
Âḥir evvel her ne var pinhân u peydâ bilmişüz (G. 74/ 6)

Uyma raḳîb-i düşmenüñ sözine lûṭf it dostum
Yâd itme 'uşşâkı olup bîgânelerle âşinâ (G. 5/ 3)

Küfr-i zülfüñdür yaḳîn ehline îmân-ile dîn
Küfr-i zülfüñsüz gerekmez dîn-ile îmân baña (G. 9/ 5)

Tenasüp:

Zülf ü kaç u kirpigünden ‘âleme
Zâhir oldı ma‘ni-i ümmü'l-kitâb (G. 12/ 6)

Sî vü Dûdür âmir ü me'mûr u emr
Sî vü Dûdür fâ‘ilâtün fâ‘ilât (G. 18/ 6)

Sî vü Dûdür fidyе vü ihrâm u hac
Sî vü Dûdür rûze vü hums u zekât (G. 18/ 11)

Mübalâğa:

Gice gördüm kim felekden yire indi âfitâb
Geldi ol meh subh-dem rûşen olup tağyîr-i hûâb (G. 14/ 1)

Yûsuf-ı vaķtem ider baña sücûd
Âfitâb u kamer on bir kevkeb (G. 16/ 5)

İktibas:

Ey cemâlûñ vaşfi “ve’s-şemsü’đ-đuhâ”
Zülfüñ “er-raħman ‘ale’l-‘arşistevâ” (G. 2/ 1)

Hüsn-i Talil:

Mest-i câm-ı la‘lûñ olduğum duy[ul]masın deyü
Beñlerüñ vaşfi dehânumda қaranfildür baña (G. 6/ 4)

İstiare:

Ol perî her dem raķîb-i dîv-ile olur қarîn
Âdem olduğum-içün işi tegâfüldür baña (G. 7/ 4)

Ne revâ k'ola kafesde bülbül

Seyr ide gülşen-i kûyuñda ğurâb (G. 17/ 6)

4.2.3.2. Atasözleri, Deyimler, Güzel Söyleyişler

Meşeldür bu kim olur ayığ uyug

İçüp ser-mest ü ħammâr ol hemîşe (G. 181/ 5)

Yarı uyur vaziyeti ifade eden bir ikilemedir.

Mâl bulmuş gibi şafâ sürerem

Ûadd ü zülf ü dehânuñı görsem (G. 149/ 2)

Sevinmekle alakalı bir deyimdir.

Ûalk-ı zemîn ü zamân ħükmine baş indirür

Her kim olur cân-ile tâbi'-i fermân-ı 'aşķ (G. 116/ 2)

Boyun eğmek, biat etmek manasına bir deyimdir.

Ûâlûñle ħadûñ yâd idüben sîneme cânâ

Bir tâze elif çekdüm ü yakdum yine bir dağ (G. 105/ 4)

Yaka baĝır yırtmak, yaralamak manasına bir deyimdir.

Ûurtuluş yokdur boĝazuñ alısar bir ğün ecel

'Ûızrveş kılsañ eger cümle bisât-ı arz tay (G. 198/ 5)

Canın çıkması manasına bir deyimdir.

Ey Muĝîfî bezmgâh-ı devrden çekdüm ayaĝ

Kûşe-i meyhâneler künc-i ferâgatdür baña (G. 8/ 5)

İnzivaya çekilmek manasına bir deyimdir.

Ey gönül yâr ola şanma saña ağyâr olmaz

Eski düşmen bu meşeldür kişiye yâr olmaz (G. 75/ 1)

Eski düşmandan dost olmaz atasözü, irsal-i mesel olarak kullanılmıştır.

Fikr-i zülf-i yârdan ğayrı haţâdur cümle heb

Ey Muĥîfî söz budur “vallâhu a‘lem bi’s-şavâb” (G.14/ 7)

“Doğruyu en iyi bilen Allah’tır.” (Yılmaz, 1992, s. 161) anlamındadır.

İşnâ-‘aşeruñ yolını ĥalka

Bildürmege tîĝ-i “lâ-fetâ” yuz (G. 71/ 6)

“Ali’den başka genç (yiğit er), Zülfikar’dan keskin kılıç yoktur.” sözünden (Yılmaz, 1992, s. 100) parçadır.

Ĥarf olup kılduk Muĥîfî şavt u maĥrecden zuhûr

“Küntü kenz” üñ sırrıyuz kim nokta-i mübhemdeyüz (G. 84/ 7)

“Gizli hazine” (Yılmaz, 1992, s. 91) anlamında kullanılır.

Şûret-i “şâbin kaţat” dur aĥsen-i takvîm hem

Ey müfessir ma‘nî-i seb‘a’l-meşânîden ğaraż (G. 96/ 3)

Hiz. Muhammed’in miraçta Allah’ı yüzünde tüy bitmemiş bir genç (emred katat) olarak gördüğü rivayetiyle ilgili olmalıdır. Şâb genç, katat da saçı biraz kıvırcık demektir. Dolayısıyla bu ifade miraçta Hiz. Muhammed’in Allah’ı bir genç suretinde görmesi anlamına gelmektedir. Bu anlam mısradaki “ahsen-i takvim” ifadesiyle de desteklenmiştir.

Dâd geldi istivâ-yı bist ü nüh ĥarf-i kelâm

Rûşen oldı ma‘nî-i “lâ hayre illâ fi'l-vasat” (G. 98/ 4)

“Hayır, ancak ortadadır (orta yolu tutmaktadır).” (Yılmaz, 1992, s. 101)
anlamına gelir.

Fehm iderseñ ma‘nî-i sırr-ı “sevâd”-ı a‘zamı

“Vech fi'd-dâreyn” bulduñ ey dil ehlu'llâhdan (G. 169/ 3)

“(Yoksulluk) iki cihanda yüz karasıdır.” anlamındaki sözdendir.

Ey Muḥîṭî vâkıf-ı sırr-ı kelâm-ı “lev küşif”

Olalı biz Fażl-ı Ḥaḫdan olduḫ ehl-i “yûḫinûn” (G. 173/ 5)

Hz.Ali'nin “Perde açılıydı kesin bilgimde bir artış olmazdı.” sözünden
alıntıdır.

4.3. Divan'ın Tenkitli Metne Hazırlanması

4.3.1. Metinlerin Hazırlanışında Tutulan Yol

1. Metin “Gazeller”, “Musammatlar”, “Beyitler”, “Mesneviler” olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır. Her bölümdeki şiirlere, bu şiirlerin dörtlüğüne ya da bendine kendi içinde sıra numaraları verilmiştir. Şiirlerden beyit nazım biriminde olanlara beş beyitte bir sıra numarası verilmiştir. Şiirlerin sonunda ölçüleri gösterilmiştir.

2. Şiirlerin nüshalardaki yerleri için şiir numarasının sonuna yıldızlı * dipnot atıldı. Şiirin içindeki mısralarla ilgili gerekli açıklamalar, mısra sonuna boş dipnot atılarak o mısranın kendi sıra numarası ile gösterildi. Beytin ilk mısrası için “a”, ikinci mısrası için “b” kısaltması kullanıldı (1a, 1b gibi). Tuyuğ ve kıtalarda kısaltma harfleri sırayla devam ettirildi (1a, 1b, 1c, 1d, 1e gibi). Müsebbâ ve murabbalarda bentler roma rakamı ile numaralandırıldı (IIa, IIb, IIc, IID gibi).

3. Metin içinde tamirler köşeli ayaçla [...] gösterildi.

4. Tenkit esnasında aparatta mısra, beyit, dörtlük veya bent numarasından sonra, önce esas metne yazılan ifade verildi. Sonra iki nokta üst üste konularak

nüshalardaki farklılıklar sıralandı. Aynı mısradaki farklı ifadelerdeki nüsha farkları arasına eğik çizgi (/) kullanıldı.

5. Ayet, hadis ve Arapça-Farsça ibareler metinde tırnak içinde yazıldı. Bunların metinde ilk geçtikleri yerlere numaralı dipnot atıldı ve aparatla açıklama yapıldı. Ayetler için sure ve ayet numarası verildi.

6. Vezinle ilgili problemlerde mısra sonunda numaralı dipnot atfı yapılarak aparatla “Vezin hatası.” şeklinde açıklama yapıldı.

4.3.2. İmla

1. Arapça ve Farsça birleşik kelimeler ve Farsça tamlamalarda muzaf ile izâfet kesresi için kısa çizgi (-) konulmuştur. “kâm-yâb, hód-bîn, şeh-levend, şerbet-i dermân, mürebbî-i haķîķî” de olduğu gibi.

2. Arapça ve Farsça’dan gelen bütün ön ekler, getirildiği kelimedenden kısa çizgi ile ayrılmıştır. Farsça son eklerle türetilen kelimelerin ekleri kısa çizgiyle ayrılmadan yazılmıştır; aynı şekilde benzerlik anlamı veren “veş, âsâ” gibi edatlar kendisinden önce gelen kelimelere bitişik yazılmıştır: “bî-vefâ, bî-hadd, nâ-dân, nâ-sevâb, lâ-şerîk; meygede, derdmend, günahkâr, gülzâr, gülistan, seherzâr; mehcûrveş, Leylâveş, Lokmânâsâ” örneklerinde olduğu gibi.

3. Atıf vavı “u”, “ü”, “vu”, “vü” şeklinde gösterilmiştir. “cân u dil, zann ü gümân, kevn ü mekân, lâle vü nergis” gibi.

4. Arapça tamlamalar: “Mâlikü’l-mülk, seb’ü’l-mesâni” örneklerinde olduğu gibidir.

5. Vezin gereği düşen vokaller apostrofla gösterilmiştir: “n’ola, k’ola” gibi.

6. Özel isimlerin ilk harfi, hatta tamlama olanların ilk harfleri büyük yazıldı; ancak herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için aldıkları çekim ekleri apostrofla ayrılmadı: Rabb-ı ahadd, Kârûna, Leylâyı, Ahmedden” örneklerinde olduğu gibi.

7. Özellikle noktalı harflerin yazımındaki yanlışlıklar, düzeltilerek ve asıl imlasına uygun olarak yazıldı ve bu konuda açıklama yapma ihtiyacı duyulmadı.

8. “imek” fiili vezin ve kafiye mecburiyeti olmadıkça ekleştirilmeden, ayrı bir kelime olarak yazıldı: “ârif iseñ, kalmaz idi” gibi.

9. Pâdişâh, âşikâr gibi kelimeler, bazen vezin gereği arada ünlü türetilmeden okundu.

10. ‘Aşk, ‘ayş, ‘ayân gibi kelimelerin, burada olduğu gibi, geniş vokalli şekli tercih edildi.

11. Dâ’im, mâ’il, hakâyık gibi hem hemze, hem de “ye” ile yazılabilen kelimelerde, metinde yazıldığı şekle uyuldu.

12. Lafza-i celâl ile yapılan tamlamalar, Arapça telaffuzuna uygun okundu ve yazıldı: “Li’llâh, bi’llâh” gibi.

13. Sonu çift ünsüzlü kelimeler veznin ihtiyacına göre bazen tek bazen de çift ünsüzle yazıldı: “Rabb, sırr” gibi.

14. Birinci teklik şahıs bildirme ekinin vokali dar-yuvarlak olarak (u-ü) okundu: “benüm” gibi.

15. Arapça asıllı bazı kelimelerin yazımında uzatma bulunmadığı halde, bilinen okunuşlarına uygun olarak uzun okundu: “Allâh, bi’llâh, lâkin” gibi.

16. Üçüncü teklik şahıs eki daima düz-dar (ı-i) okundu: “odı, nûrı, huzûrı, oldı” gibi.

4.3.3. Nüshaların Tanıtımı

Muhîfî Divanı’nın yurt içinden sekiz, yurt dışından üç nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan yedi tanesinin istinsah tarihi vardır. Yazmaların kâğıt ebatları, kâğıt çeşitleri, cilt malzemeleri bilgileri, ilgili yazmaların katalog verilerinden elde edilmiştir. Diğer bütün tespitler tarafımızdan yazmalarda gözlemlenen bilgilerden oluşmaktadır.

**İstanbul Millet Kütüphanesi- Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler Bölümü
(No: 397/1)**

Yazma 193 gazel, 2 murabba, 1 müsebba, 1 mesnevi, 69 tuyuğ, 4 kıta, 1 beyt olmak üzere 271 şiirden oluşmaktadır. Eser 69 varaktır (1b- 69a) ve satır sayısı 13'tür. Yazmanın ölçüleri 143 x 92- 104 x 62 şeklindedir. Eser Dîvân-ı Muhîfî başlığı ile başlamaktadır. Mehmed ibn Hasan tarafından H. 1025- M.1616 tarihinde istinsah edilmiş olan bu yazma bilinen en eski yazmadır. Bu yazmanın istinsah edildiği tarihlerde Muhîfî'nin yaşıyor olması muhtemeldir. Ancak müstensihi belli olduğu için müellif yazması olma ihtimali yoktur. Yazma ince tâlik hatla yazılarak kırmızı cetvelle çerçevelenmiştir. Yazmada aharlı Avrupa kâğıt ve siyah meşin cilt kullanılmıştır. Yazmanın ilk varağı rika ile yazılmış olup sonradan eklenmiştir. Hurufî itikat ve işaretleriyle yüklü bu nüshadaki manzumeler, tür ve şekil itibariyle ayrılmamış ancak kafiye sırasına göre dizilmiştir.

Baş:

Sî vü dü nuḡk-ı Faẓl-ı Hâḡ kim zât-ı bî-ımkân durur

Dârende-i arz semâ Hallâḡ-ı ins ü cân durur

Son:

‘Âşıḡuñ dâ‘im libâsı dosttur

Hem ġidâsı loḡma-yı nâ-postdur

**İstanbul Millet Kütüphanesi- Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler Bölümü
(No: 396)**

Nüsha, tertip itibariyle 397 numaralı nüshanın hemen hemen aynısıdır. 162 gazel, 2 murabba, 1 müsebba, 1 mesnevi, 71 tuyuğ, 4 kıta ve 1 beyitten oluşmaktadır. Yazmada toplam 242 şiir vardır. Ahmed ibn ‘Abd al-Latif tarafından Zilkade H. 1132- M.1719 tarihinde istinsah edilmiştir. Yazmanın ölçüleri 201 x 131- 138 x 77 şeklindedir. 51 varaktan oluşan eserin (1b- 51a) sayfaları 17 satır olarak düzenlenmiştir. Nüshada şiirler tâlik hattı ile yazılarak kırmızı cetvelle çerçevelenmiştir. Sarımtırak kâğıt ve arkası meşin, ebrî kaplı cilt kullanılmıştır. Üçüncü varakta Farsça mensur bir münacat, beş kıta, bir beyit, üç beyitlik bir şiir ve Ali Emîrî'nin vakıf mührü vardır. Genellikle sayfa kenarlarında Arşî, Nizâmî, Mihrî, Ârif mahlaslı şairlerin manzumeleri yazılıdır. Son varağın kesilerek yapıştırılmış olduğu görülmektedir.

Baş:

Sî vü dü nuḡk-ı Fazl-ı Haḡ kim zât-ı bî-ımkân durur

Dârende-i arz semâ Hallâḡ-ı ins ü cân durur

Son:

‘Âşıḡuñ dâ‘im libâsı dosttur

Hem ġıdâsı loḡma-yı bî-postdur

Divan temmet edildikten sonra yazmada Şu iki dua dörtlüġü göze çarpmaktadır:

Cümle yârâna ve muḡıbbâna

Cânıla dilden eylerüm ikrâm

Umaruz kim ferâmuş itmeyeler

‘Ahd kim kıldılar bizümle temâm

Dîdeden gerçe olmuşuz ġâ‘ib

Lîk dilde mukarrer oldu maḡâm

Fazl-ı Haḡdan budur temennâmuz

K’oluruz biz de vaşlıla dil kâm

**Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi- Abdülbaki Gölpınarlı Kitaplığı
(No: 11)**

Nüsha, kafiye sırasına göre düzenlenmiş olup 205 gazel, 2 murabba, 1 müsebbâ, 1 mesnevi, 71 tuyuġ, 4 kıta ve 1 beyit olmak üzere 285 Şiirden oluşmaktadır. Yazmanın ölçüleri 200 x 140’tır. Yazma 64 varaktan (1b- 64a) oluşmaktadır. Her sayfa 15 satır olarak düzenlenmiştir. Eser tâlik hattıyla cetvelsiz yazılmış olup filigransız, aharlı, samanî renkte kâğıtlara yazılmıştır. Her sayfaya sık sık kırmızı mürekkeple “mim” işareti koyulmuştur. İstinsah tarihi H. 1178 – M. 1764’tür. İstinsah tarihi ebced harfleriyle atılmıştır. Yazmanın başında “Muhîfî Dîvânı Tarîk-i Hacı Bekdaş” başlığı bulunmaktadır. Başlık önce silinmiş ve kurşun kalemlle tekrar yazılmış görünmektedir. “Temmet-Dîvân-ı Muhîfî Dede” ifadesiyle yazma sonlanmaktadır.

Baş:

Sî vü dû nuḡk-ı Fazl-ı Hâk kim zât-ı bî-ımkân durur

Dârende-i arz u semâ Hâllâk-ı ins ü cân durur

Son:

‘Âşıkunâ dâ‘im libâsı dosttur

Hem ğıdâsı loḡma-yı nâ-postdur

Ankara Üniversitesi DTCF- Yazma Eserler Bölümü (No: 46)

Mustafa Con A Koleksiyonu 46 numarada demirbaş olarak kayıtlıdır. Yazmada 200 gazel, 1 müsebba, 2 murabba, 1 mesnevi, 4 kıta, 71 tuyuğ, 1 beyit olmak üzere 280 şiir bulunmaktadır. İlk on beş tuyuğun her biri On İki İmam’dan birine yazılmış olduğundan bu on beş tuyuğ düvazdeh gibi tek şiir olarak yazılmıştır.

50 varaktan oluşan yazmanın sayfaları 19 satır olarak düzenlenmiştir. Kâğıt boyutu 218 x 145mm, yazı alan boyutu 148 x 85mm’dir. Yazı türü nesihtir. Sırtı kahverengi, meşin, ebrulu ve mukavva bir cilde sahiptir. Yazmada siyah mürekkep kullanılmış, başlıklar ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser cetvelsizdir. Eser Manastır’da, H.10- M.1863 tarihinde Es-Seyyid Muhammed Hâkî tarafından istinsah edilmiştir. Zahriyyede Mustafa Con’un ve DTCF Kütüphanesinin mührü bulunmaktadır. Yazma “harfû’l-elif” gibi başlıklarla revî harflerine göre tertip edilmiştir. 43b- 44b’de mesnevi tarzında bir Hammâm-nâme vardır. Ketebe kaydından sonra değişik şairlere ait beyitler, rubailer ve “Fermûde-i İzzî Şîrvânî fi’s-selâm ale’l-mesâcid ez-vilâyetnâme” başlıklı şiir bulunmaktadır. Bu nüsha Hâce Kemâlû’d-dîn Efendi-zâde Dervîş ‘Îsâ Efendi’nin istinsah ettiği nüshadan istinsah edilmiştir.

Yazmanın 49a sayfasında müstensih “Şöhret-şî‘âr âfâk olan ḡadvetü’l-muḡakkikîn zübdetü’l-‘ârifîn ve aşl ḡaḡke’l-yakîn Muḡîfî Dede Raḡmetu’llâhi-aleyh el-bârî ḡazretlerinüñ nüḡḡa-i nâdire-i âsârları olan dîvân-ı belâgat ‘unvânlarınıñ Ergiri-Kesri ḡazâsında Tekye maḡallesi sakinlerinden Hâce Kemâleddîn Efendi-zâde mü’ezzîn Dervîş ‘Îsâ Efendi Raḡmetu’llâhi-aleyhin eḡer-i ḡâmeleri olarak istinḡâh

olunmuş olan nüshadan Rûm ili ordû-yı hümâyunu umûr-ı tefîşesi refâkat ile Manastır kazâsında ikâmetimizde bin iki yüz seksen senesi Zilka‘desinde işbu nüşhanuñ istinşâhına muvaffak olmuş olan haķîrû'l-faķîr mebde-i âl-i ‘abâ hâk-pây-ı bende-gân-ı Fazl-ı Hüdâ 'izz-i evlâd Muşullı Aħmet Müştak Baba post-nişîn Tekye-i Bayram Paşadur Astâne-i a‘lâ Çekmecevî cümleden ednâ oķıyan cânlar bula şafâ. Bu ‘abd-ı pür-taķşîri yâd ile ruħını şâd kıla.” şeklinde not düşmüştür.

Baş:

Sî vü dü nuţķ-ı Fazl-ı Hâķ kim zât-ı bî-imbân durur

Dârende-i arz u semâ Hâllâķ-ı ins ü cân durur

Son:

‘Âşıķuñ dâ‘im libâsı dosttur

Hem ğidâsı loķma-yı nâ-postdur

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi- Türkçe Yazmalar Bölümü (No: 267)

Nüsha harf sırasına göre düzenlenmiştir. Manzumelerin önemli bir kısmı tür ve şekil itibariyle tasnif edilmiştir. 204 gazel, 2 murabba, 1 müsebba, 1 mesnevi, 71 tuyuğ, 4 kıta ve 1 beyit olmak üzere 284 şiirden oluşmaktadır. Yazma besmele ile başlamakta ve yazmanın başında boş bırakılmış bir ser-levha bulunmaktadır. Ali Rıza tarafından H. 14- M. 1867 tarihinde istinsah edilmiştir. Yazmanın ölçüleri 235x147 - 178x102 şeklindedir. 65 varaktan oluşan nüshanın sayfaları 17 satır olarak düzenlenmiştir. Yazma tâlik hattıyla yazılmış olup Hurufî işaretleri ve mahlaslar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfalar cetvellidir. Yazmada Avrupa kâğıt kullanılmıştır. Cildi ise üstü mor kâğıt kaplı, etrafı meşin ve mikleplidir. Sayfalarda satır ve sütun yapılandırılması yer yer farklılık göstermektedir. Baş tarafında kütüphane mührü basılıdır.

Baş:

Ey Kelâmullah nâţıķ-ı mazhar-ı Fazl-ı Hüdâ

Ey emîn-i mahzen esrâr-ı Zât-ı Kibriyâ

Son:

‘Âşıkuñ dâ‘im libâsı dosttur

Hem ğidâsı loĸma-yı bî-postdur

Berlin Eyalet Kütüphanesi- Oryantal Bölüm (No: 2149)

Oryantal Bölüm, M.S Or. Oct. 2149’da kayıtlıdır. Nüsha 69 yapaktır. Sayfalar 13 satır olarak düzenlenmiştir. İstinsah tarihi H.1291-M.1874’tür. Ölçüler 180x120- 130x80mm’dir. Yazı türü rikadır. Yazmada 205 gazel, 1 müsebba, 2 murabba, 1 mesnevi, 71 tuyuĸ, 4 kıta, 1 beyit olmak üzere 285 şiir bulunmaktadır. Eserin başında üçgen bir ser-levha vardır. İçinde Fazlullah, Dîvân-ı Muhîfî ve Besmele yazmaktadır. Eser bittikten sonra boş yapraklara kurşun kalemle birkaç beyit yazılmıştır. Sonra bir buçuk varaĸa siyah mürekkeple bazı kelimeler sıralanmış ve kelimelerin altına kırmızı mürekkeple bu kelimelerin sayısal karşılıkları yazılmıştır. En son varakta baş ağrısına iyi gelen bir dua yazılıdır. Son cümle ise “Üç İhlâs bir Fatiha rûh-ı pâk Hazret-i Sultân İbrâhim Baba-yı Velî” şeklindedir.

Baş:

Sî vü dü nuĸ-ı Fazl-ı Hâĸ kim zât-ı bî-imbân durur

Dârende-i arz u semâ Hâllâĸ-ı ins ü cân durur

Son:

‘Âşıkuñ dâ‘im libâsı dosttur

Hem ğidâsı loĸma-yı nâ-postdur

Arnavutluk Devlet Arşivleri- Osmanlı Yazmaları (No: 364)

Eser 66 varaktır. İstinsah tarihi H.1295- M.1877’dir. Yazmanın ölçüleri 21x15.5 cm’dir. Tâlik hatla yazılan eserde kırmızı ve siyah mürekkep kullanılmıştır. Yazmada iki kere Dîvân-ı Muhîfî başlığı kullanılmıştır. 1a kısmı boş sayfada bir mühür vardır. Mühürde “Hâdimü’l- Fukarâ Hacı Kâmil Baba” yazılıdır. İlk sayfaya 1295 tarihi atılmıştır. 1b ve 39b arasında Refî’ nin “Beşâretnâme” adlı mesnevisi vardır. Mesnevinin sonunda “temmet” ifadesinden sonra “ibtida” notu ile 1294 tarihi vardır. Ardından “Kitâbü’l-fakîr-i .... Şehr-i bî-bende-i Fazl-ı Hüdâ Derviş

Muhammed Serverî” ifadesi geçmektedir. Devamında “Gazel-i Serverî” başlıklı beş beyitlik bir şiir bulunmaktadır. 41a’da tekrar “Dîvân-ı Muhîî” başlığı atılmış ve besmele yazılmıştır. 65b’de yazma son bulmaktadır. Bitiş sayfasında iki mühür vardır. Bu bölümde Muhîî’nin 113 gazeli ve 1 murabbası olmak üzere 114 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerden 18 tanesi âşıkane gazeldir ve din dışı konuları işlemektedir. Yazmada her revî harfinden gazel bulunmaktadır. Bu da yazmanın istinsah edilirken yarım kaldığını değil belli şiirlerden seçki yapıldığını göstermektedir.

Baş:

Sî vü dü nuḡ-ı Fazl-ı Hâḡ kim zât-ı bî-ımkân durur

Dârende-i arz u semâ Ḥallâḡ-ı ins ü cân durur

Son:

Okuyan sî vü dü ḡaḡ-ı ruḡ-ı insanı temâm

Ey Muḡî görür eşyâda celâl-i Hâḡḡı

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi- Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı (No: 3523)

Nüsha 193 gazel, 2 murabba, 1 müsebbâ, 1 mesnevi, 71 tuyuḡ, 4 kıta ve 1 beyit olmak üzere 273 şiirden oluşmaktadır. Yazmadaki tuyuḡlar “Rubaiyat” başlığıyla sıralanmıştır. Yazma harf sırasına göre düzenlenmiş, manzumelerin önemli bir kısmı tür ve şekil itibarıyla tasnif edilmiştir. Ciltleme hatası olduğundan bazı sayfalar birbirini tutmamaktadır. Muhtemelen kopmuş ve tahrip olmuş varaklardaki bazı şiirler küçük kâğıt parçalarına yazılıp cilde eklenmiştir. Ancak manzumelerde herhangi bir eksiklik söz konusu değildir.

Yazmanın başında “Divan-ı Muhîî Kadde’s-Sırra” başlığı vardır. Sonunda ise (44a) “Temmet Dîvân-ı Muhîî Dede. Mecmuadır. Nutk 1209” şeklinde bir not düşülmüştür. Bu tarih M.1794 yılına karşılık gelmektedir. Yazma 202x120 ölçülerindedir. Yazma 42 varaktan ve her sayfa 17 satırdan oluşmaktadır. Cetvel kullanılmamıştır. Mahlaslar ve Hurufî remizler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser tâlik hattıyla aharlı, âbâdî taklidi kâğıtlara yazılmış ve üstü ebrî kâğıt kaplı, arkası meşin, miklepli olarak ciltlenmiştir. Başta kütüphanenin resmi damgası basılıdır ve

İskenderiye mutasarrıfı şerifi Mustafa ve Amedi hulafasından Ali Rıza namlarına temellük kayıtları yazılıdır. İstinsah kaydı ve istinsah tarihi yoktur.

44a'da müstensihe ait şöyle bir dua manzumesi vardır:

Cümle yârâna ve muhibbâna
Cânıla dilden eylerüm ikrâm
Umaruz kim ferâmuş itmeyeler
'Ahd kim kıldılar bizümle temâm

Dîdeden gerçe olmuşuz gâ'ib
Lîk dilde mukarrer oldu maḳâm
Fazl-ı Hâḳdan budur temennâmuz
K'oluruz biz de vaşlıla dil kâm
Baş:

Sî vü dü nuḳ-ı Fazl-ı Hâḳ kim zât-ı bî-imbân durur
Dârende-i arz u semâ Ḥallâḳ-ı ins ü cân durur
Son:

'Âşıḳuñ dâ'im libâsı dosttur
Hem ğidâsı loḳma-yı bî-postdur

Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi- Türkçe Yazmalar Bölümü (No: 10842)

Bu nüsha, tertip ve şekil itibariyle Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshanın hemen hemen aynısıdır. 162 gazel, 2 murabba, 1 müsebba, 1 müseddes, 1 mesnevi, 71 tuyuğ, 4 kıta, 1 beyit olmak üzere 243 şiirden oluşmaktadır. Cetvel kullanılmamıştır. Yazma 48 yaprak ve 17 satırlıktır. Ölçü 210x140 şeklindedir. Tâlik hattıyla yazılmış ve remizler surhlu kullanılmıştır. Kâğıt aharlı, cilt siyah ve arkası meşindir. İstinsah tarihi bulunmamaktadır. Eserin sonunda "Temmet Dîvân-ı Hazret-i Muhîtî Kaddes-sırra" ifadesi bulunmaktadır. Aşağıdaki beş bentten oluşan ve İmam

Rızâ'yı konu alan methiye türündeki bu müseddes sadece Koyunoğlu yazmasında bulunmaktadır:

Müseddes

Yâ İlâhî ravza-i cennet midür işbu maqâm
Yâ ki beytullâhdur yâ secdegâh hâş u 'âm
Yâ riyâz u bin ravza-i hayru'l-enâm
İşigine yüz sürer hayli melâ'ik şubh u şâm
Cânuma irdi gaybdan bu hoş peyâm
Es-selâm ey şâh-ı Hôrâsân es-selâm

Nâme-i iqbâlde nâmı 'Alî Mûsâ Rızâ
Kendü şâh-ı evliyâ ceddi 'Aliyyü'l-Murtażâ
Oldı lâmi' çehre-i pâkinde nûr-ı Muştafâ
Zât-ı pâkinde külli itdi setr-i hil'ata
Buldı kuvvet lâ-cerem-i pençe-i âl-i 'abâ
Es-selâm ey şâh-ı Hôrâsân es-selâm

Muştafânuñ Murtażânuñ naqîsin Ey şâh-ı dîn
Hem Hüseyinle Hasan hem şâh-ı Zeyne'l-'Âbidîn
Bâkıır u Şâdık daği Kâzım İmâm-ı heftümîn
Hem Takî vü yâ Naqî hem 'Askerî sensin yaqîn
Mehdî-i şâhib-zamânsın ey meh-rû-yı zemîn
Es-selâm ey şâh-ı Hôrâsân es-selâm

Pâye-i 'arşa irdi pây-ı mirkatüñ senüñ
Mâ-verâ-yı 'âleme irişdi âyâtüñ senüñ
Zâhir oldı gün gibi âfâka âyâtüñ senüñ
Küntü kenz gevheridür evvelâ zâtüñ senüñ

On sekiz biñ ‘âlemi gösterdi mirâtüñ senüñ
Es-selâm ey şâh-ı Hırâsân es-selâm

Ey Muhtîfî kılzüm-i cûd-ı sevhâ kân-ı kerem
Gevher-i ‘irfân-ı Yeşrib hâce-i mülk-i ‘Acem
..... çarh-ı velâyetdür deryâ-yı kadem
Ger başarsuñ yiridür .....

Aşl-ı pâk zübde-i erkân nesl-i Muharrem
Es-selâm ey şâh-ı Hırâsân es-selâm
Baş:

Sî vü dü nuḡk-ı Fażl-ı Haḡ kim zât-ı bî-imbân durur
Dârende-i arz semâ Hallâḡ-ı ins ü cân durur
Son:

‘Âşıḡuñ dâ‘im libâsı dosttur

Hem ġidâsı loḡma-yı bî-postdur

Bu yazmanın sonunda da muhtemelen müstensihe ait olan ve iki dörtlükten
oluşan dua manzumesi bulunmaktadır:

Cümle yârâna ve muḡibbâna

Cânıla dilden eylerüm ikrâm

Umaruz kim ferâmuş itmeyeler

‘Ahd kim kıldılar bizümle temâm

Dîdeden gerçe olmuşuz ġâ‘ib

Lîk dilde mukarrer oldı maḡâm

Fażl-ı Haḡdan budur temennâmuz

K’oluruz biz de vaşlıla dil kâm

**İstanbul Büyük Şehir Belediyesi- Osman Ergin Türkçe Yazmalar
Bölümü (No: 986/1)**

Eser 45 varaklık bir mecmuanın ilk 16 varağında bulunmaktadır. Kırmızı ve siyah mürekkep kullanılmıştır. Yazılar surhludur. Eser besmele ile başlamaktadır. Ser-levhada “Muḥîṭî ḳuds-ı sırra el-‘azîz ḥazretlerinüñ dîvân-ı belâgat ‘unvânı” yazılıdır. Mecmuanın son varağında “Atatürk Kitaplığı 1979 İstanbul” mührü bulunmaktadır. Yazmada 61 gazel ve 1 murabba olmak üzere 62 şiir bulunmaktadır. Gazeller “rı” revî harfinde kalmıştır. Yarım kalmış bir kopya görünümündedir. Yakın zamanlarda çizgili bir deftere dolma kalemle yazılmış olmalıdır. Mecmuanın bazı bölümleri ise çeşitli konularda kurşun kalemle yazılmıştır.

Baş:

Sî vü dü nuḳḳ-ı Fazl-ı Ḥaḳ kim zât-ı bî-ımkân durur

Dârende-i arz semâ Ḥallâḳ-ı ins ü cân durur

Son:

Der-i ‘ırfân u kemâlâtına yokdur ḥadd .....

Ey Muḥîṭî kim ki ‘ilm-i Fazl deryasındadır.

**Irak-Bağdat El Yazmaları Milli Merkezi- Arap Harfli Türkçe Divanlar
Kataloğu (No. 9219)**

2019 yılında yayımlanan Mehmet Ömer Kazancı’ya ait bir makaleyle Irak’ta Muḥîṭî’ye ait bir Divan’ın varlığı duyurulmuştur. Katalogda eser “16. yüzyılda yaşayan Hurufî şair Muḥîṭî’ye ait, 94 sayfalık bu Divan, Hurufilik ve tasavvuf ile ilgili mesneviler, rubailer ve südasiler içermektedir. Her sayfasında 21 satır bulunmakta, 16 x 10,5 cm boyutunda, kara ve kırmızı mürekkep kullanılarak talik hattıyla yazılan Divan, şu mısralarla bitmektedir:

Son:

Mülkü aşkın Muḥîṭî şimdi benim,

Hasrû’daki kubad hakani” şeklinde tanıtılmıştır (Kazancı, 2019, s. 157).

4.3.4. Nüshaların Adlandırılması

Tarih kaydı olan nüshaların en eskisi Millet Kütüphanesi Ali Emîrî bölümünde 397/1 de kayıtlıdır. **A** sembolü ile adlandırdığımız söz konusu nüsha H.1025'te (M.1616) istinsah edilmiştir.

Tarih kaydı olan nüshalardan ikincisi Millet Kütüphanesi Ali Emîrî bölümü 396 numarada kayıtlıdır. **A2** sembolü ile adlandırdığımız nüsha H.1132'de (M.1719) istinsah edilmiştir.

Tarih kaydı olan nüshalardan üçüncüsü Mevlana Müzesi Kütüphanesi Abdülbâki Gölpınarlı Kitaplığı 11 numarada kayıtlıdır. **M** sembolü ile adlandırdığımız nüsha H.1178'de (M.1764) istinsah edilmiştir.

Tarih kaydı olan nüshalardan dördüncüsü Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümünde Mustafa Con Koleksiyonu A46 numarada kayıtlıdır. **D** sembolü ile gösterilen nüsha H.10'de (M.1863) istinsah edilmiştir.

Tarih kaydı olan nüshalardan beşincisi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 267 numarada kayıtlıdır. **İ** sembolü ile adlandırdığımız nüsha H.14'te (M.1867) istinsah edilmiştir.

Tarih kaydı bulunan nüshalardan altıncısı Berlin Eyalet Kütüphanesi Oryantal Bölüm M.S Or. Oct. 2149'da kayıtlıdır ve **B** sembolü ile gösterilmiştir. İstinsah tarihi H.1291'dir (M.1874).

Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmaları 364 numarada kayıtlı bulunan yedinci nüshanın istinsah tarihi H.1295'tir (M.1878) ve **AR** sembolü ile gösterilmiştir.

İstinsah kaydı olmayan nüshalardan biri Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı 3523 numarada kayıtlıdır. Nüsha **S** sembolü ile adlandırılmıştır.

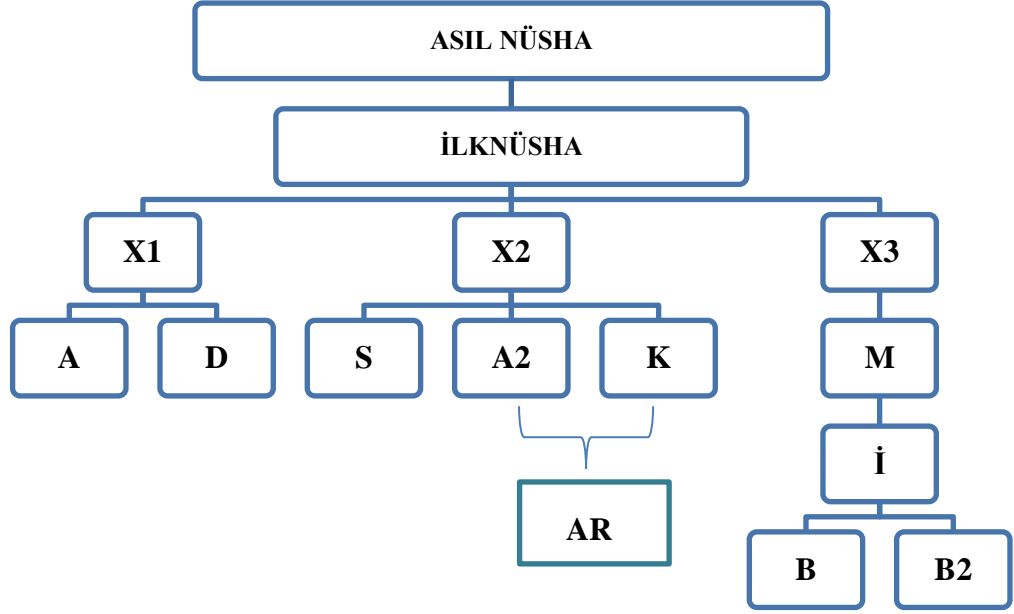
İstinsah kaydı olmayan diğer bir nüsha ise Konya Koyunoğlu Müzesi 10842 numarada kayıtlıdır. Söz konusu nüsha da **K** sembolü ile adlandırılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Osman Ergin Türkçe Yazmalar Bölümü 986/1'de kayıtlı olan nüshanın da istinsah tarihi belli değildir. Bu yazma **B2** sembolü ile gösterilecektir.

4.3.5. Şecere Tespiti

MUHÎTÎ DİVANİ'NİN NÜSHA ŞECERESİ

Şecere tespitinde şu yol izlenmiştir:

1. On yazmanın şiir listesi çıkartıldı.
2. Her yazma için şiirlerin sırasını, nazım şekilleri ve nazım birimi sayılarını, revî harflerini gösteren tablolar oluşturuldu.
3. Bu tablolar karşılaştırılarak şiirlerin varlığını, yokluğunu ve beyitlerinin sayısını gösterir nitelikte tek bir tabloya dönüştürüldü.
4. “Tı” revîli gazellerin sırası haricinde yazmalardaki şiirlerin sıralanışında anlamlı bir farklılık olmadığı görüldü.
5. Şecereyi kesinleştirebilmek için tüm nüshalar okunmadan önce örneklem olması amacıyla bir murabba, üç gazel ve bir tuyuğ metin içi karşılaştırmaya tabi tutuldu. Bunun sonucunda bazı kelimelerin bazı yazmalarda ortak, bazılarında ise

farklı olarak kullanıldığı görüldü. Bu veriler bazı yazmaların aynı ailede yer alma sebeplerine destek teşkil etti.

6. Benzer özellikleri taşıyan yazmalar şecerede aynı aile içinde gösterildi. Aileler arasındaki farklar nedeniyle üç ailenin olduğu ortaya çıktı. Aynı aile içindeki sıralamalar yazmaların istinsah tarihleri de dikkate alınarak oluşturuldu.

7. Tabloda bulunan asıl nüsha müellif nüshasıdır. Sonraki asırlarda çoğaltılmış olan nüshalardaki hacim, eldeki en eski tarihli nüshanın şiir sayısına göre fazladır. Bu durum müellifin divanını tertip ettikten sonra da şiirler yazmış olabileceğini gösterir. O hâlde sonradan yazılmış olan bu şiirlerle “ilk nüsha” denilen yeni nüshalar oluşturulmuştur ve eldeki yazmaların bu genişletilmiş nüshalardan istinsah edilmiş olması muhtemeldir. Başka bir ihtimal ise şairin mecmualara girmiş şiirleri müstensih tarafından takip edilmiş ve bu şiirler istinsah edilen divanın tertibine ilave edilmiştir.

8. Eldeki en eski nüshaya göre daha az şiir barındıran yazmalarda müstensihin seçki yaptığı düşünülebilir. Nitekim Arnavutluk yazmasının seçki bir divançe olduğu açıktır. Müstensih tutumları itibariyle eksik şiirlerin ve eksik nazım birimlerinin içerik ve niteliklerinin ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

X1 AİLESİ

1. A en eski nüsha olmasına rağmen buradaki eksik şiirler diğer nüshalara göre oldukça farklıdır.

2. Sadece A nüshasında 4 kaside vardır. Diğer nüshalarda 5 kaside vardır.

3. A nüshasındaki beyit sayısı eksik yada fazla olan şiirler diğer ailelerden farklıdır.

4. Tüm yazmalarda tuyuğlar tam iken A yazmasında 2 tuyuğ eksiktir.

5. D nüshası A'den 9 şiir fazladır. Ancak eksik şiirler itibariyle A ile ortaklıkları vardır. Bazı gazeller ise sadece D ve A nüshasında eksik, diğerlerinde tamdır.

6. 7 beyitlik bir gazel sadece D ve A nüshasında 6'şar beyittir. Ayrıca eksik olan beyit her ikisinde de mahlas beytidir.

7. Başlangıç ve bitiş beyitleri D ve A nüshasında aynıdır.
8. D ve A nüshaları şiir sayıları itibariyle birbirine yakındır (D: 280- A: 271).
9. Bir tuyuğda geçen “172uhura mümkinât” ifadesi A ve D nüshasında “vücûda kâinat” şeklinde geçmektedir.

X2 AİLESİ

1. S, A2, K, AR yazmalarının baş ve son beyitleri aynıdır. Ancak AR nüshası istinsahı yarım bırakılmış bir divançe görünümünde olduğu için son beyit tutmamaktadır.
2. Dört yazmada da eksik şiirler aynıdır.
3. S ise A2 ve K'dan 30 şiir fazladır. Bu yüzden aile içinde ayrı bir kolla gösterilmiştir.
4. K nüshası hiçbir yazmada bulunmayan bir müseddes bulundurması nedeniyle aile içinde ayrı bir kolda gösterilmiştir.
5. A2 ve K'nın K'daki müseddes haricinde şiir sayıları ve eksik beyit bulunduran şiirleri aynıdır.
6. AR nüshası ise eksik şiirleri yönünden A2 ve K ile aynıdır. Ancak tarih itibariyle daha geç bir döneme ait olduğu için bu iki nüshadan ya da bu iki nüshadan kopya edilmiş kayıp bir nüshadan istinsah edilmiş olabilir.
7. Bir kasidedeki “eflak” kelimesinin A2, K VE S nüshalarında “emlah” şeklinde yazıldığı görüldü. Bu bilgi, bu üç yazmanın aynı aileden olduğu tespitini kesinleştirmiş oldu.
8. S, A2 ve K nüshalarının sonunda “Cümle yarana...” diye başlayan ve diğer yazmalarda bulunmayan bir dua manzumesi vardır.

X3 AİLESİ

1. B2 hariç tama yakın, en hacimli nüshalar bu ailededir.
2. Başlangıç ve bitiş beyitleri aynıdır.

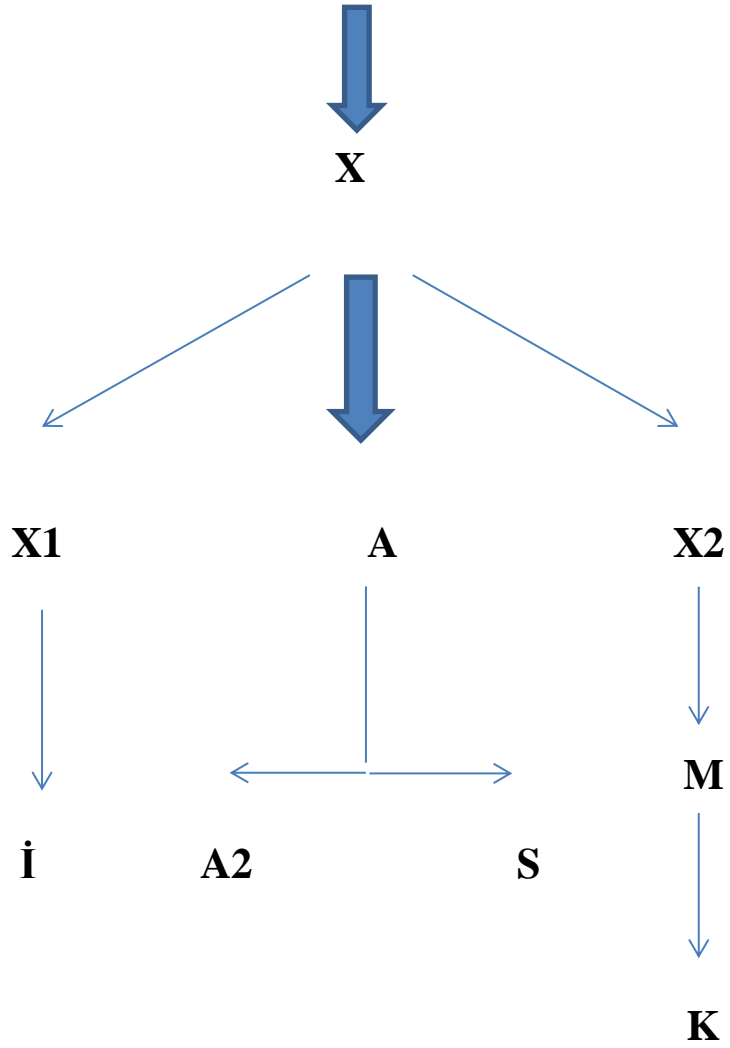
3. Şiir sayıları neredeyse aynıdır (İ-284, M-285, B-285 şiirdir). B2 istinsah edilmesi yarım bırakılmış bir divançe görünümünde olduğundan çok az şiir vardır. İ ise diğerlerinden sadece bir gazel eksiktir. Bu sebeple aile içinde başka bir kolda gösterilmiştir.)

4. Beyit sayıları eksik veya fazla olan gazeller aynıdır.

5. “T1” revili gazellerin sıralanışında M ve B nüshalarının kendi içlerinde aynı, diğer sekiz nüshadan farklı olduğu görüldü. Bir tuyuğun yine M ve B nüshalarında “sî vü dü”, diğer yazmalarda ise “otuz iki” kelimeleriyle başladığı görüldü. Başka bir tuyuğda diğer yazmalarda “zuhûra mümkünât” şeklinde geçen ifade M ve B nüshalarında “vücûda mümkünât” şeklinde geçmektedir. Bu veriler M ve B yazmalarının aynı aileden olduklarını kesinleştirmektedir.

6. B ve B2 yazmaları tarih itibariyle daha yakın zamana ait olduğundan M veya M’den istinsah edilmiş kayıp bir nüshadan kopya edilmiş olabilir.

MUHÎTÎ DİVANI'NIN NÜSHA ŞECERESİ
(ABDULLAH TATAROĞLU'NA AİT YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN)

(Tataroğlu, 1995, s. 16)

Abdullah Tataroğlu hazırlamış olduğu Yüksek Lisans tezinde altı adet yazma nüsha görmüş ve bu nüshalardan A, İ, S nüshalarını seçerek tenkitli metin kurmuştur.

4.3.6. Divanın Tenkitli Metinleri Arasındaki Farklar

D	YL
Şâh Hasan (G. 1/10)	Şâh-ı hüsn (s. 64)
duy[ul]masın (G. 6/4)	duymasun (s. 85)
damağumdan (G. 7/3)	dimâğumdan (s. 86)
künc-i ferâgatdür (G. 8/5)	genc-i ferâgatdür (s. 88)
dün (G. 14/3)	X (s. 93)
süver (G. 18/3)	sûr (s. 60)
fidye (G. 18/11)	vaqfe (s. 61)
Seg (G. 20/5)	Sek (s. 100)
bu ben hâke (G. 24/4)	bûs-ı hâke (s. 105)
nüh (G. 24/6)	ne (s. 105)
yüri ey zâhid (G. 25/7)	yüri zâhid (s. 106)
urınup (G. 28/1)	bürünüp (s. 109)
Ka'be-i Fazla (G. 28/5)	Ka'be-i 'ışka (s. 109)
dürüş itmege (G. 29/4)	duruş itmege (s. 111)
şeyhin (G. 34/1)	şeyheyn (s. 114)
diyen Ferhâd (G. 34/3)	dîn-i Ferhâd (s. 114)
eşk-feşânlık (G. 35/2)	eşk-feşânlar (s. 116)
dilâ (G. 35/4)	ola (s. 116)
rânde-i dergâhdur (G. 37/5)	râdde-i dergâhdur (s. 118)

Zâhidâ (G. 39/4)	Zâhide (s. 123)
hây-hûy-ı ‘âlemden (G. 42/7)	hâ-yı vu hû-yı ‘âlemden (s. 124)
Dü zülfüñ (G. 43/2)	bu zülfüñ (s. 125)
Ṭûr anuñ (G. 43/3)	Ṭûrânuñ (s. 125)
bîni (G. 43/3)	boynı (s. 125)
Deccâl-i a‘ver (G. 44/1)	ricâl-i a‘ver (s. 126)
yazlıdur (G. 44/4)	yazılı dört (s. 126)
vaqt-ı kıyâm-ı gûrdur (G. 45/4)	vaqt-ı kıyâmet kûrdur (s. 127)
ṭaleb (G. 46/6)	su‘âl (s. 128)
ulaşsa (G. 48/3)	uluşsa (s. 144)
bulayım (G. 50/4)	bulam (s. 130)
Muḥîtvâr ise (G. 52/5)	Muḥît var ise (s. 133)
gib’ad ider (G. 56/5)	gibi âd ider (s. 131)
ism-i Fî vü Dâd u Lâmdur (G. 58/4)	Fî vü Dâd u Lâmdur (s. 137)
‘ilminsiz (G. 58/6)	bî-habersen (s. 137)
ḳamu (G. 58/6)	X (s. 137)
cânâ (G. 63/3)	cânâ yâr (s. 141)
hayâle (G. 63/3)	hilâle (s. 141)
hezârânuñ (G. 66/4)	hezâra anuñ (s. 67)
deyer (G. 66/8)	deger (s. 68)

bîş (G. 66/9)	pîş (s. 68)
vaḥy-i zât-ı Hakk (G. 67/1)	vaḥy-i zât (s. 148)
Burqa‘ı şaldı (G. 67/1)	Burqa‘ı soldu (s. 148)
ḥoş-âyende kelâm (G. 69/5)	ḥoş ayında kelâm (s. 169)
Faẓl-ı Hakk (G. 70/3)	Faẓl-ı Kâdir (s. 149)
peşşe (G. 70/4)	peşe (s. 149)
şâbir-i zehr-i ‘aşk-ı yâruz (G. 71/2)	şâbiruz her ‘ışka yâruz (s. 150)
evşiyâyuz (G. 71/5)	uyanuz (s. 150)
bir ân u bir şânuz (G. 73/2)	bir ad u bir şânuz (s. 152)
saña (G. 75/1)	X (s. 170)
aşşılı bâzâr (G. 75/2)	asılı bâzâr (s. 170)
kimi didi var (G. 75/4)	kimisi var (s. 170)
câm-ı şafâ hem (G. 76/6)	câm-ı seḳâhum (s. 171)
‘ale'l-icmâlüz (G. 77/5)	‘aliyyü'l-icmâlüz (s. 154)
Ser-â-ser (G. 78/1)	Serâpâ (s. 172)
İnen (G. 78/4)	İken (s. 172)
idi (G. 80/3)	ola (s. 156)
odur (G. 80/5)	urur (s. 156)
Hâzır ider (G. 81/1)	Hâzırîdur (s. 157)
u (G. 82/3)	ve (s. 159)

bize (G. 82/3)	X (s. 159)
zât-ı azharuz (G. 83/3)	zât-ı mazharuz (s. 161)
ser-ıullâbuz (G. 85/3)	sırr-ı ıullâbuz (s. 163)
mezâhir şuver (G. 85/5)	mezâhirde server (s. 163)
muhtî-i zât-ı eşyâ (G. 86/3)	muhtî zât-ı eşyâ (s. 164)
‘aynıdur (G. 86/5)	‘aynıdur (s. 164)
âsumândur (G. 86/6)	âsumânıdur (s. 164)
derec (G. 88/2)	dürc (s. 166)
pâre-durur (G. 90/1)	pâre dürür (s. 174)
dimiş (G. 91/6)	dir imiş (s. 175)
şâbin kaçat (G. 96/3)	şâb-ı kaçat (s. 181)
k’âşiyân (G.96/5)	âşiyân (s. 181)
süverdür (G. 98/1)	sî vü dudür (s. 184)
rûz-ı ezel kaçat (G. 99/1)	rûz-ı evvel nuçat (s. 183)
haçç-ı vech-i yârdur (G. 99/5)	haçç-ı veche yârdur (s. 183)
ara (G. 100/2)	âre (s. 185)
ğayb[ı] ma’lûm eyledi (G. 100/4)	ğayb-ı ma’lûm eyledi (s. 185)
kühl-i Şıfâhân (G. 105/3)	kahl-i Şıfâhân (s. 191)
ilen-durur âdem şerîf (G. 107/5)	ile-durur âdem-i şerîf (s. 192)
zâhidâ (G. 109/2)	zâhid (s. 194)

Hâşılı ‘ömrüni (G. 111/7)	Hâşıl-ı ‘ömrüni (s. 196)
mu‘ciz kelâmuñdan (G. 120/3)	mu‘ciz-i kelâmuñdan (s. 205)
bulur (G. 120/7)	bolur (s. 205)
cevâb-ı zindegânîdür (G. 124/2)	cevâb-ı zinde kânîdur (s. 209)
it (G. 125/2)	âyet (s. 210)
bir (G. 126/3)	bil (s. 212)
Kim dir (G. 131/5)	Kimdir (s. 216)
köp (G. 132/5)	güp (s. 217)
getüre sâfi mül (G. 133/2)	getür sâfi-i mül (s. 220)
ker ü şil (G. 137/4)	ger-vesîl (s. 223)
ferzend-i Âdem (G. 138/1)	ferzend-i ‘adem (s. 239)
da‘vâ-yı irş (G. 138/2)	da‘vâ-yı arz (s. 239)
evlâdınıñ (G. 138/3)	ola dînüñ (s. 239)
‘ubûr it (G. 140/1)	‘ubûrek (s. 225)
Faẓl-ı Bîçûn (G. 143/8)	Faẓl-ı bî çün (s. 229)
üç altı biñ şifâtı (G. 144/9)	üç âleti biñ şifâtı (s. 230)
beyt-i ‘âtıkam (G. 145/7)	beyt-i ‘âşıkam (s. 231)
Câvidânî (G. 147/2)	Cân u dilden (s. 233)
evgâr (G. 148/2)	evkâr (s. 234)
Nitekim (G. 151/1)	Ben kim (s. 238)

Kevnde (G. 157/15)	Günde (s. 56)
ğayb-bîn (G. 158/2)	ğayb-ı dîn (s. 253)
ger mey ü maḥbûb (G. 165/1)	germî vü maḥbûb (s. 250)
dilkisi (G. 168/6)	dilkeşi (s. 252)
esmâ-yı küllüñ (G. 169/7)	eczâ-yı küllüñ (s. 254)
Yir kıomadı (G. 172/4)	Yir kıalmadı (s. 257)
Nûḥ-ı revânâsâ (G. 174/8)	Nûḥ-ı devrânâsâ (s. 260)
Ḥaṭ-ı ser (saç anlamındadır) (G. 176/1)	Ḥaṭ-ı sırr (s. 266)
itdi (G. 177/2)	itdüm (s. 267)
serv-i ḥoş-refîâr (G. 178/1)	ser u ḥoş-refîâr (s.268)
kıalyete (G. 183/3)	klite (s. 275)
bata (G. 183/5)	yata (s. 275)
sürûr-ı sîne (G. 184/3)	server-i sîne (s. 276)
merdüm-küş ü âşûb-ı cihâna (G.186/1)	merdüm-gûşe aşup cihâna (s. 278)
şeh-i kec-nigehe âfet-i cânâ (G. 186/2)	şeh gec nigehe-i âfet-i cânâ (s. 278)
selvâ-reve (G. 186/6)	selvâ vü (s. 278)
şâh-ı ḥâsen (G. 186/7)	şâh-ı ḥüsn (s. 278)
Âzâdeler (G. 197/2)	Zâdeler (s. 286)
dükendi (G. 197/5)	dögündi (s. 286)

bisât-ı arz[ı] tay (G. 198/5)	bisât-ı arz-ı tayy (s. 287)
genc (G. 202/5)	künh (s. 290)
mîr ü gûlâm (Müs. 1/VI)	mîr-i kelâm (s. 73)
Murtezâya yüz tûtup (Mur. 1/II)	Murtezâyuz tûtup (s. 75)
‘ummân (Mur. 2/X)	îmân (s. 46)
faşl-ı bahâr pür-şafâ (Mur. 2/XI)	faşl-ı yaz-ı pür-şafâ (s. 46)
Nuql (Mur. 2/XIII)	Naql (s. 46)
bûlbûlân (Mur. 2/XIV)	bûlbûl-i ân (s. 46)
ber-kemâl (Mur. 2/XXVI)	pür-kemâl (s. 48)
ķubbe (Mur. 2/XXXI)	ķible (s. 49)
şer‘ ü (Mur. 2/XXXIII)	müdde‘â (s. 49)
şâlât-ı muķkemât (Mur. 2/XL)	şûret-ı muķkemât (s. 50)
nûr (Mur. 2/XLVIII)	nîr (s. 52)
muĭlaķ (T. 18)	muṭlaķ (s. 311)
<i>lev-küşif</i> (T. 38)	lev-kesef (s. 321)
şoyunan (M. 1/6)	şoyunuben (s. 78)

4.4. Dîvân-ı Muhîfî (Tenkitli Metin)

Bismillahirrahmanirrahim

GAZELLER

ḤARFÜ'L-ELİF

1*

Ey kelâmu'llâh-ı nâṭıķ mazḥar-ı Fazl-ı Hudâ

Ey emîn-i maḥzen-i esrâr-ı zât-ı Kibriyâ

Reh-nümâ vü rehber-i dîn hâdi-i cinn ü beşer

Dâfi'-i küfr ü ḍalâlet nûr-ı ḥurşîd-i verâ

Ser-firâz-ı evliyâ kuṭb-ı imâmü'l-müttaḳîn

Tâcdâr-ı *hel etâ*¹şâh-ı serîr-i *innemâ*²

Tâbi'-i fermân-berüñdür yir ü gök eşyâ temâm

Mihr ü meh emrüñle devr eyler felekde dâ'imâ

5 Bir elüñle Ḥayberüñ çekdüñ ḳoparduñ ḳapusın

Heybetüñden ditredi ol dem senüñ arz u semâ

Sensin ol kân-ı seḥâ pür-bâr dört yüz üştüri

Bî-tereddüd eyledüñ bir sâ'ile anı 'aṭâ

---

* 1- A nüshasında yok, A2.6a, D.4a, S.4a, M.4b

1b) zât: sırr S.

2a) Reh-nümâ vü rehber: Reh-nümâ-yı rehber D. / Reh-nümâ-yı reh-rev A2.

2b) Dâfi'-i küfr: Dâfi' ü küfr A2.

¹ Sure: 76 (İnsan), Ayet: 1. "Gerçekten insan üzerinden öyle uzun bir süre gelip geçti ki o anılmaya değer bir şey bile değildi?"

² Sure: 76 (İnsan), Ayet: 9. "Biz, sizi yalnızca Allah'ın rızası için doyuruyoruz. Sizden bir karşılık veya bir teşekkür beklemiyoruz."

5b) arz u semâ: arz semâ A2.

İşigünde Keykubâd u Kayşer ü Dârâ vü Cem
Kânberüne kânber olmağa degül lâyıķ şehâ

Şâhib-i sırr-ı *selûnîrâzdâr-ı lev-küşif*

Maḥrem-i zevc-i Betûl bâb-ı ‘ulûm-ı Muştafâ

Ma‘den-i Fazl u kemâl ü kân-ı iḥsân u kerem

Menba‘-ı luḫf u saḫâsın yâ ‘Aliyye'l-Murtażâ

10 İki dürr-i pâkdür deryâ-yı zâtuñda ‘ayân
Şâh Ḥasan ḫulḫ-ı rızâdur Şâh Ḥüseyn-i Kerbelâ

Rûşen oldı ol iki şeh-zâdenüñ nûrıyle gün
Birisi şemsü'd-ḫâdur birisi bedrû'd-dücâ

Şâh Zeyn el-‘Âbidîn ol mazhar-ı sırr-ı İlâh
Ekmel-i her-dû-cihândur efḫal-i her-dû-serâ

Ṭâlibüm biñ cân-ile dilden Muḫammed Bâkıra
Kim gubâr-ı ḫâk-i râhı cevheridür kîmyâ

Câ‘fer-i Şâdıķ kim oldur râh-ı şıḫuñ rehberi
İḫtidâ idenler aña buldılar kâdr-i ‘alâ

9a) kân-ı iḥsân u kerem: kân u iḥsân kerem A2.

10b) rızâdur: rızâ A2, S.

14a) râh-ı şıḫuñ: ehl-i şıḫuñ D.

15 Mûsî-i Kâzım İmâm-ı muhterem sultân-ı dîn
Mağzen-i ‘ilm-i ledün yenbû‘-ı dürr-i Tâ vü Hâ

Server-i mülk-i Hıorasân ser-firâz-ı kâinât
Şeh ‘Alî Mûsâ Rızâdur Şeh ‘Alî Mûsâ Rızâ

Mü’min olan Şeh Taqî emrine eyler inkıyâd
Râh-ı dîn içinde çün oldur imâm-ı etkıyâ

Kim ki duşmaz dest-i himmetle Naqînüñ dâmenin
Rûz-ı maşşer bulmayısar nâr-ı dûzağdan rehâ

‘Askerîdür ‘Askerîdür ‘Askerîdür ‘Askerî
Şehsüvâr-ı her-dü-‘âlem sâhib-i seyf ü livâ

20 Mehdî-i şâhib-zamân ol mefhar-ı cümle-ümem
Nûr-ı tâc-ı enbiyâ çeşm-i çerâğ-ı evliyâ

Hânedânuñ haqqıçun eyle ‘inâyet yâ ‘Alî
Bu Muhtîfî gerçi bî-hadd işledi cürm ü haşâ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

15b) yenbu‘: menba‘ A2, D.

18a) duşmaz: çutmaz A2, S.

19b) seyf ü livâ: seyf livâ A2.

2*

Ey cemâlûñ vaşfi *ve's-şemsü'd-đuĥâ*³

Zülfüñ "er-raĥman 'ale'l-'arşistevâ"⁴

Ma'ni-i *seb'a semâvâtin tıbâk*⁵

Yedi ĥaţuñdur şûretidür bî-riyâ

Zülf ü ĥaş u kirpigüñ *seb'al-meşân*

Ĥaţ-ı ruĥsârûnda sırr-ı Tâ vü Hâ

Ĥaşlarıñdur sûre-i *Tâ Sîn* 'ayân

Şaçlarıñ *ve'l-mürselât ü enbiyâ*⁶

5 Kirpigüñ ma'nâsı esrâr-ı Elif

Ĥâl-i la'lüñ noĥta-i hem ĥarf-i Bâ

Âyete'l-kürsî dehânuñ şerĥidür⁷

Şûretüñdür 'arş-ı Raĥmân-ı Ĥudâ

Ruĥlarıñdur verd-i gülzâr-ı berîn

Ĥâmetüñ serv-i gülistân-ı beĥâ

---

* 2- A nüshasında yok, A2.6b, D. 4b, S.4b, M.5b

³ Sure: 91 (Şems), Ayet: 1. "Güneş'e ve onun aydınlığına ant olsun."

⁴ Sure: 20 (Tâ-Hâ), Ayet: 5. "Rahman Arş'a kurulmuştur."

⁵ Sure: 67 (Mülk), Ayet: 3. "Gökleri yedi tabaka hâlinde yaratan O'dur."

4a) Tâ Sîn 'ayân: Tâ Sîn ü Nûn D, M.

⁶ Sure: 77 (Mürselât) ve Sure: 21 (Enbiyâ)

⁷ Sure: 2 (Bakara), Ayet: 255.

7b) serv-i gülistân: serv ü gülistân A2.

Haflaruñ *men 'indehû 'ilmü'l-kitâb*⁸

Sözleruñ sırr-ı beyân-ı *kul kefâ*⁹

Ḳadd ü zülf ü ḳâşuñ ey Yûsuf-cemâl

Geldi Ḳur'ânda Elif ü Lâm u Râ

10 Âyet-i ḥüsn ü ruḥuñ tefsîridür

Nuḳ-ı Mûsâ vü kelâm-ı Muşafâ

Gördi vechüñde Muḥîṭî Ḥaḳ yüzün

Ey yüzi mir'ât-ı vech-i Ḥaḳ-nümâ

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

⁸ Sure: 13(Er-Ra'd), Ayet: 43. "Gerçeği yalanlayan nankörler, 'Sen gönderilmiş değilsin.' diyorlar. De ki: 'Benimle sizin aranızda en iyi tanık olarak Allah ve yanlarında Kitap'ın bilgisi olanlar yeter.'"

⁹ Sure: 13(Er-Ra'd), Ayet: 43.

9b) Lâm u Râ: Lâm Râ A2.

10a) ḥüsn ü ruḥuñ: ḥüsn ruḥuñ A2, S.

Sözüñdür ser-be-ser âyât-ı ma‘nâ

Yüzüñdür şûret-i Fazl-ı Te‘âlâ

Oğuyanlar kelâm-ı haţţ-ı vechüñ

Nedür fehm itdiler esmâ-yı hüsnâ

Şeb-i mi‘râcdur evşâf-ı zülfüñ

Kaşuñdur *kâbe kavseyni ev ednâ*¹⁰

Boyuñ Tûbâ haţtuñdur hûr u ğilmân

Lebüñ Kevşer yüzüñ Firdevs-i a‘lâ

5 N’iderler bâğ-ı gülzâr-ı cinânı

Şular kim vaşluñ eylerler temennâ

Değışdük kâli hâle ibn-i vaqtüz

‘Aceb mi añmasağ imrûz u ferdâ

Muĥîtnüñ işit şûfi kelâmın

Bilesin neydügin tâ *lâ* vü *illâ*

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 3- A nüshasında yok, A2.7a, D.5a, S.4b, M.5b

2a) haţţ-ı vechüñ: haţţ u vechüñ A2, D, M.

¹⁰ Sure: 53(Necm), Ayet: 9. “Böyle iki yay aralığı kadar hatta daha yakın oldu.”

5a) gülzâr: rıdvân A2.

6b) imrûz u ferdâ: imrûz ferdâ A2.

O demden kim olupdur hilkat-i ins ü melek peydâ

Nazîrin kılmadı hüsni içre o mâhuñ felek peydâ

Vişâl-i yâre tâlib oluban devr itmede dâ'im

Ne kim var yirde vü gökde gerek pinhân gerek peydâ

Degül hâlî hayâl-i vaşl-ı dilber dîdeden bir dem

'Aceb mi ger olursa âb olan yirde semek peydâ

İrişeydi eger tevhid-i şarfe şûfi illâdan

İder miydi dem-â-dem lâ diyüb biñ şirk ü şekk peydâ

5 Nedür bilmezdi kimse hûân-ı şî'rûñ lezzetin hergiz

Kelâmuñda Muhiñ olmasa hüsni-i nemek peydâ

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

* 4- A nüshasında yok, A2.7a, D. 5a, S.5a, M.6a

4a. şarfa: şarfe A2, D, M.

Nûr-ı ruḥ-ile gün gibi âfâkı kıldı pr-zıyâ
 Hrşîd-i ‘âlem-tâbdur dirsem n'ola ol meh-likâ

‘Aşkından ey vâ‘iz beni men‘ itme yâruñ epsem ol
 Terk eylemem yokdur anı ger olsa ‘âlem bir yaña

Uyma raķîb-i düşmenüñ sözine ltf it dostum
 Yâd itme ‘uşşâkı olup bîgânelerle âşınâ

Mışr-ı melâḥatde bugün Ysufdan ey hb-ı zamân
 Kimdür ki ḥüsn içre dimez her vech-ile aḥsen saña

5 Hecrñle kan yaş aķıdur gözden Muḥîṫî dem-be-dem
 Vaşluña irmezse eger ḥaşre kalur bu mâcerâ

Müstef ilün/ Müstef ilün/ Müstef ilün/ Müstef ilün
 (_ . _ / _ . _ / _ . _ / _ . _)

---

* 5- A nüshasında yok, A2 nüshasında yok, D. 5a, S.4b, M.6a
 2b) eylemem: eylemek D.

Ķâmetüñ serv ü lebüñ ğonca yüzün güldür baña
Zülfüñüñ birisi reyḥân biri sünbüldür baña

Neylerem bezm-i maḥabbetde gül ü mül ḥâletin
Yâd-ı ruḥsâr u leb-i la‘lüñ gül ü müldür baña

Bâĝ-ı dehrüñ bakmasam ṭañ mı hezâr u verdine
Nâr-ı âhum gül figân [u] zâr bülbüldür baña

Mest-i câm-ı la‘lüñ olduğum duy[ul]masın deyü
Beñlerüñ vaşfi dehânumda ḳaranfildür baña

5 Ṭañ mıdur olsa Muḥîṭîveş günüñ ğamdan siyâḥ
Kâkülüñ sevdâsı çün her şeb te’emmüldür baña

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 6- A nüshasında yok, A2 nüshasında yok, D.5b, S.4b, M.6b

Bir kaşı Yânuñ ğamından nâle bülbüldür baña
Zahm-ı tîri yer yer açılmış kızıl güldür baña

Her nefes kim yâd-ı zülf-i yâr-ile âh eylesem
Bâğ-ı ğamdan her biri bir tâze sünbüldür baña

Dâ'imâ başumdadur sevdâ-yı müşğîn-ğâl-i dost
Lezzeti gitmez damağumdan kıranfüldür baña

Ol perî her dem raķîb-i dîv-ile olur kıarîn
Âdem olduğum-içün işi tegâfüldür baña

5 Ey Muħîfî n'ola ħûn-âb-ile dolsa gözlerüm
Bezm-i miħnetde bir-iki câm-ı pür-müldür baña

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 7- A nüshasında yok, A2 nüshasında yok, D.5b, S.4b, M.6b

Mihnet-i zecr-i firâkuñ ‘ayn-ı râhatdur baña
Her ne kim senden gelür luḡ u ‘inâyetdür baña

Sürme-i *mâ zâğ*dur çeşmüme ḥâk-i dergehüñ¹¹
Ayağüñ toprağı sertâc-ı sa‘âdetdür baña

Zahm-ı peykânuñ derûn-ı sînede ey kaşı yâ
Her biri bir ğonca-yı bâğ-ı leḡâfetdür baña

Varmağa kûy-ı vişâl-i yâre âhum âteşi
Ĝam şebinde şu‘le-i şem‘-i hidâyetdür baña

5 Ey Muḥîḡ bezmgâh-ı devrden çekdüm ayağ
Kûşe-i meyhâneler künc-i ferâgatdür baña

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 8- A nüshasında yok, A2.7b, D.5b, S.5a, M.6b

¹¹ Sure: 53 (Necm), Ayet: 17. “Göz ne şaştı ne de sınırı aştı.”

2b) ger: ser D, S.

3a) ey kaşı yâ: ey yâ kaşı D.

Bâğ-ı cennetdür senüñle kûşe-i zindân baña

Sensizin dûzağdur ey hûrî-liqâ rıdvân baña

‘Arş u kürsî beyt-i ma‘mûr u maqâm-ı müntehâ

Ka‘be-i kûyuñ-durur ey şûret-i Raḥmân baña

Bir nefes sensiz gerekmez ey şeh-i iqlîm-i cân

Cümle bu mülk-i cihânı virseler yeksân baña

Ġayrı seyrüm yok temâşâğâh-ı bâğ-ı dehrde

Ķâmetüñ seyrânıdur ey serv-i kad seyrân baña

5 Küfr-i zülfüñdür yaqîn ehline îmân-ile dîn

Küfr-i zülfüñsüz gerekmez dîn-ile îmân baña

Oquyalı ḥaṭṭ-ı vechüñden kitâb-ı İzedi

Oldı bu ḥalk-ı cihânüñ müşkili âsân baña

Ey Muḥîṭî şâhib-i dîvân u defter olalı

Şâhib-i dîvân u defterler durur dîvân baña

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 9- A.4a, A2.7b, D.6a, S.5a, M.7a

1b) sensizin: sensizim A, M. / dûzağdur: nâr-ı dûzağdur D. / liqâ: - D.

3a) iqlîm-i cân: iqlîm-i cihân A.

5b) zülfüñsüz: zülfünüz D.

6a) vechüñden: vechüñde A, A2.

7a) dîvân ü defter: dîvân defter A2.

Farsça-Arapça Mülemma Gazel

Kenz-i maḥfî bûdem zi ‘arş-ı Hudâ

Men künûzü'l-ufuḫi ve'la‘lâ ?¹²

Ḥîndem esmâ-i kü'l zi rûy-i beder

Nerişü'l-arza men ‘aleyhi fetâ ?¹³

Der vücûdam ‘ayân *imâmin mübîn*

Câ'enî *külle şey'in aḥşaynâ*¹⁴

Ḥayderem ez berây-i men âmed

‘An semâvât-i *lâ fetâ illâ*

5 Şûret-i Ḥaḫest dem-i Muḫîḫ be bîn

Keyfe yuḫyi'l-‘izâm min ‘ademâ

Fe‘ilâtün/ Me‘fâilün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

* 10- A.4a, A2.8a, D.6a, S.5b, M.7a

1a) kenz: künc (genc?) A./ Hudâ: verâ A2, S.

¹² Sure: 53 (Necm), Ayet: 7.

2a) beder: peder A2, S.

¹³ Sure: 19 (Meryem), Ayet: 40.

2b) fetâ: fenâ A2.

¹⁴ Sure: 36 (YaSin), Ayet: 12.

5a) Şûret: şûr A, D, M.

ḤARFÜ'L-BÂ

11*

Ey zülf ü rûy-ı şûr u şer devr-i rûz u şeb
Âşûb u şûh-ı Rûm u 'Acem fitne-i 'Arab

Nesl-i Ḥalîl ü zübde-i evlâd-ı bü'l-beşer
'Âlî-tebâr u şâh-ı kibâr Hâşimî-neseb

Faḍl u kemâl ü ḳudretüñi ḳadr-i 'âlüñi
Esfelde nice añlıya Bû Cehl ü Bû Leheb

Yokdur nihâye dürr-i yemm-i 'ilm ü ḫilmüñe
Ey ḫüsn-i ḫulḳa maḫzen ü ey menba'-ı edeb

5 Ḥalk olmaz idi kevn ü mekân ey Ḥabîb-i Ḥaḳ
Olmasa idi ḫilḳat-i pâküñ eger sebeb

Nâm-ı şerîfüñ Aḫmed ü Maḫmûd u Muştafâ
'Arş üzre yazılıdur ayâ ebṭahî-laḳab

Yâ Rab ne vech-ilen ḳılayım midḫatüñ senüñ
Yok bende vaşf-ı şânuña depretmege çü leb

---

* 11- A.4b, A2.8a, D.6a, S.5b, M.7b

1a) rûy-ı şûr u şer: rûy u şûr şer A2. / rûz u şeb: rûz şeb A.A2.D.

2a) Nesl-i Ḥalîl: Nesl ü Ḥalîl A2.

3a) Faḍl u kemâl u ḳudretüñi: Faḍl u kemâl ḳudretüñ A2.

4a) dürr-i yemm-i 'ilm ü ḫilmüñe: dürr-i yemm ü 'ilm ü ḫilmüñe A, D, M.

4b) ḫüsn: aḫsen S. / ḫulḳa: ḫulḳ A2.

5a) ey Ḥabîb-i Ḥaḳ: A nüshasında yok.

7a) vechilen: vechile A, A2. / midḫatüñ: medḫini A2.

İrişmeseydi ‘âleme dest-i hidâyetüñ
Çâh-ı dâlâlet içre hâlâyık qalurdı heb

Raħm it bağışla cürm ü haşâsın Muħıřınüñ
Ey zât-ı pâk mazhar-ı gufrân Fażl-ı Rab

Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘lü/ Fâ‘ilün
(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Se hezâr-ı külliyât ey kâmyâb
 Üç yigirmi sekiz oldu kıl hisâb

Gösterür bu ma‘ni’i rûşen çü nûr
 Vechüñ elüñ ayağüñ bî-irtiyâb

Açmağa uş bu tılsım-ı a‘zâmı
 Elf-ile Elif’den olur feth-i bâb

Fazl-ı Hâkkuñ hâşıl eyle ‘ilmini
 Bulmak isterseñ eger râh-ı şavâb

5 Kâf u Nûn esrârını fehm eyle kim
 Gözlerüñden gide yetmiş biñ hicâb

Zülf ü kaç u kirpigüñden ‘âleme
 Zâhir oldu ma‘ni-i ümmü'l-kitâb

‘İlmi ma‘lûm ola eşyânuñ temâm
 Ger Muḥîḫiden iderseñ iktisâb

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 12- A.4b, A2.8b, D.6b, S.6a, M.7b
 1a) ey: A nüshasında yok.

‘Aşre-i âhîrde çün şâh-ı ‘Arab
Leyletü'l-Ûkadri didi kıluñ taleb

Fî vü Lâm-ı Fazldur maşşûd olan
‘Aşre-i âhîrden ey cûyâ-yı Rab

Ya‘nî zâhirdür teheccîde bu sır
Fehm iden kadre irişdi bî-ta‘ab

Lâm Sîdür Lâm u Bâ Fî Sî vü Dû
Sî vü Dûdür kadr-i ‘âlem ya‘nî heb

5 Ebced-i Fî hem Dû harf-i Lâm u Fî
İnbisât-ı Sî vü Dû esmâ-yı eb

‘Aşre-i âhîrdedür hem Lâm Elif
Kim beyân-ı mu‘ceme oldur sebab

Bil Muḥîṭî gibi ‘âlî-kadr olur
Kime keşf olsa bu sırr-ı bü'l-‘aceb

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

---

* 13- A.5a, A2.9a, D.6b, S.6b, M.8a

1a) âhîrde: âhîr A.

3a) bu sır: bular A2.

4a) Lâm u Bâ: Lâm Bâ A, D, M.

6a) Lâm Elif: Lâm u Elif A2, S.

6b) mu‘ceme: mu‘cem D.

7a) olur: olup A.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Gice gördüm kim felekden yire indi âfitâb
Geldi ol meh subh-dem rûşen olup tağyîr-i h'âb

Dil ğam-ı ğîsû-yı yâr-ile perîşân-hâl idi
Bir yere cem' olmadın nâr u hevâ vü hâk ü âb

Cân virüb meclisde dün bir bûsesin kıldım taleb
Ol şânem varup sükûta virmedi aşlâ cevâb

Gel berü nûş idelüm câm-ı maḥabbet dostum
Cigeri nâr-ı ḥasedden olsun a'dânuñ kebâb

5 N'ola cân virsem ğam-ı 'aşk-ile ey maḥbûb-ı dil
Ka'be-i kûyuñ yolında ölene yoḡdur hisâb

Düşmese ruḥsârı üzre kâkül-i pür-çîn-i yâr
Çıkmaz idi mülket-i Rûma ḥaṭından müşk-nâb

Fikr-i zülf-i yârdan ğayrı ḥaṭâdur cümle heb
Ey Muḥîṭî söz budur *vallâhu a'lem bi's-şavâb*¹⁵

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 14- A.5b, A2 nüshasında yok, D.7a, S.6a, M.8b

1a) kim felekden yire indi: ki yire indi felekden S. / ki felekde yire indi D.

1b) tağyîr: ta'yîr A, A2.

6b) müşk-nâb: müşk-i bâb D.

¹⁵ "Doğruyu en iyi bilen Allah'tır."

Görmege her gün cemâlün âfitâb
İşigünde zerreveş olur türâb

Devr-i hüsnünde eyâ bedr-i münîr
Encümüñ her birisidür mâh-ı tâb

Hâl-i müşgîn mi lebüñde görünen
Yoğsa şehd üstine konmuş bir zübâb

Olmaya def'-i humâr-ı hecrüñe
Vasl-ı la'lüñ teg baña câm-ı şerâb

5 Oldı nâr-ı ğamla dil pervâne-vâr
Döne döne bezm-i 'aşkuñda kebâb

Seng-i hasretle döginür rûz u şeb
Görmek için bir dağı dîdâruñ âb

Vaşf-ı ruhsâruñ beyânında bugün
Her sözi oldı Muhtîñnün kitâb

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 15) A.5b, A2 nüshasında yok, D.7a, S.6a, M.8b

Men ne Türkem ü ne Tatem ne ‘Arab
Lîk her kavme menem raḥmet-i Rab

Rûḥ-ı kudsem ki beşer şeklinde
Gelmişem ‘âleme bî-mâder ü eb

Şadef-i ‘arz u semâ gevheriyem
Kıymetim bilmese nâ-dân ne ‘aceb

Zât-ı Haḫka şıfatum oldı nişân
Varlığum ḫilkat-i eşyâya sebeb

5 Yûsuf-ı vaḫtem ider baña sücûd
Âfitâb u kamer on bir kevkeb

Nûr-ı rûyumla münevverdür rûz
‘Aks-i mûy-ı siyehüm zulmet-i şeb

Yırde vü gökde Muḫîfî ne ki var
Mazḫar-ı Sî vü Dü nuḫkumdur heb

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(. . _ _ / . . _ _ / . . _)

---

* 16- A.6a, A2.8b, D.7b, S.6a, M.9a

1a) Tatem: ‘Acem D.

2b) bî-mâder: mâder D.

Şâkiyâ şun demidür câm-ı şarâb
Âteş-i ğamla ciger oldı kebâb

Meşreb-i şûfî olaydı şâfî
Mevsim-i gülde içerdı mey-i nâb

Vaktidür ey şâh ki âbâd idesün
Zulm-ile oldı gönül mülki harâb

Ağladur ‘âşıkı kûyında raķıb
Kim görüpdür k'ola cennetde ‘azâb

5 Burķa‘ı mâh-ı ruķuñdan ref‘ it
Gün yüzinde niķe bir dura seķâb

Ne revâ k'ola ķafesde bülbül
Seyr ide gülşen-i kûyuñda ğurâb

Bî-ķisâb itse cefâyı n'ola yâr
Ey Muķıķî var ola rûz-ı ķisâb

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(. . _ _ / . . _ _ / . . _)

---

* 17- A.6a, A2.8b, D.7b, S.6b, M.9a
3b) gönül: cihân A.

Sî vü Dûdür aşl u fer' -i kâinât

Sî vü Dûdür ma'ni-i zât u şifât

Sî vü Dûdür cism ü cânı cümleñüñ

Sî vü Dûdür hem mürekkeb müfredât

Sî vü Dûdür sırr-ı bisṭ ü nüh süver

Sî vü Dûdür müteşâbih muhkemât

Sî vü Dûdür Âdem ü esmâ-i küll

Sî vü Dûdür âyet-ile beyyinât

5 Sî vü Dûdür vâkıf-ı esrâr-ı gayb

Sî vü Dûdür ḥall-i cümle-müşkilât

Sî vü Dûdür âmir ü me'mûr u emr

Sî vü Dûdür fâ'ilâtün fâ'ilât

Sî vü Dûdür cennet ü ḥûr u kuşûr

Sî vü Dûdür şavt-ı naḥnü'l-ḥâlidât

Sî vü Dûdür heşt ḥaṭṭ-ı eb zi Rab

Sî vü Dûdür heft ḥaṭṭ-ı ümmehât

---

* 18- A.6b, A2.9a, D.7b, S.6b, M.9b

6b) fâ'ilâtün: fâ'ilât A2.

7a) ḥûr u kuşûr: ḥûr kuşûr A2.

7b) şavt: şûret S.

Sî vü Dûdür levh-i maḥfûz-ı İlâh

Sî vü Dûdür âsumân u şâbitât

10 Sî vü Dûdür Ka‘be vü ḳuds-i Ḥalîl

Sî vü Dûdür ‘arş u mi‘râc u şalât

Sî vü Dûdür fîdye vü iḥrâm u ḥac

Sî vü Dûdür rûze vü ḥums u zekât

Sî vü Dûdür ḥayr u şerr u nîk ü bed

Sî vü Dûdür ḥüsenât u seyyiât

Sî vü Dûdür se mevâlid penc ḥis

Sî vü Dûdür çâr ‘unşur şeş cihât

Sî vü Dûdür rûz u hefte mâh u sâl

Sî vü Dûdür ‘ıyd u nevrûz u berât

15 Sî vü Dûdür âb-ı tûfân-ı helâk

Sî vü Dûdür keşf-i Nûḥ-ı necât

Sî vü Dûdür evliyâda keşf-i râz

Sî vü Dûdür enbiyâda mu‘cizât

Sî vü Dûdür hem münezzeh hem muḥîṭ

8b) ḥaṭṭ: zabṭ A2.

10b) mi‘râc u şalât: mi‘râc-ı şalât A, A2, D, M.

14a) rûz u hefte mâh u sâl: rûz hefte mâh sâl A2, rûz hefte mâh u sâl D.

Sî vü Dûdür vâcib ü hem mümkinât

Sî vü Dûdür kim fenâsı yok anuñ

Sî vü Dûdür ber-devâm u ber-şebât

Sî vü Dûdür muhyî-i dârü'l-ebed

Sî vü Dûdür mâlik-i mülk-i memât

20 Sî vü Dûdür Hızr u Zü'l-Çarneyn hem

Sî vü Dûdür zulmet ü âb-ı hayât

Sî vü Dûdür şekl-i saır u haıı varak

Sî vü Dûdür dûde vü kıl ü devât

Sî vü Dûdür ey Muhyî her ne var

Sî vü Dûdür evvel âhir nûr-ı zât

Sî vü Dûdür feyz-i Fazl-ı lem-yazel

Sî vü Dûdür fetı-i bâb-ı vâridât

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

17b) vâcib ü hem mümkinât: vâcib hem mümkinât A.

20a) Hızr u Zü'l-Çarneyn: Hızr Zü'l-Çarneyn A.

Ey haṭuñ Hızr u lebüñ âb-ı hayât

Ṭurre-i müşk-feşânuñ zulumât

Şerḥ ider haṭṭ-ı ruḥuñ ḥarf-be-ḥarf

Ser-be-ser Muşhaf içinde âyât

Görelî mihr-i cemâlüñ ey meh

Şevkden rakşa gelübdür zerrât

Virmeyen râh-ı gamuñda dil ü cân

İrmedi vaşluña kaldı heyhât

5 Rûz u şeb muşhaf-ı hüsnüñ okıyan

Seyyiâtı ola cümle ḥasenât

Cânı yok serv-i kadüñ yanında

K'ide şimşâd ü şanevber ḥarekât

Bendeñ olalı Muḥîṭî şâhâ

Gün gibi buldı felekde derecât

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _)

---

* 19- A.7b, A2.10a, D.8b, S.7b, M.10a

1a) Hızr u lebüñ: Hızr lebüñ A.

2b) Muşhaf: bu Muşhaf D.

4a) gamuñda: gamda D.

5a) Rûz u şeb: Rûz şeb D, A2.

Yüzüñdür kıble-i aşhâb-ı hâcât

İşigüñ Ka‘be-i ehl-i münâcât

Kelâmu'llâh-ı münzel hatt-ı vechüñ

Kaşuñla kirpigüñ zülfüñ semâvât

Meh-i burc-ı hüviyyetdür cebînüñ

Cemâlüñ âfitâb-ı ‘âlem-i zât

Kabûle geçmeye ey kıble-i cân

Kaşuñ mihrâbına olmasa tã‘ât

5 Der-i Dârâya baş eğmez cihânda

Seg-i kûyuñla olanlar mülâkât

Olupdur beydağ-ı hâl-i ruhuñla

Nice ferzâne-i şâh-ı cihân mat

Muhîti kûtb-ı devr-i ‘ârifândur

Ser-â-ser şî‘r ü ebyâtı kerâmât

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 20- A.7b, A2.10a, D.8b, S.7b, M.10b

4a) geçmeye: geçmedi A.

Çün şıfat esmâ müsemmâ oldu zât
Zât-ı esmâya müsemmâdur şıfat

Nûn u Dâd u Kâf u Kâf-ile Elif
Oldı beş vaqt içre on yedi şalât

Sırrına iren şehâdet parmağın
Onda birin virdi malından zekât

Şâhid-i ğayb oldu Vâv u Cîm ü Hî
Yâ vü Dâl oldu delîl-i muhkemât

5 Virdi müfredle mürekkebden haber
Haţt-ı âbâ-ile haţt-ı ümmehât

‘Ayn u Dâl u Nûndur bağ-ı na‘îm
Dâhil olan buldı âteşden necât

Se hezâre kısmet eyle nuţkuñı
Keşf ola dirseñ rumûz-ı külliyât

Oldı seksen dört mefâşîl u huţûţ
Der-izâ’-i nuţk-ı zât-ı müfredât

Kim ki esmâ-i Muhtîf’i oğur

* 21- A.8a, A2.10b, D.9a, S.8a, M.10b

2b) içre: A, D nüshalarında yok / on yedi: uydı rekat ? D.

3b) onda birin: on birini A2.

Feth̄ olur añā ʔılısm-ı mümkinât

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ey yüzüñ ‘âlem-i mülk-i lâhût
Hâl u haţtuñ ceberût u melekût

Şıfat-ı rûh-ı şerîfüñdür zât
Sâye-i cism-i laţîfüñ nâsût

‘Âlemi kıldı zuhûruñ kâim
Nuţq-ı pâküñle cihân buldı şübût

Pertev-i nûr-ı cemâlüñdür heb
Ne ki var yirde vü gökde tâ hût

5 Dişlerüñ hâşılı deryâda güher
K'anda perverde-i la‘lûñ yâķût

Reh-i ‘aşķ içre ğam-ı vaşluñdur
Tenlere kuvvet olan canlara ķût

Dem-be-dem nuţķa Muĥîfî’i getir
Kılmasun vaşf-ı kemâlüñde sükût

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(. . _ _ / . . _ _ / . . _)

* 22- A.8b, A2.10b, D.9a, S.8a, M.11a

1b) ceberût u melekût: ceberût melekût A2.

4b) yirde vü gökde: gökde vü yirde D, A2, M.

6a) vaşluñdur: vişâlüñdür D.

7a) nuţķa: noķķa A.

HARFÜ'Ş-ŞÂ

23*

Kıdem-i Hakkâ nisbet-i hâdis

Çâr 'unşur mevâlîd-i şâlis

Gelmez idi vücûda kevn ü mekân

Hilkat-i Âdem olmasa bâ'is

Habbece nesne idemez hâşıl

Tohm saçmasa toprağa hâris

Garğ-ı tûfân-ı cehl olur âhir

Girmeyen fülk-i Nûha çün Yâfeş

5 Şâlih u muttakî Muhtî olur

Arz-ı Allâha 'âkıbet vâris

Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

---

* 23- A.8b, A2.11a, D.9a, S.8b, M.11a

Zuhûr-ı zâta gerçi gerdiş-i eflâkdür bâ'ış

Şıfât-ı tâmmı bulmağa velîkin hâkdür bâ'ış

Mağall-i kısmet-i nuṭṭ olmasa dönmezdi bu gerdûn

Medâr-ı çarḥ-ı eflâke dem-i *levlâk* dür bâ'ış¹⁶

Vücûd-ı hâkde naḳş olmağa Sî vü Dû nuṭṭ-ı Hâḳ

Ḥayât-ı küll-i eşyâ kilik-i âb-ı pâkdür bâ'ış

O servûñ âbveş meyl itdügi her dem bu ben ḥâke

Hevâ-yı bâğ-ı 'aşḳ u âh-ı âteşnâkdür bâ'ış

5 Vişâl-i Yûsuf-ı câna irişmek pîr-i Ken'ânveş

Dil-i pür-sûz-ı hicre dîde-i nemnâkdür bâ'ış

Ġam-ı hâl u leb-i dilberle her dem şâd u ḥandânem

Şafâ-yı ehl-i ḥâle bâde nüh tiryâkdür bâ'ış

Ḥayâl-i hâl u ḥaṭṭ-ı rûy-ı zîbâ ḥûr u cennetdür

Cezâsına Muḥîṭî herkesüñ idrâkdür bâ'ış

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

* 24- A.9a, A2.11a, D.9b, S.8b, M.11b

2a) dönmezdi: dutmazdı A2.

¹⁶ levlâk: "Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım." hadisinden iktibas.

2b) eflâke: eflâk D.

5a) vişâl: vişâle D.

7a) ḥûr u cennetdür: ḥûr-ı cennetdür A, M.

Eylese câhil-i nâ-dân dil-i dâna-ile baḥş
Beñzer ol peşşeye kim eylese ‘anḳâ-ile baḥş

Şekeristân-ı belâgatde kelâg-ı lâşe
Ne revâdur ki ide tûtî-i gûyâ-ile baḥş

Pertev-i nûrına müstağraḳ iken kevn ü mekân
İdemez şems-i cihân zerrece ol ay-ile baḥş

Baş çekse ne ḳadar serv-i gülistân-ı İrem
Müntehâdur idemez ol ḳad-i bâlâ-ile baḥş

5 Mâsivâdan oluban pâk ü mücerred abdâl
Eylereḡ râh-ı tecerrüdde Mesîḫâ-ile baḥş

Gülşen-i râza maḫabbetde ne ḳuşdur bülbül
Ki gelüb eyleye ben ‘âşık-ı şeydâ-ile baḥş

Baḥş-i ‘aşḳ itme Muḫîḫîyle yûri ey zâhid
Ḳaṭrenüñ var mı vücûdı k’ide deryâ-ile baḥş

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

* 25- A.9a, A2.11b, D.9b, S.8b, M.11b

6a) gülşen-i râza maḫabbet: gülşen-i zâr-ı maḫabbet D, gülşen-i râz-ı maḫabbet A2.

7a) ey: - A.

7b) k’ide: ide A, M.

HARFÜ'L-CİM

26*

Künc-i 'uzletde olursa teşne vü 'uryân u ac
Halka göstermez ğanî-i fakr olanlar ihtiyâc

Kenz-i lâ-yefnâyı bulmayan şehâ muhtâcdur¹⁷

Alsa heft iklim-i 'âlemden eger bâc u harâc

Terk it İbrâhîm Edhem gibi tâc u tahtı ko
'Âkıbet toprak olup ber-bâd olısar taht u tâc

Müstaķîm olmaz tarîķ-ı 'aşķda tab'-ı saķîm
Baĝlanupdur çâre yok çün hikmet-ile her mizâc

5 Lâf idüb dirdüñ ki Eflâtûn-ı vaķtem ey hakîm
Derd-i 'aşķa bulmaduñ kânûn-ı hikmetde 'ilâc

İ'tidâl-i kâmet-i yâr olmasaydı vâsıta
'Unşur-ı terkîb-i 'âşık eylemezdi imtizâc

Ey Muħîtî zülfikâr-ı dîn-i Aħmeddür bugün
Zâhir olup Fazl-ı Hakkuñ 'ilmine viren revâc

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

---

* 26- A.9b, A2.11b, D.10a, S.9a, M.12a

1a) 'uryân u ac: 'uryân ac D.

¹⁷ "Kanaat tükenmez bir hazinedir." hadisi.

2b) iklim: iklimi A, M.

3a) it: A nüshasında yok.

3b) taht u tâc: taht tâc A, A2.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ķâmetüm sevdâ-yı ħam-ber-ħam şaçußla oldı pıç
Varlıgum fikr-i dehânuñ eyledi ‘âlemde hiç

Bezm-i keşretde yeter nûş idesün ģaflet meyin
Meclis-i ‘irfâna gel câm-ı şarâb-ı vaħdet iç

Ey niçe Rüstemleri âl-ile kılmışdur zebûn
Merd iseñ bu Zâl-ı dehrûñ mekrine aldanma ģiç

Ejder-i nefsûñ ģoma dil mülkini vîrân ide
Zülfikâruñ çek ‘Aliyy-i vaķt olup an'iki biç

5 Ey Muħtî baĝrını eyler ‘adûnuñ çâk çâk
Ĥâme-i şî‘rüm elimde oldı bir keskin kılıç

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 27- A.10a, A2.12a, D.10a, S.9a, M.12a

2a) yeter: yine A2. / ģaflet: vaħdet A.

2b) câm u şarâb-ı vaħdet: câm-ı şarâb u vaħdet S.

3a) âliyle: eliyle A, A2.

3b) mekrine: kibrine A, baħrine D.

4b) olup: alup A2.

Kâf u Hâdan urnup başuma tâc

Eyledüm Lâm ile Bîden mi'râc

Mâverâsına irüb ekvânuñ

Mâsivâ mülkini kıldum târâc

Şıfat-ı rahmetümi bulmağa

Zâtuma kevn ü mekândur muhtâc

İlm-i Haqdur sözümuñ mefhûmı

Fehm ider kimde ki var istihrâc

5 Ka'be-i Fazla Muhtîfi gireli

Her nefesde iderüm biñ biñ hâc

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

(... _ _ / ... _ _ / ... _)

---

* - A.10a, A2.12a, D.10a, S.9a, M.12b

2a) Mâverâsına: me'vâsma A2.

5a) Fazla: 'aşka S.

5b) biñ biñ: biñ D.

HARFÜ'L-HÂ

29*

Qavl-i Aḥmedle nüzûl itdi semâdan çü Mesîḥ
Küfr-i zülfüñ şanma oldı bize dîn-i şaḥîḥ

Fitneler zâhir idüb devr-i kamerde ḥaṭtuñ
Oldı ḥükm-i Züḥalüñ kevn-i fesâd içre şarîḥ

Senüñ ey mazḥar-ı Ḥaḳ zâtuña taḥşîş oldı
Ekremü's-şân-ı 'Alî ḥulḳ-ı 'azîm vech-i melîḥ

Rûḥ-ı ḳuds-ile dürüş itmege seyr-i melekût
Ḳalma arzuñ ḥaşerâtıyla idüb fi'l-i ḳabîḥ

5 Süḥan-ı Fazl-ı Ḥudâdur kelimât-ı mu'ciz
Oldı elfâz-ı Muḥîṭü çü 'ibârât-ı faşîḥ

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün
(... _ _ / ... _ _ / ... _ _ / ... _)

---

* 29- A.10b, A2 nüshasında yok, D.10b, S.10a, M.12b
1a) çü: çün A, S.

Olalı devr-i lebûnde mey mubâh

‘Ârif-i meyhânedür ehl-i şalâh

Şâm-ı ğam ‘aks-i sevâd-ı kâkûlün

Pertev-i nûr-ı cemâlûndür şabâh

‘Aşk bâzârında cân nağdin viren

Kıldı sevâ-yı maḥabbetden ribâh

Cebreîl olursa da ger fi'l-meşel

Âteş-i ‘aşka düşen yaḳar cenâh

5 Tâlib-i ‘ilm-i beyân-ı Fazldur

Ey Muḥîṭ vâkıf-ı her-ıştılâh

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 30- A.10b, A2.12a, D.10b, S.9b, M.13a

1b) ‘ârif: ‘âkif S.

2a) sevâd: sevâ D.

3b) maḥabbetden: maḥabbetde A, D.

ḤARFÜ'L-ḤA

31*

Dağıdup zülfin nümâyân eylese her gâh ruḥ
Gûyiyâ ebr içre ‘arz eyler tamâm ol mâh ruḥ

Beydağ-ı hâl-ile mât eyler bisâṭ-ı ‘aşkda
Gösterürse ‘âşıkça açmazdan evvel mâh ruḥ

Ṭûbâ vü Firdevs-i gülzâr-ı cinâmı neylesin
Seyr iden bâğ-ı cihânda gâh ḳadd u gâh ruḥ

Görmedi zâhir cemâlu'llâhı vech-i yârda
Şûret-i dîvâra döndi zâhidân-ı kâh-ruḥ

5 Ey Muḥîṭ vech-i zîbâdur Ḥaḳuñ âyînesi
Kim bu mir'ât içre gösterdi ‘ayânu'llâh ruḥ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 31- A.11a, A2.12b, D.10b, S.9b, M.13a

Cemâlünde yedi haþ Fazl-ı sermed
Yazupdur ma'ni-i el-þamdü Aþmed

Demüñden mürde diller oldı zinde
N'ola dirsem saña ruþ-ı mücerred

Ser-i küyuñda mesken eyleyen cân
Mekândur behiþt anuñ muþalled

Şaçuñ küfrine her kim kılmaz iþrâr
Kıalır küfr içre îmansız mü'ebbed

5 Sücûd-ı hüsnüñe inkâr idenler
Olur şeytân gibi dergâhdan red

Sikender gibi ye'cûc-ı fitenden
Emîndür 'ilm-i Fazl-ile çeken sed

Muþîñî sırr-ı tenzîle bulur yol
Oķıyan levh-i te'vîlüñden ebced

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 32- A.11a, A2.12b, D.11a, S.10a, M.13a

1a) yedi: ruþ S.

2b) dirsem: virsem D.

7b) te'vîlüñden: te'vîlden A2.

Şekl-i Âdem kim muşavver rûh-ı nâmîdür cesed
Mazhar-ı esmâ-i külldür hem müsemâmâ-yı ehad

Nuṭṭ u şavt u kuvvet-i zât-ı ehad den ğayri yok
Gâh eb olan gehi Rûhu'l-ḳudûs gâhî veled

Asl-ı 'âlem harfdür ḳılma şaḳm inkâr-ı harf
Ḳavl-i Kâf u Nûn saña yetmez mi 'âlemde sened

Luṭf u ḳahruñ gerçi kim aşlı kelâmu'llâhdur
Herkesüñ likin cezâsı oldı fi'l-i nîk ü bed

5 *Lâ* dir şûfî vücûd-ı Hâḳḳı işbât eylemez
Zikr-i *illâ* dan sivâ nefy itmege ister meded

Mest olup iki cihândan eyledi ḳat'-ı nazar
Nûş iden bezm-i ezelde bâde-i câm-ı ebed

Bilmez ihşâ-yı kelâmu'llâh remzin her ricâl
Ḳuṭb-ı 'âlemdür Muḥîṭî vâḳıf-ı sırr-ı 'aded

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 33- A nüshasında yok, A2.13a, D nüshasında yok, S.44b, M.13b

2a) ehad den: ehadür A2, M.

2b) Ruḳu'l-ḳudûs: Rûhu'l-ḳudsîdür A2, M.

5b) Zikr-i illâdan sivâ nefy itmege ister meded: Lâ vü illâdan sivâ itmekle ister meded D, M.

Lâ vü zikr-i illâdan sivâ nefy itmege ister meded S.

Pîr-i meyhânedan alan irşâd

Eylemez hânkâh şeyhin yâd

Niçe bir hecr-ile olam ğamgîn

Luţf idüb vaşluñ-ile kıl dilşâd

Reh-i derbend-i ‘aşkı ben keddüm

Kim-durur kûhken diyen Ferhâd

Heves-i kâkül-i perîşânuñ

Hâşıl-ı ‘ömrüm eyledi ber-bâd

5 Fenn-i şî‘r içre bu Muḥîṭînuñ

Fehm iden şan‘atın olur üstâd

Fe‘ilâtün/ Mefâilün/ Fe‘ilün

(. . . _ _ / . _ . _ / . . _)

---

* 34- A.11b, A2.12b, D.11a, S.10a, M.13b

Gülşende görinen degül ey gönca gül-i zerd
Şarardı görüp reng-i gül-i ‘ârızuñı verd

Kûyuñda budur eyledüğüm eşk-feşânlık
Dâmânuña ey serv-i revân konmaya tâ gerd

Dermân idi bîmâr-ı dile firkatüñ ammâ
Ağyâr-ile gördüm seni ‘âlemde budur derd

Tas-ı felek-i ‘aşkıda zâr olısar âhir
Nerrâd-ı maḥabbetle kim oynarsa dilâ nerd

5 Dil virmedi âlâyış-i dünyâya Muḥîṭî
Hiç mâ’il-i zen ola mı ‘âlemde olan merd

Mef’ûlü/ Mefâ’îlü/ Mefâ’îlü/ Fe’ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

---

* 35- A.11b, A2 nüshasında yok, D.11a, S nüshasında yok, M.13b

2a) kûyuñda: bûyuñda A, D.

3a) bîmâr: bîmâre A.

4b) nerrâd: mezâd D.

ḤARFÜ'Z-ZÂL

36*

Nûş idersem câm-ı hicrûñ n'ola şerbetden lezîz
Ey baña ħ̃ân-ı ğamuñ her dürlü ni' metden lezîz

Lezzet-i fânî cihânı gerçi gördüm bî-şümâr
Görmedüm 'âlemde hiç 'aşk u maḥabbetden lezîz

Bir nazır görmek cemâlûñ ravzasın ey ħ̃ûr-i 'în
Baña biñ nâz u na'îm-i bâĝ-ı cennetden lezîz

Bâlişin taş pisterin ħâk eylemek vîrâne
Ehl-i faḡra tâc u taḡt-ı mülk-i devletden lezîz

5 Ta'ne-i düşnâm-ı aĝyârı kabûl it yâr için
Ey Muḡîḡ nûş olur çün nîş-i miḡnetden lezîz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 36- A.11b, A2 nüshasında yok, D.11b, S nüshasında yok, M.14a

2a) gerçi: A nüshasında yok.

2b) 'aşk u maḥabbetden: 'aşk maḥabbetden D.

4a) eylemek: A nüshasında yok.

ḤARFÜ'R-RÂ

37*

Şûret-i âdem ki vech-i zât-ı Fazlullâhdur

‘Arz-ı dîdâr itmege âyine-i Allâhdur

Heft haṭṭuñ istivâsından ‘ubûr it kim ‘ayân

Heşt bâğ-ı cennet-i a‘lâya toğrı râhdur

Kâfir-i nefsi helâk eyle ğazâ kıl Ḥaḫḫ için

Kim cihâd-ı ekber itmek fî-sebîlillâhdur

Bist ü Heşt ü Sî vü Dû’den her kim oldı bâ-ḥaber

‘Âlem-i ğayb u şehâdet sırrına âğâhdur

5 Fırḫa-i nâcîden olgil vâşıl-ı Yezdân olup

Olma yetmiş ikiden kim rânde-i dergâhdur

Ḥâtem-i mülk-i Süleymândur kelâm-ı Fazl-ı Ḥaḫ

Oḫıyan naḫş-ı nigînin ins ü cinne şâhdur

Sırr-ı esmâ vü müsemâyâ Muḫîṭî yol bulan

Fî vü Dâd u Lâm’a Ḥaḫdan ‘ârif-i billâhdur

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

---

* 37- A.12a, A2.13a, D.11b, S.10b, M.14a

1a) ki: D nüshasında yok.

5b) rânde: râdde A, A2, D.

6b) nigînin: nigîn D, A2.

7b) Lâm’a: Lâm D, S, M.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘Âşıkun gönlünde dâim ‘aşk-ı cânân gizlidir
Nitekim cisminde her bir âdemün cân gizlidir

Cân içinde ey perî tâñ mı hayâlün kılsa yer
Dâimâ vîrânelerde genc-i pînhân gizlidir

Âh idersem n'ola vaşluñ yâd idüb ey Hızr-leb
Bilmişem zulmetde çünkim âb-ı hayvân gizlidir

Kûy-ı dilberde bugün gördüm raķibi âşikâr
Ey baña kimdür diyen ‘âlemde şeytân gizlidir

5 Zâhir oldı ahsen-i şûretde Haķ görmez faķîh
Çeşm-i şeytândan hemîşe vech-i Raķmân gizlidir

Her ne var ‘âlemde sırru'llâh kamu âdemdedür
Harf-i Bî’de nitekim ma‘nâ-yı Qur‘ân gizlidir

Şanma zâhid kâfir-i ‘aşk olanun îmânı yok
Küfr-i ‘aşkında nigârün nûr-ı îmân gizlidir

Derd-i ‘aşk-ı yâre dermân idemez her bir tabîb
Yine ey dil dilberün derdinde dermân gizlidir

Cevr eger kılsa Muħîfî incime ol bî-vefâ

* 38- A.12b, A2.13b, D.11b, S.10b, M.14b

1b) cisminde: cismine A2.

3b) zulmetde çünkim: zulmet içinde A.

Zecr ü qahrında habîbüñ luḡf u iḡsâñ gizlidür

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘Aşk-ı hüsn-i yâr aña kim câ derûn-ı sînedür
Şâh-ı âlem menziline gizli bir gencînedür

Rûz u şeb devr itdügi bu âlemi hürşîd ü mâh
Vaşlına bir nev-civânuñ ‘âşık-ı dîrînedür

Câme-i fâhîr libâs-ı ma‘rifetdür ‘ârife
Atlaş u dîbâ ‘avâma şûfiye peşmînedür

Zâhidâ luğf eyle ‘aşk ehline buğz u kîni қо
Mü‘mîn-i pâk ü muvaḥḥid sîne-i bî-kînedür

5 Her nefesde kıлмаға ‘uşşâқа ‘arz-ı vech-i yâr
Ey Muḥîṭî gönümüz bir pâk şâf âyînedür

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 39- A.12b, A2.14a, D.12a, S.11a, M.14b

2a) Rûz u şeb: Rûz şeb D.

4a) ‘aşk ehline: ehl-i ‘aşқа S.

4b) Mü‘mîn-i pâk ü muvaḥḥid: Mü‘mîn ü pâk muvaḥḥid A.

Hâme-i Sî vü Dü nuḡk-ı Kırdigâr

Ḥaydaram oldı elümde Zülfiḡâr

Nûḡ-ı vaḡtem Bâ sefinemdür benüm

Girmeyen tûfân içinde ḡaldı zâr

Sîn ‘aşâdur kim yedümde Mûsîyem

Leşker-i Fir‘avnı ḡıldum ḡâksâr

Baḡr-ı nuḡkam Nûn-ı deryâ Yûnusam

Eyledüm baḡnında me'vâ âşikâr

5 Yâ Süleymânım Muḡîḡî mührdür

Oldı emrümde anuñla rûzigâr

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 40- A.13a, A2.14a, D.12a, S.11a, M.15a

2a) Bâ: yâ A2, S, M.

3a) Sîn: Yâ M. / ‘aşâdur: ‘aşâyem A2. / yedümde: elümde A2.

5b) emrümde: adumda S.

Ey Hudâvend-i cihân luṭf u ‘inâyet vaḳtidür

Yol azıtmış ‘abd-i ‘aşıye hidâyet vaḳtidür

Yeryüzin tıtdı münâfiḳ münkir ü müşrik tamâm

Zülfikârın çalmağa şâh-ı velâyet vaḳtidür

Ėaşb-ile dünyâyı dutdıysa ne ġam Deccâl-ı şûm

Uş Mesîh-i nuḳ-ı zât-ı bî-nihâyet vaḳtidür

‘İlm ü taḳvâ ehlinüñdür ‘âkıbet mülk-i cihân

Ya‘nî ma‘dûm olmağa dîv-i cehâlet vaḳtidür

5 Olsa ‘âlemden ‘aceb mi mürtefi‘ zılm ü sitem

Mehdî-i şâhib-zamân irdi ‘adâlet vaḳtidür

‘İlm-i ġayb-ı âsumân kim şadr-ı Sîn’de gizlidür

Halka izhâr itmege Şîn-i şehâdet vaḳtidür

Şûr çalındı haḳîkatde Muḫîṭî gerçi kim

Bir daḫi çalınmağa şûr-ı kıyâmet vaḳtidür

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 41- A.13a, A2.13b, D.12b, S.11a, M.15a

1a) u: it A.

1b) ‘aşıye: ‘aşıyet A, D, M.

2a) münkir ü müşrik: müşrik ü münkir D.

4b) olmağa: olma-olam? A2.

Künc-i halvetde 'uzletüm vardur

Genc buldum kanâ'atüm vardur

Faqr-ile kâ'inâta fâhr iderüm

Muştafâdan 'alâmetüm vardur

Keşret-i mâsivâyı terk itdüm

Hâne-i dilde vaḥdetüm vardur

Geçmişem tımtırâk-ı dünyâdan

Lîk dünyâca himmetüm vardur

5 Mülk-i faqr u fenâya şâham men

Fuqarâ içre devletüm vardur

N'ola dirsem menem ḥalife-i arz

Faẓl-ı Ḥaḫdan ḥilâfetüm vardur

Fâriḡam hây-hûy-ı 'âlemden

Ey Muḫîṭî ferâgatüm vardur

Fe'îlâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

* 42- A.13b, A2.14a, D.12b, S.11b, M.15b

7a) hây-hûy-ı: hâ-yı hû-yı A2, D, M. hâ-yı vü hû-yı A.

Kimüñ kim dest-gîri Fazl-ı Hâkdur

Aña bu zîr ü bâlâ bir ayağdur

Cemâlu'llâhı gösterdi Dü zülfüñ

Delil olmuş bu söz Rabbü'l-felağdur

Yüzüñdür Tûr anuñ aşhâb-ı kehfi

Dehân u bîni vü çeşm ü kulağdur

Sî vü Dû hağğ-ı vechüñ eyler izhâr

Benânuñdan kamer kim iki şağdur

5 Eger meydân-ı 'aşkuñ fârisisin

Tarîkat ehli öñüñce yayağdur

Olursan ma'rifet 'ilminde kâmil

Hâkîkat 'âlemi saña sebağdur

Muhîtinüñ 'ayân olan beyânı

Kitâb-ı Fazl-ı Hâkdan bir varağdur

---

* 43- A.13b, A2.14b, D.12b, S.11b, M.15b

1a) kimüñ: kime D.

1b) bu zîr: yüz per A2.

2a) Dü: bu S.

2b) olmuş bu söz: uş bu söze A, A2, D, M.

4b) benânuñdan: beyânuñdan A, D, S, M.

5a) 'aşkuñ: şer'üñ A2, S, M.

5b) yayağdur: ayağdur A.

7a) olan: oldı A2. / beyânı: mağâlî S.

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Geldi Mehdî-i Mesîhâ doldı ‘âlem nûrdur
Göremez Deccâl-i a‘ver neylesün çün kördür

Añlamaz insân-ı kâmildür Hudânuñ mazharı
Zâhid-i nâ-dânı gör kim bu yaqînden dûrdur

Ahşen-i takvîme ikrârı faqîhüñ yog imiş
‘İlmine şeytân gibi var ise ol mağrûrdur

Şafha-i eşyâda yazlıdur kitâb-ı vech-i Haq
Lîk câhil câme-i ‘ilm-i nazardan dûrdur

5 Sırrına elvâh-ı Mûsânuñ irişdüñse eger
Raqq-ı menşûrın oqu kim âyet-i *ve't-tûr* dur¹⁸

Nefsüñi añla muhaqqak göresin tâ Rabbüñi
*Men ‘aref*¹⁹ sırrına iriş kim behişt-i hûrdur

Yüz sürüben dâr-ı ‘aşka bî-ser ü bî-pâ gider
Gör Muhiñi’i *ene'l-Haq* dan nice Mansûrdur

* 44- A.14a, A2.14b, D.13a, S.12a, M.16a

1b) çün: çü A, D.

4a) yazlıdur: yazılı dört S.

4b) dûrdur: ‘ûrdur S, M.

5a) Mûsânuñ: Mûsînuñ D.

¹⁸ Sure: 52 (Tûr), Ayet: 1. “Tur’a ant olsun.”

¹⁹ “Kendini bilen Rabbini bilir.” hadisinden alıntıdır.

6b) behişt-i hûrdur: behişt ü hûrdur A, A2, D, M.

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Âdem-i hâkî ki Hâkâyine-i manzûrdur
 Âb u gildür şûretâ ma‘nîde likin nûrdur

Başdan ayağa şîfâtu'llâhdur zât-ı beşer
 Uş kelâm-ı Hâkây bu veche hüccet-i meşûrdur

Kim ki yol buldıysa haţţ-ı istivâ-yı Âdeme
 Ümmet-i evşatdan oldı nâcî-i mağfûrdur

Hâkây zühûr itdi çalındı sûr-ı haşr oldı ‘ayân
 Ey birâder aç gözün vakt-ı kıyâm-ı gûrdur

5 Ger Kelîm-âsâ kılırsan nefis-i Fir‘avnın helâk
 Her nefes saña tecellî her maqâmuñ Tûrdur

‘Ayn-ı vahdetdür görinen keşret-i eşyâ tamâm
 Keşretinden ‘âlemüñ şanma ki vahdet dûrdur

Ey Muhtî oynadur ‘aşk-ile her dem cân u baş
 Dâr-ı da‘vâ-yı ene'l-Hâkây da şu kim Mansûrdur

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 45- A.14b, A2.15a, D.13a, S.12a, M.16a

3b) nâcî vü mağfûrdur: nâcî-i mağfûrdur A2, S.

5a) Fir‘avnın: Fir‘avnı A2.

7b) ene'l-Hâkâyda: ene'l-Hâkâydan A, D, M.

Vâmık-ı ‘aşk olmayan ‘Azrâyı bilmez kâdadur
Deşt-i ğam Mecnûnidur Leylâyı bilmez kâdadur

Oķımayan yetmiş iki haţtı vech-i yârda
Cennet-i Firdevs-ile havrâyı bilmez kâdadur

Men ‘arefsırrına her kim irmedi ‘ârif degül
Bilmeyenler nefsini Mevlâyı bilmez kâdadur

El-veled sırrına ebcedden Şu kim iriŐmedi
Âdem oĝıdur velî âbâyı bilmez kâdadur

5 Şûret-i insân olupdur ‘âlem-i ma‘nâya yol
Münkir-i Şûret olan ma‘nâyı bilmez kâdadur

İtme her zâĝ u zaĝândan sırr-ı sîmurĝı taleb
Hüdhüd-i Kâf olmayan ‘anķâyı bilmez kâdadur

Añlamayan Bist ü Heşt ü Sî vü Dû’nüñ ma‘nisin
Ey Muħîfî ‘*alleme'l-esmâ* yı bilmez kâdadur²⁰

* 46- A.14b, A2.15a, D.13b, S.12a, M.16b

4a) ebcedden Şu kim iriŐmedi: her kim irmedi ‘ârif degül A.

5a) olupdur: yolıdur D.

6a) zâĝ u zaĝândan: zâĝ zaĝândan A. / sîmurĝı: sîmurĝ A.

7a) ma‘nisin: nuţķını A2.

²⁰ Sure: 2 (Bakara), Ayet: 31. “Âdem’e isimlerin tümünü öğretti, sonra onları meleklerle sunup ‘Haydi doğru iseniz onların isimlerini bana söyleyin.’ dedi. Dediler ki: Sen yücesin, bizim senin bize öğrettiĝinden başka bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen bilensin, hâkimsin.”

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Gün-be-gün ol mâh-ı ‘âlem âfitâb olmağdadur

Zerreves yolında ‘âşıklar turâb olmağdadur

Genc-i ‘aşkı mesken idelden bu gönlüm şehrini

Ten tılısmı yıkılıp yab yab harâb olmağdadur

Şem‘-i cem‘-i bezm-i yâre karşı dil pervâne-vâr

Yanuben nâr-ı mağabbetden kebâb olmağdadur

Cennet-i vaşl-ı ruḥı yâd-ile ol hûrîveşün

Cânuma tamu-yı firqatde ‘azâb olmağdadur

5 Ey Muḥîṭî ḥûbluḡ evcine ol gün yüzlü yâr

Hem-çü bedr-i çâr-deh bir mâh-i tâb olmağdadur

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 47- A.15a, A2 nüshasında yok, D.13b, S.15a, M.16b

Ġonca lebler ki kaçan seyr-ile bâğa varalar

Zâr-ı ‘uşşâk-ı hezâr-ile dolar ol aralar

Gâh hâttın kazıdup geh koyar ol pîr ulusı

Tıfla beñzer ki bozup levhını gâhî qaralar

N'ola cânım diyüben yâre ulaşsa ağıâr

Tıg-ı âh-ile anı ‘âşık-ı şâdık yaralar

Merhem-i tîrûñ umup sîne-i şad-çâķumda

Yer yer ey kaşı kemân ağız açıpdur yaralar

5 Dâğ-ı ‘aşķ-ile şehîd oldı Muħîfî çün kim

Lâleveş n'ola aña kanlu kefenler şaralar

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(... __ / ... __ / ... __ / ... __)

* 48- A.15a, A2 nüshasında yok, D.13b, S.15a, M.17a

1b. zâr: râz A, D, S.

4a. umup: olup A, D.

5b. lâle: nâle D.

İkrâ'ü'l-Ḳur'an 'alâ ḥarfin i yâr

Ḳâmetüñ sırrıdur oldı âşikâr

Ẓülf ü ḳaş u kirpigüñ esrârıdur

Nezzele'l-Ḳur'an 'alâ seb'an ki var

Gösterür rûşen şalât-ı ḥamse'i

Ḳaş u kirpik saç u enf-i ḥaṭ 'ıẓâr

Dürr-i dendânuñ beyânıdur 'ayân

Sî vü Dû nuṭḳ-ı kelâm-ı Kırdigâr

5 Şad ıñâb-ı ḥayme-i mî'âd u ḳuds

Dest u pâyüñden görüñdi ey nigâr

Menzil-i şems ü kamerdür maḥrecüñ

Ḥaṭṭ-ı vechüñden 'ayân leyl ü nehâr

Bu beyânı bilmek istersen eger*

Eyle esmâ-yı Muḥîṭî'i şumâr

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 49- A.15b, A2.15b, D.14a, S.12b, M.17a.

2a) ḳaş u kirpigüñ esrârıdur: kirpigüñ ḳaş u esrârıdur A.

6a) Menzil-i şems ü kamerdür: Menzil ü şems ü kamerdür A, A2, D, M.

* 7. beyit A ve D nüshalarında yok.

Sî vü Dü haţţ-ı aĥsen-i vech-i kerîmi gör

Ya'nî beyân-ı Fazl-ı kelâm-ı kadîmi gör

Kur'ân-ı Haĥdügin kad ü zülf ü dehân-ı yâr

Var oĥı sûre-i Elif ü Lâm u Mîm'i gör

Ėo intizârı şûfi bugün ibn-i vaĥt olup

Dîdâr-ı yâre baĥ ve behişt-i na'îmi gör

Allâha toĥrı yol bulayım dir iseñ eger

Zülf-i ĥabîbi dut ve reh-i mustakîmi gör

5 Dâreyn içinde cüz' ü kül ü her şîfat ki var

Ėılmıř ihâta zât-ı Muĥîti 'azîmi gör

Mef'ûlü/ Fâ' ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ' ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

* 50- A.15b, A2.15b, D.14a, S.12b, M.17b

3b) baĥ: A2 nüshasında yok.

4b) dut: tut A2, S. / ve: A2, S nüshasında yok.

5a) kül ü her şîfat: kül her şîfat D.

Cemâlûñ Ka‘be-i mescûdumuzdur

Haţuñ Allah haķı ma‘bûdumuzdur

Yüzüñe sâcid olmayan muhaķķaķ

‘Azâzil gibi ol merdûdumuzdur

Dil-i dîvâne’i *ķâlû belî* den²¹

Şaçuñla bağlamak ma‘hûdumuzdur

‘Urûc-ı zülfüñe bulmağ-ıçün yol

Şalât-ı dört yedi ma‘dûdumuzdur

5 Kıo añma bize vâ‘iz dûzaķı k'ol

Şerâr-ı nâr-ı âh-ı dûdumuzdur

Olursañ çü şıfat n'ola revâne

Muķîtî zât-ı Haķ mev‘ûdumuzdur

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 51- A.16a, A2.16a, D.14a, S.13a, M.17b

²¹ Sure: 7 (Araf), Ayet: 172. “Evet, Rabbimizsin.”

3a) belîden: belâdan A, D, S, M.

6a) olursañ: olursaķ A2.

Cân fikr-i çeşm-i mestûñ-ile haste-ğaldür
 Kaşuñ ğamiyle cism-i nizârum hayâldür

Çok derd-mendi eyledi ol bî-güneh helâk
 Boynuña şalma kâkülüñi kim vebâldür

Yıllar-durur ki ğâk-i ser-i kûy-ı ‘aşğda
 Zülfüñ hevâsı-ile göñül pâymâldür

Öldürme tîğ-ı zulm-ile men ‘âşığı şehâ
 Bir gün ola ki raħm idesin iħtimâldür

5 Teshîr-i dâm olur oķısañ her perîveşi
 Şi‘rûñ Muħîfîvâr ise siħr-i ğalâldür

Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘îlü/ Fâ‘ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

* 52- A.16a, A2.16a, D.14b, S.13a, M.17b

1a) ğaldür: cândur A2.

3a) kûy-ı ‘aşğda: kûyuñda ‘aşğdan A2, S. / Yıllar-durur: yıllardur A2.

Mu‘ciz-i güftâruña gökden Mesîhâ baş eger
 add-i hoş reftâruña cennetde ubâ baş eger

adr-ile a‘lâdan a‘lâ iken ey serv-i revân
 Gül yüzüñe sünbül-i zülf-i muarrâ baş eger

İşigüñ ulluğma ey pâdişâh-ı mülk-i hüsñ
 Keyubâd u ayser u Cemşîd u Dârâ baş eger

Mâh-ı nev halka-be-gûşuñ mihr-i enver çâkerüñ
 Dergeh-i ‘ulyâña nüh âk-ı mu‘allâ baş eger

5 Yalıñuz ancak seni sulân-ı ‘aşa şanma ul
 Ey Muî ser-be-ser emrine dünyâ baş eger

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 53- A.16b, A2.16a, D.14b, S.13a, M.18a

1b) cennetde: cennet A2.

Ol menem sîmurğ u ‘anķâ kim mekânım Kâfđur
 ‘Ârif-i bi’llâh-ı nefis oldım yirüm a‘râfđur

Bu şıfat bâzârı içinde olup gevher-şinâs
 Cevher-i zâtını her kim tanıdı şarrâfđur

Ķavl-i Ĥâtemden haber alıp Ĥaķı âdemde gör²²
 Şûfiyâ inkârı ķo kim nışf-ı dîn inşâfđur

Yetmiş iki millet içinde görünen şeş cihet
 Sî vü Dû nuķ-ı İlâhî sırr-ı Nûn u Kâf’ dur

5 Ey Muĥîfî ‘ilm-i Fazluñ lü’lü’-i şehvârını
 Kim ki ĥâşıl eyledi deryâ-yı bî-eķrâfđur

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 54- A.16b, A2.16b, D.14b, S.13b, M.18a

3a) Ĥâtemden: Ĥâtemde A.

²² Vezin hatası.

3b) nışf-ı dîn: nuķ (dîn- derkenar)-ı Ĥaķ A2.

Kâkül-i hoş bûyuñuñ sünbül perîşân hâlidür

Haţt-ı sebzüñüñ benefşe ‘âşık-ı pâ-mâlidür

Ėoncasin gülüñ küçek idinse tãñ mı ‘andelîb

Tekyegâh-ı gülşenüñ bir ihtiyâr abdâlıdur

Yalıñuz yügrük geçüp dolaşma zülf-i dilbere

Ey şabâ şanma ki meydân-ı maħabbet hâlidür

Bir ışıkdur mihr ey meh kûy-ı ‘aşkuñda senüñ

Âsumân egninde bir köhne fenâ gök şâlıdur

5 Ey Muħîfî rûz u şeb devrân metâ‘ın şatmağa

Ėâ‘ice-i bâzâr-ı dehrüñ ay u gün dellâlıdur

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 55- A.17a, A2. - , D.15a, S.15a, M.18b

4b) gök: küdek ? D.

Dilber leb-ile neş'ede bâde 'inâd ider
Meclisde bir gün ol delûkanlu fesâd ider

Ol meh cebînin açsa gözüm nûrın arturur
Zülfin ıtarasa 'ömr-i azîzüm ziyâd ider

'Âşık ki hicr-i yâri çeküb nâ-murâd ola
Vaşl-ile âhir anı felek ber-murâd ider

'Arz-ı metâ'-ı hüsn ide ol Yûsuf-ı zamân
Bâzâr-ı mihr u mâhı cihânda kesâd ider

5 Manşûr-ı vaqt olup ola serdâr-ı 'âşıkân
Dâr-ı cihânda kim ki Muḥîḫîf gib'ad ider

Mef'ûlü/ Fâ' ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ' ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

---

* 56- A.17a, A2 nüshasında yok, D.15a, S.13a, M.18b

2a) meh-cebînin: meh-cebîn A. / açsa gözüm: aç gözüm A.

3b) âhir ânı: ânı âhir D.

5b) dâr-ı cihânda: var cihânda S.

Sevdâ-yı zülfün-ile şu kim terk-i cân ider

Ervâh-ı kudsiyân-ile ‘arşda mekân ider

Bî’den varınca meretebe-i harf-i Sîn’e tâ

Qur’ân kemâl-i âyet-i hüsnüñ beyân ider

Nuṭṭ-ı kadîm-i zâtı bilen bu vücûdda

Sîmurğ gibi Kâf ilini âşiyân ider

‘Arş-ı ‘azîme irdi vü kürsîye buldı râh

Dâr-ı cihânda kim taleb-i Câvidân ider

5 Her kim Muḥîṭî ibn-i eb ü Rûḥ-ı kudsdan

Vâkıf olursa menzilini âsumân ider

Mef’ûlü/ Fâ’ ilâtü/ Mefâ’îlü/ Fâ’ ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

* 57- A.17b, A2.16b, D.15a, S.13b, M.18b

5a) ibn-i eb: ibn ü eb A2. / Rûḥ-ı kudsdan: Rûḥ-ı kudsidan A.

Ma‘nî-i vüşkâ-yı dîn ħablü'l-metîn kim mûdadur
Dest-i kudret çâr-deh ħađdur ki yazmış rûdadur

Lâm-elif şeş ħarf olupdur ya‘ni kaç u kirpigüñ
Noċta-i Fâ sırrı hem ol zülf-i ‘anber-bûdadur

İkrâü'l-Ķur‘ân kelâmın oċı vech-i yârda
Ĥarf-i vâĥid sırrı çün ol ċâmet-i dil-cûdadur

A‘zam-ı esmâ ki ism-i Fî vü Dâd u Lâmdur
Kim müsemmâsında buldı dîvden âsûdedür

5 Vech-i âdem mazhar-ı Allâh u Raĥmândur yaċîn
Bu beyânı añla kim eczâ-yı ism-i Hû‘dadur

‘Ömrüñ oldukça ‘ibâdet kılsañ ey zâhid eger
Faız-ı Ĥaċ ‘ilminsiz a‘mâlüñ ċamu beyhûdedür

Ey Muĥîfî toptoludur güft ü gûyumdan cihân
Ol sebebden ħalk-ı ‘âlem cümle güft ü gûdadur

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 58- A.17b, A2.17a, D.15b, S.13b, M.19a

2a) kaç u kirpigüñ: kaçsuñ kirpigüñ A2, kaçsuñ vü kirpigüñ S.

4b) dîvden: dîvân A, A2, M.

7a) cihân: bugün A.

Rahm kıl ‘âşıkâ ey kalbi hâcer

Âteş-i âh şakın taşâ geçer

Gözlerüm yaşını seyl itdi gamuñ

Çaddümi fikr-i belüñ kıldı kemer

Şûfiye şorma şafâ-yı ‘aşkı

Şekerüñ lezzetini bilmez har

Düşeli sen şacı Leylâya gönül

Şimdi Mecnûn gibi vâdide gezer

5 Bezm-i ‘aşk içre Muhtî her dem

Hasret-i la‘lûñ-ile kanlar içer

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(... _ _ / ... _ _ / ... _)

---

* 59- A.18a, A2.17a, D.15b, S.14a, M.19a

1b) âh: âhı A2, D.

Cemâlûñ bâğ-ı Firdevs-i berîndür

Dudağûñ çeşme-i mâ'-i mu'îndür

Hağ-ı vechûñ kitâb-ı âsumânî

Çaşuñla kirpigûñ vağy-i mübîndür

Ruğûñ vaşfidur *er-Rahmân* u *Tâ Hâ*

Mu'anber kâkülûñ hañlü'l-metîndür

Dirildür ey Mesîhâ-dem memâtı

Kelâmuñ mu'ciz-i rûhu'l-emîndür

5 Dehânuñ oldı dürc-i l'al-i yâkut*

Sözûñ gevher dişûñ dürr-i şemîndür

Yüzüñdür kıble-i erbâb-ı hâcât

İşigûñ Ka'be-i ehl-i yağîndür

Muğîtnün bu elfâz-ı bedî'i

Beyân-ı Fazl-ı Rabbü'l-'âlemîndür

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 60- A.18a, A2.17a, D.15b, S.14a, M.19b

1b) dudağûñ: tudağûñ S.

* 5. beyit A nüshasında yok.

6b) Ka'be-i ehl-i yağîndür: Ka'be ehline yağîndür A2.

7a) bedî'i: beyânı A.

Yâr-ile vaqt-i şöhet-i bûs u kenârdur
 Şun sâkî câmı dolu dolu kim bahârdur

Eyyâm u ‘ayş u ‘işret u hengâm-ı zevk u şevk
 Faşl-ı şafâ-yı câm-ı mey-i hoş-güvârdur

Geh seyr-i bâğ u râğ u gehi deşt u kûhsâr
 Devr-i mey irdi her yaña geşt ü güzârdur

Bir dem eline almak için lâleveş ayag
 Faşl-ı bahâra ehl-i safâ intizârdur

5 Bezm-i çemende yâr-ile ‘ayş it Muhtiyâ
 Gül mevsimi irişdi dem-i murğzârdur

Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘îlü/ Fâ‘ilün
 (_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

* 61- A.18b, A2 nüshasında yok, D.16a, S.15a, M.19b

1a) vaqt-i şöhet-i bûs: şöhet vaqt-i bûs A.

3a) râğ: dağ S.

Ruḥuñ üstünde ol ḥâl-i müdevver
Gül-i ter üzre konmuş müşke beñzer

Yaḥûd bir noḡtadur dammış kalem-den
Dil ü cân levḥine ey şun‘-ı Dâver

Yaḥûd beñ gösterüp al-ile ḥüsnuñ
Göñüller murğını şayd itmek ister

Yaḥûd şâh-ı Celâleddîn-i Hinddür
Diyâr-ı Rûma ḥükm eyler ser-â-ser

5 Yaḥûd çeşm-i Muḥîṭide bebedür
K'anuñla seyr ider âfâkı yek-ser

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 62- A.18b, A2.17b, D.16a, S.14a, M.20a

3a) beñ: pek D, yeg(k) A2, S.

Hançer-i hicrũñ-ile yaralı bağrum yine yâr
 Çâk çâk eyleyüben yaralarum tâzele yâr

Gün yüzũñde görelî zũlf-i siyâhuñ ey meh
 Oğurum sûre-i *ve's-Şems u Duğan*²³leyl u nehâr

Mû miyânuñ hevesin eyleyeliden cânâ
 Kıl gibi incelüben döndi hayâle dil-i zâr

Serv ü şimşâd u şanevber dir idüm kâmetũñe
 Olsa anlarda eger sencileyin hoş reftâr

5 Gözleri yaşına ğarķ olsa Muğîî tañ mî
 Ağlamakđan ğam-ı hicrũñle olupdur ebhâr

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

---

* 63- A.19a, A2.17b, D.16a, S.14b, M.20a

2a) görelî: göre D.

²³ Sure: 91 (Şems) ve Sure: 44 (Duhan).

3b) hayâle: hilâle A, D, M.

5b) ebhâr: âb-kâr D. (sehv)

Sî vü Dû esmâ ki insânuñ müsemâmâsındadır
Fazl-ı Yezdânuñ müsemâmâdur ki esmâsındadır

Şûret-i Raḥmânı vechinde görenler âdemüñ
İrdiler dîdâra Ḥaḳḳuñ ‘arş-ı a‘lâsındadır

Ḳalmayup ‘unşurda başan mülḳ-i lâhuta ḳadem
‘Âlem-i nâsûtuñ ol dâim temâşâsındadır

İrmeye bî-‘ilm Fazl-ı Ḥaḳ tesellâ kimseye
Her kişi bir vech-ile gerçi tesellâsındadır

5 Olmaḳ isterseñ eger sîmurḡ-ı Ḳâf-ı lâ-mekân
Bil bu sırrı kim kelâmu'llâhuñ eczâsındadır

‘Âḳibet naḳd-i beḳâsın yitirüp hüsran ider
Bu fenâ bâzârınuñ her kim ki sevdâsındadır

Dürr-i ‘irfân u kemâlâtına yoḳdur ḥadd u ḥaşḥ
Ey Muḥîḫî kim ki ‘ilm-i Fazl deryâsındadır

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 64- A.19a, A2.18a, D.16b, S.14b, M.20a

2b) irdiler: irdi A. / dîdâra: dîdâr A, D, M.

5b) kelâmu'llâhuñ: kelâm ehlu'llâhuñ D.

Yoluñda hâke düşmüş sâyeveş üftâdeler vardur

Esîr-i kıddüñ olmuş serverâ âzâdeler vardur

Alur bağıdıqça ‘aqlın ehl-i ‘aşkuñ ‘andelîbâsâ

Açılmış verd-i ra‘nâ teg ‘izâr-ı sâdeler vardur

Gözüm yaşın görüp rahm eylemezse n'ola ol servüm

Fenâ olmuş bu yolda nice merdüm-zâdeler vardur

Cihân sulţanlığını bir tolu peymâneye şatmış

Yatur meyhâne küncinde esîr-i bâdeler vardur

5 Muhtî gibi yok bir cân u dilden ‘aşkuñ cânâ

Yoluñda cânê kıymaz gerçi çok dildâdeler vardur

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

* 65- A.19b, A2 nüshasında yok, D.16b, S.15a, M.20b.

1b) serverâ: server A, D, M.

Nûn-ı Âdem çü Kâf-ı a‘zamdur
Hilâti hâcer-i mükerremdür

Âdemüñ ğayrı şanma iksîri
Hemân iksîr cihânda âdemdür

Kimiyâ bildüñ ise insânı
Saña bu ‘ilm-i Hâk müsellemdür

Biri tarh oldığı hezârânuñ
Âdemüñ cevherindeki cemdür

5 Vâsıl olmaz bu ‘ilme her tâlîb
Vuşlatı buldı şol ki a‘lemdür

Kimi âfâkda kimi enfüsde
Kimisi de cesedde pür-ğamdur

Her birisi düşüp birer hâle
Kâl-ile işleri ‘aceb demdür

Hâceri birisi tutar kibrit
Biri zîbağ biri deyer semdür

---

* 66- A.19b, A2.18a, D.16b, S.14b, M.20b

2a) Ğayrı: ğayrısı A.

4a) hezârânuñ: hezâra anuñ A, D, S, M.

4b) cemdür: cismdür A, D, M.

6a) âfâkda: imlâda D. emlâhda A2.S.M.

Fikri burada cümle tilmizüñ
Kiminüñ bîş ü kiminüñ kemdür

10 Hârf-i dünyâ-ile bulunmaz bu
İmtihân gerçi kim muqaddemdür

Mülk-i iksîrdür vücûd-ı kelâm
Mâlik olan şeh-i dü-‘âlemdür

Bu tılsımâtı yüri var fetî it
Genc-i a‘zam içinde mübhemdür

Hâceri vaşf idüb didi hukemâ
Cümle eşyâdan ol mu‘azzamdur

‘Ârif iseñ bu râzı fehm eyle
Ki ne ‘âlî maqâm u hûş-demdür

15 Bu beyânüñ haqîqâtin bir bir
Tâlîbe añlaması elzemdür

İnceden incedür bu remz-i daqîk
Kaṭresi ‘ilm baḥrinüñ yemmdür

8b) deyer: deger A, A2, D.

10a) dünyâ: eşyâ A2.

11a) Mülk: fülk A.

16b) ‘ilm: ‘ilmi S.

Ġaflet itme düşüp yabana şaķın
Maḡlabuñ çün senüñle hem-demdür

Gel Muḡḡî sözini ġuş it kim
Mürdeye nuḡķı ibn-i Meryemdür

Ḥâşıl eyle yürü ma'ârif-i nefis
Daḡı Rabbüñi añla kim tekdür

Fe'ılâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün
(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

18a) sözini ġuş it: sözün ġuş eyle A, A2.

ḤARFÜ'Z-ZÂ

67*

Ey sözi vaḥy-i zât-ı Ḥaḫḫ ey yüzi Ḥaḫ kitâbumuz

Zülf ü ruḥuñ beyânıdur şubḥ u mesâ ḥisâbumuz

Kenz-i ḥafî-yi zâtdan kim ki suâl ider bize

Nuḫḫ u şifâtımız dirüz aña budur cevâbumuz

Dîv-i racîme feth olur şanma ki bâb-ı âsumân

Çıḫmağa ‘azm iderse ger anı yaḫar şehâbumuz

Câm-ı şarâb-ı ‘aşḫ-ile mest-i müdâm-ı vaḫdetüz

Bezm-i şafâda çalınur çeng ü ney ü rebâbumuz

5 Nâz u niyâzdan geçüb vâsıta itmezüz taleb

Yâr-ile vâḫid olmuşuz arada yok ḥicâbumuz

Âteş-i ‘aşḫa ser-be-ser yandı tutuşdı kâ‘inât

Burḫa‘ı şaldı çün bugün yüzden ol âfitâbumuz

Mazḫar-ı Fazl-ı lem-yezel çünki bizüz Muḫîḫîyâ

Gör bu kemâl ü ḥüsni kim baḫladı ḥâk u âbımız

Müfte‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Müfte‘ilün/ Mefâ‘ilün

(_ . . _ / . _ . _ / _ . . _ / . _ . _)

* 67- A.20b, A2.18b, D.17b, S.15a, M.21b

1a) Ey sözi: Ey sözi cümle A2, S. / vaḥy-i zât-ı Ḥaḫḫ: vaḥy-i zât D, A2, S.

2b) dirüz: durur S.

Olup âzürde-dil ‘âşık iseñ cânâne incinmez
 Bu söz meşhûrdur yârân olan yârâne incinmez

Gerek kim şabr ide hâr-ı cefâsına gülüñ bülbül
 Yağar kendin maḥabbet şem‘ine pervâne incinmez

Şu kim genc-i vişâl-i yâre candan tâlib olmuşdur
 Olursa cevr ü ğamdan mülk-i dil vîrâne incinmez

Ger olsa tîr-i ğamla pâre pâre şâneveş göñlüm
 Perîşân hâl olup ol zülf-i müşg-efşâne incinmez

5 Ne ğam ta‘n eylese erbâb-ı ‘aşkuñ ḥâline zâhid
 Muḥîṭî ‘âķil ü dâna olan nâ-dâne incinmez

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

* 68- A.20b, A2 nüshasında yok, D.17b, S nüshasında yok, M.21b

1a) iseñ: seg-i A.

5b) ‘âķil ü dâna: ‘âķil dâna D.

Başı meydânda kimüñ serv gibi ʔob olmaz
İşigi hâküñi süpürmege çârûb olmaz

Nice ‘arz eyleye hâl-i dili yâre şol kim
Dürülüb dest-i ğam-ı ‘aşk-ile mektûb olmaz

Gerçi bu deyr-i fenâda çok olur şûret-i hûb
Olup ‘İsî gibi bir sîm-şanem hûb olmaz

Vecd-i ‘aşkı ne bilür zâhid-i seccâde-nişîn
Cezbe-i şevk-i ruḡ-ı yâr-ile meczûb olmaz

5 Ey Muḡîḡ çok olur gerçi hoş-âyende kelâm
Böyle rindâne revîş pâkîze üslûb olmaz

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(... __ / ... __ / ... __ / ... __)

---

* 69- A.21a, A2 nüshasında yok, D.17b, S nüshasında yok, M.22a

3a) deyr: dehr A.

3b) sim: M nüshasında yok.

Cân u dilden ehl-i beyte yoğ diyen ikrârumuz
Kâfir ü müşrik-durur vardur aña inkârumuz

Kim Muḥammedle ‘Alfîyi nûr-ı vâhid bilmese
Şad hezârân la‘net itmek günde aña kârumuz

Gösterelden Fazl-ı Hâk bize ḥakîkat râhını
Kalmadı ğayri ṭarîk içre dahı bâzârumuz

Mürĝ-ı ‘anĝâyuz bizümle peşşe pervâz idemez
Nerre-şir-i ‘âlemüz rûbeh olımaz yarumuz

5 Pîr-i erkân-ı ṭarîkat deyü her bir gümrehüñ
‘Ârifüz yolına teslim olmaĝa var ‘ârumuz

Müsteḥakk-ı la‘net-i Hâkdur çü şeytân-ı racîm
Eri erden ayırıp bir görmeyen envârımız

Ey Muḥîṭî kırmaĝa ya‘nî ḥavâric ‘askerin
Şâh-ı merdânuz süḥandur elde Zülfiĝârımız

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 70- A.21a, A2.19a, D.18a, S.15b, M.22a

4b) ‘âlemüz: ‘âleme A2.

5a) Pîr-i erkân-ı ṭarîkat: Pîr-i erkân u ṭarîkat S, M.

Biz Pertev-i nûr-ı Muşafâyuz
 Biz mazhar-ı sırr-ı Murtezáyuz

Biz şâbir-i zehr-i ‘aşk-ı yâruz
 Biz hem-reh-i şâh-ı Kerbelâyuz

‘Âbid ile naqd-i Bâkıruz biz
 Hem Ca‘fer ü Mûsî vü Rızâyuz

Hem kavlı-i Takî vü müttakîyüz
 Hem fi‘l-i Nakî vü muqtedâyuz

5 Ser-leşker-i ceş-i ‘Askerîyüz
 Mehdî-yi zamâna evşiyâyuz

İşnâ-‘aşerüñ yolını halka *
 Bildürmege tîğ-i *lâ-fetâ* yuz²⁴

Burhân-ı Muḥîṭî ehl-i beytüz
 Tâ mahrem-i Fazl-ı *kul kefâ* yuz²⁵

Mef‘ûlü/ Mefâ‘ilün / Fe‘ûlün
 (_ _ . / . _ . _ / . _ _)

* 71- A.21b, A2.19a, D.18a, S.15b, M.22b

5a) Ser-leşker-i ceş-i ‘Askerîyüz: Ser-leşker-i ceş ser-i ‘Askerîyüz A2.

* 6. beyit A2 nüshasında yok.

²⁴ “Ali’den başka genç (yiğit er), Zülfikar’dan keskin kılıç yoktur.” sözünden parçadır.

²⁵ Sure: 29 (Ankebut), Ayet: 52. “(Allah) yeter de.”

Şûretüñdür ey habîbüm şûret-i Allâhımız
Başdan ayağa vücûduñdur kelâmu'llâhımız

Cennet-i ruhsârûña bulduk şaçûñdan doğrı yol
Menzil-i a'lâya irgürdi bizi bu râhımız

Dağıdup zülfüñ nihân kıılma cemâlüñ dem-be-dem
Tîre kıılmasun felek âyînesini âhımız

Münkir olma şûret-i insâna zâhid kııl sücûd
Kavl-i peygamberle oldur çünki Beytu'llâhımız

5 Evc-i dilden ref olup kııladı zerre ebr-i ğam
Gün gibi ruĥ gösterelden bî-nikâb ol mâhımız

Yetmiş iki milletüñ küfrini îmân bilmişüz
Ehl-i Hakkuz yok bizüm hiç kimseden ikrâhımız

Ey Muĥîfî her kim oldu bende-i Fazl-ı İlâh
Câvidân mülkin aña kııldı müsellem şâhımız

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 72- A.22a, A2.19b, D.18a, S.16a, M.22b

2b) doğru: toğrı A2, S.

4a) Zâhid: D nüshasında yok.

5a) ebr-i ğam: siĥr-i ğam A. baĥr-ı ğam D.

Tâ göründi her cihetden zâtımız

Vâhid oldı şems ile zerrâtımız

Ma'nîde bir ân u bir şânuz hemân

Gerçi çoğdur şûret-i kerrâtımız

Oldı şatranc-ı bisât-ı 'aşqda

Nice Leclâc-ı felek şeh-mâtımız

Vech-i insân vech-i Raḥmân idügin

Şâhid-i ğayb-iledür işbâtımız

5 Ka'be-i maqşûd içinde 'âlemüñ

Ḳible-i mescûd olupdur Lâtımız

Hem-'inân olmadı kaldı rahş-ı 'aql

Şalalı meydân-ı 'aşqa atımız

On sekiz biñ 'âlemüñ dîdârını

Ey Muḥîṭî gösterür mir'âtımız

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 73- A.22a, A2.19b, D.18b, S.16a, M.23a

1a) cihetden: şfatdan A, D, S, M.

2a) ân: âd A2.

2b) çoğdur: yoğdur A2.

3b) felek: melek A, D.

Şûret-i inşânı kim Kıur'ân-ı ma'nâ bilmişüz
Başdan ayağa kelâm-ı Hâk Te'âlâ bilmişüz

Sî vü Dû nuṭṭ-ı ilâhî-i müsemâmından uş
Okuyup ḥarfen be-ḥarf esmâ-yı ḥüsnâ bilmişüz

Müntehâ ḳaddini Ṭûbâ ḥaṭṭını ğılmân u ḥûr
La'lini Kevşer yüzün Firdevs-i a'lâ bilmişüz

Altı günde on sekiz biñ 'âlemün var olması
Nûn-ı Âdemle beyân-ı Kâf-ı Ḥavvâ bilmişüz

5 Ğayb-ı muṭlaḳ dir isem n'ola vücûd-ı 'âleme
Mazhar-ı insân-ı kâmindür ser-â-pâ bilmişüz

Vâkıf-ı sırruz bize pûşide maḥfi nesne yok
Âḥir evvel her ne var pinhân u peydâ bilmişüz

Ey Muḥîṭî biz zuhûr-ı Ḥâzret-i Fazl-ı Hâkı
Hüccet-i kâim-ile Mehdî-i 'Îsâ bilmişüz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 74- A.22b, A2.19b, D.18b, S.16a, M.23a

2a) müsemâmından: müsemâmında S.

3a) Ṭûbâ ḥaṭṭını: Ṭûbâ vü ḥaṭṭı A2. / ğılmân u ḥûr: ğılmân-ı ḥûr A, A2, D.

6b) Âḥir evvel: evvel âḥir A2, S, M.

Ey gönül yâr ola şanma saña ağıyâr olmaz
Eski düşmen bu meşeldür kişiye yâr olmaz

Bûse-i la‘lûñe biñ cân virelüm kıılma nizâ‘
Dostum böyle güzel aşşılı bâzâr olmaz

Derd-i hicr-ile olur hasta gönül vallâhi
Cân tabîbinden eger şöyle ki tîmâr olmaz

Kimi yokdur didüm ağızuña kimi didi var
Gülüp ol gonca dehânum didi yok var olmaz

5 Dâr-ı da‘vâ-yı maḥabbetde şu kim virmedi baş
Ḥayl-i uşşâka Muḥîḫî gibi serdâr olmaz

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(... _ _ / ... _ _ / ... _ _ / ... _)

---

* 75- A.22b, A2 nüshasında yok, D.19a, S nüshasında yok, M.23b
4a) kimi didi: kimisi dir M.

Cânâ ruhuñuñ şem‘ine pervânelerüz biz
Yandırmasağ ol şevk-ile cân yâ nelerüz biz

Çevgân-ı şaçuñ çün kılubuz başımızı ıob
Meydân-ı mağabbetde çü merdânelerüz biz

Gencîne-yi vaşluñı senüñ bulmağa şâhâ
Cevr ü sitem ü hicr-ile vîrânelerüz biz

Çeşmüñle ruhuñ âl-ile gönlümüz alalı
Ne râğıb-ı mescid ü ne meyğânelerüz biz

5 Zühhâd-ile yâ Rab niçe hem-meşreb olalum
Çün derd-keş-i sâğar-ı peymânelerüz biz

Nûş eylemişüz tâ kim ezel câm-ı şafâ hem
Ayılmaz ebed gör niçe mestânelerüz biz

‘Ummân-ı belâğatde feşâhatle Muğîî
Aşdâf-ı melâhatdeki dür-dânelerüz biz

Mef‘ülü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fe‘ülün

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

* 76- A.23a, A2 nüshasında yok, D.19a, S nüshasında yok, M.23b
2b) merdânelerüz: dil yânelerüz A, D.

Biz ki bu tekye-i ‘âlemde muhibb-i âlüz

Baş açık yalın ayak pâk tırâş abdâlüz

Şanma zâhid bizi kim guşsa-i ferdâ çekerüz

Görmüşüz dost cemâlini bugün hoş-ğâlüz

Şerh-i izhâr-ı ma‘ânî-i kemâl eylemege

Günde biñ şûret-ile muttaşif-ı eşkâlüz

Mazhar-ı mebde-i esrâr-ı şu‘ûn-ı zâtuz

Mazhar-ı harf-i me‘âd u şıfat-ı ef‘âlüz

5 Cümle zıkr itmişüz esmâ-yı Hâkı tafşîlen

Şanma tibyân-ı haqîkatde ‘ale'l-icmâlüz

Gün gibi menzilimiz çarh-ı berîn olmuşdur

Zerreves hâkde şanmañ ki bizi pâ-mâlüz

Ey Muhtî n'idelüm mülk-i fenâda mâlı

Mâlik-i mülk-i beğâ şâhib-i genc ü mâlüz

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

* 77- A.23a, A2.20a, D.19a, S.16b, M.24a

2a) kim: A ve D nüshalarında yok.

4b) Mazhar: maşdar A2. / şıfat-ı ef‘âlüz: şıfat u ef‘âlüz A, A2, D, M.

5a) tafşîlen: tafđilin A, D.

6b) ki: A ve D nüshalarında yok.

7b) genc ü mâlüz: genc-i mâlüz A2.

Ser-â-ser ‘aşk odiyla yanmışuz biz

Duĥân-ı âh-ile boyanmışuz biz

Ġamuñdan cân virüp öldüğümüz bu

Müyesser ola vaşluñ şanmışuz biz

Dimişsin cân alup bir bûse virem

Cihânda ol söze eğlenmişüz biz

İñen teşne degilüz âb-ı Hızra

Ĥayât-ı la‘lûñe çün çanmışuz biz

5 Daĥi dîvâne-i zencîr-i ‘aşkuz

Muĥîfî şanma kim uşlanmışuz biz

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 78- A.23b, A2 nüshasında yok, D.19b, S nüshasında yok, M.24a

1a) ser-â-ser: serâ A, ser-a-pâ M.

4a) Hızra: Hızrda D, M.

Ol bizüz kim yetmiş iki milletün ihrâcıyuz
Nokta sırrın fehm idüb Kâf ile Nûndan nâcîyüz

Külle yevmin hüve fi şe'n âyetinden aña kim²⁶
Sî vü Dû deryâ-yı zâtuñ Bist ü Heşt emvâcıyüz

Postumuz Seyyid Nesîmî teg şoyarlarsa n'ola
Biz dahî dâr-ı *ene'l-Haqq*kuñ bugün Hallâcıyüz

Nûr-ı Haqqı haqq u vechinde görelden Âdemün
Ka'be-i 'ulyâya irdük her nefesde hâcıyuz

5 Ey Muḥîṭ pâdişâh-ı 'âlemüz gerçi velî
İşigünde Fazl-ı Haqqkuñ bende-i muhtâcıyuz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 79- A.24a, A2.20a, D.19b, S.16b, M.24b

²⁶ Sure: 55(Rahmân), Ayet: 29. "O, her gün(her an) yeni bir işte(icatta)dir."

Var iken kûşe-i meyhâne gibi menzilümüz
 Ğam u devr-ile niçün teng ola her dem dilümüz

Müftî-i ‘aşk meyüñ halline virdi fetvâ
 Getür ey sâķî ki hall oldu bizüm müşkilümüz

Şöyle dîvâne-i şahrâ-yı cünûn-ı ‘aşkuz
 Ki bu vâdîde bizüm Ğays idi eñ ‘âķilümüz

Şubha dek bu gice gün gibi zâlâm-ı ğamdan
 N'ola ey meh gelesin rûşen idüp maķfilümüz

5 Mey ü maķbûbı Muķîfî nice terk eyleyelüm
 Geş-t-i zârında bu devrûñ çün odur ğaşılumuz

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

---

* 80- A.24a, A2.20b, D.20a, S.17a, M.24b

1b) ğam u devr: ğam u derd D.

3b) bu: D nüshasında yok. / idi: ola A.

4a) bu: her A2.

5b) devrûñ: dehrûñ A, A2.

Hâne-i dilde hayâlün olalı mihmânumuz

Hâzır ider sofrâ-i ihlâş tende cânumuz

Yâr luğf idüp başaldan çeşm-i giryâna kâdem

Gülşen-i Firdevs olupdur külbe-i aḫzânumuz

Genc-i ‘aşkına olalı ol şeh-i ḫüsnün nişân

Beyt-i ma‘mûra bedel oldı dil-i vîrânumuz

‘Âşık olan incimez cevri ü cefâ-yı yârdan

Câna minnet her ne kim kılsa dilâ cânânumuz

5 Pîr-i ‘aşka şûfî îmân getürüp oldı mürîd

Ḥamdülillâh kim müselmân eyledük şeytânımız

Dürlü dürlü ḫân-ı gam n'ola pişürse dem-be-dem

Maḫbah-ı ‘aşk oldı çün kim sîne-i sûzânımız

Tekye-yi pîr-i muğânda şoyunup abdâl-ı ‘aşk

Olmayan bilmez nedür keyfiyyet-i erkânımız

Mısr-ı ‘aşk içinde cû‘-ı gamdan olmışduḫ helâk

‘Arz-ı dîdâr itmese ol Yûsuf-ı Ken‘ânımız

* 81- A.24a, A2.20b, D.20a, S.17a, M.24b

3a) ‘aşkına: ḫüsnüne A2. / nişân: mekân D (sehv), A2.

3b) dil-i vîrânumuz: dil ü vîrânumuz A2.

4b) dilâ: bizüm A, A2.

Fikr-i küfr-i zülf ol zîbâ şanemden ğayrı ger
Kâfir-i ‘aşkuz Muḥîṭî var ise îmânumuz

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

9a) ger: kim A, A2, D, M.

İsteyüp bir özge dergâh-ı cenâbı neylerüz
Âsitân-ı Fazl-ı Hâkdan ğayrı bâbı neylerüz

‘Âlem-i şûretde gördük çünkü Hâkķı rû be-rû
Ma‘nî yüzinden bakup ayruķ ğicâbı neylerüz

Başdan ayaĝa kelâmu'llâh-ı Qur'ân olmuşuz
Okıyup ayruķ resâ'il u kitâbı neylerüz

Çünkü bulduk ğaţķ-ı vechüñde na‘îm ü ğûr-ı ‘în
Ħaşr u neşr u sâ‘at-i rûz-ı Ħisâbı neylerüz

5 Ecri çokdur dime ey şûfî şalâtı kılmanuñ
Ħalmadı bizde ğaţâ fikr-i şavâbı neylerüz

Şeş cihetden *semme vechu'llâh* dur manzûrumuz²⁷
Kâf u Nûn içre suâlât ü cevâbı neylerüz

Berzah olmuşdur maķâm u menzil-i me'vâ bize
Cennet-i râhatdayuz nâr-ı ‘azâbı neylerüz

Ħitdi zulmet nûr-ile doldı zemîn ü âsumân
Pertev-i mâh u nücûm u âfitâbı neylerüz

* 82- A.24b, A2.21a, D.20a, S.17a, M.25a

²⁷ Sure: 2 (Bakara), Ayet: 115. “Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır.”

6a) vechu'llâhdur: vechu'llâh A2.

7a) maķâm u menzil-i me'vâ: maķâm-ı menzil ü me'vâ A2.

8b) nücûm u âfitâbı: nücûm-ı âfitâbı A2.

Ey Muḥîfî olmazuz biz kâsib-i bâzâr-ı dehr

Fârîğuz sûd u ziyândan iktisâbı neyerüz

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Biz ki zât-ı Hâzret-i Fazl-ı Hudâya mazharuz

Fi'l-i eşyânuñ zuhûrâtına harf-i maşdaruz

Müşkilâtın yetmiş iki milletüñ hall itmege

Hüccet-i kâ'imle te'vîl-i beyân u defterüz

Ėam degüldür görmese peydâmuzı her bî-başar

Dîde-i bînâ olan bilür ne zât-ı aźharuz

Biz gedâyuz şüretâ gerçi berâber hâk-ile

Lîk iklîm-i ma'ânîde emîr ü serverüz

5 Zerre zerre 'âlemüñ vezn itmişüz miqđârını

'İlm-i Fazl-ı Haq̄q-ile mîzân-ı rûz-ı maşşerüz

Anlamaz her kuş dilin bilen Süleymân mantıqın

Şerh-i tibyân-ı ma'ârifde lisân-ı dîgerüz

'İlmimizle cümle eşyâyı ihâta kılmışuz

Ey Muħîfî biz şîfat bahrında zât-ı gevherüz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 83- A.25a, A2.21a, D.20b, S.17b, M.25b

1a) Hâzret: mazhar A.

3b) aźharuz: mazharuz A2.

4a) biz: bir A2.

Biz ki ma'nâ-yı rumûz-ı hilkât-i Âdemdeyüz

Keşf-i esrâr-ı dağîkî şûret-i ekremdeyüz

Yol bulaldan istivâ-yı hatt-ı vech-i Âdeme

'Arş-ı Raḥmâna irişdük kürsî-i a'zâmdayuz

Ol şıfatuz biz ki zât-ile beğâyuz dâimâ

Yok fenâmuz bir zevâl irmez ebed 'âlemdeyüz

Tâ ki Hızır-ı zindeveş nûş itmişüz âb-ı hayât

Fârîguz kayd-ı ölümden çün Mesîhâ-demdeyüz

5 Varlığıyla yanımızda bir cihânüñ yokluğu

Var u yoğı terk idüp dînâr u ne dirhemdeyüz

Mâlik-i mülk-i vücûduz server-i iqlîm-i cân

Ya'nî kim mi'rât-ı İskenderle câm-ı Cemdeyüz

Ḥarf olup kılduk Muḥîṭî şavt u maḥredden zuhûr

Küntü kenz üñ sırrıyuz kim nokta-i mübhemdeyüz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 84- A.25b, A2.21b, D.20b, S.17b, M.25b

1b) dağîkî: dağîk A, A2, D, M. / ekremdeyüz: Âdemdeyüz A.

6a) cân: cihân A, D.

7a) kılduk: kıldı A2. / zuhûr: bugün A.

Biz ki deryâ-yı ma‘ârifde dür-i nâ-yâbuz
Zerreden zâhir olur neyyir-i ‘âlem-tâbuz

Her ne şâdir ola bizden kamu fi'l-i Hâkdur
Fâ‘il-i muṭlaқа ber-âlet ü ber-esbâbuz

N'ola ger çâkerümüz olsa şeh-i heft-iqlîm
Cezbe-i ‘aşq-ı İlâhî-ile ser-қullâbuz

Müfredüz post düşübdür bize mağz-ı Kur‘ân
‘İlm-i erbâb-ı mürekkebbe ulü'l-elbâbuz

5 Şıfat-ı şânumuz idrâk idemez her bî-dîd
Merd-i ma‘nâ-yı mezâhir şuver-i vehhâbuz

Vechimüz mevzî‘idir secdegeh -i ‘âm ile hâş
Ka‘be-i ehl-i dilüz kıble-i cân-mihrâbuz

Ey Muḥîṭî bizüz ol ‘uқde-güşâ-yı ‘âlem
Ya‘nî mîr-i ‘urefâ şehri-i ‘ulûma bâbuz

* 85- A.25b, A2.21b, D.21a, S.18a, M.26a

1b) olur: olup A.

2a) ola: kim ola A, k‘ola A2, S, ki ola M.

2b) Fâ‘il-i muṭlaқа ber-âlet ü ber-esbâbuz: Fâ‘il-i muṭlaқ birse âlet ü ber-esbâbuz A, Fâ‘il-i muṭlaқа biz âlet ü ber-esbâbuz A2, S.

5a) şânumuz: şâhumuz A. / bî-dîd: bî-zât A, A2, S, M.

5b) mezâhirde: mezâhir M.

7a) ‘uқde-güşâ-yı ‘âlem: ‘uқde-güşâ ‘âlemde A.

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(..._/_..._/_..._/_..._)

Münezzeh zât-ı bî-çûn u çirâ-yı lâ-mekândur söz

Mezâhirden zühûr eyler şifât-ı Câvidândur söz

Beyân-ı *küntü kenzu'llâh* ider sırren eger cehren²⁸

Vücûd-ı *'âlimü'l-ğayb* uñ zühûrına nişândur söz²⁹

Müberrâ her şıfatdan hem muhîf-i zât-ı eşyâdur

İrişmez 'aql-ı küll idrâkine sırr-ı nihândur söz

Dalâlet ehline eyler hidâyet şübhesiz muṭlaḳ

Hakîkat 'âleminde Mehdî-i şâhib-zamândur söz

- 5 Degül ğayrı kadîm ü bî-zevâlûñ 'aynıdur ṭalib
Eger fehm eyledüñse bu sözi bil kim hemândur söz

Oḳuduñsa kitâb-ı zü'l-celâlûñ müfredâtından

Yaḳîn bil kim hurûf-ı muhkemât-ı âsumândur söz

Ne bilsün kıymet ü ḳadrin şifât-ı cehl-ile nâ-dân

Muhîfî gevher-i deryâ-yı zât-ı ârifândur söz

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

* 86- A.26a, A2.22a, D.21a, S.18a, M.26a

²⁸ “Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim ve bu halkı yarattım.” hadisinden alıntıdır.

²⁹ Sure: 59(Haşr), Ayet: 22. “Gaybı bilen (Allah).”

3a) muhîf: muhîfî A, D, M.

3b) 'aql-ı küll idrâkine sırr-ı nihândur: 'aql idrâkine küll-i sırr-ı nihândur D.

7b) ârifândur: ğaybdândur A.

(. . . / . . . / . . . / . . .)

Dutdı cihânı şa‘şa‘a-ı nûr-ı zâtumuz

Qıldı ihâta ‘âlemi baħr-i şifâtumuz

Nûr-ı kadîm mazhar-ı Fazl-ı Hudâ bizüz

Şâhid bu kavle ‘unsûr-ile şeş cihâtumuz

Haħkuñ kelâm-ı nâtıkıyuz şâmit olmazuz

Eşyâda yazlu âyet-ile beyinâtumuz

Yazmağa haħt-ı vechimüzi eyleseñ şürü‘

Dutar debîr-i çarħ el üzere devâtumuz

5 Fânî içinde biz ebedü'd-dehr bâķîyüz

Kimdür diyen ki dünyede yoķdur şebâtumuz

Çün Hızr-ı zinde nûş idübüz câm-ı Câvidân

Bulduķ hayât-ı sermedi gitdi memâtumuz

Açılmadıķ Muħîfî bize ‘uķde ķalması

Ėall itdi cümle Fazl-ı Hudâ müşkilâtumuz

---

* 87- A.26a, A2.22a, D.21b, S.18b, M.26b

1a) dutdı: tutdı A2, S.

3b) yazlu: yazılır A.

4b) dutar: tutar A2, S.

5b) dünyede: denîde S.

6a) idübüz: idevüz A2.

7a) açılmadıķ: açılmaķda D.

7b) Ėall itdi cümle: Ėall cümle itdi A.

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtû/ Mefâ'ilû/ Fâ'ilûn

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Mazhar-ı tâ Fazl-ı Bismillâhirrahman olmuşuz

Kâşif-i sırr-ı tılsım-ı genc-i Qur'ân olmuşuz

Burc u seyyâr u dağıkça vü menâzil ü derec

Şeş cihât u 'unşura eflâk-ı gerdân olmuşuz

Câmumuzdan cûr'a nûş iden bulur 'ömr-i ebed

Hızr-ı vaqtüz lem-yezel ser-çeşme-i cân olmuşuz

Tûr-ı Sînâ vü münâcât ü tecelli vü şecer

Mu'cizât u hem yed-i Mûsî-i 'İmrân olmuşuz

5 Ser be-ser fermânımızda ins ü cin vaḥş u tıyûr

Ya'nî hâtem bizdedür mülke Süleymân olmuşuz

Her nefesde n'ola biñ mevtâyı ihyâ eylesek

Nuḫk-ile 'âlemde çün 'İsî-i devrân olmuşuz

Ḳâbe kavseyn ile ev ednâ maḳâm oldı bize³⁰

Vâşıl-ı ḫâzret olup maḫbûb-ı Yezdân olmuşuz

Münkirân da'vâ-yı bâtılla cidâl itse ne ğam

Râh-ı Ḥaḳda Zülfiḳâr-ı Şâh-ı Merdân olmuşuz

* 88- A.26b, A2.22b, D.21b, S.18b, M.26b

2a) menâzil ü derec: menâzil-i derec A, A2, D.

5b) mülke Süleymân: mülk-i Süleymân D, S.

³⁰ Sure: 53 (Necm), Ayet: 9.

8b) Ḥaḳḳda: Ḥaḳḳdan A2.

Her zamân bir ân u şân-ile tecelli eylerüz

Şeş cihetden *külle yevmin hüve fî şe'n* olmuşuz³¹

10 Ey Muḥîṭ şûretâ bir kaçreyüz gerçi velî

‘Âlem-i ma‘nîde lîkin baḥr-ı ‘ummân olmuşuz

Olalıdan çâker-i ḥâk-ı der-i Fażl-ı Ḥudâ

Rub‘-ı meskûn içre heft iqlîme sulṭân olmuşuz

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

³¹ Sure: 55 (Rahman), Ayet: 29.

Görmese gülzâr-ı ḥüsnüñ bir nefes

Bülbül-i câna cihân olur afes

ılduñ ey serv-i revânum ‘âıbet

Göñlüm alınca gözüm yaşın Aras

Şehr-i ‘aş içre menem tenhâ garîb

Ḥâlüme vâıf degüldür hîç kes

‘Aş meydânında başın tob ider

Zülf-i çevgânuñ kılan yârüñ heves

5 Kârbân-ı mülk-i câna oldu dil
Gerdenine üştür-i nefsüñ ceres

Olmaya ferzîn-i dehre şâh-mât

Oynadan nat‘-ı ma‘ânîde feres

Ey Muḥîḫî kıлма taṭvîl-i kelâm

Bir işâret ‘ârife ‘âlemde bes

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 89- A.27a, A2.22b, D.22a, S.19a, M.27a

4b) kılan: kıılır A.

5b) gerdenine: gerdeninde A2.

Ne kadar gevher-i zî- kıymet ise beyne'n-nâs

Bir hâcer pâre-durur la'lüñe nisbet elmâs

Nûş iden âb-ı hayât-ı lebüñ ey 'Îsî-dem

Tâ ebed zinde durur niteki Hızır u İlyâs

Zerre-i mihr-i cemâlün olmaz ey meh-rû

Çanda Yûsuf k'ola hüsnüñe güzellikde kıyâs

Ağlas-ı çarhı kabûl eylemez erbâb-ı kemâl

'Ârife câme-i fâhirdür eyâ h'âce pelâs

- 5 Biçmege hâşıl-ı 'ömrini Muhtîf halkuñ
Gösterür şekl-i meh-i nevde felek 'âleme dâs

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

(... _ _ / ... _ _ / ... _ _ / ... _)

---

* 90- A.27b, A2.23a, D.22a, S.19a, M.27b

HARFÜ'Ş-ŞÎN

91*

Ey zülf ü kaç u kirpigün ümmü'l-kitâb imiş

Haçt-ı 'izâruñ âyet-i *yevmü'l-hisâb* imiş

Söz bilmez ile 'ârif iseñ hem-dem olma kim

Ehl-i kemâle şöhet-i nâ-dân 'azâb imiş

Cennât-ı 'adn u kevşer u ğilmân u hûr-ı 'în

Bezm-i şafâ vü şâhid ü şem' ü şerâb imiş

Eflâke irse gün gibi başuñ ne fâide

Çün kim cihânda menzilün âhîr türâb imiş

5 'Aşk içre cümle varuñı terk it mücerred ol

'Îsî-i vaqt iseñ de bir iğne hicâb imiş

Zâhid cemâl-i hûba günehdür dimiş nigâh

Sözi hatâ vü fikri kamu nâ-şavâb imiş

Varlık Muḥîṭî ayrı degül baḥr-ı zâtdan

Bu gelme gitme âleme şekl-i ḥabâb imiş

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

---

* 91- A.27b, A2.23a, D.22a, S.19a, M.27b

3b) şafâ vü: şafâda A2.

Ey dehânuñ çeşme-i hayvânmiş
İçmeyen ol çeşmeden hayvânmiş

Kaşlaruñ *Ta Sin* saçuñ *ve'l-mürselât*³²
Haft-ı vechüñ sûre-yi Raḥmânmiş

Şûret-i Allâh u Raḥmândur yüzüñ
Haḳ kelâmı bu söze burhânmiş

Beyt-i ma‘mûr olur âḥir meskeni
Genc-i ‘aşkuñla şu kim vîrânmiş

5 Ey büt-i tersâ Mesîhâ haḳkıçün
Küfr-i zülfüñ ‘âşıkâ îmânmiş

Meclis-i nâ-dân cehennem âteşi
Bâğ-ı cennet şöḫbet-i ‘irfânmiş

Cân virür ölmüşlere ‘İsî gibi
Sâğar-ı şahbâ leb-i cânânmiş

Ey gönül derdüñe dermân isteme
Derd-i dilber ‘âşıkâ dermânmiş

* 92- A.a, A2.23b, D.22b, S.19b, M.a

³² Sure: 27 (Neml), Ayet: 1./ Sure: 77 (Mürselat), Ayet: 1. “Art arda gönderilenlere ant olsun.”

3a) Şûret-i Allâh u Raḥmândur: Şûret-i Allâh Raḥmândur A, A2, D.

Fazl-ı Hâkdan *men 'aref* sırrın bilen
Ey Muḥîṭî kâmil-i insânımış

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Perîşân itme zülfüñ ey perîveş

Revâ görme k'ola hâlüm müşevveş

Ġam-ı hâl-i ruhuñ terk eylemem yok

Ġalîlâsâ mekânüm olsa âteş

Fütâdeñ olana sâyeñ mişâli

N'ola meyl idesen ey serv-i ser-keş

Şeh-i iklim-i 'aşkam devletünde

Felek üstümde bir çetr-i münakkaş

5 Ġinâ kâfında 'anqâdur Muġîfî

Ġurâbâsâ degüldür tâlîb-i leş

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 93- A.a, A2 nüshasında yok, D.22b, S.20a, M.a

1b) k'ola: ki ola A. / hâlüm: 'âlim A.

ḤARFÜ'S-ŞÂD

94*

Terk idüp ma'nâyı ger olursa şûretden ḥalâş
'Âşık-ı Fazl-ı Hudâ olmaz maḥabbetden ḥalâş

Şehr-i 'ilm-i Fazl-ı Yezdâna iletmez kim ki râh
Bulmayısardur beyâbân-ı cehâletden ḥalâş

Fazl-ı Ḥaḫdan buldı anlar kim na'îm-i Câvidân
Oldılar 'âlemde fikr-i bâğ-ı cennetden ḥalâş

Doğmasaydı âfitâb-ı vaḫdet-i Fazl-ı Ğafür
Olmaz idi ḥalk-ı 'âlem küfr ü zulmetden ḥalâş

5 Sâlikân-ı râh bulmaya hidâyet menzilin
Fazl-ı Feyyâz itmese vâdî-i ḫayretten ḥalâş

Fazl-ı Ḥaḫdan 'âlem-i vaḫdetde hoş ḫâlüz bugün
Ḥamdülillâl olmuşuz ğavgâ-yı keşretten ḥalâş

Ey Muḫîṭî Fazl-ı Raḫmânuñ olur âyînesi
Şâf olup her dil k'ola jeng-i küdüretten ḥalâş

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 94- A.b, A2.23b, D.23a, S.19b, M.b

4a) doğmasaydı: çoğmasaydı A2.

7b) jeng-i küdüretten: jeng ü küdüretten S.

On bir-ile on beş on yedi farz
Penç vaqt dü se vü çârdur qarz³³

Cennet ki maqâm-ı müttakîndür
Yir gök kadar itdi va'de Ḥaḳ 'arz

Nuḫka bedel oldı cümle eşyâ
Ṭayy oldı semâ deġişdi hem arz

Kevnüñ söz-ile vücûdı kâim
Ma'dûm ola söz giderse bi'l-farz

5 Kim bilse Muḫṭî bu beyânı
Bir baḫr-durur ne ṭûl u ne 'arz

Mef'ûlü / Mefâ'ilün/ Fe'ûlün
(__ . / . __ . / . __)

---

* 95- A.29a, A2.24a, D.23a, S.20a, M.b

1b) çârdur qarz: çâdur farz A2.

³³ Vezin hatası.

3a) nuḫka: noḫta D.

5b) ne ṭûl u ne 'arz: ne ṭûl ne 'arz A, D.

Haţţ-ı vechüñdür kitâb-ı âsumânîden ğaraż

Zülf ü hâlüñdür kelâm-ı Câvidânîden ğaraż

Bûse-i la‘l-i lebüñdür meclis-i ‘irfânda

Sâķiyâ câm-ı şarâb-ı erguvânîden ğaraż

Şûret-i *şâbin kaţat*dur aĥsen-i taķvîm hem³⁴

Ey müfessir ma‘nî-i *seb‘a’l-meşân*den ğaraż

Hûb şûretlerden ey vâ‘iz beni men‘ eyleme

Bir şanem vaşlı-durur bu deyr-i fânîden ğaraż

5 Murġ-ı cândur k’âşiyân-ı tende dutmuşdur vaţan

Ey Muĥîţî şâhbâz-ı lâ-mekânîden ğaraż

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 96- A.29a, A2.24a, D.23a, S.20a, M.29a

1b) Zülf ü hâlüñdür: Zülf-i hâlüñdür A, A2, D, M.

³⁴ “Miraçta Hz. Muhammed’in Allah’ı bir genç suretinde görmesi.”

5b. cândur: cândan A, D. / vaţan: mekân A2, S.

‘Âlem-i bi'l-ķuvveden Sî vü Dü esmâdur ğaraż
Sî vü Dü esmâ zuħûrından müsemmâdur ğaraż

Âdemüñ vechinde mektûb oldı Kur'ân-ı ‘azîm
Sûre-i *seb‘al-meşândan* haţţ-ı Havvâdur ğaraż

Zât-ı bî-hemtâyı görmekdür şıfatda âşikâr
Gelmeden bu şûret-i insâna ma‘nâdur ğaraż

Nokta-i hâk üzre dâim dönmede pergâr-ı çarĥ
Mazhar-ı zât-ı Hudâ bir merd-i dânadur ğaraż

5 Ey Muħîţî varlıĥından on sekiz biñ ‘âlemüñ
Muştafâ vü Murtezâ vü âl-i *Ṭâ Hâdur* ğaraż

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 97- A.29a, A2.24a, D.23b, S.20a, M.29a

3b) ma‘nâdur: mâ‘nâdan A2.

4a) dönmede: dönmedin A, D, M.

4b) Hudâ bir: Hudâyız D. / dânadur: dânedur A, D, M, dânadan A2.

5b) Ṭâ Hâdur: Ṭâ Hâ’dan A2.

ḤARFU'T-ṬÎ

98*

Ḍâd'a varınca Elif'den bist ü nüh ḥarf-i nuḳaṭ
Sırr-ı bist ü nüh süverdür hem teheccî bî-ğalaṭ

Ḥarf-i on beş sırr-ı ğayr-ı muḥkemât-ı cem'adur
Lafz-ı on dört muḥkemât esrârıdur on dört ḥaṭ

İsm-i zâat-ı Fazl-ı yektâyî müsemâmâdur Elif
K'aḥsen-i şûret şîfâtıdur anuñ *şâbin kaṭaṭ*

Ḍâd geldi istivâ-yı bist ü nüh ḥarf-i kelâm
Rûşen oldı ma'nî-i *lâ ḥayre illâ fi'l-vasaṭ*³⁵

5 Ey Muḥîṭî ya'nî Ḍâd-ı Fazl-ı Rabbü'l-âlemîn
Zâhir oldı Fî vü Lâm içre görindi Ḥaḳ nemaṭ

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 98- A.29b, A2.24b, D.23b, S.20b, M.29a

1a) ḥarf-i nuḳaṭ: ḥarf ü nuḳaṭ D, S, M.

2a) beş: beşden A2.

2b) Lafz: noḳṭa D. (sehv)

4a) bist ü nüh ḥarf-i kelâm: bist ü nüh ü ḥarf-i kelâm D.

³⁵ “Hayır, ancak ortadadır (orta yolu tutmaktadır).”

Ümmü'l-kitâb kâtib-i rûz-ı ezel faḫaṭ
Ruḫsârı üzre ol ḳamerüñ yazdı hüsn-i ḫaṭ

Ḳıldı tecellî aḫsen-i şûretde zât-ı Ḥaḳ
Fehm eyle merd-i ‘ârif iseñ nükte-i *ḳaṭaṭ*

Hüsn-ile rûy-ı arza ḫalîfe olalı yâr
Bağdâd-ı dilde gözlerümüñ yaşı oldı Şât

Sevdâ-yı zülfin ol şanemüñ terk idem dime
Ḥayrû'l-umûr sırrına dâl oldı fi'l-vasaṭ

5 Ḳur’ân Muḫîṭî ḫâl ü ḫaṭṭ-ı vech-i yârdur
Erbâb-ı ‘ilm-i Fażl-ı Ḥaḳa ḫarf bâ-nuḳaṭ

Mef’ûlü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘lü/ Fâ‘ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

* 99- A.29b, A2.24b, D. nüshasında yok, S.20b, M.29b

5a) ḫâl u ḫaṭṭ: ḫaṭṭ u ḫâl A.

5b) bâ-nuḳaṭ: bi'l-ḳasaṭ A2.

Nûrdur vechinde yâruñ ‘âşık-ı dîdâra hıta
Perde-i zulmetdür ammâ dîde-i ağıyâra hıta

Yoğdur ol mâhuñ felekde hûsn-i hıttına mişâl
‘Âlemi ârâlamışdur ara hûsn ü âra hıta

Rûz-ı âhirdür semâdan indi gûyâ arza dûd
Gün yüzinden ol mehûñ peydâ olalı kara hıta

Ma‘nî-i Kur‘ân dest-i gayb[1] ma‘lûm eyledi
Hâme-i kudretle yazdığda cemâl-i yâre hıta

5 Ey Muhtî zâhir oldı fitne-i âhir-zamân
Hâleveş devreyleyelden ol kamer ruhsâra hıta

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 100- A.30a, A2.24b, D.23b, S.20b, M.29b

Yâr çün eylemez vefâdan Һaz

‘Âşık oldur k’ide cefâdan Һaz

İnledür miydi ‘andelîbin gül

İtmese âh-ı mübtelâdan Һaz

Derde şabr eyleyen çü bu derdâ

Eylemez soğbet-i devâdan Һaz

Zevk-i ‘aşkı ne añlasın zâhid

Âdem olan ider şafâdan Һaz

5 Diñle şî‘r-i MuĖĖtîyi kim olur

‘Âşıkâna lağif edâdan Һaz

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

---

* 101- A.30a, A2.25a, D.24a, S.21a, M.30a

3b) soğbet: şihhat A2, S, M.

5a) olur: alur A.

Keyfiyyet-i esrâr u şerâb oldı mülemma‘

Şâhâne başumda yine bir tâc-ı muraşşa‘

Şâf ise gönül âyinesi jeng ü riyâdan

Ey şûfî nidersün giyüben şûf-ı muraşşa‘

Cânâ şıfat-ı kâkül ü müjgân u kaşuñdur

Her deftere kim yazıla dîvân-ı müsebba‘

Sevdâ-yı haţ-ı hüsnüñ olur başda ziyâde

Tîğ-ı gam-ile hâme-i dil olsa muqaţta‘

- 5 Bî-mişl-i nazîr olsa n'ola şî'r-i Muḥîṭî
Evşâf-ı cemâlüñdür iden hûb u muşanna‘

Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fe‘ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

---

* 102- A.30b, A2.25a, D.24a, S.21a, M.30a

1b) şâhâne: şâne A2.

2a) âyînesi: âyînesin A2.

Akıtma dîde-i ‘uşşâkdan dem’
 Perîşân kâkülûñ luğf eyle kııl cem’

Yanar ‘aşk odına pervâne-i dil
 Ruğûñ şevk-ile her şeb nitekim şem’

Münevver mihr-i ħüsnuñ pertevinden
 Felekde ay u gün bir zerre bir lem’

N'ola ға'n eylese ‘uşşâka zâhid
 Sözin nâ-dânuñ itmez ehl-i dil sem’

5 Muĥîî bendeñe raĥm eyle şâhum

Akıtma dîde-i ‘uşşâkdan dem’

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 103- A.30b, A2 nüshasında yok, D.24a, S nüshasında yok, M.30a

2a) yanar: yana D. (sehv)

4a) itmez: A nüshasında yok.

Kim ki cân-ile olur nuṭṭ-ı Hudâya sâmi‘
Olur ol mazhar-ı Hâḡ cümle ‘ulûma câmi‘

Çeşm-i ‘irfân-ile seyr eyle kemâl-i şun‘ın
Çün seni aḡsen-i şûretde yarattı şâni‘

H‘âb-ı ḡafletden uyan aç gözün ey ḡâfil kim
Doḡdı ḡurşîd-i ezel ‘âleme oldu lâmi‘

Kevşer ü bâḡ u behişt ü melek ü ḡûri n'ider
Seyr-i didâra şı kim dünyede oldu ḡâni‘

5 Ey Muḡîṭ olısar nâr-ı cehennemden emîn
Her kime rûz-ı cezâda ola Aḡmed şâfi‘

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

---

* 104- A.31a, A2.25b, D.24b, S.21a, M.30b

2b) yarattı: yazdı A2.

3a) uyan: A nüshasında yok.

3b) Doḡdı: ṭoḡdı A2, S. / ḡurşîd: şeydâ A2.

ḤARFÜ'L-ĠAYN

105*

Ḳapuñda ġamuñla aḳıdur gözlerüm ırmağ

Yaşum sâ'ilin nehr idüben eyleme ırmağ

Gülzâr-ı cemâlüñ yeter ey ġonce-dehânum

Dil bülbülüne seyr-i temâşâ-yı gül ü bağ

‘Aynıma görünmese n'ola kühl-i Şıfâhân

Ḥâk-i ḳademüñdür gözüme sürme-i *mâ zâğ*

Ḥâlüñle ḳadüñ yâd idüben sîneme cânâ

Bir tâze elif çekdüm ü yaḳdum yine bir dağ

- 5 Bir yere nice gele raḳı̄b-ile Muḥîṭî
Hiç tûṭî-i ġüyâ ola mı hem-nefes-i zâğ

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

---

* 105- A.31a, A2 nüshasında yok, D.24b, S nüshasında yok, M.30b
3b) gözüme: göze A/ Sûre: 53 (Necm), Âyet: 17.
5a) yerde: yere M.

Ġam-ı hâl-i siyehûñ ey yüzi aġ
Oldı başumda benüm bir kara taġ

Ķoyma kûyuñda öte zâġ u zaġan
‘Andelîbüñ yeridür gülşen u bâġ

Şerbet-i vaşluñ irişmese eger
Haste-i hicr ü ġamuñ olmaya şaġ

Hasret-i Mışr-ı cemâlûñ cânâ
Nîl-i çeşmüm akıdup kıldı bulaġ

5 Ey Muĥîfî kırup ol servi kenâr
Mevsim-i gülde kıoma elden ayaġ

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(... __ / ... __ / ... __)

---

* 106- A.31b, A2.25b, D.24b, S.21b, M.31a

1a) ġam-ı hâl: ġam-ı fâl S.

1b) başumda: başuma D.

3a) irişmese: irmese A, D.

4a) Mışr-ı cemâlûñ: Mışr u cemâlûñ A, D, M.

5a) servi kenâr: serv-i kenâr A.

ḤARFÜ'L-FÂ

107*

Kime kim 'ayn-ı 'inâyetle bağa şâh-ı Necef

Ḥâşıl eyler rü'yet-i dîdâr sırr-ı *men- 'aref*

Lü'lü'-i şehvârı қо dürr-i ma'ârif kıll taleb

Ey püser gûş it ki budur pend-i pîrân-ı selef

Zâhidâ terk-i behişt itsem n'ola dîdâr için

Oğul oldur k'atasına ola ferzend-i halef

'Ayš u nûş eyle bugün ferdâya şalma fırsatı

Şûfiyâ deryâ-yı rahmet bî-gerândur *lâ-teḥaf*³⁶

5 'Âlem içre 'ilm-i Fazl-ilen-durur âdem şerîf

Cübbe vü destâr ilendür şanma ey ḥ'âce şeref

Kârbân-ı 'aşq-ile tut maḥmil-i mülk-i beḳâ

Naqd-i 'ömrüñ olmadın bâzâr-ı fânide telef

Ey Muḥîṭî sözüñi fehm itmese nâ-dân ne ğam

Gevher-i zî-ḳıymetüñ ḳadrin ne bilsün her ḫazef

---

* 107- A.31b, A2.25b, D.25a, S.21b, M.31a

1a) kim: ki A2.

2a) қоy: қо A, D, S, M.

³⁶ Sure: 20 (Taha), Ayet: 68. "Korkma! Kuşkusuz ki sen üstün geleceksin."

5a) ilen: iden A, D, ile A2, S.

5b) ilendür: iledür A2, S.

6a) tut: dut D.

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ey hâl-i ruhuñ merdümüne dîde-i ‘ârif
 Hâk-i qademüñ tâc-ı ser-i ehl-i ma‘ârif

Yâd-ı gül-i ruhsâruñ-ile bülbül-i gûya
 Her şubh gülistânda oğur dürlü leṭâ’if

Terk eylemezem şâhid u câm-ı meyi nâşih
 Luṭf u kerem it söyleme çok pend-i muhâlif

Rindâne yûri kûy-ı harâbât-ı şafâda
 Nâ-dânı şağın eyleme esrâruña vâkıf

- 5 Keşf itmege esrâr-ı gubâr-ı haṭ-ı la‘lûñ
 Gelmeye Muḥîṭî gibi bir ehl-i mükâşif

Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fe‘ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

---

* 108- A.32a, A2.26a, D.25a, S.22a, M.31b

1a) merdümüne: merdümüñ D, merdüm ki S.

1b) ehl-i ma‘ârif: ehline ma‘ârif A2.

3a) eylemezem: eylemez A, D.

Ma'nâ-yı zât bir-durur eşkâl muhtelif
Biñ dürlü şûret-ile olur günde muttaşif

Ṭâ'ât-ı 'aşq kılmaz iseñ zâhidâ eger
Sırr-ı ilâhî olmayısar saña münkeşif

Zülfüñle kâmetüñden eyâ mazhar-ı İlâh
Keşf oldı baña ma'nî-i esrâr-ı Lâm-Elif

'Uşşâk içinde yok-durur îmânı ey şanem
Küfrine zülfüñüñ şu kim olmadı mu'terif

5 Deyr-i cihânda her kişi bir mesken eyledi
Oldı Muḥîṭî Ka'be-i kûyuñda mu'tekif

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

---

* 109- A.32a, A2.26a, D.25a, S.22a, M.31b

4a) yok durur iman: yokdur iman M.

Fazl-ı Hâkdan her kime keşf oldu esrâr-ı ħurûf
Buldı fethine tılısm-ı genc-i Kur'ânuñ vuķûf

Ref' iden 'irfân-ı vechinden cehâlet perdesin
İrmeye ayruķ kemâl-i bedrine anuñ ħusûf

Menzil-i *lâ-ħavfa* ir hem-râh-ı ehlu'llâh olup³⁷
Nice bir ħüzn-ile tenhâ gidesin râh-ı maĥûf

Ĥaţţ-ı nev-ĥîz-i ĥabîb için şehîd olanlara
Zâhir oldu cennetü'l-firdevs *fî zıllı's-süyûf*³⁸

- 5 Ey Muĥîţ ismidür feyyâz-ı feyz-i Câvidân
Her müsemâdan ki zâhirdür dem-i Fazl-ı Ra'ûf

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 110- A.32b, A2.26a, D.25b, S.22a, M.31b

1a) oldu: ola A2.

³⁷Sure: 2 (Bakara), Ayet: 62. "Ve onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."

³⁸"kılıçların gölgesinde"

Bu yalancı tekyeyi taşdıķ iden abdâle yuf
Hem aña tekye-nişînim diyen ol cühhâle yuf

Tâc u post u hırķa vü tennûreye mağrûr olup
Münkir-i erbâb-ı Fazl olan gürûh-ı dâle yuf

Hurde-i fakr u fenânuñ bulmayup gencînesin
Eyleyüb terk-i kabâ fahr eyledügi şâle yuf

Ma‘rifet kavlı-ile varmayan tarîkat yolına
Bî-şeri‘at işlenen dâim o bed ef‘âle yuf

5 Geçinüb şûretde Mehdî-i zamânuñ leşkeri
‘Âlem-i ma‘nîde olan tâbi‘-i Deccâle yuf

Yapışup dâmân-ı nefse hizmet-i Hâkdur diyü
Çekmeyüp andan elin hal eyledügi kâle yuf

Ey Muḥîṭî ḥâkden ser çekmeyen çün sünbüle
Hâşılı ‘ömrünü ber-bâd eyleyen pâ-mâle yuf
Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 111- A.32b, A2.26b, D.25b, S.22b, M.32a

1b) Hem aña tekye-nişînim: hem aña ben [ni]şînim A, M, Hem aña ben tekye-nişînim A2, Aña ben tekye-nişînim S.

5b) tâbi‘: kâbi‘ A, tâbi‘ S.

6b) kâle: fâle A, A2, D.

7b) hâşılı ‘ömrini: hâşıl-ı ‘ömrini S, M.

Oldı şifâtumda 'ayân zât-ı Ḥaḳ

Ya'nî benem Sî vü Dü âyât-ı Ḥaḳ

Âyîne-i vech-nümâ-yı Ḥaḳam

Cümle cihân vechüme mir'ât-ı Ḥaḳ

Zâhir olup gün gibi her zerreden

Nefy-i sivâ eyledüm işbât-ı Ḥaḳ

Merkeziyüm dâ'ire-i 'âlemüñ

Benden irer ḥalka füyûzât-ı Ḥaḳ

5 Fi'l-i 'ayânumda nihân sırr-ı gayb

Ḳavl u beyânumda zuhûrât-ı Ḥaḳ

Ser-be-ser i'lâm-ı vücûdumda fâş

Ma'nî-i esrâr-ı şu'ûnât-ı Ḥaḳ

Aḥsen-i şûretde Muḥîf benem

Mazhar-ı her-nev'-i kemâlât-ı Ḥaḳ

Müfteilün / Müfteilün / Fâ'ilün

(_ . . _ / _ . . _ / _ . _)

* 112- A.33a, A2.27a, D.25b, S.22b, M.32a

1b) benüm: menem A.

7a) benüm: menem A.

Farsça Gazel

Dâd çun Fażl-ı Hâk merâ tevfiķ

Hâdî-i râh-ı dîn menem taķķîķ

Naşb-i fermûd der hılâfet-i hod

Beyt-i maķdis ki ûst beyt-i ‘atîķ

Ân du mevzi‘ çü hânây menend

Ez ... cihet ...şüd ..... ‘amîķ

Vâcibest ber heme iţâ‘at-i men

Müteşerri‘ buved ger ehl-i ţarîķ

5 Bişneved her ki îñ hadîş merâ

Ne kuned ez sır-ı yakîn taşdıķ

Nîst ferzend-i âdem û dîvest

Ger be sûret buved cuneyd u şeķîķ

Sî vü Dû nuţķ-ı Fażl-ı Yezdânem

Kerdem âfâk râ be-hod taţbîķ

---

* 113- A.33a, A2.27a, D.26a, S.23a, M.32b

2a) nışb: naşîb S.

3a) çü: hu A2. / hânây: cânây A.

3b) ez: zân A2, A, D

4b) müteşerri‘: müteşerru‘

5b) taşdıķ: taķķîķ A2.

6b) cuneyd: cünde (cende?) A.

Heme Hax dîdem ü ne dîdem gayr
Heme hod yâftem derîn du ferîk

Bâ heme halk âşîkâr û nihân
Hestem ez her cihet Muhtî refîk

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün
(... _ _ / . _ . _ / ... _)

9b) her: A ve D nüshalarında yok, ez: şeş ez D.

Bahâr açıldı ‘âlem buldı revnağ
Gel ey şâkî getür câm-ı mürevvağ

Meded ğarğ olmadın dil baħr-ı ğamda
İrişdür sâkiyâ luğ eyle zevrağ

Düşürdi ħalkı çâh-ı iştîyâğa
Zenaħdânuñdaki âb-ı mu‘allağ

Bisât-ı ‘aşğ içinde oldı şeh mât
Kime ħâl-i ruħuñ kim sürdi beydâğ

5 N'ola inkâr iderse ‘aşğı zâhid
Ne bilsün ħâl-i vecd u şevki aħmağ

Açamaz ‘ağd-i zülf-i yâri herkes
Bu bir müşkil mu‘ammâdur müdağğak

Kemâl-i ħüsn-i zîbâdur Muħîfî
Murâdum dünyâ vü ‘uğbâda ancağ

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

* 114- A.33b, A2.26b, D.26a, S.22b, M.33a

2b) irişdür: irişdi A2.

3b) âb-ı mu‘allağ: ‘azâb-ı mu‘allağ D.

4a) şeh: şâh D.

5a) ‘aşğı: ‘aşğa A, S.

6a) açamaz: açılmaz D.

7b) ‘uğbâda: ‘uğbâdur A2.

(. . . / . . . / . . .)

Bist ü Heşti añla Sî vü Dû kelâmu'llâha baķ
 Zât-ı muḩlaķ ğörmek isterseñ Őifâtu'llâha baķ

Nuḩķ-ı rûĥu'llâhı zımn-ı noķtada fehm eyleyüp
 Âdemün Őânında ĥarf-i Bâ-i Bismillâha baķ

Almak isterseñ eger elvâĥ-ı Mûsîden ĥaber
 Ĥayme-i mî'âd içinde *küntü kenzu'llâh* a baķ

Şeş cihetden Ĥaķ cemâlidür ğörinen küll-i yevm
 Kâf ile Nûndan zuhûr iden bu sırru'llâha baķ

5 Ĥâcî-i nâcî olup ğörmek dilerseñ nûr-ı Ĥaķ
 Vech-i âdemden beyân-ı remz-i Beytu'llâha baķ

Olmak isterseñ ĥiḩâb-ı *len-terânî* den emîn³⁹
 Tûr-ı cismüñde münâcât-ı Kelîmu'llâha baķ

Tâlib iseñ bilmege sırr-ı kelâm-ı mantıķı
 Gel Muĥiḩîden beyân-ı 'ilm-i Fazlullâha baķ

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 115- A.34a, A2.27b, D.26b, S.23a, M.33a

4a) cihetden: cihetde S.

5b) âdemden: âdemde A2.S.

³⁹ Sure: 7 (Araf), Ayet: 143. "Beni (asla) ğöremezsın."

Çün beni mest eyledi sâkî-i devrân-ı ‘aşk
Anuñ-içün olmışam vâlih ü hayrân-ı ‘aşk

Halk-ı zemîn ü zamân hükmine baş indirür
Her kim olur cân-ile tâbi‘-i fermân-ı ‘aşk

‘Âşık iseñ başuñı eyle bu meydânda toğ
Ol şeh-i hüsn itdi çün zülfini çevgân-ı ‘aşk

Genc-i rumûz-ı nihân olmayısardur ‘ayân
Mülk-i dil ü cism ü cân olmasa vîrân-ı ‘aşk

5 Yazdı müselleme diyü derd ü maḥabbet ilin
Hükmine ‘âşıklarun kâtib-i dîvân-ı ‘aşk

Zülfini yârun heves kim ide Manşûrveş
Dâr-ı fenâda geçer boynına urgân-ı ‘aşk

Çâker-i dergâhıdur Kayşar ü Fağfür u Cem
Kim ki Muḥîṭî olur hem-dem-i sulṭân-ı ‘aşk

Müfteilün/ Fâ‘ilün/ Müfteilün/ Fâ‘ilün

(_ . . _ / _ . _ / _ . . _ / _ . _)

* 116- A.34a, A2.27b, D.26b, S.23b, M.33b

2b) tâbi‘: ṭâlib A.

4b) cism ü cân: cân u cism A2. / vîrân: meydân A2.

Birdür yanımda hâl-i sükûn u cünûn-ı ‘aşk
İrdüm kemâl-i ‘aqla benem zû-fünûn-ı ‘aşk

Zulmet içinde kıala hayât-âbın isteyen
Bir Hızır gibi olmayacak reh-nümûn-ı ‘aşk

Şîrîn-i dehre virme gönül merd-i ‘âkıll ol
Ferhâdı gör ki nicesi oldu zebûn-ı ‘aşk

At oyna gösterüp ruhuñ açmazdan çeküb
Nağ‘-ı felekde sürse piyâde oyun-ı ‘aşk

- 5 Oğur Muhiî kaşlarıñı *nûn ve'l-kalem*⁴⁰
Vechüñde haşlarıñı *ve mâ yesşurûn-ı* ‘aşk⁴¹

Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘îlü/ Fâ‘ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

* 117- A.34b, A2.a, D.27a, S.23b, M.33b

1b) ‘aqla: ‘aşka A.

4a) çeküb: gösterüb A2.

⁴⁰ Sure: 68 (El-Kalem), Ayet: 1. “Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına ant olsun.”

⁴¹ Sure: 68 (El-Kalem), Ayet: 1. “Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına ant olsun.”

Kevne tâ kıldı tecellî Fazl-ı bî-hemtâ-yı ‘aşk
Oldı her bir zerre bir mihr-i cihân-ârâ-yı ‘aşk

Mülk-i cânı ser-te-ser pervâz idüp gezdi dilâ
Kâf-ı ‘aşkıında karar itdi gelüp ‘anķâ-yı ‘aşk

Lâf-ı ‘aşk itme yürü ‘uşşâka ey şûret-perest
Mazhar-ı ‘aşk olmayan bilmez nedür ma‘nâ-yı ‘aşk

Nefy-i lâ-yı ‘aķl-ı âfâķ itmeyince bî-gümân
Şâbit olmaz enfüs içre bil yakîn illâ-yı ‘aşk

5 Bulmaķ istersen eger ‘aşķuñ vücûdından eşer
Añla kim ‘ayn-ı müsemmâdur hemân esmâ-yı ‘aşķ

Mest-i lâ-y‘aķıl oluben baķmaz iki ‘âleme
Bir ķadeh her kime şunsa sâķî-i devrân-ı ‘aşķ

Ey Muķîfî ğarķa vardı ķatresiyle kâinât
Her tarafından cûş idüp mevc uralı deryâ-yı ‘aşķ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 118- A.34b, A2.a, D.27a, S.23b, M.34a

2b) ‘aşķında: ‘âşķda S.

6b) devrân: şahbâ D, A2, S.

Şâh-1 fakram hâk-i pâyuñdur başumda tâc-1 ‘aşk
Geçmişim kevn ü mekândan olmışam muhtâc-1 ‘aşk

Merve haqqı virmeye yüz biñ tavâf-1 Ka‘beye
Ey şanem kûyuñ şafâsın bir nefes huccâc-1 ‘aşk

Eyledi bî-esb ü fil naţ‘-1 felekde şâh-mât
Her kime gösterdi ruḥ açmazdan leclâc-1 ‘aşk

Gelmişem Haḫdan *ene'l-Haḫ* sırrını fâş itmege
Ya‘nî kim dâr-1 haḫîkatde benem Hallâc-1 ‘aşk

5 Her melâmet târi kim kavş-1 kazâdan atılır
Aña meydân-1 rızâda olmışam umac-1 ‘aşk

Bist ü Heşt harf oldu Haḫdan geldi Cibrîl Aḫmede
Harf-i mu‘cem Refref oldu eyledi mi‘râc-1 ‘aşk

Vâsıl olmazdı Muḫîṭî Ka‘be-i maḫşûde dil
Kâfile-sâlâr-1 ‘uşşâk olmasa mercâ-yi ‘aşk

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 119- A.35a, A2.a, D.27a, S.24a, M.34a

3a) felekde: zemînde A2.

4b) menem: benim D, S, M.

5b) umac: âmâc A2, D.

7b) kâfile: kâf ile A, A2, D.

Ey cemâlûndür kitâb-ı Câvidân-ı Fazl-ı Hâk
 Hatt u hâlûn şerhidür Qur'ân içinde her varak

Gösterür bînüñ 'ayân ma'nî-i *ven şakka'l-kamer*⁴²
 Hatt-ı ruhsârûnda rûşen âyet-i *Rabbi'l-felak*⁴³

Bir nefes ger ey Mesîhâ-dem tekellüm eyleseñ
 Dirilür mu'ciz kelâmuñdan olurlar bî-nuṭak

Olmaz idi Sî vü Dû nuṭk-ı ilâhî âşikâr
 Olmasaydı hatt-ı vechüñ istivâdan iki şak

5 Kıavs-ı burcında meh-ile müşterîdür sanıram
 Kaşuñ üzre tâb-ı mülden zâhir oldukça 'arak

Şükr-i Fazl-ı Hâk ki kalmadı gümân u reyb ü şek
 Perde ref' olup cemâlûñden 'ayân oldu ṭabak

Rûḥ-ı Kıuds-âsâ bulur Hâkdan maḳâm-ı muntehâ
 'İlm-i esmâ-yı Muḥîṭiden kim alursa sebak

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

* 120- A.35a, A2.b, D.27b, S.24a, M.34b.

2a) bîñün: bilüñ A2.

⁴² Sure: 54 (Kamer), Ayet: 1. "Ay yarıldı."

⁴³ Sure: 113 (Felak), Ayet: 1. "Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran Rab, yaratıkların Rabb'i."

5a. menzilüm: şanırum A, A2, S, M.

5b. zâhir: vâki' D.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

ḤARFÜ'L-KEF

121*

Çeküpdür bend-i ‘aşka cân-ı ḥod zülf-i dil-âvizüñ
Nedür ḳan itmege bâ‘ iş dem-â-dem çeşm-i ḥûn-rîzûñ

Yoluñda ğamzüñ ucından virüp cân dönmeğüm yoğdur
Ser-â-ser çâk çâk eylerse cismüm ḥançer-i tîzûñ

Dehânuñ fikr idenler hep ‘adem iĳlimine gitdi
Vücûdından ḥaber kimdür viren mevhûm-ı nâ-çizûñ

Ḳomadı cân-ı Şîrine maḥal ey Ḥüsrev-i ḥûbân
Gözüm yaşımı gül-ğun itse tañ mı zülf-i şeb-dîzûñ

5 Benefşeżâr-ı ser-gerdânuñ olmiş zîr u bâlâda
Görüp bâğ-ı ruḥuñda nâz-bûy-ı ḥaṭṭ-ı nev-ḥîzûñ

Diyâr-ı Rûmdur ğûyâ Celâlî oldı şan peydâ
Ruḥuñda dir gören cânâ o ḥâl-i fitne-engîzûñ

Muḥîṭî fenn-i şî‘r içinde bir üstâd-ı kâmilisin
Olursa n'ola ḥoş-ṭab‘ u sūḥanverler telâmîzûñ

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

---

* 121- A.35b, A2.b, D.27b, S.24b, M.34b

5a) gerdânuñ: gerdân A2, S. / bâlâda: pâlardan A, D, pâlarda M.

6a) Rûmdur: Rûmda D, A2.

7b) ḥoş ṭab‘ u sūḥanverler: ḥoş ṭab‘ sūḥanverler A, D.

Ey kelâmuñ mu‘ciz-i âyât-ı ur’andur senüñ
Başdan ayağa vücûduñ nuk-ı Yezdândur senüñ

Mazhar-ı Allâh u Ramândur kelâm-ı zât-ı Ha
Çâr-deh-i hat-ı Hudâ vechüñde burhândur senüñ

Hâtem-i ‘irfân-ile mülke Süleymânsın bugün
Vaş u tayr u ins ü cin hükümüñe fermândur senüñ

Cem‘ idüp ey meh götür yüzden perîşân zülfüñi
Hak-ı ‘âlem zülfüñ ucından perîşândur senüñ

5 Gülşen-i cennet cemâlüñ rularuñdur tâze gül
Müntehâ Tûbâ kadüñ serv-i hırâmândur senüñ

‘Âşıkâ zulmât-ı İskender sevâd-ı kâkülüñ
Hat-ı sebzüñ Hızır u la‘lüñ âb-ı hayvândur senüñ

Ey Mutî ta‘n-ı a‘dâ-yı şeyâîñden ne gam
Çünkü her yirde mu‘inüñ Fazl-ı Ramândur senüñ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 122- A.36a, A2.29a, D.a, S.24b, M.35a

6a) zulmât-ı İskender: zulmetde İskender A2.

‘İlmini bilmek dilerseñ ‘âlemüñ
Gel oğı vechi kitâbın âdemüñ

Oğıdı çün *külleḥâ* şâḥ-ı ‘Arab⁴⁴
Sırrını fehm it ḥurûf-ı mu‘cemüñ

Menzilüñdür ravza-i Darü's-Selâm
‘İlm-i Fazlullâh olursa hem-demüñ

Nefsüñe uyma Süleymân-vaḫt-iken
Dîve aldurma elüñden ḥâtemüñ

5 Maḥrem-i yâr olmak isterseñ eger
Sözini gûş eyleme nâ-maḥremüñ

Zâhir oldı ma‘ni-i esrâr-ı ğayb
Genci açıldı tılısm-ı a‘zamuñ

Ḳuvvet-i Ḥaḫdan Muḥîṭüñdür Mesḫ
Geldi raḫminden vücûda Meryemüñ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 123- A.36a, A2.29a, D.a, S.24b, M.35a

1b) kitâbın âdemüñ: kitâbuñ âdemüñ A2, Kitâb-ı âdemüñ A, D.

⁴⁴ Sure: 2 (Bakara), Ayet: 31. “Ve Âdem’e tüm esmaları öğretti.”

Zülf ü kaç u kirpigün seb‘al-meşânîdür senün

Hâl ü haţtuñ şûret-i cem‘-i me‘ânîdür senün

Mürde diller ey Mesîhâ-dem n'ola cân bulsalar

Hızr-ı güftâruñ cevâb-ı zindegânîdür senün

Nice taşvîr ide naqqâşân-ı ‘âlem ey nigâr

Naqş-ı hüsnün ‘âcizi Erjeng ü Mânîdür senün

Kâkülün fikriyle cân virmek yoluñda dilberâ

‘Âşıkâ ‘ömr-i hayât-ı Câvidânîdür senün

5 Ey Muhtî ‘âlem almağa müsemmadan haber

Sözlerün esmâ-yı küllünün beyânıdur senün

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 124- A.36b, A2.29b, D.b, S.25a, M.35b

3b)‘âcizi: ‘âciz A, A2, D, S.

5a) müsemmadan: Mesîhâdan A.

Sırrımı min Ricâl-i A‘râfuñ
Añla ‘anķâsıdur bilen Kâfuñ

Kâf u Nûn noķta vü kelâm oldı
Noķta it Nûna ģarfını Kâfuñ

Elif ü Lâm u Mîm beyân itdi
Sîn-ile Tâ vü Hâda evşâfuñ

Zât-ı Hâķsın şıfâtuñı bil kim
Şıfatuñ zât ola gider [havfuñ]

5 Çün didi *ya ‘rifûn bisîmâhum*⁴⁵
‘Ârif-i zât olup gider lâfuñ

Hulķ-ıla ‘âleme Mesîhâsın
‘Unşura ģarb idersüñ eţrâfuñ

Baħrine ģavş iden Muģîtmüñ
Buldı dürr-i yetîmin eşdâfuñ

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

* 125- A.36b, A2.29b, D.b, S.25a, M.35b

2b) ģarfını kâfuñ: kâfını ģarfıñ A2.

4b) zât: ģâķ A, D.

⁴⁵ Sure: 7 (Araf), Ayet: 46. “Ve Araf üzerinde de hepsini simalarından tanıyan kimseler vardır.”

6a) Hulķıla: nuţķıla A2.

7a) ģavs: ģavvâs A, A2, D, S, M.

(. . . _ _ / . _ . _ / . . _)

Öykünmese ger kâmet-i servine nigâruñ

Bâğ içre komazlardı ayağını çenâruñ

Gül ‘aşkına gözyaşın akıtısa n'ola bülbül

Şarf oldı bu yolda dil ü cân nağdi hezâruñ

Yakdum yine biñ âteş-i ‘aşk-ile gönülde

Dâğ-ı gam-ı sevdâsını bir lâle-‘ızâruñ

Olsam reh-i ‘aşk içre n'ola halka melâmet

‘Âşık aña dirler kim ura terkini ‘âruñ

5 Âhir yem-i ‘aşk içre bu sevdâ-yı mağabbet

Ğarķ itdi Muḥîṭi seni keştî-i fikâruñ

Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fe‘ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

* 126- A.37a, A2 nüshasında yok, D.b, S nüshasında yok, M.36a
3b) ğam-ı sevdâ: ğam u sevdâ A, A2, S.

Gelmedin cûşa yem-i âb u hevâ âteş u hâk
 ‘Âşık idüm şadef-âsâ saña ey gevher-i pâk

Gün gibi kûyuñı devr eyler idüm ey yüzi mâh
 Dönmedin dâ’ire-i noқта-i hâki eflâk

Terk-i cân itmiş idüm gamze-i cellâduña ben
 Olmadın kimse dañi tîğ-ı maħabbetle helâk

Giymemişdi dañi bir kimse kabâ-yı ‘aşkı
 Dest-i şevk-ile çeküp eyledüğümde yağa çâk

5 Ben gam-ı vaşluñ-ile ağlar iken Yâķûbuñ
 Hecr-i Yûsufla gözi olmamişidi nemnâk

İtmedin kendüyi Manşûr cihânda ber-dâr
 Dâr-ı ‘aşķuñda *ene'l-Hak* dir idüm ben bî-bâk

Şıfat-ı ħüsnüñi yazmışdı Muħîfî cânâ
 Yoğ-iken levħ ü kalem kuvvet ü ‘aql u idrâk

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

* 127- A.37a, A2.29b, D.29a, S.25b, M.36a

4b) eyledüğümde: eyledü gamda A, A2, D.

6b) bî-bâk: bî-pâk A, A2, D.

Secde-i rûy-ı Fazl-ı yektâ kı1

Muştafâ gibi ‘arşda câ kı1

Tûr-ı Sînâya çık kelîm-âsâ

Göñlüñi mazhar-ı tecellâ kı1

Âsumâna ‘urûc idem dir iseñ

Ka‘be-i kûy-ı yâri mevâ kı1

Çünkü zâhir nişân-ı bâtındur⁴⁶

Şûrete gel beyân-ı ma‘nâ kı1

5 ‘Ârif ol ğayrıdan nazâr kaı‘ it
Öz vücûduñda Hakkı peydâ kı1

Rûh-ı Kuds ol çıkup tabi‘atden

Qalma esfelde seyr-i a‘lâ kı1

Biz bugün Hakkâ olmuşuz vâşıl

Şûfi sen yûri fikr-i ferdâ kı1

Şûret-i Haq cemâl-i dilberdür

Dîde-i cân-ıla temâşâ kı1

* 1- A.37b, A2.30a, D.29a, S.25b, M.36b

⁴⁶ “El-zâhiri ‘unvânü'l-bâtin” D. (der-kenâr)

Hak zuhûr itdi geç mûdârâdan

Halka h'âce yeter mûdârâ kıl

10 Alduñ ise haber müsemmâdan

Keşf-i esrâr-ı 'ilm-i esmâ kıl

'Ârif-i Rabb iseñ Muhtîveş

Men- 'aref sırrın âşikârâ kıl

Fe' ilâtün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün

(. . . _ _ / . _ . _ / . . . _)

‘Arş-ı Rahmân-ı Hudâdur görinen baş degül
Levh-i maḥfûzda ḥaḍdur qararan kaş degül

Biz Ḥaḳuz dir gözüñ aç eyle nazâr eşyâya
Şûfiyâ sırr-ı *ene'-Ḥaḳ* dime kim fâş degül

Vâkıf-ı râz-ı ḥaḳîkat olmaz taḳlîdden
Ehl-i taḥkîke şu kim maḥrem ü sırdaş degül

N'ola zâhirde Ḥaḳı görmese zâhid zirâ
Nâzır-ı şems-i münîr dîde-i ḥuffâş degül

5 ‘Âşık-ı merdümege ḥâl-i ruḥ-ı yâr olanuñ
Nazarında dü-cihân dâne-i ḥaşḥâş degül

‘Aşk-ı Leylâ-ile tenhâ yûri Mecnûn-âsâ
Vâdî-i ğamda saña kimse çü yoldaş degül

Pây-mâl-i reh-i ‘aşq olsa Muḥîḫî n'ola kim
Terk-i cân itdi bu yolda niceler baş degül

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

* 129- A.38a, A2.30b, D.29b, S.26a, M.36b

3b) taḥkîke: taḳlîde A.

7b) niceler: nice bir A.

Ruhsâruñ üzre cânâ o kâkül
Berg-i gül üzre gûyâ ki sünbül

Şebnem gibi ben ço ağlayayın
Gül gibi tek sen handân olup gül

Faşl-ı gül irdi ey gonce-leb gel
Bezm-i çemende nûş idelüm mül

Lâyık midur hiç verd-i cinân sen
Hâr-ı rakîbe açılmağ ey gül

5 Kesme Muḥîṭî kûyında zâruñ
Gülşende hoşdur feryâd-ı bülbül

Müstef' ilâtün/ Müstef' ilâtün

(__ . __ / __ . __)

---

* 130- A.38b, A2 nüshasında yok, D.29b, S nüshasında yok, M.37a

Bâr-ı ‘aşkuñ ki senüñ ben çerem lâf degül

Çekemez arz u semâ ‘arz olma kâf degül

Oluben hem-dem-i ağıâr-ı erâzil tab‘uñ

Yüzine ehl-i dilüñ baqmamaq inşâf degül

Şûret-i hûba gerekdür nazâr-ı pâk ey dil

Bağmasa şûfi n'ola âyinesi şâf degül

İrmeyen vuşlat-ı dîdâra kalan firqatde

Ehl-i cennetde olup menzil-i a‘râf degül

5 Vaşfuñ eylerse Muḥîṭî n'ola şî‘rinde temâm

Kim dir ey meh saña bu ḥüsn-ile vaşşâf degül

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(... __ / ... __ / ... __ / ... __)

* 131- A.38b, A2.30b, D.29b, S.26a, M.37a

3b) baqmasa: bağmasa A. / şâf: pâk A, A2.

Câm-ı mey nûş itmege faşl-ı bahâr ister gönül

Serv-ğad bir sâķî-i lâle-‘ızâr ister gönül

Gül gibi bezm-i gülistânda gülüp açılmağa

Nâle-i dil-sûz-ile şavt-ı hezâr ister gönül

Serv-ğad gül-bû semen-sîmâlar-ile her taraf

Bağ u râğa şalnup seyr-i kenâr ister gönül

Açılup dürlü şükûfe cûları olup revân

Şöyle bir şahrâ-yı şahn-ı sebzâr ister gönül

5 Ey Muħîf mey-fürûşuñ köp düşüp ayağına

Faşl-ı gülde bâde-i bî-ihdiyâr ister gönül

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 132- A.39a, A2.30b, D.30a, S.26a, M.37b

2b) şavt: şûret A2.

3a) her taraf: dem-be-dem A2.

Bâde-i âl içüben eyle ‘ızâruñ gül gül
Şevkden ehl-i şafâ tâ kim olalar bülbül

Bezmi telh eylesün sâkî gel efsûnı gider
İçelüm tatlu lebünden getüre sâfî mül

Dâ’imâ yüz sürüyüp pâyuña düşmek ister
Bu hevâ-ile olur başdan o müşgîn kâkül

Kimse getirmez idi cân-ıla baş üstinde
Ser-fürû eylemese zülfüne cânâ sünbül

5 Bende-i muhlişüñ olmaya Muḥîḫî gibi hiç
Bâb-ı ‘aşkuñda şehâ gerçi ki bî-haddür kul

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(... __ / ... __ / ... __ / ... __)

---

* 133- A.39a, A2 nüshasında yok, D.30a, S nüshasında yok, M.37b
5b) bi-ḫaddür: niçedür A, D.

‘Âlemüñ ey dil yûri şâh u gedâsından çekil
İhtiyâr it miḥnet-i zevk u şafâsından çekil

Çarḥ-ı dūnuñ aṭlas u tâc u kabâsın terk idüp
Ehl-i tecrîd oluban şâl ü ‘abâsından çekil

Zâhidüñ ḥalvet bucağı oldı mâtem ḥânesi
‘Ârif ol câm-ı feraḥ nûş it riyâsından çekil

Görmeyüp ayruḳ cefâ mihr ister iseñ tâ ebed
Kıl taḥammül cevrine yâruñ vefâsından çekil

5 Mâ’il olmayup nuḳûşına bu fânî ‘âlemüñ
Ey Muḥîṭî göz yumup aḡ u ḳarasından çekil

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 134- A.39a, A2.31a, D.30a, S.26b, M.38a

1a) şâh u gedâ: şâh gedâ A.

1b) ihtiyâr it miḥnet: ihtiyâr-ı miḥneti M. / zevk u şafâsından: zevk şafâsından A, A2, D, S.

4a) ister iseñ: isterseñ A.

4b) vefâsından: cefâsından A, S.

5a) Mâ’il: Mâni‘ A.

‘Alâyıkdan geçüp ‘âlemde ferd ol
Zen-i dünyâya baş indürme merd ol

Ser-efrâz olmak isterseñ cihânda
Reh-i ‘aşk içre ayaklarda gerd ol

Vücûduñ mûmveş cehd-ile nerm it
Saña âhen gibi kim dir ki serd ol

Meşâm-ı ehl-i dil olsun mu‘aţtar
Açıl gülzâr-ı ‘irfân içre verd ol

5 Eger bilmek dilerseñ sırr-ı ‘aşkı
Cihânda hem-dem bir ehl-i derd ol

Seni zâr itmedin nerrâd-ı devrân
Düşüp taş-ı gam-ı ‘aşk içre nerd ol

Muhtî gibi gerçek ‘âşık iseñ
Sirişk-i âl-i dâ’im rûy-ı zerd ol

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 135- A.39b, A2.31a, D.30a, S.26b, M.38a

Kim ki buldı Câvidân-ı nuṭḡ-ı Fazlullâha yol

Ol muḥaḡḡaḡ buldı te'vîl-i kelâmu'llâha yol

Olmadı her nuṭḡ iden esmâ-yı küllüñ maḡharı

Âdem oldur kim iletdi Bâ-i Bismillâha yol

Nükte-i esrâr-ı *men aref*den olduñ bâ-ḡaber

Ṭâlibâ ger bulduñ ise *küntü kenzu'llâh* a yol

Aḡsen-i şûretde nûr-ı zât-ı Ḥaḡḡı görmeyen

Zulmet içre ḡaldı bulmadı şıfâtu'llâha yol

5 Ey Muḡîṭ okıyanlar ḡaṭṭ-ı vechin âdemüñ

Levḡ-ı maḡfûz-ı Ḥudâdan buldı 'arşu'llâha yol

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 136- A.40a, A2.31b, D.30b, S.27a, M.38a

3b) ger bulduñ ise: bulduñ ise sen A.

5a) vechin: vechi D.

Her kime kılsa nazır Hâzret-i sâhib-te'vîl
 Hârf be-hârf zâhir olur aña beyân-ı tenzîl

Levh-i mahfûz-ı Hudâ şûret-i Âdemdür kim
 Aḥmede andan alup geldi kelâm-ı Cibrîl

Hârf-i vâhidde bugün okumayan Kır'ânı
 Olısar rûz-ı cezâda günü anuñ biñ yıl

Çün nüzûl eyledi 'Îsî demidür bula devâ
 Ekmeh ü abraş u a'mâ vü marîz u ker ü şil

5 Ey Muḥîṭî şifâtumdur ki nüzûl eyledi hep
 Hârf-i Tivrât u Zebûr u kelimât-ı İncil

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün
 (... _ _ / ... _ _ / ... _ _ / ... _)

---

* 137- A.40a, A2.31b, D.30b, S.27a, M.38b

1b) be: A, D, M nüshalarında yok.

2b) andan: andı A2.

5b) Tivrât: Tivrit M.

HARFÜ'L-MÎM

138*

Ser-â-ser Fazl-ı Hâkdan mülk-i 'âlem
Benümdür çün benem ferzend-i Âdem

Halife-zâde-i rûy-ı zemînem
N'ola da'vâ-yı irş itsem dem-â-dem

Ezelden dâr-ı Firdevs Âdemüñdür
Dağî evlâdınıñ bî-*lâ* vü bî-*lem*

Çün âhir müttakîdür arza vâriş
Ne gam ger dîv ü ded olsa mukaddem

5 Bi-hamdillâh ki âhir kavm-i şeytân
Sürüldi gökden ü yirden dağî hem

Cihân fermân-berümdür kâf tâ-kâf
Süleymânâ elümde uşta hâtem

Muhtî Fazl-ı şâh-ı lem-yezelden
Baña iklim-i heft oldı müsellem

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 138- A.40a, A2.34b, D.31a, S.30a, M.38b

2a) Halife: Halife-i S.

2b) irş: arş A2, S, M, arz A, D.

Bî mükerrer harf-i *Bismillâhirrahmânirrahim*

‘Aşr-ı âyât-ı haç-ı vechüñdür ey nûr-ı kadîm

*Ķâf ve'l-Ķur'ân*⁴⁷ cemâlün çaşlaruñ *Nûn ve'l-ķalem*⁴⁸

Şâd ‘aynuñ geldi Ķur'ân içre ez-Rabb-i Kerîm

Noķta-i mevhûm-ı sırr-ı ğaybdur mîm-i femûñ

Fehm ider bu nûkte-i dâñâ olan ķalb-i selîm

Kâkülün Cibrîl *sidrû'l-münteha* dur ķâmetün⁴⁹

Leblerün mâ'-i ma'în ħüsnün ğül-i bâğ-ı na'îm

5 Haç-ı vechüñden *hüden li'l-muttaķîn lâ raybe fih*⁵⁰

Ķâmet ü zülf ü dehânuñdur Elif ü Lâm u Mîm

Başdan ayağa vücûduñdur kelâm-ı zât-ı Ħaķ

Uşta tefsîr-i eĥâdîş uşta Ķur'ân-ı ‘azîm

Bulsa zülfüñden Muĥîfî n'ola Firdevse sebîl

Kim behîş ehline zülfüñdür *şırâķa'l-müstaķîm*⁵¹

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

* 139- A nüshasında yok, A2.31b, D nüshasında yok, S.27a, M.39a

⁴⁷ Sure: 50 (Kaf), Ayet: 1. “Kaf. Şerefli Kuran’a ant olsun.”

⁴⁸ Sure: 68 (Kalem), Ayet: 1.

⁴⁹ Sure: 53 (Necm), Ayet: 14.

⁵⁰ Sure: 2 (Bakara), Ayet: 2. “O, sakımanlar için yol göstericidir.”

5b) Elif ü Lâm u Mîm: Elif Lâm Mîm S, M.

⁵¹ Sure: 1 (Fatiha), Ayet: 6. “Bize doğru yolu göster.”

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

İstivâ-yı haṭṭ-ı vech-i Âdem ey dîv-i racîm

Gel ‘ubûr it kim budur Haḫdan *sırâtu’l-müstakîm*

Cenneti vechinde yârûñ görmeyen Haḫ şûretüñ

Tâ ebed dîdârdan dûr oldu ol ehl-i caḫîm

Nefs-i Fir‘avnın bugün kim kılsa ğarḫ-ı âb-ı Nîl

Bil kim oldur Tûr-ı ‘izzet üzre Mûsî-i Kelîm

Ḳalmıḫ idi râh-ı ‘iḫyân-ı ḫalâletde cihân

Ger hidâyet ḫılmasa Fazl-ı Hudâvend-i ḫadîm

5 Çâr-deh haṭṭ-ı ruḫ-ı Âdemden oldu âḫikâr

Ma‘nî-i seb‘al-meḫân esrâr-ı Ḳur‘ân-ı ‘azîm

Sî vü Dû nuṭḫa mübeddel olalı arz u semâ

Ḳalmadı ḫâdiḫ cihânda cümle şey oldu ḫadîm

Hamdülillâh ‘âleme açdı hidâyet ḫapusın

Ey Muḫîṭî Fazl-ı *Bismillâhiraḫmânirraḫîm*

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 140- A nüshasında yok, A2.32a, D nüshasında yok, S.27b, M.39a

Fazl-ı Hudâ-yı Ehad-i lâ-yenâm
 Kıldı beni fazl-ile çün kim enâm

Tîğ-ı ma'ârifle suhan mülkini
 Feth idüben oldum emîr-i kelâm

Nazm-ı cihângîrûme indirdi baş
 Nazm-ile 'âlemde bulanlar nizâm

Kâfiye-sencân-ı ekâlim-i heft
 Eyledi teslîm kırup hep selâm

5 Taht-ı kemâl üzre qarâr eyledüm
 'İlm ü hüner devlet ü bahtum devâm

Bende selâtin-i cihân nuḡkuma
 Teşne-i âb-ı suhanum hâş u 'âm

Hâşıl-ı kavlı oldu müselleme baña
 Salṡanât-ı nazm-ı Muḡitî tamâm

Müfteilün/ Müfteilün / Fâ' ilün
 (_ . . _ / _ . . _ / _ . .)

* 141- A.40b, A2.34b, D.31a, S.30a, M.39a

1b) beni: A2 nüshasında yok.

4b) teslîm: tesellüm A.

5a) taht-ı kemâl: taht u kemâl A2. / qarâr: firâr: A, D, M.

Benem ol seyyid-i benî Âdem

Vâriş-i mülk ü mâlik-i ‘âlem

Vâkıf-ı sırr-ı Sî vü Dû harfem

Kâşif-i genc-i dahme-i a‘zâm

Çün benem nâtık-ı kelâmu'llâh

Olmışam Bâ'da noқта-i mübhem

Nuţk-ı zâtumla kâ'im arz u semâ

Şıfatum mazharı vücûd u ‘adem

5 Mülke hüküm eylerem Süleymânâm

Bendedür ya'nî ma'nî-i hâtem

Şûretâ gerçi gelmişem âhîr

Ma'nîde cümleden benem aqdem

Dâr-ı ‘aşkuñ benem çü Manşûrî

Tâlibümdür Cüneyd ü Şiblî hem

Pâdişâh-ı cihân-ı ma'rifetem

* 142- A.41a, A2.32a, D.31a, S.27b, M.39a

1a) benem: menem A.

1b) ü: A, D, S, M nüshasında yok.

4a) nuţk-ı zâtumla: nuţk u zâtumla A2.

5a) eylerem: eyler D.

6b) cümleden: cümle D. / benem: menem A, A2.

7a) Dâr-ı ‘aşkuñ: Dâr-ı ‘aşkuñda A, S, M. / Manşûrî: Manşûram D, Manşûr A.

Bende-i kemterüm Sikender ü Cem

Neyyir-i a‘zamam ʔulû‘ itdüm

Zerrece ʔalmadı cihânda ʔulem

- 10 Mazhar-ı şâhib-i zamânam ben
Muʔtedâ-yı cihân imâm-ı ümem

Levh-i Mûsî beyân-ı vechümdür

Ey Muḥîṭî ‘aşâ elümde ʔalem

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

8b) kemterem: kemter-i Sikender A2.

10b) imâm-ı ümem: imâmem ben A, imâmem D.

Yüzüñ ‘arşında Fazlullâhı gördüm

Maqâm-ı Sidrede Allâhı gördüm

Göz açup şeş hurûf-ı Kâf u Nûndan

‘Ayân şeş sûda vechu'llâhı gördüm

Fenâ-fillâh olup geçdüm şıfatdan

İrüb zâta bekâ bi'llâhı gördüm

Kıyâmetdür ki hüsnuñ muşhafından

Göge çıkdı kelâmu'llâhı gördüm

5 Helâk itdi inüb Deccâl-ı cehli

Mesîh-i nuṭṭ-ı rûḥu'llâhı gördüm

İrişdüm sırr-ı ḥaṭṭ-ı istivâya

Ḥaḳîkat Ḥaḳḳa varan râhı gördüm

Sekiz cennet temâşâgâhum oldı

Cemâlünde şırâṭu'llâhı gördüm

Otuz iki kelâm-ı Fazl-ı Bîcûn

Dolupdur mâhîden tâ mâhı gördüm

Muḥîṭî ḥükm ider arz u semâyâ

* 143- A.41b, A2.32b, D.31b, S.a, M.39b

2b) sûde: sî vü dü D.

8b) dolupdur: olupdur A2.

Serîr-i *innemâ* da şâhı gördüm⁵²

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

⁵² Sure: 2(Bakara), Ayet: 117. “(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece “Ol!” der, o da hemen olur.”

Ben ol terkîb-i zât-ı müfredâtam

Ki esmâ-i müsemma-i şîfâtam

Gaybden yâz-deh harf-i müşâbih

Şehâdet içre on dört muhkemâtam

Ezelden tâ ebed rûh-ı kelâmum*

Memât irmez vücûduma hayâtam

Velîyem hem nebî hem Cebre'ilem

Hem ilhâm-ile vahy-i mu'cizâtam

5 'Anâşırdan tabâyı'dan müberrâ

Zuhûr-ı Kâf u Nûn-ı şeş cihâtam

Otuz iki nişân-ı bî-nişânum

Yedi dört âyet-ile beyyinâtam

Şalât u şavm u 'ıyd u hacc u kırbân

Zekât u hams ü hem kıadr u berâtam

'Ayân şol Câvidân-ı nâmeyem kim*

Beyân-ı keşf-i hâll-i müşkilâtam

---

* 144- A.41b, A2.33a, D.32a, S.a, M.40a

* 3. Beyit A2 nüshasında yoktur.

7a) kırbân: kıurân A2.

* Bu beyit A ve A2 nüshasında yoktur.

Muḥîṭiyem üç altı biñ şifâtı
İḥâṭa eyledüm deryâ-yı zâtam

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Otuz iki nuṭḡ-ı Fazl-ı Hâlıkam

Başdan ayağa kelâm-ı nâlıkam

Âyet-i *ḥabb u nevânuñ* ma‘nisi⁵³

Bendedür sırr-ı Hudâ-yı fâlıkam

Muştafâ vü Murtażânuñ nûriyam

Gerçi âhir geldüm ammâ sâbıkam

Mezheb-i isnâ-‘aşer esrârını

Âşikârâ itdüm İmâm Şâdıkam

5 Kıymışam meydân-ı ‘aşka başumı

Fazl-ı Haḡ yolında gerçek ‘âşıkam

İstivâdan şakḡ-ı arz itdüm ‘ayân

Kâşif-i sırr-ı semâ-i tâlıkam

Ey Muḡîfî isteyen oddan necât

Baňa irişün ki beyt-i ‘âtıkam

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 145- A.42a, A2.33a, D.32a, S.b, M.40a

⁵³ Sure: 6(Enam), Ayet: 95. “Allah tohumu ve çekirdeği yarandır.”

2b) Hudâ-yı: Hudâya A2. / fâlıkam: Hâlıkam A, M.

4b) âşikârâ: âşikâr D, A2, S. / imâm Şâdıkam: imâm-ı Şâdıkam D, A2.

7b) ‘âtıkam: ‘âşıkam A, ‘âtıfâm ? D. ‘ânıkam? A2.

Hayâl-i rûy-ı zülfüñle ne mü'min hûd ne tersâyam
 Biñâm-di'llâh nigârâ fâriğ ez-deyr ü muşallâyam

Baña şavm u şalât u zühdi vâ'iz çok da 'arz itme
 Ki ben bir 'aşık-ı rüsvâ-dilem bî-ğayd u tenhâyam

Mu'ayyen görmüşem Hakkı bugün fi ahsen-i şûret
 Beni şanma ki zâhid tâlib-i dîndâr-ı ferdâyam

Egerçi noқтаveş seyr eyledüm pergâr-ı devr içre
 Ser ü pâzem velî teşhîş olunmaz bî-ser ü pâyam

5 Geçüp kevn ü mekânun keşretinden bulmuşam vahdet
 Mağâmum kâf-ı kudretdür benüm sîmurğ-ı 'anğâyam

Taşavvur eylemeñ kim zâtdan gayrı şifâtam ben
 Kenâra rûzigâr-ile irişmiş mevc-i deryâyam

Hudânun çünki isminde müsemması degül münfek
 Muñîti zâhir ü bâtın vücûd-ı cümle-eşyâyam

---

* 146- A.42b, A2.33b, D.32a, S.b, M.40b

1a) hûd: ne hû A2.S.M.

2a) zühdi: zühd A. / çok da: çokdan A, D.

2b) bî-ğayd u tenhâyam: bî-ğayd-ı tenhâyam A, D, S, M.

3b) dîndâr: dîdâr A2, S, M.

4a) eyledüm: eylerem S, M.

5b) mağâmum: mekânun A.

6b) kenâra: kenâr A, D. / mevc-i deryâyum: mevc ü deryâyum A, D.

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Tâ yogurdı dest-i kudretle Hudâ âb u gilüm
Gün gibi oldu feleklerden yukarı menzilüm

Câvidânî dirlige irdüm ölümden fâriğam
Hâll idelden *kul kefâ bi'l-lâh* cümle müşkilüm⁵⁴

Keşreti terk eyleyüp irdüm maqâm-ı vahdete
Hamdülillâh kim hele kalmadı yolda maḥmilüm

Mazhar-ı Fazl-ı Hudâyam on sekiz biñ 'âlemi
Gösterür mir'ât-ı İskender gibi her dem dilüm

5 Ol muḥîṭ-i baḥr-ı bî-pâyân-ı 'aşkam k'olamaz
Ey Muḥîṭi 'aql-ile deryâ olanlar sâhilüm

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 147- A.42b, A2.33b, D.32b, S.b, M.41a

2a) Câvidânî: cân u dilden A, Câvidân A2.

⁵⁴ Sure: 17 (İsrâ), Ayet: 96. "Allah de yeter."

Niçe bir rûze deyû terk-i mey ü câm idelüm

Rûz-ı 'ıyd irdi gelüñ bâde-i gül-fâm idelüm

Mest-i lâ-ya 'kıl u evgâr-ı mey-i 'aşk olalum

Devr ayağını çeküb terk-i ser-encâm idelüm

Bahş-i 'aşk eyler ise meclise gelsün vâ'iz

Anı bir mes'ele-i câm-ile ilzâm idelüm

'Âr u nâmusı n'ider rind-i harâbât ehli

İçelüm kendümüzü 'âleme bed-nâm idelüm

5 Ğam-ı ağıâr gibi mâh-ı şıyâm oldı temâm

Ey Muhtî varalum yâr-ile bayrâm idelüm

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

(... _ _ / ... _ _ / ... _ _ / ... _)

* 148- A.43a, A2.33b, D.32b, S.29a, M.41a

1a) nice bir: niceler S. / mey ü câm: mey-i câm A, S, M.

1b) rûz-ı 'ıyd: rûz-ı gül A.

2a) evgâr: idrâk A, edkâr ? D.

3a) bahş: baht A.

5a) Ğam: 'ömr A2, S.

Her dem ol kâmet ü o zülf ü o fem

Getürür başımuza dürlü elem

Mâl bulmuş gibi şafâ sürerem

Ḳadd ü zülf ü dehânuñı görsem

Beni Lâm itdi ey Elif-kâmet

Ġam u zülf ü dehân u ḳaddüñ hem

Emel-i zülf ü kâmet ü dehenüñ

Cümleten varlıgımı ḳıldı ‘adem

5 Bu Muḫîṭî dehân u zülf ü ḳadüñ

Elif ü Lâm u Mîm oḳur her dem

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

* 149- A.43a, A2.34a, D.33a, S.29a, M.41a

2a) bulmuş: bulmuşum A2, S. / sürerem: sürdüm A2.

2b) zülf ü dehânuñı: zülf dehânuñı D.

3a) ey: D nüshasında yok.

4a) kâmet ü dehenüñ: kâmet-i dudaḡuñ A.

4b) ḳıldı: ḳıldum A2.

5a) dehân u zülf ü ḳaddüñ: dehân zülf ḳaddüñ A2.

Yine bir serv-ķadũñ sâyeveş üftâdesiyem

Ayağı toprağıyam bende-i âzâdesiyem

Ehl-i ‘aşķa n'ola irşâd-ı ģarâbât itsem

Tekye-i meygedenũñ şâģib-i seccâdesiyem

Der-i meyģâne-i câna bulalı cism sebîl

Bezm-i erbâb-ı dilũñ sâğar-ı pür-bâdesiyem

Ṭâlib olsam n'ola biñ cân-ile vaşl-ı yâre

Çũnki hecr-i ģamınuñ ‘âşķ-ı dildâdesiyem

- 5 Ey Muģģî arınup ģıll u ģış-ı ‘âlemden
Âdem-i pâk-tenũñ levģ-i dil-i sâdesiyem

Fe‘ilâtũn/ Fe‘ilâtũn/ Fe‘ilâtũn/ Fe‘ilũn

(... __ / ... __ / ... __ / ... __)

* 150- A.43b, A2 nüshasında yok, D.33a, S.29b, M.41b

2b) Tekye-i meygedenũñ: Tekye ü meygedenũñ D.

5b) Âdem: Âdemũñ A, D, M.

Her nefes zıkr-i lebûñ-durur zebânumda benüm
Nitekim eksik degül şekker dehânumda benüm

Tiğ-ı hicrânuñ şehâ mâdâm ki vardur arada
Vaşluña irmek muhâl oldu gümânumda benüm

Hamdülillâh dostum görmek naşîb oldu seni
Pîrlük irişmedin ‘ömr-i cevânumda benüm

Sînem üzre görinen yer yer degildür kıanlu dağ
Tâze güllerdür açılmış bûsitânumda benüm

5 Ey Muhtîf çıkmadı gitdi kenâre fülk-i ten
Garğ olalıdan yem-i eşk-i revânumda benüm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 151) A.43b, A2 nüshasında yok, D.33a, S.29b, M.41b

Ĥamdülillâh Fazl-ı Ĥaĥķuñ ĥulıyam
İşiginde bende-i maĥbûlıyam

Gerçi bir kemter gedâyam şûretâ
Ma'nide şâh-ı cihândan ulıyam

'Ârif-i Rabb-i Ĥudâyam bî-gümân
Enbiyânuñ şer'-ile menķûlıyam

Reh-nümâsıyam tarîķât ehlinüñ
Tâlib-i Ĥaĥķuñ ĥaķîkat yolıyam

5 Cehl-ile redd olanuñ ĥüsrânyam
'İlm-ile sa'y idenüñ maĥşûlıyam

'Âlemi kendüme mir'ât itmişem
Ya'nî kim her sâ'ilüñ mes'ûliyem

Bist ü Heşt ü Sî vü Dû'den añla kim
Âdemüñ sittün zirâ'en ŧûlıyam

Zâtumı eşyâda ĥâzır görmişem
Bu şifâtuñ n'ola ger maĥtûliyem

---

* 152- A.44a, A2.34a, D.33a, S.29b, M.42a

3b) menķûlıyam: maĥbûlıyam A2.

7b) sittün zirâ'en: sittün zür'ân A.

8b) maĥtûliyem: menķûliyem A, M.

Pâdişâh-ı on sekiz biñ ‘âlemem
Ey Muḥîṭî tâ ki Fazluñ ḳulıyam

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ġulâm-ı dergeh-i Fażl-ı İlâham

Zemîn ü âsumâna pâdişâham

Kemîne çâkerem Fağfûr u Kaysar

Sikender-ğaşmetem Cemşîd-câham

Haķîkat âfitâb-ı evc-i şer'an

Tarîkat menziline bedr-i mâham

Şıfâtumda 'ayân Sî vü Dü âyet

Zuhûr-ı zât-ı Yezdâna güvâhum

5 Talebkâr-ı serâ-yı Câvidâna

Muĥîfî Fażl-ı Haķdan tođrı râhum

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 153- A.44a, A2.35a, D.33b, S.30b, M.42a

1a) dergeh: dergâh D.

2b) Cemşîd-câham: Cemşîd ü câham A.

3b) mâham: râham A, A2, D, M.

5b) toğrı: doğrı D.

Ben ki terkîb-i ‘anâşırda vücûd-ı pâkem
Şâhib-i nuṭṭ u kelâm u ḥıred ü idrâkem

Vâhidem ferdem ü yektâyam ebed mülkinde
Ḳuvvet-i zât-ı ezel fâ‘il-i âb u ḥâkem

Acı tatlu ne ki var benden olur ‘âleme baḥş
Kimine zehr-i helâhil kimine tiryâkem

Mâhdan mâhîye dek buldı zuhûrumla vücûd
Nüşa-i *Nûn* am u sırr-ı sühân-ı *Levlâk* em

5 Ey Muḥîṭ şıfatum *lem yelid ü lem yûled*⁵⁵
Ma‘nî-i *na‘budu* hem *nesta‘în* u *ıyyâke m*⁵⁶

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(... __ / ... __ / ... __ / ... __)

* 154- A.44b, A2.35a, D.33b, S.30b, M.42b

2a) Vâhidem ferdem ü yektâyam: Vâhid-i ferdem ü yektâyam A, D, M, Vâhidem ferd ü yektâyam A2.

4b) Nûn’am ü: Nûn benem A2.

⁵⁵ Sure: 112 (İhlas), Ayet: 3. “Doğurmamış, doğurulmamıştır.”

5a) şıfatum: şıfat S.

⁵⁶ Sure: 1 (Fatıha), Ayet: 5. “Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Sen’den yardım dileriz.”

Zât-ı Sî vü Dû şifâtam kim ne eyvân eyledüm
İsmümi ‘unşûr libâsın giydüm insân eyledüm

Kürsî-i dendân-ı ‘arş-ı vechden kıldum nüzûl
Şavt u harf olup hisâb-ı rûz-ı mîzân eyledüm

Üştür-i sûfâr-ı sûzenden geçürdüm âsumân⁵⁷
Feth olup girdüm sekiz cennâtı seyrân eyledüm

Yer ü gök ehlin hayât-ı Câvidâna irgürüb
Heft şâh-ı gûsfend-i mevti kurbân eyledüm

5 Şekl-i Âdemde ‘ayân olmağa nuṭṭ u rûḥ olup
Küntü kenz üñ gevherin ḥâk içre pinhân eyledüm

Ehl-i küfr ü şirki kıldum ğarḳ-ı tûfân-ı vücûd
Keştî-i kilik-i kelâmum Nûḥa iḥsân eyledüm

Her kim irdi âyet-i *veccehtü veçhi* sırrına⁵⁸
Âteşi aña Ḥalîlâsâ gülistân eyledüm

Siḥri bâtil oldı cümle gördi çün Fir‘avniyân

* 155- A.44b, A2.35a, D.34a, S.30b, M.42b

2a) vechden: vechüñden D.

⁵⁷ Sure: 7 (Araf), Ayet: 40. “Onlar, deve iğnenin deliğinden geçmedikçe cennete giremeyeceklerdir.”

4b) gusfend: gusfende A2.

⁵⁸ Sure: 6 (En‘âm), Ayet: 79. “Yüzümü döndürdüm.” Hz. İbrahim’in Allah’a bağlılığını ifade ettiği sözüdür.

Dest-i Mûsâda ‘aşâyı nevk-i şu‘bân eyledüm

Rûh-ı kudsem kim Mesîhâ-yı mücerreddür adum

Âb u gilden şekl idüp ‘âlemde perrân eyledüm

10 Mülk-i *ev ednâ* maqâmumdur habîb-i hazretem

Nefs-şeytânın elümle çün müselmân eyledüm

Nokta-i Bâzem ki Tî vü Şî’de oldum âşikâr

Cîm ü Ha harfin Muhtî sırr-ı Qur’ân eyledüm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

9a) mücerred: tecerrüd A2.

11a) Tî vü Şî: Fî vü Kı A, Kı vü Şî S.

Zâtam ki şîfât-ile göründüm

Ûadrem ki Berât-ile göründüm

‘Unşurda zuhûr-ı Kâf u Nûn’am

Terkîb-i cihât-ile göründüm

Zulmetde alana dest-gîrem

Hızram ki hayât-ile göründüm

Yol bulmağ-ıçün ‘urûca alib

A ‘dâd-ı şalât-ile göründüm

5 Geh ‘âleme berr-i teşnegânem⁵⁹

Geh Nîl ü Fırât-ile göründüm

Ervâha hayât-ı Câvidânâ

Eşbâha memâat-ile göründüm

Bil-uvve Muhiiyem cemâddan

Hayvâna nebât-ile göründüm

Mef’ûlû/ Mefâ’ilün/ Fe’ûlün

(_ _ . / . _ . _ / . _ _)

* 156- A.45a, A2.35b, D.34a, S.31a, M.43a

5a) ‘âleme berr: ‘âlem-i berre A2. ‘âleme berri S.

⁵⁹ Vezin hatası.

HARFÜ'N-NÛN

157*

Ey cemâlûñ sûre-i *Rahmân*-1 men⁶⁰

Haṭṭ u hâlûñ ‘*alleme'l-Ḳur'ân*-1 men⁶¹

İkrâü'l-Ḳur'ân ‘alâ harf-i ḳadûñ⁶²

Yedi haṭṭuñ *nezzele'l-furḳân*-1 men⁶³

Leblerüñden sırr-1 baḥruñ âşikâr

Dişlerüñdür *lü'lü'-i mercân*-1 men⁶⁴

Vâlih-i haṭṭ-1 ğubâr-1 la'lüñem

Halk-1 ‘âlem vâlih ü ḥayrân-1 men

5 Hûrdur haṭṭuñ dudaguñ selsebîl
‘Ârızuñdur ravza-i Rıdvân-1 men

Zulmet-i İskender oldı kâkülûñ

La'l-i nâbuñ çeşme-i ḥayvân-1 men

Ğoncalar dem-beste bülbül oldı lâl

---

* 157- A.3b, A2.5a, D.3a, S.3a, M.3b / A nüshasında sadece ilk 6 beyti vardır/ İstanbul Üniversitesi T 267 numaralı nüshada Nun kafiyeli gazellerin başında kayıtlıdır.

⁶⁰ Sure: 55 (Rahmân).

⁶¹ Sure: 55 (Rahmân), Ayet: 2. “Kuran’ı öğretti.”

⁶² Sure: 96 (Alak), Ayet: 1-3. “Yaratan Rabbinin adıyla oku.”

2a) alâ: A nüshasında yok.

⁶³ Sure: 25 (Furkân), Ayet: 1. “Kuluna Furkan’ı indiren ne mübarektir.”

⁶⁴ Sure: 55 (Rahmân), Ayet: 22. “İkisinden de inci ve mercan çıkar.”

3b) dişlerüñdür: dişlerüñden A2, D, S, M.

4a) ğubâr: ğubâruñ A.

5a) dudaguñ: ṭudaguñ A2, S.

Nuḡka geldi çün gül-i ḡandân-ı men

Râzımı fâş itdi ‘aşkuñ ‘âleme

Zâhir oldı gün gibi pinhân-ı men

Olmışam ‘aşk içre meşhûr-ı cihân

Söylenen dillerde hep destân-ı men

10 Kâf-ı ‘aşk üstinde pervâz eyleyen

Menzil itdi ḡâne-i vîrân-ı men

Başdan ayağa maḡabbet-nâme’em

Câvidân-ı nâmedür burhân-ı men

Oldı bezm-i ‘aşkda mest-i *e/est*

Nûş idenler sâḡar-ı ‘irfân-ı men

Dürdi şâhân-ı cihân defterlerin

Çün açıldı defter ü dîvân-ı men

Pâdişâh-ı şûret ü ma’na menem

Cümle-‘âlem bende-i fermân-ı men

15 Âfitâb-ı âsumân-ı vaḡdetem

Kevnde bir menzildedür seyrân-ı men

8b) oldı: D nüshasında yok.

13b) defter ü dîvân: defter-i dîvân D, A2.

Oluram gâh bedr gâhi mâh-1 nev
Kâmilem fi‘lümde yok noqşân-1 men

Dolaşurlar rûz u şeb eţrâfımı
Mihr ü mâh u çarh-1 ser-gerdân-1 men

Şehsüvâr-1 şahın-1 çarh-1 ahdaram
Mihr tûb u mâh-1 nev çevgân-1 men

Mülk-i ma‘nânuñ Ferîd-i ‘aşrıyam
Gelmeyiser bir daği akrân-1 men

20 ‘Alleme’l-esmâe külli Âdemem
Hep melâ’ik gökde şâkirdân-1 men

‘Âlemi ğarğ u ihâţâ eyledi
Cûşa geldi mevc urup ‘ummân-1 men

Olmasa kilik-i kelâmum fülk-i Nûh
Kimse kırtulmazdı ez-ţûfân-1 men

Baţn-1 mâhîde çıkardum erba‘în
Âteş oldı hem gül ü reyhân-1 men

Yûsufam oldum ‘azîz-i Mısr-1 dil
Ĝam degül olsa cihân zindân-1 men

16a) gâh: geh A2. / gâhi: gâh A2.

17a) rûz u şeb: rûz şeb A2.

25 Mûsi'em i'câz-ı nuṭṭı̄ izhâr idüp
Oldı destümde ḳalem su'bân-ı men

Nuṭṭı̄-ı rûḥ u ḳuvvetem Meryemden uş
Zâhir oldum bî-peder yârân-ı men

Lî-ma 'allâh mülkinüñ sulṭânıyam
Oldı Cibrîl-i Emîn derbân-ı men

Düldül-i cism-ile seyrân eylesem*
'Âlem-i lâhut olur meydân-ı men

Şehr-i 'ilm-i Bî-i Bismillâh menem
Nokṭa-i Bî bâb-ı şehristân-ı men

30 Her zamân bir vech-ile olsam 'ayân
Bî-nihâyetdür şu'ûn-ı şân-ı men

Yetmiş ikidür ḥurûf-ı baḥş-i küfr
Oldı yetmiş yedi ḥarf îmân-ı men

Didi *vâ-şevḳan* ḥadışinde resûl
Ya'nî ḳavm-i nâcîdür iḥvân-ı men

26a) rûḥ u ḳuvvetem: rûḥ-ı ḳuvvetem: D, S.

26b) Zâhir oldum bî-peder yârân-ı men: 'Âlem-i lâhut olur meydân-ı men A2.

* Bu beyit A2 nüshasında yok.

30a) olsam: olam A2.

30b) şu'ûn: şiven M.

*Küllühüm fi'n-nâr illâ firkatën*⁶⁵

Ṭâlib-i te'vîldür ey cân-ı men

‘Arşdan kürsîye Hâk kıldı nüzûl

Geldi söz dilden çü bir dendân-ı men

35 ‘Âlemüñ aldum hesâbın vezn idüp

Otuz iki harfdür mîzân-ı men

Müşkilâtı ey Muḥîṭî ‘âlemüñ

Fâzı-ı Hâkdan oldı hep âsân-ı men

Gelmişem heftâd ü heftüñ mazharı

Uşta ismümde ‘ayân ‘unvân-ı men

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

⁶⁵ Hepsi ateştedir, bir fırka müstesna (Hadis)

Âsumânuñ âhirîn tayy eyledüñse ey emîn
 Âsumân içre hemân bulduñ zemînuñ âhirîn

İstivâ-yı tis‘a ‘işrîndür heftde âşikâr
 Zât-ı pâk-i vâhid ü bî-ibtidâ-yı gayb-bîn

Zıkr ü fikrüm gûş u çeşm ü bînî vü ebrû-yı dost
 Bir nefes gitmez dilümden a‘zam-ı ism-i mehîn

Evvel-i şehri rebî‘ u evsa‘-ı şehri şıyâm
 Âhir-i şehri şitâdur maqşad-ı ‘âlem yakîn

5 Baħr-ı vahdet cûş idüp oldı Muħîfî nâgehân
 Bî-nihâyet keşf-i çarħ içre bu zîr-i zemîn

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 158- A.45b, A2.36b, D.34b, S.31b, M.43a

1a) zemînuñ: A nüshasında yok.

2a) heftde : şıfatda A2, D. heftde A, S.

2b) gayb-bîn: pâk-bîn A, ey pâk-bîn D.

5a) Muħîfî: A nüshasında yok.

5b) Bî-nihâyet: bî-nihâye D. / zîr-i zemîn: zîr ü zemîn A2.

Bir ağaç gördüm teni taşdan ‘ayân
Her yaña emr eyleseñ olur revân

Bir gümüşden meyvesi vardur dırâz
Yaprağı yok başı üzre ey civân

Meyvesinden şöñra zerden çiçeği
Açılır hem-çün gül-i bâğ-ı cinân

Zâhir olur şöñra bir mâr-ı siyâh
Çiçeği üstinde eyler âşiyân

5 Ey Muḥîṭî bu lûgaz sırrın bilen
Rûşen olur aña târik-i cihân

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 159- A.45b, A2.36a, D.34b, S.31b, M.43b/ Lûgaz.

Müfredât-ı kelâm-ı zâtam ben

Çâr terkîb-ile şîfâtam ben

Cevher-i Kâf u Nûn-ı bî-kânam

Şanmañuz beste-i cihâtam ben

Hayy u bâkî vücûd-ile câna

Ma'niyem şûret-i memâtam ben

Kâfirûñ deyriyem çelîpâsı

Mü'mine kıble-i şalâtam ben

5 Sefer u hazaruñ beyânı için

Müteşâbihle muhkemâtam ben

Nûş iden Hızrveş qalur zinde

Ebedî çeşme-i hayâtam ben

Mücmelât ehline Muḥîṭî gelüp

Defter-i Fazl-ı mufaşşalâtem ben⁶⁶

Fe 'ilâtün/ Me'fâilün/ Fe'ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

* 160- A.46a, A2 nüshasında yok, D.34b, S.44b, M.43b

2b) Ma'niyem şûret-i memâtem ben: Şanmañuz beste-i cihâtem ben A, D, M.

3b) Şanmañuz beste-i cihâtem ben: Ma'niyem şûret-i memâtem ben A, D, M.

5a) beyânı: beyân A.

⁶⁶ Vezin bozuk.

Şekl-i Âdemde şîfâtu'llâhdur mescûd olan

Zât-ı Hâkdan ğayrı dâreyn içre yok ma'bûd olan

Sâcid olanlar muşarrebdür vücûd-ı Âdeme

Üscüdû⁶⁷ emrinden istikbâr ider merdûd olan

Devr ü seyrinden semâvât ü zemînüñ rûz u şeb

Hilkat-i insân-ı kâ mildür hemân maşşûd olan

Mülk-i bî-hadd ü cihât-ile mekâna 'ârif ol

Hadd ü imkân-ı 'anâşırda şalur maşşûd olan

5 Okımayandur kitâb-ı vechini bî-şekk ü reyb

Defter-i eşyâda adı bûd iken nâ-bûd olan

Âhîr oldı va'de-i rûz-ı hisâb-ı enbiyâ

Fâzıl-ı Yezdân idi geldi maşşar-ı mev'ûd olan

Ey Muşîfî nuşş-ı Hâkdur her ne kim 'âlemde var

Evvel âhîr âşîkârâ vü nihân mevcûd olan

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 161- A nüshasında yok, A2 nüshasında yok, D nüshasında yok, S.44b, M.44a

⁶⁷ Sure: 17 (İsra), Ayet: 61. "Secde ediniz."

Fazl-ı Hâkdan fuşûl ü bâbam ben
Câvidân-nâme-i kitâbam ben

Lâ-fetânuñ rumûzını bil kim
Rehber-i şeyh ü hem şebâbam ben

Cür‘a mey-nûş iden fenâ bulmaz
Sâkî-i bâkî-i şerâbam ben

Dâfi‘-i zulmetem tûlû‘ itdüm
‘Âleme nûr-ı âfitâbam ben

5 Kimine râhat-ı na‘im oldum
Kimine âteş-i ‘azâbam ben

Hefte vü rûz u mâh u sâl içre
Sâ‘at-i kısmet-i hisâbam ben

Mesken olalıdan Muḥîḫî göñül
Ma‘rifet gencine ḫarâbam ben

Fe‘ilâtün/ Mefâ’ilün/ Fe‘ilün
(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

* 162- A.46a, A2.35b, D.35a, S.31a, M.44a

2b) şebâbam: şâbam S.

7b) gencine: künhüne A2.

Yazılmış vech-i insânda haṭ-ı şerḥ u beyânâ ben
Kitâb-ı Fazl-ı Yezdândan kelâm-ı Câvidânâ ben

Benüm şânûmda nâzildür ser-â-ser âyet-i Kur'ân
Beyân-ı Bâ-ı *bismillah* ile Seb'al-meşânâ ben

Kelâm-ı şuhf u Tevrât-ile Furḫân u Zebûr İncîl
Dem-i elfâz u şavt u noḫta vü ḫarf-i lisânâ ben

'Aceb mi şem'ine cem' olsalar erbâb-ı dil her dem
Mey-i 'irfâna sâḫî mîr-i bezm-i 'ârifânâ ben

5 Egerçi kim nihân-ender-nihânâ 'ayn-ı a'mâdan
Velîkîn çeşm-i bînâyâ 'ayân-ender-'ayânâ ben

Benüm zâtumla ḫâimdür vücûd-ı 'âlem ü âdem
Muḫîṭ-i külli-şey nuṭḫ-ı ḫadîm-i bî-nişânâ ben

Muḫîṭî devr ider dâim felekler merkez-i ḫâkem
Vücûdum noḫta-i perkârdur ḫuṭb-ı cihânâ ben

---

* 163- A.46b, A2.36a, D.35a, S.31b, M.44a

1a) haṭ-ı şerḥ: haṭ u şerḥ A, A2, D. / beyânâ ben: A nüshasında yok.

1b) Yezdândan: Yezdânda A, S, M.

3a) Furḫân Zebûr: Furḫân u Zebûr S, M.

3b) noḫta vü ḫarf: noḫta-i ḫarf A, A2.

4a) şem'ine: şem'ime S, M.

6a) 'âlem ü âdem: 'âlem âdem A2.

6b) nuṭḫ-ı ḫadîm-i bî-nişânem: nuṭḫ-ı ḫadîm ü bî-nişânem A2. / bî-nişânem: bî-şânem D.

7b. cihânâ ben: zamânâ ben: A, D.

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Ey meh cemâl-i hüsnüñi ‘arz it niķâbdan
Tâ yüz çevire halk-ı cihân âfitâbdan

Fikr-i haţuñla zülf-i siyâhuñdur ey şanem
Erbâb-ı ‘aşķa va‘de-i yevmü'l-ķisâbdan

‘Aķl-ı medâr terk idüp oldum esîr-i ‘aşķ
Geçdüm cihânda fikr-i haţâ vü şavâbdan

Sûz u güdâz u nâle-i dil hoş gelür baña
Bezm-i belâda nağme-i çeng ü rebâbdan

5 Esrâr-ı haţtuñuñ şanemâ oldı vâlihi
Devr-i lebüñde geçdi Muķîfî şerâbdan

Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘ilü/ Fâ‘ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

---

* 164- A.47a, A2.36b, D.35b, S.32a, M.44b.

3b) fikr-i haţâ: fikr ü haţâ D.

Zâhid saña kim söyler idi ehl-i riyâsın
Men‘ eyleme sen ger mey ü maḥbûb şafâsın

Feth ola tılsımât-ı der-i meygede-i ‘aşk
Ey şûfi du‘â-yı kadeḥi ger okıyasın

Efsânesini diñlemezüz vâ‘iz-i şehrüñ
Gûş eyleyeli pîr-i ḥarâbâtuñ edâsın

Öykündügi-çün şubḥ-dem ol lâle-‘ızâra
Gülşende gülüñ bâd-ı şabâ aldı yakasın

5 Şabr it saña bir mâh içün eylerse cefâyı
Kim gördi Muḥîṭî feleküñ mihr ü vefâsın

Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fe‘ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

* 165- A.47a, A2.36b, D.35b, S.32a, M.44b.

3b) ḥarâbâtuñ: ḥarâbât A.

‘Âlemüñ añma hâşmet ü câhın

Kaşr-ı ‘âlî vü yüce dergâhın

Bu fenânuñ beğâsı çün yoğdur

Terk kıl bârgâh u bengâhın

Zâhide zâhir olmadı dîdâr

Dutdı dîvâra şûret-i kâhın

Vech-i insâna kılmadı secde

Nerm olmadı kaldı ol âhen

5 İrişür menziline âhîr-kâr

Ey Muhtî azıtmayan râhın

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

* 166- A.47b, A2 nüshasında yok, D.35b, S.44b, M.45a

3a) zâhide: zâhidâ A, A2.

3b) dutdı: döndi D, S.

4a) insâne: insânda D.

Dilber-i hûb-cemâle ‘aşk olsun

‘Âşık-ı zü'l-celâle ‘aşk olsun

Nideyin âb-ı çeşme-i Hızır

Leb-i ‘ayn-ı zülâle ‘aşk olsun

‘Aşka münkirse n'ola kâl ehli

Rind-i şûrîde-ğâle ‘aşk olsun

Ser-fürû‘ itmez atlas-ı çarha

‘Ârif-i köhne-şâle ‘aşk olsun

5 Añma ‘âlemde ‘aql-ı nokşânı

Ey Muhtî kemâle ‘aşk olsun

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

---

* 167- A.47b, A2.37a, D.35b, S.32a, M.45a

2a) nideyin: nideyim D.

Dîvâr-perest şûret-i insânı ne bilsün
Zulmetde kalan çeşme-i hayvânı ne bilsün

Âdem haberin söyleme her dîv-i racîme
Raḥmânî bilür bu sözi şeytânî ne bilsün

Nâ-dân-ile dâna-sen eger dime işitme
Har-mühre-fürûş la‘l-i bedahşânı ne bilsün

Deryâ-yı ḥaḳîkâtde şu kim olmadı gavvâş
Nerden çıkar ol lü‘lû’-i ‘ummânı ne bilsün

5 Yâruñ şıfat-ı ḥüsn ü ḥaṭım şorma faḳîhe
Şeytân-ı racîm ma‘nî-i Kur’ânı ne bilsün

Her post-pûş abdâldan itme taleb-i erkân⁶⁸
Zîrâ ki Kıırım dilkisi erkânı ne bilsün

Şûretde Muḥîṭî gibi ma‘nâ-yı kadîme
Yol bulmayan esrâr-ı ten ü cânı ne bilsün

* 168- A.48a, A2.37a, D.36a, S.32b, M.45a

2a) Âdem: Âdeme D.

4a) ḥaḳîkâtde: ḥaḳîkde A.

4b) Nerden çıkar ol: Gavş itmeyen ol A, Ne yirde çıkar D. / ‘ummânı: mercânı A2.

5a) Şıfat: şıfatın A, D, şıfat u A2. / faḳîhe: faḳîh D.

6a) erkân: adm S.

⁶⁸ Vezin hatası.

6b) dilkisi: dil-keşi: A, D.

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Keşf olup te'vîl tenzîl-i kelâmu'llâhdan
Zâhir oldı Câvidân-ı nâme Fazlullâhdan

Yetmiş iki fırçadan geçdi olup ehl-i necât
Kâf u Nûn sırrın bilenler *kul kefâ billâh* dan⁶⁹

Fehm iderseñ ma'nî-i sırr-ı *sevâd*-ı a'zamı
Vech fi'd-dâreyn bulduñ ey dil ehlu'llâhdan⁷⁰

'Aşkî inkâr itse tañ mı şûfî-i şûret-perest
Lâ da kaldı irmedi ma'nâya *illa'llahdan*

5 Şûretinden Âdemüñ haţţ istivâsın kıl taleb
'Arşa mi'râc eyle Aḥmed gibi Beytu'llâhdan

Buldı çün i'lâmın insândan kelâm-ı zât-ı Hâk
Zâhir oldı sırr-ı maḥfî küntü kenzu'llâhdan

Ey Muḥîfî olmaya esmâ-yı küllüñ maḥzarı
Vâkıf olmayan beyân-ı Bâ-i *Bismillâhdan*

* 169- A.48a, A2.37b, D.36a, S.32b, M.45b

1b) Zâhir: nâzil A2, S. / oldı: olup A.

⁶⁹ Sure:13, Ayet:43.

2b) Kâf u Nûn: Men-aref A2, S. / kul kefâ: 'ârif-i A2, S.

⁷⁰ "(Yoksulluk) iki cihanda yüz karasıdır."

3b) bulduñ ey dil: tâ kim bulduñ A2.

5b) Aḥmed: A nüshasında yok. / gibi: gibi yine: A, D.

6a) insândan: insânda A, S, M.

7a) esmâ: eczâ A2, S.

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Baħr olup ol gevher-i yektâyı bildüm neydügin
 ‘Âlem içre zât-ı bî-hemtâ-yı bildüm neydügin

Eyleyüp yetmiş yedi ħarfûñ mu‘ammâsını feth
 LâmElif’de derc olan esmâyı bildüm neydügin

Añladum sırrını Ķur’ânuñ muķaţta‘dan tamâm
 Ya‘nî Nûn u Ķâf ile Tâ Hâ’yı bildüm neydügin

Noķta vü ħarf-i İlâhîden bulup mefhûme yol
 Sırr-ı mi‘râc-ı şeb-i İsrâyı bildüm neydügin

5 Vâķıf-ı esrâr-ı ħaşr-ı vâdî-i Ķuds oluban
 Emr-i Ķaķdan va‘de-i Mûsâyı bildüm neydügin

Fî vü Dâd u Lâm-ı Ķaķdan ‘Ayn u Şîn ü Ķâf-ile
 Ķâf-ı dilde menzil-i ‘anķâyı bildüm neydügin

Ey Muĥîţî cümle eşyâyı ihâta eyleyen
 Zâhir ü bâţında ol deryâyı bildüm neydügin

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 170- A.48b, A2.37b, D.36b, S.32b, M.45b

3a) añladum: eyledüm A2.

4a) Noķta vü ħarf: Noķta-i ħarf D.

Altı kerre ibtidâdur mihr-i te'vîl ü beyân
Kim ki fehm itdiyse buldı genc-i te'vîli ayân

*Küllü şey'in hâlikun lâ reybe illâ vecchehu*⁷¹

Fî vü Dâd u Lâm'dur bâkî vü hayy-i Câvidân

Aç gözüñ eşyâda hâzır gör vücûd-ı vâcibi
Zât-ı muṭlaḳdur görinen her şıfatdan bî-gümân

Çâr-deh ḫarf ile on bir ḫarfe bulduñsa sebîl
Zâhir ü bâtın saña keşf oldı esrâr-ı nihân

5 Ger tılısm-ı ḳavli fetḫ itdünse Cîm ü Dâl-ile
Genc-i ism-i a'zamı bulduñ zi-Fazl-ı ğayb-dân

Ḫall idüb eczâ-yı Bist ü Heşt ḫarfün 'uḳdesin
LâmElif sırrın bilenlerdür gürûh-ı nâciyân

Olalı ğavvâş-ı deryâ-yı ma'âni-i 'amîḳ
Ey Muḫîṭî her kelâmum oldı bir dürr-i girân

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 171- A.48b, A2.38a, D.36b, S.32b, M.46a

1b) te'vîli 'ayân: te'vîl-i beyân A, S, tenzil-i 'ayân A2.

⁷¹ Sure: (Kasas), Ayet: 88. "O'nun yüzü (zâtı)nden başka her şey yok olacaktır."

5a) ḫû: genc D, ḳavli A2, S.

6a) Ḫall idüb eczâ-yı Bist ü Heşt ḫarfün 'uḳdesin: Ḫall idüb eczâ-yı ḫarfün 'uḳdesin şöyle idi A, D, Ḫall idüb eczâ-yı ḫarfün 'uḳdesin M.

Oldumsa n'ola silsile-i zülfüne meftûn
Kimdür ki görüp Leylî saçuñ olmaya Mecnûn

Bu hüsn ü bu hulq-ile şehâ devr-i felekde
Getürmedi getürmeyiser mişlüñi gerdûn

Çılmış seni hûbân-ı cihân içre müselleme
Halk eyleyicek hulkatüñi Hâlık-ı bî-çûn

Yir komadı serv ile güle bâğ-ı cihânda
Ol 'arız-ı zîbâ-ile ol kâmet-i mevzûn

5 'Aşıklarını devr-i ruşında o şeh-i hüsn
Katlı itmek için çıkdı yine haţ-ı hümâyun

Baş koşmağa ol kâkül-i şebdîz-ile kıldum
Meydân-ı maḥabbetde gözüm yaşını gül-gûn

Gülüba açılır hâr-ı rakîb-ile o gonca
Bülbül gibi olursa Muḥîfî n'ola maḥzûn

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

* 172- A.49a, A2.38a, D.36b, S.32b, M.46a.

1b) leylî: leyl S, M.

2b) getürmedi: götürdi A.

5a) o: ol D.

7a) açılır: açılup A2.

*Nüzzile 'l-Kur'ân alâ seb'an okı . . . . .*⁷²

İsm-i a'zâm tâ ki keşf ola zi-Faẓl-ı reh-nümûn

Yetmiş iki biñ hicâbı ref' idüp gördüñ Hâkı

Sırrına eczânuñ irdüñse be-ḥarf-i Kâf u Nûn

Noḳta-i Bâ on sekiz biñ 'âlemüñ esrârını

Añladuñsa 'ilm-i Faẓlullâhda olduñ zû-fünûn

Bist ü Heşt ü Sî vü Dû evrâdumuzdur rûz u şeb

Şânımızda nâzil olmuşdur şalât-i dâimûn

5 Ey Muḥîṭî vâkıf-ı sırr-ı kelâm-ı *lev küşif*⁷³

Olalı biz Faẓl-ı Hâḳdan olduḳ ehl-i *yûḳinûn*⁷⁴

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 173- A.49b, A2.38a, D.37a, S.32b, M.46b

⁷² Sure: 25 (Furkan), Ayet: 32. "Kuran ona bir defada ve topluca indirilmeli değil miydi?"

3b) 'ilm-i Faẓlullâhda: 'ilm-i Faẓl A.

4a) rûz u şeb: rûz şeb A.

⁷³ Hz.Ali'nin "Perde açılsaydı kesin bilgimde bir artış olmazdı." sözünden alıntıdır.

⁷⁴ Sure: 2 (Bakara), Ayet: 118. "Bilmek isteyen kimseler için ayetleri iyice açıkladık."

5b) olduḳ: olduñ A, D, S, M.

Yüzüñdür Fazl-ı Raḥmân u Raḥîm ey şûret-i Raḥmân

Ḥaṭ u ḥâlûñ delîlümdür degül ḥâcet daḥî burhân

Dudaḡuñ âb-ı ḡayvândur iĉen ol âbı Ḥızır oldı

Ölümden ḡurtulup buldı ḡayât-ı ‘ömr-i Câvidân

İki dest ü iki pâyuñla vechüñden ‘ayân oldı

Beyân-ı penc-i *el-ḡamdüñ* zi-Fazl-ı kâşif-i Ḳur’ân

Otuz iki ḡaṭuñ esrârına her kim ki buldı yol

Rumûz-ı ‘*allame’l-esmâ*yı idrâk eyledi âsân

5 Melekdür vechine sâcid olanlar Âdemüñ dâ’im

Ezelden tâ ebed inkâr idenler oldılar şeytân

İrişdi va‘de çün *yevme ye’ti ba‘du âyâtî*⁷⁵

Daḡi nefsüñe nef’ itmez getürseñ Rabbüñe îmân

Zamânı irdi Mehdînüñ bir oldı cümleten diller

Cihân kıştıyla memlû oldı şirket gitdi ez-devrân

* 174- A.49b, A2.38b, D.37a, S.32b, M.46b

2a) dudaḡuñ: ṭudaḡuñ A, M.

3a) vechüñden: vechüñde A.

4a) ḡaṭuñ: ḡarfüñ D, S. / esrârına: A nüshasında yok.

⁷⁵ Sure: 6 (En‘âm), Ayet: 158. “Rabbinin ayetlerinden biri geldiği gün, daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış kimseye imanı fayda sağlamaz.”

7a) cümleten: cümle A, A2, D, M.

7b) ez-devrân: aradan A.

Necât ehli olayın dir iseñ Nûh-ı revânâsâ
Vücûduñ keşîsine gir ki dutdı ‘âlemi tûfân

Haqîkat tûbını uralı çevgân-ı ma‘ârifle
Şerî‘atle tarîkatden Muḥîṭî almışam meydân

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

8a) olayın: olayum D, A2, M. / iseñ: A nüshasında yok.

8b) keşîsine: keşîsine A, D, S, M. / gir ki: girgil ki A, D. / dutdı: tütüdü A2, S.

Muhammed Muşafâdur nûr-ı Raḥmân
‘Aliyy'el-Murtezâdur şîr-i Yezdân

Ḥasan ḥulḳ-ı rızâdur server-i dîn
Ḥüseyn-i Kerbelâ Şâh-ı Şehîdân

İmam Zeyn'el-‘abâ Bâkır u Câ‘fer
Bulardur râh-ı dîn içinde sultân

Çerâğ-ı dîn İmâm Mûsî-i Kâzım
Aña ikrâr idenler buldı îmân

5 İmâm heştüm ‘Alî Mûsâ Rızâyı
Yaḳîn bil kim odur Şâh-ı Ḥorasân

Taḳî vü bâ Naḳîden zâhir oldı
Rumûz-ı ma‘nî-i âyât-ı Qur’ân

Ġulâm-ı ‘Askerî ol cân u dilden
Kim oldur şâhib-i râyât-ı ‘irfân

Götürdi yeryüzinden zulm ü cevri*
Zuhûra geldi çün Mehdî-i devrân

Muḥîfî âl-i beyt-i Muşafânuñ

---

* 175- A.50a, A2.38b, D.37b, S.33a, M.47a

* Bu beyit A2 nüshasında yoktur.

Oğur medh ü şenâsın ez-dil ü cân

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Kitâb-ı Fâtiha ey mazhar-ı hû

Haṭ-ı ser çâr-müjgân ü dü ebrû ⁷⁶

Yedi âyet anuñ-çün geldi el-ḥamd

Ki yedi ḥaṭṭ-ı aşlı bildüre u

Esâs-ı ‘ilm-i Ḥaḫdur Ümm-i Ḳur’ân

Daḫi şâfi vü kâfi ey suḫan-gû

Ḥudâ ansız ḫabûl itmez şalâtı

Anuñ-çün secde vâcib oldı ber-rû

5 Beyân-ı sûre-i *Seb'al-meşânî*

Yüzüñdür çâr-deh ḥaṭṭ-ı semen-bû

Yedi ḥaṭṭuñ kim oldur sûre-i kenz

Olupdur şehri-i ‘ilme yedi ḫapu

Muḫîṭî ma‘nî-i Ümmü'l-kitâbı

Oḫıdı muşḫaf-ı ḫüsnüñde ez-mû

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

---

* 176- A.50b, A2.39a, D.37b, S.33a, M.47b

1b) ü: A, A2, M nüshalarında yok. / ebrû: ebr A.

⁷⁶ Vezin hatası.

2b) aşlı: aslımı A.

5b) yüzüñdür: yüzüñde D, A2, M.

(. . . / . . . / . . .)

Şayd ideli şîr-i dilümi ol gözi âhû
Zencîr-i ğam-ile yedilürem bile her-sû

Ebrûlarınıñ fikri hayâl itdi vücûdum
Tağdîr-i ezelde bu imiş alnuma yazu

Ol serve nazâr itmeye tâ çeşm-i bed-endîş
Cân gülşenine çekdi harem haţţ-ı semen-bû

Şimşâd u şanevber bitüre hâk-i mezârum
Öldükde gele üstüme ol kâmet-i dil-cû

- 5 Gülzâr-ı suhanda kanı bir murğ-ı hoş-elhân
Kim ola Muhtîf gibi her demde nevâ-gû

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

---

* 177- A.50b, A2 nüshasında yok, D.38a, S.33b, M.47b

2a) itdi: itdüm S, M.

3b) çekdi: çekdüm S, M.

4a) bitüre: yetüre A.

Nedür bu verd-i ra'nâ-yı semen-bû

Nedür bu serv-i hoş-reftâr-ı dil-cû

Nedür bu sünbül-i 'ayyâr u tarrâr

Nedür bu nergis-i mekkâr u câdû

Nedür bu dâm-ı pür-çîn-i mu'anber

Nedür bu hâbbetü's-sevdâ-yı Hindû

Nedür bu şükker ü kand-i mükerrer

Nedür bu tûtî-i şîrîn suhan-gû

5 Nedür bu tarz-ı eş'âr ey Muhtî

Nedür bu kân-ı gevher baır-ı lü'lü'

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ülün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 178- A.51a, A2 nüshasında yok, D.38a, S.45a, M.48a

2a) sünbül-i 'ayyâr: sünbül ü 'ayyâr A, D.

4a) şükker: şekker D. / ü: S, M nüshalarında yok.

ḤARFÜ'L-HÂ

179*

Ḥoş sûr idi ‘âlem demi yâsı yoğ ise

Şubḥ olmaz idi lîk mesâsı yoğ ise

Ḥasretle olurdu şanemâ ḥasta-i hicrûñ

Derdine vişâlûñle devâsı yoğ ise

La‘lûñ gamını çekmeyen irmedi safâya

Bâlûñ yoğ idi zevḳi belâsı yoğ ise

Vîrân olur idi yıqılup ḥânesi cânâ

‘Aşḳuñda dilûñ muḥkem esâsı yoğ ise

5 Kim mâ’il idi ḥâlet-i câm-ı meye sâḳî

Ger la‘l-i lebûñ gibi şafâsı yoğ ise

Gûş eylemek olurdu sözin vâ‘iz ü şeyḥuñ

Fi‘linde eger zerḳ u riyâsı yoğ ise

İllâ ḥaberin söylemek olurdu Muḥîṭî

Meclisûñ eger zâhid-i *lâ* sı yoğ ise

a mısraları (__ . / . __ . / . __ . / . __)

b mısraları (__ . / . __ . / . __ . / . __) (Ahreb Rubai vezni)

---

* 179- A.51a, A2 nüshasında yok, D.38a, S.33b, M.48a

1a) yâsı: tâsı D.

4a) yıqılup: yıqılır D.

6a) vâ‘iz ü şeyḥuñ: vâ‘iz şeyḥuñ A, S, M.

Göñlüm ki kıllur sen saçı pür-tâba teveccüh

Bir h̄âce-i çîndür k'ider esbâba teveccüh

Fıkr-i ham-ı ebruñ iledür var ise zâhid

Yâ kâmet olup kılduğı mihrâba teveccüh

Vechüñde gören zülf-i 'arañnâküñi kılmaz

Gülzâra varup sünbül-i sîr-âba teveccüh

Şûfî n'ola yüz dutsa müdâm halka-i zikre

Hâr u has ider cânib-i girdâba teveccüh

- 5 Göz yumsa lebüñ yâdı-ile n'ola Muḥîḫî
Mestâne olan lâ-büd ider h̄âba teveccüh

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

* 180- A.51b, A2 nüshasında yok, D.38b, S.33b, M.48b

3b. sîr-âba: seyrâna A.

5a. yâdı: yâd A, D.

Dilâ yâr-ile gel yâr ol hemîşe

Vişâline talebkâr ol hemîşe

Dilersen şerbet-i vaşlın nigârûñ

Ġam-1 ‘aşk-ile bîmâr ol hemîşe

Olup haţt-1 ğubâr-1 yâre tâlib

Emîn-i genc-i esrâr ol hemîşe

Düşüp bir gül ğamma bülbülâsâ

Cihânda ‘âşık-1 zâr ol hemîşe

5 Meşeldür bu kim olur ayığ uyuğ

İçüp ser-mest ü hammâr ol hemîşe

Eger bilmek dilersen kâr-1 ‘aşkı

Cihân fikrin kıo bî-kâr ol hemîşe

Muhtîveş ruĥ-1 zîbâda dâ'im

Haķı gör ehl-i didâr ol hemîşe

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 181- A.51b, A2 nüshasında yok, D.38b, S.33b, M.48b

1a) yâr ile: yâd ile D, S.

3a) tâlib: vâlih D, S, M.

5a) ayığ: ayık A, S, M.

Yüzine bakma gel nâ-dân olursa

Eger dervîş eger sulţân olursa

Çevirür yüzini vech-i hasenden

‘Aceb mi şûfi-i şeytân olursa

Çekişdüdüñ şürâhiyle sebûyı

N'ola ey meclis-ârâ kan olursa

Komaz bir taşı bir taş üzre ‘ârif

Ser-â-ser bu cihân vîrân olursa

- 5 Muhtî düldül-i tab‘uña irmez
Sühanda nazm-ile Selmân olursa

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 182- A.52a, A2.39a, D.38b, S.33b, M.49a

2a) çevirür: çevir D, çevirdür M.

4a) taş: taş D.

5b) Selmân: Süleymân D.

Cânâ raķîb-ile neçe bir seyr-i firķate
Ėarķ itme gel esîr-i dili baħr-i firķate

Bâr-1 belânı yükleneyin her-çi bâd-âbâd
Dil fülki bata baħr-1 ġama ya geçe öte

Luţf it alarġa durma kenâra gel ey ŗanem
Deryâ-yı hicre ursa kaçup ŗalma ŗalyete

Baħr-1 muħîţ olursa ‘aceb mi ġözüm yaşı
Düşdüm hevâ-yı ‘aşķ-ile ġirdâb-1 miħnete

5 Limân-1 ġamda niceye dek bunca rûzigâr
Râh-1 vişâle ŗalmaya keştî-i dil bata

Baħr-1 fenâda isterem aġyârı Teñriden
Yanar adâya bâd-1 ecel ġetürüp ata

Çok çekdüñ ey Muhîţî yem-i ġamm-1 ŗiddeti
Vaķti-durur kim irişesin bir selâmete

Mef’ûlü/ Fâ’ilâtü/ Mefâ’îlü/ Fâ’ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

* 183- A.52a, A2 nüshasında yok, D.39a, S.33b, M.49a

1b) itme gel: itmesin A.

2a) yükleneyin: yüklenen A.

3a) alarġa: iraq D.

5b) bata: yata S, M.

Şanemâ fikr-i hıfâ nisbet-i müşg-i çîne
Kâfirem zülf-i siyâhuñı virürsem dîne

Sen perîye ne revâ hem-dem ola dîv-i raķîb
Hiç ülfet düşe mi ins ile cânâ cînne

Mey ü maħbûbı nice terk idelüm ey zâhid
Nûr-ı dîde birisi biri sürûr-ı sîne

Hüsn-i mir'âtına 'âşık geçünürmiş yâruñ
Yollar üzre budur asıldığı her âyîne

5 Ey Muħîfî ayağı tozı o nûr-ı başaruñ
Kuħl-ı *mâ zâğ* -durur dîde-i 'âlem-bîne

Fe'ılâtün/ Fe'ılâtün/ Fe'ılâtün/ Fe'ilün
(... __ / ... __ / ... __ / ... __)

---

* 184- A.52b, A2 nüshasında yok, D.39a, S.33b, M.49a

1a) müşk: misk D.

1b) siyâhuñı: siyâhuñ A.

Sulţân-ı hâl-i Hindüñ uralı Rûma sille
Şeh-mât oldı ƣaldı naţ‘-ı felekde fille

Haƣ şûret-i cemâlüñ oldığına yüzüñde
Âyât-ı haţţ u hâlüñ burhân ile edille

Kevn ü mekân yanardı sûz u harâretümden
Hâlât-ı ‘aşƣ-ı cânân taƣrîr olınsa dille

Hâl ehli ol dilerseñ bilmek ‘ulûm-ı ‘aşƣı
Ey h‘âce yoĥsa olmaz bu ‘aƣl u ƣâl u ƣille

- 5 Her şekl k’itse ızhâr eyler soñ ucı ģâ’ib
Beñzer Muĥîfî ‘âlem çetr-i ģayâl-i zılla

Müstef’ ilün/ Fâ‘ülün/ Müstef’ ilün/ Fâ‘ülün
(_ . _ / . _ _ / _ . _ / . _ _)

* 185- A.52b, A2 nüshasında yok, D.39b, S.33b, M.49b

2b) Âyât: Oģur âyât D.

3b) olunsa: oluna A.

5a) ģâ’ib: ģâyet A.

Düşdi yine dil bir gözi mestâne civâna
 Hañçerüñ merdüm-küş ü âşûb-ı cihâna⁷⁷

Müjgân-ı tîre yağışa gîsûsı kemende
 Cellâd u şeh-i kec-nigehe âfet-i câna

Nâzik bedene sîm-tene cismi laîfe
 Cânâneye ‘ömr-i ebede rûh-ı revâna

Hûrî-şifata mâh-ruha Zühre-cebine
 Bâlâ-kade zîbâ-revişe mûy-miyâna

5 Lü’lü’ dişe hokka dehene la’l-‘aķıķa
 Şîrin-suķana ķand-lebe tûtî-zebâna

Gül-bûya vü müşkîn nefese âhû-yı Çîne
 Cilvegere selvâ-reve tævûs-ı cinâna

El-hâşıl sevdügi Muḥîṭî-i gedânuñ
 Bir şâh-ı ḥasen bî-bedel ü hûb-ı yegâne

Mef’ûlü/ Mefâ’îlü/ Mefâ’îlü/ Fe’ûlün
 (_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

* 186- A.53a, A2 nüshasında yok, D.39b, S.33b, M.49b

⁷⁷ Vezin hatası.

2a) gîsûsı: gîsû-yı A, D.

6a) vü: A nüshasında yok.

6b) reve: A, S, M nüshalarında yok.

Bezm-i ğam-ı ‘aşk içre yaķup kendüyi lâle
 ‘Âşık geçinür var ise ger sen gül-i âle

Ağyâr ile sen seyr-i kenâr itmede ey yâr⁷⁸
 Girdâb-ı belâda n'ola ‘uşşâķ ide nâle

Ayağı dokunmaz yire bir dem ferahından
 Şevķ-ile döner meclis-i ‘aşkuñda piyâle

Rez-duħter-i nâ-maħrem ile hoş ideli baş
 Yüzi gözi açılubanı döndi hilâle

5 Kılmaķda Muħîṭî gibi evşâf miyânuñ
 Kâdir olımağ ancılayın kimse ğayâle

Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fe‘ûlün
 (__ . / . __ . / . __ . / . __)

* 187- A.53a, A2 nüshasında yok, D.39b, S.33b, M.50a

1b) sen: ben D. / gül-i âle: güle âle D.

⁷⁸ 2. Beyit: 3. Beyit D.

3b) döner: dutar A, D.

4b) açılubanı: açılır A. / beni: D, S, M nüshalarında yok / döndi: döndürdi A.

Engüşt ü ruhuñ şevki-ile zanbağ u lâle
Bezmüñde şürâhî birisi biri piyâle

‘Ömr-i ebede vâşıl olur devr-i felekde
Sen mâhı çeken sînesine niteki hâle

‘Aşkî eger inkâr ide zâhid ‘aceb olmaz
Çandüñ ne bilür zevk u şafâsını güsâle

Beñzer dir idim hüsnuñe Hürşid-i cihân-tâb
İrişmese ger devr-i cemâlüñde zevâle

5 Sevdâ-yı ğam-ı zülf-i siyâhuñla Muḫîṭî
Dîbâ vü ḫarîri ḫodı girdi ḫara şâle

Mef’ûlü/ Mefâ’îlü/ Mefâ’îlü/ Fe’ûlün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

---

* 188- A.53b, A2 nüshasında yok, D.40a, S.33b, M.50a
3a) ‘aşkı: ‘aşkuña A, ‘aşka S, M.

Ben ol zât-ı kadîm-i kenz-i maḥfiyem ki ‘âlemde
Göründüm kendümi bildürmek için şekl-i Âdemde

Mürekkebdan kelâm-ı müfredâtam kim ‘ayân oldum
Beyân-ı aşl u fer‘-i ‘âlem için nuṭṭ-ı Hâtemde

Şıfatdan kuvvet-i zâtam ki olmam bir nefes münfek
Kelâm-ı harf u şavt-ı lâ-yezâlem tâ ebed demde

N'ola Hızr-âbın içse gûş iden nuṭṭum benüm çün-kim
Hayât-ı Câvidân enfâs olan ‘İsî-i Meryemde

5 Muḥîṭî Bist ü Heşt ü Sî vü Dû ism ü müsemâyam
Beyân-ı ‘âlem-i hej-deh hezâr-ı Fazl-ı a‘zâmde

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

---

* 189- A.53b, A2.39b, D.40a, S.33b, M.50b

3a) olmam: olmaz A2.

4b) olan: ola A2.

5b) hezâr: hezârem A2, S.

Bugün ikrâr iden şâhib-beyâna
İrişdi Mehdî-i şâhib-zamâna

Yakîn bil aradan keşf oldu perde
Dağı yir kalmadı zann u gümâna

Mesih indi zemîne âsumândan
Zemînden çıkıldı Kur'ân âsumâna

Tulû' itdi güneş mağrib-zeminden
Göründi nâr maşrıkdan nişâne

5 'Asâ hâtem elinde Dâbbetü'l-arz
Haremnden çıkuben oldu revâne

Qıyâmet kopdı eşrât oldu zâhir
Hisâbı 'âlemün geldi mîzâne

Muhtîî gâr-ı tenden çıkıldı Mehdî
Hidâyet eyledi halk-ı cihâna

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/Fe'ûlün
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 190- A.54a, A2.39b, D.40a, S.33b, M.50b

3a) zemîne âsumândan: zemînden âsumâne A.

5a) elinde: elinden A.

ḤARFÜ'L-YÂ

191*

Mülk-i 'aşkuñ cümle şâh oldı gedâsı kalmadı

Gûyiyâ iklîm-i hüsnüñ pâdişâhı kalmadı

Oldı müstevlî gam u endûh u cevr-i 'aşk-ı yâr

Ehl-i derdüñ şabrdan ğayrı devâsı kalmadı

Sâķî mest oldı döküldi câm-ı meclis oldı telḥ

Bezm-i devrüñ ḥâsılı gitdi şafâsı kalmadı

Doğdı beñzer kim meger ḥurşîd-i rûz-ı âḥiret

Şem'-i şâm-ı dünyenuñ nûr u ziyâsı kalmadı

5 Ey dirigâ kim zen-i dünyâya mâ'il oldı ḥalk

Merd-i Ḥaķķuñ yâd idüp bir âşinâsı kalmadı

Ḳahr u luṭf-ı emr-i şâh-ı 'aşka hep münķâd olup

Kimsenuñ bu bâbda çûn u çirâsı kalmadı

Ey Muḥîṭî ḥamdulillâh 'âķıbet aĝyâr-ile

Şulḥ olup erbâb-ı 'aşkuñ mâcerâsı kalmadı

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

---

* 191- A.54a, A2.40a, D.40b, S.34a, M.51a

1b) pâdişâhı: pâdişâsı S.

3b) şafâsı: devâsı A.

4a) doğdı: ṭoĝdı A2.

5a) zen-i dünyâya: zen ü dünyâya A, A2, D.

5b) bir: bu S.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Fıkr idüp kim ki femüñ varlığı ma‘dûm oldu

Nükte-i râz-ı nihânı aña ma‘lûm oldu

Şem‘ pervâne-şıfat meclis-i ‘aşkuñda müdâm

Nâr-ı şevk-i ruhuña yanmağ-ıçun mûm oldu

Bende-i ‘aşk-ı haç u hâlûñ olan ‘âlemde

Mâlik-i mülk-i Hâbeş pâdişeh-i Rûm oldu

Çılmayan râh-ı firâkuñda dil ü cân terkin

Tâ ebed vaşl-ı cemâlûñden o maħrûm oldu

5 Ey Muħîfî dinilürsem n'ola bâbâ-yı cihân

Zâde-i taḃ‘ gibi dünyede oğlum oldu

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(... __ / ... __ / ... __ / ... __)

---

* 192- A.54b, A2.40a, D.40b, S.34a, M.51a

1b) nükte: noçta A, S.

3a) haç: ħad S, M.

3b) pâdişeh: pâdişâh D.

4b) cemâlûñden: kemâlûñde A.

5a) dirilürsem: dilürsem A. dirilürsem M.

Görmeyen şûret-i âdemde kemâl-i Hakkı

Görmeyiserdür ebed nûr-ı cemâl-i Hakkı

Feth iden şehri vücûdında tılsım-ı cânı

Buldı bî-renc ü elem genc-i vişâl-i Hakkı

‘Âciz olmaya cevâbında dilâ rûz-ı cezâ

Kim ki fehm itdi bugün sırr-ı su’âl-i Hakkı

Fuğarânuñ yüzine luğf-ile bağ ey h’âce

Kılma âzürde hâzer eyle ‘ıyâl-i Hakkı

5 Hâne-i kalbi olur menzil-i şeytân-ı racîm

Bir nefes dilden iden dûr hayâl-i Hakkı

Fazl-ı Hakk bendelerinden taleb it her ne ki var

Ey gezüp isteyen âfâk-ı ricâl-i Hakkı

Okıyan Sî vü Dü hatt-ı ruh-ı insânı tamâm

Ey Muhtî görür eşyâda celâl-i Hakkı

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

* 193- A.54b, A2.40b, D.40b, S.34b, M.51a

7a) insânı: cânânı A2.

7b) celâl: iclâl D.

Geh ‘ayân eylerüz nihânımızı

Geh nihân eylerüz ‘ayânımızı

Oluruz gâh bî-mekân u zamân

Geh mekân eylerüz zamânımızı

Zât-ı Hakk-ile olmışuz vâhid

Tarḥ idüp aradan gümânımızı

Keşret içinde bulmuşuz vaḥdet

Bî-nişân ideli nişânımızı

5 Kuş dilin söylerüz Süleymânuz

Kimse fehm idemez lisânımızı

Hakk-ile Hakk olan bugün ‘ârif

Vahy-i muṭlaḳ bilür beyânımızı

Ey Muḥîṭî bilür ne şâhuz biz

Seyr iden defter ü divânımızı

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

* 194- A.55a, A2.40a, D.41a, S.34a, M.51b

2b) zamânımızı: ‘ayânımızı A, D.

7a) şâhuz: şânuz (der-kenâr) A2, S.

Havf idüp cellâd-ı ğamzüñden dil ü cân ditredi
 Çeşm-i hunhâruñ görüp Sârn u Nerîmân ditredi

Görüben hüsnuñ berâtında kaçuñ tuğrâsını
 İhtirâz idüp şeh-i İrân u Tûrân ditredi

Dün gice bir âh kıldum hasret-i rûyuñla kim
 Şubh irişince felekde mâh-ı tâbân ditredi

‘Ârızuñda çîn-be-çîn ham-ber-ham olup yatduğın
 Göricek şu‘bân-ı zülfuñ şâh-ı mârân ditredi

5 Ey Muhtîfî kec nigâhından o mâhuñ vehm idüp
 Âsumân üzre melâ’ik yirde insân ditredi

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 195- A.55b, A2 nüshasında yok, D.41a, S.35b, M.52a

1b) Sârn u Nerîmân: Sârn Nerîmân A, S, M.

2b) İhtirâz idüp: andan ihtirâz idüp A, S. / şeh-i İrân u Tûrân: İrân u Tûrân A,S.

4a) çîn-be-çîn: çin çin A, S, M. / yatduğın: A nüshasında yok.

Def -i ğumûm-ı devrân peymânelerde kaldı

Bezm-i vişâl-i cânân meyhânelerde kaldı

Hüşyârlar ne bilsün maĥbûb u mey şafâsın

Ol zevki ister iseñ mestânelerde kaldı

Ma'mûrelerde ey dil yoĥdur nuĥûdı 'aşkuñ

Gencîne-i maĥabbet vîrânelerde kaldı

Her bî-ĥıreddeden itme 'aşkuñ taleb nişânın

Zîrâ kim ol ĥaĥîkat dîvânelerde kaldı

5 Dirseñ Muĥîtî n'itdi tâc u 'aşâyı şûfî

Rehn eyleyüp şarâba ĥumĥânelerde kaldı

Müstef ilün / Fe'ûlün / Müstef ilün / Fe'ûlün

(__ . _ / . __ / __ . _ / . __)

---

* 196- A.55b, A2.40b, D.41a, S.34b, M.52a

Cevr-ile nâz kılmak ol bî-vefâya kaldı

Ehl-i niyâzuñ ey dil işi Hudâya kaldı

Âzâdeler içinde ol serv-ı kad nigârûñ

Bâr-ı gâminı çekmek ben mübtelâya kaldı

Âlât-ı bezm-i ‘irfân cümle olup müheyyâ

Sâkî-i şekerîn-leb şîrîn-edâya kaldı

Bir iki ayağ-ile yıkıldı gitdi ağıâr

Mağbûb u meclis ü mey ehl-i şafâya kaldı

5 Yâr-ile ey Muḥîṭî hicrân günü dükendi

‘İyd-i vişâle irdük bir merḥabâya kaldı

Müstef’îlün / Fe‘ûlün / Müstef’îlün / Fe‘ûlün

(__ . __ / . __ / __ . __ / . __)

* 197- A.56a, A2.41a, D.41b, S.35a, M.52a

3a) ‘irfân: andan A.

3b) şekerîn: sükkerîn A2, S, M.

4b) meclis ü mey: meclis-i mey S, M.

Nûş iden ilm-i ledün âbından oldu Hızır-pey
Nuṭṭ-ı enfâs-ı Mesîhâveş kıılır mevtâyı ḥayy

Menzil-i maḳşûda ir bul zaḥmet-i rehden rehâ
Bu beyâbân-ı taḥayyürde gezinme şöyle hey

Devlet-i dünyâyâ maḡrûr olma fâni dârda
Ḳanı yâ İskender ü Dârâ ḳanı Cemşîd ü Key

Mürde-şûy-ı çarḥ ‘uryân idiser âḥir şoyup
Sen gerek ey ḥâce her gün dürlü dürlü câme giy

5 Ḳurtuluş yokdur boḡazuñ alısar bir gün ecel
‘Hızırveş kılsañ eger cümle bisâṭ-ı arz[1] tay

Bezm-i ‘aşḳ içre dimaḡı odlanup feryâd ider
Devr elinden şöyle kim sûrâḥ sûrâḥ oldu ney

Ey Muḥîṭî bezm-i keşretden ayaḡı çekdiler
Nûş idenler sâḳî-i vaḥdet elinden câm-ı mey

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 198- A.56a, A2.41a, D.41b, S.35a, M.52b

2a) zaḥmet: raḥmet D.

4a) şûy: sûy A, D. / ‘uryân: ‘ayân A, D.

5b) Hızır: ‘ömr ? A, A2, S, M.

Menem meydân-ı ‘aşkuñ pehlevânı

Maḥabbet mülkinüñ şaḥib-ķırânı

Künûz-ı ‘ilm-i Fazluñ ḥâtemiyem

‘Adâlet taḥtınıñ Nûşîrevânı

Yetürdüm ma‘rifet târin nişâna

Ḥaķîkat çarḥına aşdum kemânı

Helâk itdüm cihânda nefis dîvin

Benem ya‘nî ki dehrüñ Ḳahramânı

5 Zuhûr itdüm bugün tîğ-ı suḥanla

Muḥîṭî ser-be-ser tütüm cihânı

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/Fe‘ûlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

* 199- A.56b, A2.41a, D.42a, S.35a, M.52b

4b) benem: menem A. / ki: D nüshasında yok.

Fehm iden gûş idüb maķâlimizi

Sözden idrâk ider me'âlimizi

'Aşķ içinde bize zevâl irmez

Gün gibi bulmuşuz kemâlimizi

Nâzır-ı ma'nî-i cemâl olduk

Terk idüp şûret-i celâlimizi

Bunca devr eyledi bu çarķ-ı felek

Devre getürmedi mişâlimizi

5 Ey Muķîfî virür cevâb-ı şarîķ

Her kim añlar bizüm su'âlimizi

Fe'ılâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

---

* 200- A.56b, A2.41b, D.42a, S.35b, M.53a

3a) nâzır: tâ baķr A.

3b) celâlimizi: cânânımızı A.

Şûfiden şorma ‘aşk-ı cânânı

Ne bilür har şafâ-yı insânı

Vâşıl olmaz vişâl-i cânâna

Râh-ı ‘aşk içre virmeyen cânı

Gülşen-i kûyuñuñ menem ey gül

Rûz u şeb bülbül-i hoş-elhânı

Zülfüñ altında görelî hüsñüñ

Bulmuşam küfr içinde îmânı

5 Ayağüñ tozı gibi olmaya hiç

Gözüme sürme-i Şıfahânî

Seg-i kûyuñla hem-sifâl olmak

‘Âşıkça devlet-i cihânbanî

Mülk-i ‘aşkuñ Muḥîṭî şimdi benem

Hüsrev ü Keykubâd u Hâkânı

Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

* 201- A.57a, A2 nüshasında yok, D.42a, S.35b, M.53a

3a) menem: benem S, M. / kûyuñuñ: kûyuñ D.

3b) rûz u şeb: rûz şeb A, D.

La‘l-i nâb-ı yâr kim peymâne şeklin bağladı
 Bezm-i meyde ehl-i dil mestâne şeklin bağladı

Murğ-ı dil nice hâlâş olsun ki fikr-i şayd için
 Zülf ü hâl-i yâr dâm u dâne şeklin bağladı

Bend idermiş zülfine şeydâları cânânumuz
 Ol sebebdendür ki dil dîvâne şeklin bağladı

Çıkmadı hergiz hayâlât-ı şanemler ez-derûn
 Kâlb-i pür-taşvîrimiz büthâne şeklin bağladı

5 Feth ola bir gün diyü genc-i tılısm-ı vaşl-ı yâr
 Ey Muhiî gönlümüz vîrâne şeklin bağladı

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 202- A.57a, A2.41b, D.42b, S.35b, M.53b

5b) vîrâne: dîvâne A, D.

Vech-i âdemdür kitâb-ı âsumânun ma'nîsi
 Haṭṭ u ḥâlûndür kelâm-ı Câvidânun ma'nîsi

Otuz iki nuṭḳ-ı zât-ı Fazl-ı bî-hemtâ-durur
 Tâlibâ 'anḳâ-yı ḳâf-ı lâ-mekânun ma'nîsi

Çâr müjgân u dü ebrû-ile mûy-ı ser-durur
 Ey müfessir sûre-i Seb'al-meşânun ma'nîsi

Vaşl-ı cânâna irişmekdür cihân-ı fânide
 Sel-sebîl ü Kevşer ü ḥûr-ı cinânun ma'nîsi

5 Kim ki eczâ-yı ḥurûfa irdi aña keşf olur
 Fazl-ı Haḳdan yetmiş iki tercemânın ma'nîsi

Şûret-i Âdemdür ey dil Levḥ-i Maḥfûz-ı Hudâ
 Anda yazılmış-durur iki cihânun ma'nîsi

Ḥâzret-i Fazl-ı Eḥaddür kim hidâyet eyledi
 Ey Muḥîṭî Mehdî-i şâhib-zamânun ma'nîsi

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 203- A.57b, A2.42a, D.42b, S.35b, M.53b

1a) âsumân: Câvidân A.

1b) ḥâlûndür: ḥâlîdür A, D, S, M.

Cemâlüñdür kitâb-ı âsumânî
 Hâṭ u hâlûñ kelâm-ı Câvidânî

Muḳaṭṭa‘ zülf ü ḳâṣ u kirpigüñden
 Yüzüñde yazılı Seb‘al-meṣânî

Ruḥuñ ṣânında münzeldür kemâhî
 Şu‘ûnât-ı ilâhîñüñ beyânı

Otuz iki ḥaṭuñdur ḥalka bî-ṣek
 Yüzüñde şûret-i Ḥaḳḳuñ nişânı

5 Cemâlüñdür cemâlûñ vech-i Bâḳî
 Görindi her cihetden leyse fânî

Yüzüñ âyine-i dîdâr-ı Ḥaḳḳdur
 Mu‘ayyen gösterür iki cihânı

Muḥîṭî rû-be-rû gördi seni çün
 Vücûd-ile revân terk itdi cânı

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/Fe‘ûlün
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 204- A.57b, A2.42a, D.42b, S.36a, M.54a

Fazl-ı Hâkdan kim ki ey dil kesb-i 'irfân eyledi
Cismini nuḡka mübeddel eyleyüp cân eyledi

Âdeme münkir olanlar boynına 'âlemde Hâk
Ṭavḡ-ı la'net geçirüp adını şeyṭân eyledi

Nûhveş keştî-i tevḡîde giren 'ârif bugün
Ehl-i küfr ü şirki cehli ġarḡ-ı ṭûfân eyledi

H'ân-ı 'ıyd-ı vaşl-ı cânâna irüp oldı Hâfıl
Kim ki İsmâ'ılveş cânını kurbân eyledi

5 Mısr-ı ma'nîde Züleyhâ şûretin Yûsuf gibi
Gören oldur kim maḡâmın bend ü zindân eyledi

Kilk-i nuḡkum oldı a'dâya elümde ejdehâ
Nitekim Mûsî 'aşâsın elde ḡû'bân eyledi

Fazl-ı Hâk ḡullarıdur müşkil-ġuşâ-yı Hızr-vaḡt
Müşkilâtın irişen ol ḡavme âsân eyledi

Mûmveş 'âlemde nerm iden vücûd-ı âhenin
Murġ-ı rûḡ-ı Dâvudı meclisde hoş-ḡ'ân eyledi

---

* 205- A.58a, A2.42a, D.43a, S.36a, M.54a

2a) olanlar: ölenüñ D, A2. (olanuñ? S, M.)

3b) cehli: cümle A2.

6a) ejdehâ: ejderhâ D.

Dutmuş-ıdı zılm ü cevr-ile cihânı Ehremen
Def idüp geldi Süleymân ‘adl ü ihsân eyledi

10 Mâsivâyı terk idüp kılan tecerrüd ihtiyâr
‘Âlem içre adını ‘Îsî-i devrân eyledi

Nuṭṭ-ı Aḥmedden Muḥîṭî irdi vech-i Âdeme
‘Arşa çıkdı lâ-mekân mülkini seyrân eyledi

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

9a) dutmuşıdı: tütmişıdı A2.

9b) ‘adl ü ihsân: ‘adl-i ihsân A2, S.

10a) tecerrüd: mücerred A2, S.

MUSAMMATLAR

1*

MÜSEBBÂ⁷⁹

I

Evvel âhîr ‘âleme sulţân sensin yâ ‘Alî
Zâhir ü bâtın şeh-i devrân sensin yâ ‘Alî
Ġayr yokdur şâhib-i fermân sensin yâ ‘Alî
Kâf u Nûndan vâcib-i imkân sensin yâ ‘Alî
Şeş cihetden görinen her ân sensin yâ ‘Alî
Kevkeb ü seyyâre vü gerdân sensin yâ ‘Alî
Rûz u şeb mihr ü mehe tâbân sensin yâ ‘Alî

II

Âdem ü Havvâ vü Şît İdrîs ile Nûh âşikâr
Hızr u İbrâhim ü ‘İsî Mûsî-i müştâk-ı yâr
Hâtem-i hatm-i nübüvvet şâhib-i şer‘-i karar
Hûr u ğilmân u melâ’ik ins ü cinn ü mûr u mâr
Fevk u taht u pîş ü pes ü berr ü baħr u nûr u nâr
Cümle zerrât-ı cihân u ‘âlem-i hej-deh hezâr
Mazhar-ı zât u şîfat yeksân sensin yâ ‘Alî

III

Şâh Hasan ħulq-ı Rızâ vü Şah Hüseyin-i Kerbelâ

---

* 1- A.58b, A2.42b, D.43a, S.36b, M.54b

⁷⁹ Müsebbâ‘ S. / Müseddes terci‘-i bend (der-kenâr) D.

I/4) u: D nüshasında yok.

I/7) Rûz u şeb: Rûz şeb D.

II/3) şer‘ ü şikâr: şer‘ şikâr A2, şer‘ karar S, M. / şikâr: vaħâr D, karar (der-kenâr) D.

II/5) Berr ü baħr: baħr u berr A2.

II/7) Zât u şîfat: zât-ı vaşf (der-kenâr) D.

III/1) ħulq-ı Rızâ: ħulq u Rızâ A2.

Şâh Zeyne'l-‘Âbidîn Bâkır imâm-ı kîmyâ
Ca‘fer-i Şâdık dahı Kâzım ‘Alî Mûsâ Rızâ
Hem Takî vü bâ Nakî hem ‘Askerî şâhib-livâ
Mehdî-i şâhib-zamân u hâdî-i nûr-ı Hudâ
Çâr-deh ma‘sumla on iki imâm-ı pîşvâ
Gevher-i bahruñ-durur ‘ummân sensin yâ ‘Alî

IV

Levh-i Maḥfûz-ı Îlâhî genc-i Qur‘ân-ı mübîn
‘Arş u kürsî vahy u ilhâm-ile Cibrîl-i Emîn
Kâşif-i sırr-ı tılsımât-ı beyân-ı müşkilîn
Müfredât ile mürekkeb hem muḳaṭṭa‘ muḥkemîn
Sûre-i remz-i Duḥân nûr-ı semâvât u zemîn
Kâ‘im-i dîn-i Nebiyy-i kıble-i ehl-i yakîn
Şâhib-i ser-defter ü dîvân sensin yâ ‘Alî

V

Sî vü Dû esmâ-i kül Fazl-ı Hudâvend-i ḳadîm
Noḳta vü hem Bâ-i Bismillâhirahmânirrahim
İstivâ-yı seb‘a âyât-ı şırâṭ-ı müstakîm
Çeşme-i mâ-i ma‘în Firdevs-i gülzâr-ı na‘îm
Devlet-i dîdâr-ı bâḳî aḥsen-i vech-i kerîm
Sâḳî-i ebrâr-ı mü‘minân şeff‘-i ehl-i bîm
Rûz-ı maḥşer rahmet-i Raḥmân sensin yâ ‘Alî

VI

Ḥayme-i mi‘âd u ḳuds ü Ka‘be-i Beytü‘l-Ḥarâm
Remz-i tenzil-i beyân esrâr-ı te‘vîl-i kelâm

V/1) ḳadîm: kerîm A2.

V/2) Noḳta vü hem bâ: Noḳta-yı hem bâ A2.

V/6) Sâḳî-i ebrâr-ı mü‘minân şeff‘-i ehl-i bîm: Sâḳî-i ebrâr-ı mü‘minân şeff‘-i ehl-i yetîm A, A2, Sâḳî-i ebrâr-ı şeff‘ mü‘minân-i ehl-i yetîm? D.

Rûşenâ-yı hâne-i dîn dâfi‘-i küfr ü zalâm
Şehsüvâr-ı nâmdârân-ı cihân mülk-i nizâm
Dürr-i deryâ-yı haqîkat hû‘âce-i mîr ü gulâm
Haydar-i Kerrâr ya‘nî Murtażâ hayrû'l-enâm
Mefhâr-ı ‘âlem şeh-i devrân sensin yâ ‘Alî

VII

Çâkerüñ olmak Muhtîñüñ degül gerçi yeri
Kânberüñüñ ger kabûl olursa olur Kânberi
Kuluñüñ kulluğın itmek devlet-i İskenderi
Hâk-i pâyüñ başına şâhân-ı tâc-ı efseri
Kâbz u başına alurdu ahter ile bahteri
Ger nazar kılsañ aña luğf-ile ey dîn serveri
Kim ‘inâyet kânı zü'l-i-ihsân sensin yâ ‘Alî

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

VI/2) tenzil-i beyân: tenzil ü beyân D, te’vîl-i kelâm A2.

VI/7) Devrân: merdân A2, S, M.

VII/1) Muhtîñüñ degül gerçi: degül gerçi Muhtîñüñ A2.

VII/3) kuluñüñ: kulluğın S, M.

VII/4) şâhân-ı tâc-ı efseri: şâhâne tâc-ı efseri A2.

VII/6) Eyle: ile A2.

1*

MURABBÂ‘

I

Biz ki tâ rûz-ı ezelden ‘âşık-ı rahmânîyuz
Vech-i pâk-i Muştafânuñ tâlib-i ‘irfânîyuz
Şâh-ı merdân-ı ‘Alînuñ Kânber ü Selmânîyuz
Âsitân-ı Fazl-ı Hakkûñ bende-i fermânîyuz

II

Âl-i Beyt-i Muştafâya itmişüz biz ilticâ
Hânedân-ı Murtezâya yüz tûp şubh u mesâ
Şâh Hasan hem Şâh Hüseyne okuruz medh ü senâ
Âsitân-ı Fazl-ı Hakkûñ bende-i fermânîyuz

III

Şâh Zeyn-el-‘Âbidine olmuşuz cândan gulâm
Hem Muhammed Bâkîruñ hâk-i deriyüz ve's-selâm
Ca‘fer-i Şâdık imâm-ı pîşvâmızdur tamâm
Âsitân-ı Fazl-ı Hakkûñ bende-i fermânîyuz

IV*

Mûsî-i Kâzım imâm-ı reh-nümâmızdur bizüm
Şâh ‘Alî Mûsî Rızâ Şâh evliyâmızdur bizüm
Şâh Takî vü Şah Nakî nûr-ı Hudâmızdur bizüm
Âsitân-ı Fazl-ı Hakkûñ bende-i fermânîyuz

V

‘Askerî-i şâhib-i seyf ü livâ devrânıdur
Mehdî-i şâhib-zamân irdi şafâ devrânıdur

---

* 1- A.59b, A2.43b, D.44a, S.37a, M.55b

II/2) tûp: dutup D.

* 1-2-3 numaralı mısralar A2 nüshasında 3-2-1 sırasıyladır.

IV/3) Şah Nakî: bâ Nakî A2.

Ey mevâlfiler bilün Âl-i ‘Abâ devrânıdur
Âsitân-ı Fazl-ı Hâkkuñ bende-i fermâniyuz

VI

Şimr ü Mervân u Yezîde var teberrâmuz bizüm
Hânedân-ı Muştafâya var tevellâmuz bizüm
Hûb-ı evlâd-ı ‘Alîdendür tesellâmuz bizüm
Âsitân-ı Fazl-ı Hâkkuñ bende-i fermâniyuz

VII

Ey Muḥîṭî Muştafâ vü Murtezâdur şâhımız
İkisi de âsumân-ı dilde şems ü mâhımız
Cândan on iki imâma vardur eyvallâhımız
Âsitân-ı Fazl-ı Hâkkuñ bende-i fermâniyuz

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

VI/1) Şemr ü Mervân u Yezîde: Bu kelimeler D nüshasında baş aşağı yazılmıştır.

VI/2) Muştafâya var: Muştafâyadur A2, M.

VII/2) İkisi de: İkisidür A2.

2*

I

Sî vü Dü nuṭṭ-ı Fazl-ı Haḡ

Kim zâṭ-ı bî-imkân-durur

Dârende-i arz u semâ

Hallâḡ-ı ins ü cân-durur

II

Hem Vâhid-i ḡahhârdur

Hem Mâlik-i cebbâr-durur

Hem Fâ‘il-i muḡtârdur

Hem Ḳâdir-i sübhân-durur

III

Hem Hâlîḡ-ı eṣbâhdur

Hem ḡâbız-ı ervâhdur

Miṣkât ü hem miṣbâhdur

Hem Şu‘le-i îmân-durur

IV

Hem nûr-ı Huruṣîd-i verâ

Hem zûlmet-i bedrü'd-dücâ

Hem ‘arṣ u kürsî-i Hudâ

Hem Şûret-i Raḡmân-durur

V

Hem sâmi‘-i dânâ-durur

Hem dîde-i bînâ-durur

Hem nuṭṭ hem ḡûyâ-durur

Hem mazḡhar-ı insân-durur

---

* 2- A.1a, A2.3b, D.1b, S.1b, M.1b

I/3) arz u semâ: arz semâ A.A2

V/3) nuṭṭ hem ḡûyâ: nuṭṭ u ḡûyâ A.

VI

Kavlinde ‘allâmu'l-guyûb
 Fi‘linde settâru'l-‘uyûb
 ‘İlminde keşşâfü'l- kulûb
 Nefsinde hem Ğufrân-durur

VII

Hem ibn ü eb ü rûhdur
 Hem fâtiḥ ü meftûhdur
 Hem şâriḥ ü meşrûhdur
 Hem kâinen min-kân-durur

VIII

Hem sâl u mâh u rûzdur
 Hem ‘ıyd u hem nevrûzdur
 Hem tâli‘-i firûzdur
 Hem kevkeb-i raḥşân-durur

IX

Mülk-i ‘Acemle hem ‘Arab
 Hem Mıṣr Şâm u hem Ḥaleb
 Bağdâd u Şirvân Rûm hep
 Hem mülk-i Hindistân-durur

X

Baḥr-ı muḥîṭ-i bî-kenâr
 Âlât-ı fülk-i rûzigâr
 Aşdâf-ı dürr-i şâhvâr

VII/1) ibn ü eb ü rûḥ: ibn eb rûḥ A2.

VIII/2) nev-rûz: nevrûze A2.

IX/2) Mıṣr Şâm: Mıṣr u Şâm S, M. / Şâm u hem Ḥaleb: Şâm hem Ḥaleb A, D.

IX/3) Bağdâd u Şirvân: Bağdâd Şirvân A.

IX/4) hem: A nüshasında yok / mülk: A nüshasında yok

X/2) fülk: mülk D.

Hem lücce-i ‘ummân-durur

XI

Hem nâr u bâd u hâk ü mâ

Hem pâyiz ü şayf u şitâ

Hem faşl-ı bahâr pür-şafâ

Hem bâğ u hem bostân-durur

XII

Hem lâle-i nu‘mân-durur

Hem sünbül ü reyhân-durur

Hem nergis-i fettân-durur

Hem gonca-i handân-durur

XIII

Nuql u mezâk u hem kebâb

Hem bezm-i câm-ı pür-şarâb

Hem nağme-i çeng ü rebâb

Hem sâķî-i mestân-durur

XIV

Hem kudsiyân-ı âsumân

Hem şâkinân-ı hâkdân

Hem bülbülân-ı gülsitân

Hem verd-i hâristân-durur

XV

Hem dilber-i ra‘nâ-durur

Hem kûçe-i gavgâ-durur

X/4) ‘ummân: imân A, D.

XI/2) pâyiz ü şayf: yâz şayf A. / u: hem D, M.

XI/3) bahâr: yâz A2. D, S, M.

XI/4) bâğ u hem bûstân: bâğ hem bûstân A.

XII/2) sünbül ü reyhân: sünbül-i reyhân A, A2, D.

XIII/2) hem: A, D nüshalarında yok.

Hem ‘aşk hem sevdâ-durur

Hem ‘âşık-ı cânân-durur

XVI

Sermâye-i Âdem-durur

Sûdâger-i ‘âlem-durur

Bâzâr-ı şâd u ğam-durur

Hem sûd hem hüsân-durur

XVII

Hem mürşid-i kâmil-durur

Hem tâlîb-i kâbil-durur

Hem ‘âlim ü fâzıl-durur

Hem tıfl-ı ebced-h’ân-durur

XVIII

Hem berf-durur hem yağ-durur

Hem ‘adn hem berzâh-durur

Hem Mâlik-i dûzah-durur

Hem âteş-i nîrân-durur

XIX

Hem nâzır u manzûrdur

Hem şehd ü hem zenbûrdur

Şiblî vü hem Mansûrdur

Dâr-ile hem urgan-durur

XX

Dünyâ vü hem ‘uqbâ-durur

Hem kâf u hem ‘anķâ-durur

Hem kenz-i lâ-yefnâ-durur

XVI/4) hem sûd hem hüsân: hem sûd u hem hüsân A, A2, D, M.

XVIII/4) nîrân: hayrân D.

Hem menzil-i vîrân-durur

XXI

Hem ma'nî-i lâhûtdur

Hem şûret-i nâsûtdur

Hem la'l ü hem yâķûtdur

Hem lü'lü'-i mercân-durur

XXII

Eşkâl ü hem a'lâmdur

İ'zâz ü hem ikrâmdur

Zünnâr u hem aşnâmdur

Hem deyr u hem ruĥbân-durur

XXIII

Hem kâfir-i muĥlaķ-durur

Hem mü'min-i ber-Ĥaķ-durur

A'lâ vü hem esfel-durur

Hem ĥâk-ile yeksân-durur

XXIV

Hem zîr hem berter-durur

Hem ĥuşkdur hem ter-durur

Hem aĥter ü biĥter-durur

Hem gerdiş-i devrân-durur

XXV

Hem ķuĥb u hem pergâr-durur

Abdâl u hem ebrâr-durur

Hem kâşif-i esrâr-durur

Hem vâlih ü ĥayrân-durur

XXI/4) lü'lü'-i mercân: lü'lü' vü mercân M.

XXIII/3) A'lâ: A'lî S.

XXIV/4) devrân: gerdân A2, S, M.

XXVI

Şems-i münîr-i bî-zevâl
Bedr-i tamâm-ı ber-kemâl
Me'mûr-ı emr-i Zü'l-celâl
Hem şâhib-i fermân-durur

XXVII

Hem şâkir ü zâkir-durur
Hem kâni' ü şâbir-durur
Hem fâsık u fâcir-durur
Hem küfr ü hem 'işyân-durur

XXVIII

Hem vâşıl-ı iksîrdür
Hem tâlîb-i tedbîrdür
İnbiğ u hem tahtîrdür
Hem cevher-i a'yân-durur

XXIX

Hem mâl ü câh-ı memleket
Hem devlet ü hem 'âfiyet
Hem tâc ü taht-ı salţanat
Hem maħrem-i sulţân-durur

XXX

Dâm ü vuħûş u hem tıyûr
Hüzn ü melâlet hem sürûr

XXV/4) vâlih ü hayrân: vâlih hayrân A, D.

XXVI/2) ber-kemâl: pür-kemâl A. / +durur D.

XXVI/4) hem: D nüshasında yok.

XXVII/2) kâni': fâni' D.

XIX/3) taht-ı salţanat: taht u salţanat A, D, S, M.

XXX/1) vuħûş u hem tıyûr: vuħûş hem tıyûr A.

XXX/2) melâlet: melâmet D.

Hem mübtelâ vü hem huzûr
Hem derd ü hem dermân-durur

XXXI

Hem şuffe-i ehl-i şafâ
Hem kûbbe-i ehl-i vefâ
Hem sâkin-i dâru'ş-şifâ
Hem hikmet-i Loqmân-durur

XXXII

Hem âteş-i maşriq tamâm
Hem şayha-i rûz-ı kıyâm
Hem ra'd ü berq u hem gamâm
Hem kaatre-i bârân-durur

XXXIII

Hem şûret ü ma'nâ-durur
Hem şer' ü hem da'vâ-durur
Hem kâdî-i ferdâ-durur
Hem maşşer ü mîzân-durur

XXXIV

Ma'mûre-i kâşânedür
Gencîne-i vîrânedür
Dür-dâne-i yek-dânedür
Hem baħr-ı bî-pâyân-durur

XXXV

Hem 'âdil-i Nûşîrevân
Hem Hüsrev-i şâhib-ķırân
Hem Zâl ü Sâm u Ķahramân

XXX/4) derd ü hem dermân: derd hem dermân D.

XXX/2) şer'ü: müdde'â A, S.

Hem Rüstem-i Destân-durur

XXXVI

Hem ibtidâ-yı fıtrat ol

Hem intihâ-yı hilâf ol

Hem yetmiş iki millet ol

Hem zümre-i 'irfân-durur

XXXVII

Sultân-ı taht-ı kâinât

Ḥallâl-i cümle-müşkilât

Hem zulmet-i âb-ı hayât

Hem çeşme-i hayvân-durur

XXXVIII

Hem kulzüm ü ırmağ u cû

Hem halk içinde güft ü gû

Hem heft ü heşt ü çâr ü dü

Hem harf-i Câvidân-durur

XXXIX

Hem Dâl ü Yî vü Kâf dur

Hem Vâv u Cîm ü Kâf dur

Hem dîn ü hem inşâfdur

Hem mu'ciz-i burhân-durur

XL

On dört hurûf-ı müfredât

Heft-deh şalât-ı muhkemât

XXXVIII/1) ırmağ u cû: ırmağ cû A.

XXXVIII/2) güft ü gû: güft-gû A.

XXXVIII/4) çâr ü dü: çâr-dü A, A2.

XXXIX/1) Yâ: Bî A2.

XXXIX/4) mu'ciz-i burhân: mu'ciz ü burhân D.

XL/1) hurûf-ı müfredât D.: hurûf u müfredât A, A2, S, M.

Ḥacc u şehâdet hem zekât
Hem âyet-i Qur'ân-durur

XL I

Hem Mescîd-i Akşâ-durur
Hem Leyletü'l-İsrâ-durur
Hem Ka'be-i 'ulyâ-durur
Ḥannân u hem Mennân-durur

XL II

Oldur vücûd-ile 'adem
Hem levh-i maḥfûz u kalem
Hem muhteşem hem muhterem
Hem bî-ser ü sâ mân-durur

XL III

Hem '*alleme'l-esmâ*-durur⁸⁰
Hem câmi'-i eşyâ-durur
Bâ-câ vü hem bî-câ durur
Peydâ vü hem pinhân-durur

XL IV

Hem Âdem ü Ḥavvâ-durur
Hem Kevşer ü Tûbâ-durur
Vildân u hem ḥavrâ-durur
Hem cennet ü Rıdvân-durur

XL V

Keyvân ü hem Bercîs-dur
Hem Şît ü hem İdrîs-dur
Hem Hüdhdü-d-i Belkîş-dur

---

⁸⁰ Sure: 2 (Bakara), Ayet: 31.

XLV/1) Keyvân ü hem Bercis: Keyvân ü Bercis A.

Hem mûr-ı Süleymân-durur

XLVI

Hem sûr-ı İsrâfildür

Hem perr-i Cebrâ'ildür

Hem kaç-i İsmâ'ilîdür

Hem zâbiḥ-i kurbân-durur

XLVII

Hem 'İsî-i devrân-durur

Hem Mûsî-yi 'İmrân-durur

Hem Yûsuf-ı Ken'ân-durur

Hem Nûḥ u hem tûfân-durur

XLVIII

Hem şem'-i cem'-i evvelîn

Hem nûr-i çeşm-i âḫirîn

Hem raḫmeten li'l-'âlemîn

Hem rehber-i ḫâşân-durur

XLIX

Hem seyyid-i ḫayrû'l-verâ

Hem Muştafâ hem müctebâ

Hem şâfi'-i rûz-ı cezâ

Hem raḫmet-i Raḫmân-durur

L

Hem 'Âli-i A'lâ-durur

Hem vâlî-yi vâlâ-durur

Hem bende-i Mevlâ-durur

Hem server-i merdân-durur

XLV/3) Hüdḫüd-i Belkış durur: Hüdḫüd ü Belkışdur S.

XLVI/1) İsrâfildür: İsrâfil durur S, M.

LI

Hem H ayder-i Őafder-durur
Hem Őeppir   Őepper-durur
Hem düldül   k nber-durur
Hem C bir   Selmân-durur

LII

Hem ‘ bid-i h zıķ-durur
Hem B ķır u Şâdık-durur
Hem Kâzım-ı f ’ık-durur
Hem Ő h-ı ‘ l -Ő n-durur

LIII

Hem Şah Rızâ M s  ‘Al 
Oldur Takî v  hem Nakî
Hem Şah H san el-‘Askerî
Hem maķhar-ı Yezdân-durur

LIV

Hem  nc l   Furķ n-durur
Hem k Őif-i Kur’ân-durur
Hem hüccet   burhân-durur
Hem Mehdî-i devrân-durur

LV

D ’im Muħ f den ‘ayân
Görüp iŐidüp söyleyen
Fażl-ı kadîm-i z ’l-minen
Z ’l-c d u z ’l-iħs n-durur

LVI

LI/2) Őeppir: Őepr A.

LII/3) f ’ık: hâlık A, D.

‘Ankâ-yı Kâf-ı lâ-mekân

Şehbâz-ı lâhût-âşiyân

Sulţân-ı bî-nâm u nişân

Bî-defter ü dîvân-durur

8‘li Hece

Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün

(_ _ . _ / _ _ . _)

TUYUĞLAR*

1*

Evvelâ Fażl-ı Hudâ-yı zü'l-celâl
Añalum k'oldur kelâm-ı lâ-yezâl
Yok şebîhi lâ-şerik ü bî-miğâl
Birliğine cümle eşyâ oldı dâl

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

2*

Fağr-i cem'-i mürselîndür Muşafâ
Rağmeten li'l-'âlemîndür Muşafâ
Çün şefî'-i yevm-i dîndür Muşafâ
Hâdî-i râh-ı yakîndür Muşafâ

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* Bu bölüm S nüshasında rubaiyat başlığı altında verilmiştir.

* 1- A.61a, A2.44b, D.44b, S.38a, M.56b

1/1) zü'l-Celâl: lâ-yezâl D.

1/2) kelâm: Hudâ S.

1/3) şebîhi lâ şerik: şebîh ü lâ şerik D.

* 2- A.61a, A2.44b, D.44b, S.38a, M.56b

2/1) cem': cümle S.

3*

Bil Elif tek ferd ü yektâdur ‘Alî
Aşl-ı ‘ilm ü noqtâ-i Bâ’dur ‘Alî
Mazhar-ı Fazl-ı Te’âlâdur ‘Alî
Hâmuş olmaz nuḡ-ı gûyâdur ‘Alî

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

4*

Nûr-ı çeşm-i Muşafâ-durur Ḥasan
Sırr-ı ‘ilm-i Murtażâ-durur Ḥasan
Şâbir-i zehr-i belâ-durur Ḥasan
Şâhib-i ḥulḡ-ı rızâ-durur Ḥasan

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

5*

Ma‘rifet mülkine Sultândur Ḥüseyn
Bu cihâna ser-be-ser cândur Ḥüseyn
Çün şehîd-i Fazl-ı Raḥmândur Ḥüseyn
Haḡ yolında gör ne ḡurbândur Ḥüseyn

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 3- A.61a, A2.44b, D.45a, S.38a, M.56b

* 4- A.61b, A2.44b, D.45a, S.38a, M.57a

* 5- A.61b, A2.44b, D.45a, S.38a, M.57a

5/2) cândur: ḡândur A2.

6*

Şâh-ı ‘âlemdür ‘Alî Zeyne’l-‘Abâ
Tâc-ı Âdemdür ‘Alî Zeyne’l-‘Abâ
İsm-i a‘zâmdur ‘Alî Zeyne’l-‘Abâ
Sırr-ı mübhemdür ‘Alî Zeyne’l-‘Abâ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

7*

İşigi dârü’ş-şifâdur Bâkıruñ
Sözleri derde devâdur Bâkıruñ
Menzil-i kadri ‘alâdur Bâkıruñ
Hâk-i râhı kîmyâdur Bâkıruñ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

8*

Sırr-ı esmâ Ca‘fer-i Şâdıkdadur
Hem müsemma Ca‘fer-i Şâdıkdadur
Kenz-i TâHâ Ca‘fer-i Şâdıkdadur
Nuḡk-ı ma‘nâ Ca‘fer-i Şâdıkdadur

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 6- A.61b, A2.44b, D.45a, S.38a, M.57a

* 7- A.61b, A2.45a, D.45a, S.38b, M.57a

* 8- A.61b, A2.45a, D.45a, S.38b, M.57a

9*

Şâh-ı devrân Mûsî-i Kâzım-durur
Nûr-ı Yezdân Mûsî-i Kâzım-durur
Naşş-ı burhân Mûsî-i Kâzım-durur
Sırr-ı K̄ur'ân Mûsî-i Kâzım-durur

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

10*

Nûr-ı muṭlaḳdur İmâm-ı Heştümîn
Kâşif-i Hâḳdur İmâm-ı Heştümîn
Râz-ı muḡlaḳdur İmâm-ı Heştümîn
Şâhib-i şaḳdur İmâm-ı Heştümîn

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

11*

Nûr-ı çeşm-i ehl-i bîn oldı Taḳî*
Şem'-i cem'-i 'ârifîn oldı Taḳî
Reh-nümâ-yı ins ü cinn oldı Taḳî
Tâcidâr-ı müttakîn oldı Taḳî

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 9- A.62a, A2.45a, D.45a, S.38b, M.57b

* 10- A.62a, A2.45a, D.45a, S.38b, M.57b

* 11- A.62a, A2.45a, D.45a, S.38b, M.57b

11/1) Oldı: oldur A2.

12*

Halk-ı ‘âlem pâ-durur serdür Naķî
Pâdişâh-ı baħr u hem berdür Naķî
Mâh-ı bedr ü şems-i ħâverdür Naķî
Sırr-ı zât-ı Fazl-ı ekberdür Naķî

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

13*

Tâcidâr-ı evliyâdur ‘Askerî
Şâhib-i seyf ü livâdur ‘Askerî
Kâşif-i *ķul innemâdur* ‘Askerî⁸¹
Server-i kişver-güşâdur ‘Askerî

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

14*

‘Âleme nûr-ı hidâyet Mehdîdür
Dâfi‘-i küfr ü dâlâlet Mehdîdür
Ĥâtem-i ĥatm-i velâyet Mehdîdür
Hem bidâyet hem nihâyet Mehdîdür

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 12- A.62a, A2.45b, D.45b, S.38b, M.57b

* 13- A.62b, A2.45b, D.45b, S.38b, M.57b

⁸¹ Sure: 18 (Kehf), Ayet: 110. “Ben de ancak sizin gibi bir beşerim.”

* 14- A.62b, A2.45b, D.45b, S.39a, M.58a

15*

Ey Muhîfî hânedânuñ çâkeri
Olmışam cân-ile dilden kemteri
Şâh-ı merdân-ı ‘Alînüñ kanberi
Kanberinüñ kanberinüñ kanberi

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

16*

Bâ-i *Bismillâhdur* Fazl-ı Hudâ
Yevme yedu'llâhdur Fazl-ı Hudâ
Genc-i ‘arşu'llâhdur Fazl-ı Hudâ
Ḳul kefâ bi'l-lâhdur Fazl-ı Hudâ⁸²

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

17*

Zât-ı bî-hemtâ-durur Fazl-ı Hudâ
Vâhid ü yektâ-durur Fazl-ı Hudâ
Râzık-ı eşyâ-durur Fazl-ı Hudâ
A‘zam-ı esmâ-durur Fazl-ı Hudâ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 15- A.62b, A2.45b, D.45b, S.39a, M.58a

* 16- A.62b, A2.45b, D.45b, S.39a, M.58a

⁸² Sure: 17 (İsra), Ayet: 96.

* 17- A.62b, A2.45b, D.45b, S.39a, M.58a

18*

Fâ‘il-i muṭlaḳ-durur Fażl-ı Hudâ
Hâkim-i ber-ḥaḳ-durur Fażl-ı Hudâ
Ġayb-dân-ı raḳ-durur Fażl-ı Hudâ
Kâşif-i muġlaḳ-durur Fażl-ı Hudâ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

19*

Tâc-ı Âdemdür okı Fażl-ı Hudâ
Müher-i Hâtemdür okı Fażl-ı Hudâ
İsm-i a‘zâmdür okı Fażl-ı Hudâ
Sırr-ı mübhemdür okı Fażl-ı Hudâ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

20*

Şâh-ı server bende-i Fażl-ı Hudâ
Sa‘d-ı ekber bende-i Fażl-ı Hudâ
Çarḫ-ı aḫḫar bende-i Fażl-ı Hudâ
Heft kişver bende-i Fażl-ı Hudâ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 18- A.63a, A2.46a, D.45b, S.39a, M.58a

* 19- A.63a, A2.46a, D.45b, S.39a, M.58b

* 20- A.63a, A2.46a, D.45b, S.39b, M.58b

21*

Kâf-ı Hakkı eyle yüzünde taleb
Göresin tâ anda sîmurğı zi-leb
İster iseñ keşf ola esrâr-ı Rab
Nâ-ğalef olma idüp terk-i edeb

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

22*

Ey cemâlün âyet-i *fethun karîb*⁸³
Haṭṭ u hâlün *innehu şey’un ‘acîb*⁸⁴
Zülfüññ küfrine ikrâr ey habîb
İtmeyen boynında bağludur şalîb

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 21- A.63a, A2.46a, D.46a, S.39b, M.58b

* 22- A.63b, A2.46a, D.46a, S.39b, M.58b

⁸³ Sure: 61 (Saff), Ayet: 13. “Allah’tan yardım ve yakın bir fetih.”

⁸⁴ Sure: 11 (Hud), Ayet: 72. “Doğrusu bu çok hayret edilecek bir şey!”
22/3) dârında ikrârı: küfrine D. / küfrine ikrâr ey A2, S, M.

Ey yañağũñ sũre-i *ve'n-nâzi'ât*⁸⁵

Kirpigũñ şânındadır *ve'l-'âdiyât*⁸⁶

Kaşũñ *ev-ednâ*⁸⁷ şaçũñ *ve'l-mürselât*⁸⁸

Hatt u hâlũñ âyet ile beyyinât

Fâ'ilâtũñ/ Fâ'ilâtũñ/ Fâ'ilũñ

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Mihr-i rûyuñdan münevver kâ'inât

Ma'nî-i zâtũñla kâ'im her şifât

Geldi 'ışkuñdan vücûda mümkinât

Pertev-i 'aşkuñdan oldı şeş cihât

Fâ'ilâtũñ/ Fâ'ilâtũñ/ Fâ'ilũñ

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 23- A.63b, A2.46a, D.46a, S.39b, M.58b

⁸⁵ Sure: 79 (Naziât), Ayet: 1. "Ant olsun şiddetle çekip alanlara."

⁸⁶ Sure: 100 (Adiyat), Ayet: 1. "Soluk soluğa koşanlara ant olsun."

⁸⁷ Sure: 53 (Necm), Ayet: 9.

⁸⁸ Sure: 77 (Mürselat), Ayet: 1.

* 24- A.63b, A2.46b, D.46a, S.39b, M.59a

24/3) vücûd: zuhûra A2.

24/4) Pertev-i 'aşkuñdan oldı şeş cihât: Ma'nî-i zâtũñle kâ'im her şifât A, D.

25*

Elif ü Yâ'dur karâr-ı mümkinât
Hâ vü Tâ oldu sebât-ı kâ'inât
Dâl ü Bî vü Zî'dür aşl-ı şeş-cihât
Vâv ü Cîm ü Hî beyân-ı sırr-ı zât

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

26*

Kaşlaruñ ma'nâsı *Bismillâhdur*
Şûretuñ nakş-ı kelâmu'llâhdur
Haṭṭ-ı vechüñ genc-i 'arşu'llâhdur
Gör şıfâtuñ 'ayn-ı zâtu'llâhdur

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

27*

Sendedür İncîl ü Furkân sendedür
Sendedür esrâr-ı pinhân sendedür
Sendedür ser-çeşme-i cân sendedür
Sendedür bu cümle seyrân sendedür

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 25- A.63b, A2.46b, D.46a, S.39b, M.59a

* 26- A.63b, A2.46b, D.46a, S.40a, M.59a
26/1) ma'nâsı: mâ'nâ-yı A2.

* 27- A.64a, A2.46b, D.46a, S.40a, M.59a

28*

Sendedür Firdevs-i a' lâ sendedür
Sendedür ğilmân u havrâ sendedür
Sendedür şîr ü mey ü mâ sendedür
Sendedür câm-ı muşaffâ sendedür

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

29*

Ol ki zât-ı müste'ândur bilmişüz
Hâlık-ı kevn ü mekândur bilmişüz
Hâdî-i devr-i zamândur bilmişüz
Hâzret-i şâhib-beyândur bilmişüz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

30*

Fî vü Dâd u Lâm'adur ikrârumız
Vardur andan ğayrıya inkârumız
Kim ki bildiyse bizim esrârumız
Aña keşf oldı kamu envârumız

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* - A.64a, A2.46b, D.46a, S.40a, M.59a

* 29- A.64a, A2.46b, D.46a, S.40a, M.59b
29/4) beyândur: zemândur A2.

* 30- A.64a, A2.47a, D.46a, S.40a, M.59b
30/3) esrârumız: eş'ârımız A, A2.

30/4) keşf oldı: açıldı A.

31*

Kâf ile Nûn'dan vücûda gelmişüz
Yetmiş ikiden şuhûda gelmişüz
Bist ü Heşt-ile ku'ûda gelmişüz
Sî vü Dû şâhuz cünûda gelmişüz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

32*

Müfredât-ı nuḡk-ı pâk-i Hâtemüz
İstivâ-yı haṡṡ-ı veche Âdemüz
Sırr-ı rûhu'llâh ibn-i Meryemüz
Mazhar-ı hej-deh hezerân 'âlemüz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

33*

'Âlem içre biz ki Fazllullâhîyüz
On sekiz biñ 'âlemüñ âgâhıyuz
Cümle mevcûduñ muḡaḡkaḡ şâhıyuz
Şark u ġarbuñ 'ârif-i bi'llâhıyuz

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 31- A.64b, A2.47a, D.46b, S.40a, M.59b

31/2) şuhûda: sücûda A2.

31/4) Sî vü Dû: Bist ü Heşt A, D.

* 32- A.64b, A2.47a, D.46b, S.40a, M.59b

* 33- A.64b, A2.47a, D.46b, S.40b, M.59b

34*

‘Âleme Fazl-ı Hudâdan gelmişüz
Nûr-ı pâk-i Muşafâdan gelmişüz
Biz ‘Aliyye’l-Murtażâdan gelmişüz
Şâh Hüseyin-i Kerbelâdan gelmişüz

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

35*

Biz ki eşyâda vücûd-ı ekremüz
Mazhar-ı zât u şîfât-ı a‘zamuz
Otuz iki nuţk-ı pâk-i Âdemüz
Bende-i Fazl-ı Hudâ-yı ‘âlemüz

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

36*

Men ‘aref sırrın bilen insân imiş
Nefsin idrâk itmeyen hayvân imiş
Vech-i Âdem şûret-i Rahmân imiş
Hakka inkâr eyleyen şeytân imiş

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 34- A.64b, A2.47a, D.46b, S.40b, M.60a

* 35- A.64b, A2.47a, D.46b, S.40b, M.60a

* 36- A.65a, A2.47b, D.46b, S.40b, M.60a

Bil vücûduñ hayme-i mî'âd imiş
 Kâdî anda Fî vü Dâd u Lâm imiş
 Sözlereñden Kâf u Nûn îcâd imiş
 Âdem ü Havvâ hemân bir ad imiş

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Sendedür ma'nâ-yı sırr-ı *lev-küşif*
 Şûretüñ harfin okı *ez-men-'aref*
 Eyleme evkât-ı teşrîfüñ telef
 La'l-i zî-kıymetsin olma gel hâzef

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 37- A.65a, A2.47b, D.46b, S.40b, M.60a
 37/2) Fî vü Dâd u Lâm: Lâm u Fî vü Dâd D, A2, S, M.
 * 38- A.65a, A2.47b, D.46b, S.40b, M.60a
 38/3) Teşrîfüñ: şerîfüñ D.
 38/4) olma gel: olmağıl A2.

Devr-i Mehdîdür irişdi Fazl-ı Hakk
 Zâhir oldı ma'nî-i *Rabbü'l-felâk*⁸⁹
 Gösterür 'ilmini anuñ her varak
 '*Alleme'l esmâ'e kü'l*⁹⁰ den al sebak

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Her cihetden görinen dîdâr-ı Hakk
 Aç gözün kendü yüzüne doğru bak
 Dutmağıl şeytân gibi insâna dağ
 Okı 'ilm-i ebcedi var al sebak

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 39- A.65a, A2.47b, D.46b, S.41a, M.60b

⁸⁹ Sure: 113 (Felak), Ayet: 1. "Feleğın Rabbine sığınırım."
 39/3) her: mihr D.

⁹⁰ Sure: 2 (Bakara), Ayet: 31.
 39/4) al: el A, D.

* 40- A.65b, A2.47b, D.47a, S.41a, M.60b

40/2) doğru: ıoğrı A2, S.

40/3) dutmağıl: ıtutmağıl A2, S. / dağ: rağ A2.

41*

Ey cemâlün âfitâb-ı zât-ı Hâk
Zülf ü kaş ü kirpigün âyât-ı Hâk
Haţtuñ itdi ‘âşıkâ işbât-ı Hâk
Oldı yüzünden ‘ayân mir’ât-ı Hâk

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

42*

Zâhir oldı sırr-ı Qur’ân aç gözün
Câhil ü maħrûm kalma dir özün
Ėavrına irişmek isterseñ sözün
Câvidân-ı nâmeye dutgil yüzün

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 41- A.65b, A2.47b, D.47a, S.41a, M.60b

* 42- A.65b, A2.48a, D.47a, S.41a, M.60b
42/4) dutgil: tutgil A2, S.

43*

Ḳul huva'llâhu eḥaddür şûretüñ⁹¹

Sırr-ı Allâhü's-şameddür şûretüñ⁹²

Lem yelid velem yûleddür şûretüñ⁹³

Hem lehu küfven eḥaddür şûretüñ⁹⁴

Fâ'ılâtün/ Fâ'ılâtün/ Fâ' ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

44*

Serv-i gülzâr-ı cinândur kâmetüñ

Naḥl-ı bâğ-ı erguvândur kâmetüñ

Sidre-i heft-âsumândur kâmetüñ

Müntehâ-yı Câvidândur kâmetüñ

Fâ'ılâtün/ Fâ'ılâtün/ Fâ' ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 43- A.65b, A2.48a, D.47a, S.41a, M.60b

⁹¹ Sure: 112 (İhlas), Ayet: 1. "De ki: Allah tektir."

⁹² Sure: 112 (İhlas), Ayet: 2. "Allah, Eksiksizdir."

⁹³ Sure: 112 (İhlas), Ayet: 3. "O, doğurmamış ve doğurulmamıştır."

⁹⁴ Sure: 112 (İhlas), Ayet: 4. "O'nun dengi de yoktur."

* 44- A.65b, A2.48a, D.47a, S.41a, M.61a

45*

Çün tecelli kıldı Fazl-ı zü'l-celâl
Arada maḥv oldı evhâm-ı ḥayâl
Kalmadı ğayr-ı kelâm-ı lâ-yezâl
‘Ârife ḥall oldı cümle kıl ü kâl

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

46*

Evvel âḥir bâṭın u zâhir benem
Cümle şeyde ğâib ü ḥâzır benem
On sekiz biñ ‘âleme nâzır benem
Öldürüp dirgürmege kâdir benem

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

47*

Beyt-i ma‘mûruñ ezel mi‘mâriyam
Küntü kenzüñ ma‘nî-i esrâriyam
Yoğ iken kevn ü mekânuñ varıyam
On sekiz biñ ‘âlemüñ pergâriyam

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 45- A nüshasında yok, A2.48a, D.47a, S.41b, M.61a

* 46- A nüshasında yok, A2.48a, D.47a, S.41b, M.61a
46/1) bâṭın u zâhir: zâhir ü bâṭın A2. / benem: menem A2.
46/2) benem: menem A2.

* 47- A.66a, A2.48a, D.47a, S.41b, M.61a
47/4) per: ser A2, S, M.

48*

Otuz iki nuṭḡ-ı zâṭ-ı muṭlâḡam
Ḥaḡḡ-ile Ḥaḡ olmuṣam ‘ayn-ı Ḥaḡam
Ben kelâmu'llâh-ı sırr-ı muḡlaḡam
Ma‘nî-i âyât-ı nûr-ı eṣraḡam

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

49*

Otuz iki ḡarfdür zâṭum benüm
Yazılır vechümde âyâtum benüm
Kim ki fehmi eyler ‘ibârâtum benüm
Añadur cümle işârâtum benüm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

50*

Müfredâtam kim mürekkebi olmuṣam
Mâder ü ferzend ü hem eb olmuṣam
Pîṣ ü pes ü rast u hem çep olmuṣam
Maḡrec ü ḡulḡ u zebân-leb olmuṣam

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 48- A.66a, A2.48b, D.47a, S.41b, M.61a

* 49- A.66a, A2.48b, D.47a, S.41b, M.61b

49/1) otuz iki: Sî vü Dü A, S, M.

49/2) yazılır: yazılıdır A, D, S, M.

* 50- A.66a, A2.48b, D.47b, S.41b, M.61b

50/3) hem: A, D nüshalarında yok.

51*

Mâsivâdan gönülümü pâk eyledüm
‘Aqlumı ‘ışk içre çâlâk eyledüm
Tâ ki cismüm câmesin çâk eyledüm
Cânumı anda ferahnâk eyledüm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

52*

Deyr-i mînânun bugün ‘Îsâsıyam
Tûr-ı Sînânun yine Mûsâsıyam
Âdemün külliyyet-i esmâsıyam
On sekiz biñ ‘âlemün ma‘nâsıyam

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

53*

Çâr terkîb içre şeş sû olmışam
Bist ü Heşt ile Sî vü Dû olmışam
Maḥşer ü senc ü terâzû olmışam
Görmege Allâhı gözgü olmışam

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 51- A.66b, A2.48b, D.47b, S.41b, M.61b

* 52- A.66b, A2.48b, D.47b, S.42a, M.61b

* 53- A.66b, A2.48b, D.47b, S.42a, M.61b

Evvel-i mâh-ı rebî' ü evsâf-ı mâh-ı şıyâm
 Âhır-ı mâh-ı zemistân nâm-ı Fî vü Dâd ü Lâm
 Kim bu ismi eyledi vird-i zebân-ı şubh u şâm
 Yer ü gök eşyâ kamu oldı anuñ emrine râm

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bâ-ı Bismillâhiraḥmanirraḥîm
 Oḡudum ma' nâ-yı Ku' rân-ı' azîm
 Sûre-i *seb' al-meşâni* ey ḡakîm
 Añla kim budur *şırâa' l-mustaḡîm*

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 54- A.66b, A2.49a, D.47b, S.42a, M.62a

54/1) ü: A2 nüshasında yok.

54/2) Dâd ü Lâm: Dâd Lâm A2.

54/3) şubh u şâm: şubh şâm A2.

54/4) Yer ü gök: Yer gök A2.

* 55- A.66b, A2.49a, D.47b, S.42a, M.62a

56*

Sırr-ı Bismillâhiraḥmân olmuşam
Ser-be-ser âyât-ı K̄ur'ân olmuşam
Nuṭṭ-ile 'Îsî-i devrân olmuşam
Hızr-ı vaḳtem çeşme-i cân olmuşam

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

57*

İstivâ sırrını tâ fark itmişem
Baḥr-ı nûra ben beni ğark itmişem
Şanma şûfiler gibi zerḳ itmişem
Lâ vü *illâ* câmesin ḥarḳ itmişem

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

58*

Olmuşam Manşûr-ı vaḳt ḥaḳdur sözüüm
Leyse fî'd-dâr ğayr *ene' l-Haḳ*dur sözüüm
Şaçlaruñ vaşfinda muğlaḳdur sözüüm
Kıl yarar şöyle müdaḳḳaḳdur sözüüm

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 56- A.67a, A2.49a, D.47b, S.42a, M.62a

* 57- A.67a, A2.49a, D.47b, S.42a, M.62a
57/3) Zerḳ: zevḳ D.

* 58- A.67a, A2.49a, D.47b, S.42b, M.62a

59*

‘Ayn u Lâm u Yî’ye añla K̇anberüm
Fî vü Dâd ü Lâm’a ya’nî çâkerüm
Otuz iki nuṭṭa çün kim mazharum
Gün gibi her zerreden bil azharum

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

60*

Tâ hayâlün dilde mihmân itmişem
Cânımı yolına kurbân itmişem
Vaşla irüp terk-i hicrân itmişem
Göñlümi gül gibi handân itmişem

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

61*

Mazhar-ı esmâ-i külle Âdemem
Vâkıf-ı esrâr-ı ism-i a‘zamam
Küntü kenzün sırrına ben maḥremem
Pâdişâh-ı on sekiz biñ ‘âlemem

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 59- A.67a, A2.49a, D.48a, S.42b, M.62b

* 60- A.67b, A2.49b, D.48a, S.42b, M.62b

* 61- A.67b, A2.49b, D.48a, S.42b, M.62b

Geldi Âdemden vücûda Kâf u Nûn
 Zâhir oldı sırr-ı zât-ı dâ'imûn
 Şânımıza geldi *nahnü'l-vârişûn*⁹⁵
 Âñla bizüz âhîrûn u sâbıkûn

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ey yüzüñ Ka'be saçuñ hablu'l-metîn
 Haṭṭ u vechüñdür *hüden li'l-âlemîn*⁹⁶
 Ey dudağuñ çeşme-i mâ-i ma'în
 İşigüñ cennât-ı Firdevs-i berîn

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

* 62- A.67b, A2.49b, D.48a, S.42b, M.62b

62/1) Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

⁹⁵ Sure: 15(Hicr), Ayet: 23. "Her şeye vâris olan biziz."

* 63- A.67b, A2.49b, D.48a, S.42b, M.62b

⁹⁶ Sure: 3 (Al-i İmran), Ayet: 96. "Halk için kurulan ilk ev, tüm halklara bir hidayet kaynağı olan Bekke'deki kutlu evdir."

Ey yüzüñ hürşîd ü mâh-ı âsumân
 Zülf ü kaç u kirpigüñ Seb'al-meşân
 Ey haţţ u hâlüñ kelâm-ı Câvidân
 Şûretüñ naķşında oldı Hâķķ 'ayân

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Burc-ı sevr ü şîrde şems-i cihân
 Eyledi mirrîh-ile nâ-geh kırân
 Bunlaruñ oldı kırânından 'ayân
 Âteş-i sûzân u tîğ-ı cân-feşân

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 64- A.67b, A2.49b, D.48a, S.43a, M.63a

64/1) hürşîd ü mâh: hürşîd mâh A2.

* 65- A.68a, A2.49b, D.48a, S.43a, M.63a

65/1) şems-i cihân: şems ü cihân D.

65/4) sûzân u tîğ: sûzân tîğ A.

Âmir-i kevn u mekândur Kâf u Nûn
 Hâlik-ı hulk-ı cihândur Kâf u Nûn
 Sırr-ı te'vîl ü beyândur Kâf u Nûn
 Ya'nî Fazl-ı müste'ândur Kâf u Nûn

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

'Âyn-ı zât-ı kün fe-kândur Kâf u Nûn
 Hem şîfât-ı kün fe-kândur Kâf u Nûn
 Muḥkemât-ı kün fe-kândur Kâf u Nûn
 Şeş-cihât-ı kün fe-kândur Kâf u Nûn

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 66- A.68a, A2.50a, D.48a, S.43a, M.63a

66/1) Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

66/2) Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

66/3) te'vîl ü beyândur: te'vîl beyândur A2./ Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

66/4) Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

* 67- A.68a, A2.50a, D.48a, S.43a, M.63a

67/1) Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

67/2) Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

67/3) Zât: A, A2, S nüshalarında yok. / Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

67/4) Kâf u Nûn: Kâf Nûn A2.

Fazl-ı Hâkdur vâkıf-ı sırr-ı cihân
 Fazl-ı Hâkdur kâşif-i genc-i Qur'ân
 Fazl-ı Hâkdur hâkim-i kevn u mekân
 Fazl-ı Hâkdur şâhib-i emr u beyân

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Muşhaf-ı hüsnüñ okursañ mû be-mû
 Vech-i Fazl-ı Hâk görüne rû be-rû
 Serseri olma ve gezme sû be-sû
 Sendedür zât-ı kelâm-ı Sî vü Dû

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 68- A.68a, A2.50a, D.48a, S.43a, M.63a

68/2) Qur'ân: nihân A2.

68/3) kevn u mekân: kevn mekân A2.

* 69- A.68b, A2.50a, D.48b, S.43a, M.63b

69/1) okursañ: okursam A2.

69/4) sendedür: sende de A2.

Gösterelden şûretin ma‘nâ bize
 Zâhir oldı ‘alleme’l esmâ bize
 Menzil-i a‘lâdadur me’vâ bize
 Lâ-şerîküz yok-durur hemtâ bize

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ey ruhuñ *Allâhu nûruñ* ma‘nisi⁹⁷
 Kâmetüñ Sînâ vü Tûruñ ma‘nisi
 Şaçlaruñ haşr u nüşûruñ ma‘nisi
 Sendedür cennât u hûruñ ma‘nisi

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 70- A.68b, A2.50a, D.48b, S.43a, M.63b

* 71- A.68b, A2.50a, D.48b, S.43b, M.63b

⁹⁷ Sure: 24 (Nur), Ayet: 35. “Allah göklerin ve yerin nurudur.”

71/1) Allâhu nûruñ: Allâh nûruñ A2.

71/4) cennât u hûruñ: cennât hûruñ A2.

KIT'ALAR

1*

Birer yavrusu-ile bir arada
İki sîmurğ gördüm beş yuvada

İki sîmurğ iki Lâm oldu taḥkîk
İki yavru Elifler eyle taşdıḳ

Yuva beş oldığı Hî ḥarfîdür bil
Oḳı Allâh ismini iste tevfiḳ

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün/ Fe'ûlün
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 1- A.68b, A2.50b, D.48b, S.43b, M.63b

İki yek-şenbe beş yıldız iki mâh
Gören taḥkîk eyler seyr fi'llâh

İki yek-şenbedür iki Elif bil
İki mâh iki Lâm ey yâr kâbil

Daḥi beş yıldız oldı ḥarf-i Hî hem
'Ayân görindi ismu'llâh nazâr kııl

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün/ Fe'ûlün
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

---

* 2- A.68b, A2.50b, D.48b, S.43b, M.63b
2b) ey yâr kâbil: ile (eyle) kâ'il A2.

3*

(Farsça)

İbtidâ bâ bist ü se vü bist ü heft

Nâm-ı meşhûrest mey-i bâyed be-reft

İbtidâ ħarf-i Elif^o dâñ âşikâr

Der teheccî bist ü se hem Lâm iy yâr

Kün taleb ez bist ü heftüm ħarf-i Hî

Tâ biyâ bî ism-i zât-ı Kirdigâr ⁹⁸

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 3- A.69a, A2.50b, D.48b, S.44a, M.64a

⁹⁸ 3b) biyâ bî: biyânî İst. Üniv. T.267 nüshası.

4*

(Farsça)

Rüft ez yek bist ü çâr iy nîk baht

Mâned ber câ fehîm kün heştâd u heft

În buved sırr-ı ‘amâ kûrâ hevâ

Güft peygamber nedâred fevk u taht

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 4- A.69a, A2.50b, D.48b, S.44a, M.64a

2b) fevk u taht: fevk taht A2.

BEYİT

1*

Âşıkunñ dâ'im libâsı dostdur

Hem ğıdâsı loğma-i bî-postdur

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

* 1- A.69a, A2.50b, D.49a, S.44a, M.64a

1b) nâ-postdur: bî-postdur D, A2, S.

MESNEVÎ

1*

Bir ‘aceb ammâm gördüm udretin
Çâr rkni vaz’ olinmiş hikmetin

Câme-kânı ola bir âdem yeri
Hem alur vusâsını iki eri

İçersinde anuñ bir urna var
Bir kişiden ğayrı almaz bil i yâr

Ėusl iden ieriden taşra ıkar
Taşrada olan giyinben gider

5 Biri daħi ıka gelr ol zemân
Başlar esbâbın řoyunmaĝa hemân

İçeri gider biri vşâniden
Yirine gelür o taşra şoyunan

Dört kişiden řıĝmaz artuĝ bir daħı
Bu amâmuñ içine bil ey aħı

Uş bu tertîb üzre tâ rz-ı şümâr

---

* 1- A.60b, A2.44a, D.44b, S.37b, M.56a

2a) câme-kânı: câme-kân A.

3b) bil i yâr: ey yâr A, D, S, M.

4b) daşra: taşra D, A2, S.

6b) daşra: taşrada D, taşra A2, S.

Vaz‘ olunmuş emr-i Hâkdan bir karar

Ne harâb olması vardır ne fenâ

İ‘tidâl üzre hevâsı dâ’imâ

10 Hâlî olmaz dört kişi bu lıcadan⁹⁹

Bir daği gısl itmege gelmez giden

Görmek isterseñ bu hâmmâmı eger

Şehr-i Çîne yürü var eyle sefer

Bilesin nidügin ol hâmmâmı sen

Çırtulasın cümle reyb ü şübheden

Göresin anda nuğûş-ı ‘âlemi

Feth idesin bu tılısm-ı a‘zamı

Kim ki feth eyler Muhtîñüñ sözün

Hâll ider bî-şek bu ‘ağdüñ müşkilin

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

---

⁹⁹ lıcadan: (ı)lıcadan.

14a) feth: fehm A2.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Divan edebiyatı araştırmalarının temelinde metin kurma çalışmaları vardır. Özellikle müellif hatlı eserlerin ele geçmemiş olması, istinsah edilmiş pek çok yazmanın olması ve yazmalar arasındaki farklılıklar, araştırmacıları kaçınılmaz olarak bir sanatçının eserini tenkitli metin hâline getirmeye sevk etmektedir. Tenkitli metinler dil alanında ya da tematik konularda araştırma yapanların pek çok farklı nüshayla boğuşmasının önüne geçmektedir. Bu tez çalışmasında da Muhîti Divanı'nın Muhîti'ye ait olması muhtemel Irak nüshası hariç var olan tüm yazmaları görölmüş ve Divan edisyon kritik yöntemiyle işlenerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Tarihî şive ve alfabe farkları nedeniyle günümüz insanların varlığını ve değerini göz ardı ettiği divan edebiyatı geleneğinin metinlerine mercek tutmak, bu metinleri analiz etmek, metinlerde yer alan sosyal, kültürel ve inançla ilgili kodları çözmek divan edebiyatı metinlerinin hak ettikleri değerini görmeleri açısından önem arz etmektedir. Hele ki 15.yy.dan itibaren Hurufiliğin Anadolu'da varlık göstermeye başladığı, Hurufi kimlikli şairlerin ve bir edebiyatın olduğu düşünölrse bu inceleme çalışmalarının zorluğu ve önemi bir kat daha artmaktadır. Türk edebiyatında Hurufi kimlikli şairlerden biri Muhîti'dir. Muhîti'nin Divan'ı ile ilgili yapılan son çalışmadan bu yana dört adet yazma nüsha daha ortaya çıkmıştır. Bu durum yeni ve ayrıntılı bir nüsha şeceresi çıkarmayı gerekli kılmıştır. Bu çalışmada hazırlanan nüsha şeceresi, Abdullah Tataroğlu tarafından hazırlanan yüksek lisans tezindeki nüsha şeceresinden farklıdır. Ayrıca tenkitli metne esas teşkil eden bazı yazma nüshalar da farklıdır. Bu nedenle tezin konusunu oluşturan tenkitli metin bir önceki tenkitli metne göre yenilenmiş, önceki çalışmaya nazaran zengin aparatlar kullanılmış ve önceki çalışmanın eksik ve hataları giderilmeye çalışılmıştır.

Muhîti'nin Divan'ı incelendiğinde onun şiirlerinde hem Hurufi kavramların hem de dini-tasavvufi şiir geleneğinde karşımıza çıkabilen kavramların varlığı

görülmüştür. Ancak gelenekte sıkça kullanılan bu kelime ve kavramlar Muhîfî'nin Hurufi kimliğinden kaynaklı olarak farklı bağlamlarda kullanılmıştır:

Muhîfî'ye göre;

Allah, Fazlullah, kelimeler ve harfler arasında ilahi bir bağdır.

Kitaplardan Kuran, tenzil olan; Câvidânnâme, tevil olandır. Tenzil olanın teville ihtiyacı vardır. Bu da Fazlullah'ın önemini ortaya çıkarır.

Melekler, Allah'ın insanda vücut bulmasını keşfedip insana secde ettikleri için insanlar tarafından örnek alınmalıdır.

Peygamberlerden Hz. Âdem'in cennetten kovuluşu ile insanların Hurufileri cennet ehli görmemeleri arasında ilişki vardır. Bir peygamber olarak Hz. Âdem doğru yolda olduğuna göre Hurufiler de doğru yoldadır.

Nun harfi Hz. Âdem'in remzidir ve levh-i mahfuz onun suretindedir.

Baba, oğul ve kutsal ruh üçlemesi ehadiyetten uzak değildir. Çünkü aralarındaki ilişki Hz. İsa'nın varlığının Allah'ın zatına bağımlı oluşundandır. Nasıl ki bir oğulun varlığı için babaya ihtiyaç varsa insan da varlığı için Allah'a muhtaçtır.

Hz. Muhammet son peygamberdir. Ona kitap tenzil olmuştur ve ümmete şefaet etme gücü vardır. Bu yönüyle Hz. Muhammet'e gösterilen saygı ve onun kabul gören kimliği Sünni İslam'dan farklı değildir. Ancak yaratılan ilk insan olması ve Allah'ın ruh üflemesine mazhar olmasıyla Hz. Âdem, tenzil olan Kuran'ın sırlarını keşfedip tevil etmesiyle Fazlullah hep bir adım önde olmuştur.

Fatiha suresiyle kastedilen Hz. Havva'dır ve istiva hatlarıdır.

Sırat insanın yüzünde ve zülüfte saklıdır.

Kıyamet alametlerinden biri güneşin batıdan doğmasıdır. Ancak bunda kastedilen Fazlullah'ın zuhurudur. Çünkü o Mekke şehrine göre batıda kalan bir şehirde doğmuştur.

Kâbe bir taş ve duvardan ibarettir. Esas Kâbe insanın yüzüdür.

İman ancak istiva hatlarının anlam ve öneminin kavranması ile sahip olunacak bir şeydir. Dolayısıyla küfr-i zülf onların imanıdır. Münezzeah bir Allah inancı evham ve dedikodudan ibarettir.

17 farz namaz ve 11 seferî namaz toplamda 28 harfe tekabül eder. Namazın 5 vakit olması da istiva hatlarıyla ilgilidir.

Dabbetül-Arz sanıldığı gibi kıyamet zamanı ortaya çıkan tuhaf bir varlık değil, imanlı ve imansızların ayırt edilmesi için Fazlullah'ın temsilidir.

Deccal insan yüzündeki istiva hatlarını okuyamayanlar, hatlara inanmayanlardır. Ayrıca Fazlullah'ın idam emrini veren Timur'un oğlu Miranşah'tır.

Hurufiler Fazl ilmi sayesinde hakikat ehli olduklarından şariat ve tarikat makamlarını çok da dikkate almazlar.

Nefs, kabul edilenin aksine insanın zahiridir. Zahir de en az bâtın kadar kıymetlidir ve ikisi bir bütündür.

Saç istiva hatlarından biri olduğu için kesret, karanlık ve küfr simgesi değil Allah'tan insana yansımış bir güzellik unsurudur.

Harflerin önemini anlayanlar gayb sırrına erebilirler. Kuran'da bahsedilen "Ama Rabbinin işaretlerinin geldiği gün..." (yevme ya'ti ba'zu ayat) ifadesindeki "bazı ayat"tan kasıt mucem harflerdir. Çünkü bu 4 harf ile 28 harf tamamlanır ve 32 olur.

Kullanılan bu kelime ve kavramların taşıdığı anlam yükü Muhîti'nin Fazl'ın samimi bir takipçisi olduğunu, Fazl'ın çağdaşı olmasa bile Fazl'ın halifeleri gibi bir misyon yüklendiğini, inancının esaslarını çekinmeden ortaya koyduğunu, Hurufiliğin Bektaşilik gibi çatılara sığınmadan bağımsız bir inanç olarak var olabilmesi için çaba sarfettiğini gösterir niteliktedir. Dolayısıyla Muhîti'nin bu eserinden Hurufilikle ilgili bilgi ve inanışları adım adım takip etmek mümkündür. Ayrıca bu incelemeyle Muhîti'nin divan şiiri geleneğini iyi bildiği ve şiir tekniğinde oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Muhîti'nin varlığı idam, sürgün ve koğuşturmalara rağmen 16.yy.ın hâlâ bu tarz eserler verilmesi için elverişli bir ortamının olduğunu göstermektedir. Çünkü Muhîti'nin şiirlerindeki Hurufî unsurlar dinî-tasavvufî edebiyatın geneline yansımış olan harf ve sayı simgeciliğinin, vahdet-i vücudluğun ötesindedir. Şairden hurufiliğe ülfet etmenin ötesinde tebliğci bir gayret esere yansımıştır.

KAYNAKÇA

- Aksu, H. (1998). Hurûfilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, 408-412.
- Aksu, H. (1995). Fazlullah-ı Hurûfî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, 277-279.
- Atalay, B. (2015). *Bektaşilik ve edebiyatı -Cumhuriyet devrinin ilk tarikat araştırması-* (Haz: Gürol Pehlivan). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Babayev, Y. (2007). *Tarikat edebiyatı: Sufizm, Hurufizm*. Bakı: Nurlan.
- Ballı, H.H. (2013). *Hurûfiliğin doğuşu ve Fazlullah Hurûfî*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Bashir, S. (2013). *Fazlullah Esterabâdî ve Hurufilik* (Çev: Ahmet Tunç Şen). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bilgin, A.A. ve Üzüm, İ. (2007). Nesîmî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.XXXIII, 3-6.
- Bilkan, A.F. (2016). *Fakihler ve sofuların kavgası- 17. yüzyılda Kadızadeliler ve Sivasiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlayan, B. ve Balaban, A. (2013). Arnavutluk devlet kütüphanesindeki (Biblioteka Kombetare) Türkçe yazma mecmualar. *Turkish Studies*, 8(1), 215-235.
- Demirli, E. (2016). *İbnü'l Arabî metafiziği*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat* (Haz: Aydın Sami Güneşal). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Duman, M.Z. ve Altundağ, M. (1998). Hurûf-ı mukattaa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.XVIII, 401-408.
- Efe, Z. (2021). Muhîtî, Muhîtî-i Şâmî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhiti-sami. (Erişim tarihi: 22.08.2021)
- Gölpınarlı, A. (1997). *Türkiye'de mezhepler ve tarikatler*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1989). *Hurûfilik metinleri kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İbn Arabî (2018). *Harflerin ilmi* (Çev: Mahmut Kanık). İstanbul: İnsan Yayınları.
- İbn Arabî (2017). *Özün özü* (Ter: İsmail Hakkı Bursevî), (Haz: Muhammed Bedirhan). İstanbul: Hayygrup Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2006). *Osmanlı imparatorluğu klâsik çağ (1300-1600)* (Çev: Ruşen Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- İnalçık, H. (2017). *Has-bağçede 'ayş u tarab/ nedimler- şairler- mutribler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kahraman, B. (1989). *Arşî Divânı'nın tenkidli metni I-II*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaplan, M. (1997). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaca, D. (2010). *Muhiti'nin Kısmet-namesi- inceleme-metin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sâdık Vicedânî (2016). *Hurûfîlik ve Bektaşîlik- ne idiler ve nasıl kaynaştılar?* (Haz: İsmail Güleç). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kazancı, M.Ö. (2019). Irak-Bağdat el yazmaları milli merkezinde Arap harfli Türkçe divanlar kataloğu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (68), 157-180.
- Köksal, F. (2014). Muhîti. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhiti-mdbir. (Erişim tarihi: 16.04.2022)
- Levend, A.S. (2017). *Divan edebiyatı kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Melikoff, I. (2009). *Uyur idik uyardılar Alevilik- Bektaşilik araştırmaları* (Çev: Turan Alptekin). İstanbul: Demos Yayınları.
- Mengi, M. (2014). *Divan şiiri yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Manzum Eserler Bölümü, No: 396.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Manzum Eserler Bölümü, No: 397.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 267.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı, No: 3523.
- Muhîti. *Divân*. Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kitaplığı, No: 11.
- Muhîti. *Divân*. Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 10842.
- Muhîti. *Divân*. Arnavutluk Devlet Arşivleri, Osmanlı Yazmaları, No: 364.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Osman Ergin Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 986/1.
- Muhîti. *Divân*. Ankara Üniversitesi DTCF Yazma Eserler Kataloğu, Mustafa Con A Koleksiyonu, No: 46.
- Muhîti. *Divân*. Berlin Eyalet Kütüphanesi, Oryantal Bölüm, Ms.or.oct. 2149.
- Muhîti Dede (2016). *Kısmet-nâme Hurufî şiirler II* (Haz: Fatih Usluer). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Ocak, A.Y. (1992). Bektaşilik. *DİA*, C. 5.

- Öztürk, M. (2016). *Kur'an ve aşırı yorum – Tefsirde Bâtînlilik ve Bâtînî te'vil geleneği*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Schimmel, A. (2018a). *Sayıların gizemi* (Çev: Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Schimmel, A. (2018b). *Tasavvuf notları* (Çev: Dilara Yabul). İstanbul: Sufi Kitap.
- Solmaz, S. (2018). *Ahdî ve gülşen-i şu'arâ'sı (inceleme- metin)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. ekitap.ktb.gov.tr/TR-201251/ahdi-gulsen-i-suara.html. (Erişim tarihi: 22.08.2021)
- Sungurhan, A. (2017a). *Beyânî tezkiretü'ş-şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. ekitap.ktb.gov.tr/TR-194495/beyani-tezkiresi-tezkiretus-suara.html. (Erişim tarihi: 22.08.2021)
- Sungurhan, A. (2017b). *Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiretü'ş-şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/kinalizade-hasan-celebi-tezkiretus-s-uara.html. (Erişim tarihi: 22.08.2021)
- Şenödeyici, Ö. (2009). Hurufiliği ön yargıdan arındırmak bağlamında Ferišteoğlu'nun Hidayetnâmesi'nin tetkiki ve neşri, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.3, İstanbul: DEV, 87-146.
- Şenödeyici, Ö. (2015). *Nesîmî ve Hurufilik kitabı-makaleler, şiir şerhleri, orijinal metin örnekleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tataroğlu, A. (1995). *Muhîtî- hayatı, eserleri ve edebî kişiliği- Dîvânının tenkîdli metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tok, S. (1964). *Dîvân-ı Muhîtî*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. İstanbul: Türkiyat Enstitüsü.
- Tökel, D.A. (2016). *Divan şiirinde harf simgeciligi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.
- Uçar, A. (2017). Atatürk kitaplığı yazma eserler bölümü K280 numaralı şiir mecmuası. *SEFAD*, 37, 1-18.
- Usluer, F. (2009). *Hurufilik- ilk elden kaynaklarla doğuşundan itibaren*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Usluer, F. (2009b). Hurûfî şifreleri. *Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları*, Volume 33/II, 201-219.
- Usluer, F. (2014). *Hurufî metinleri I*. Ankara: BirleşikYayınları.
- Usluer, F. (2012). *Fazlullah Esterâbâdî- Câvidân-nâme-Dürr-i Yetîm isimli tercümesi*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Usluer, F. (2020). *Hurûfî rüya yorumları Hâbnâmeler*. Ankara: Kut Yayınları.
- Usluer, F. (2013). Muhîtî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhiti. (Erişim tarihi: 16.04.2022)
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami kaynaklı sözler (Ansiklopedik sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

- Yüçetürk, O.S. (1992). Belkıs. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5.
- Zavotçu, G. (2017). *Rızâ tezkiresi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. ekitap.ktb.gov.tr/TR-219133/riza-tezkiresi.html. (Erişim tarihi: 22.08.2021)